

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Јелена М. Јосијевић

**ПЕРИФРАСТИЧКА КОМПАРАЦИЈА У
СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ**

докторска дисертација

Крагујевац, 2020.

UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
FACULTY OF PHILOLOGY AND ARTS

Jelena M. Josijević

**PERIPHRASTIC COMPARISON IN
SERBIAN AND ENGLISH**

Doctoral Dissertation

Kragujevac, 2020

Идентификациона страница докторске дисертације

<i>I. Аутор</i>
Име и презиме: Јелена Јосијевић
Датум и место рођења: 26.01.1987.
Садашње запослење: лектор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
<i>II. Докторска дисертација</i>
Наслов: Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику
Број страница: 234
Број слика: 0
Број библиографских података: 333
Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
Научна област (УДК):
Ментор: др Јелена Даниловић Јеремић, доцент, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
<i>III. Оцена и одбрана</i>
Датум пријаве теме:
Број одлуке и датум прихватања докторске/уметничке дисертације:
Комисија за оцену научне заснованости теме и испуњености услова кандидата:
1. др Јелена Даниловић Јеремић, доцент, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу 2. др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу; Филолошки факултет, Универзитет у Београду 3. др Предраг Новаков, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду
Комисија за оцену и одбрану докторске/уметничке дисертације:
1. др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу; Филолошки факултет, Универзитет у Београду 2. др Предраг Новаков, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду 3. др Сања Ђуровић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику

Сажетак

Докторска дисертација „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” има за циљ контрастирање перифрастичких форми компарације у два језика. Поред употребе основних модела перифрастичке компарације, у дисертацији се пореде и модели лексичко-синтаксичке суперлативности (афирмативне и негативне) и лексички аспекти компарације (лексичке модификације морфолошког компаратива и суперлатива) у српском и енглеском језику.

Докторска дисертација „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” указује на богатство морфосинтаксичких, синтаксичких, лексичкосемантичких и прагматичких средстава у компарацији придева и прилога. Значења морфолошког позитива, компаратива и суперлатива модификују се у одређеним лексичким спојевима и синтаксичким конструкцијама. Разноврсне модификације које се на овај начин добијају чине стварну језичку слику употребе позитива, компаратива и суперлатива далеко сложенијом од идеализација које нам граматике традиционално представљају као тростепену градацију *позитив – компаратив – суперлатив*. На пример, видећемо да се морфолошки компаратив који се традиционално поима као степен виши од оног израженог позитивом може употребити тако да означава степен нижи од позитива, али и да изрази суперлативност.

Кључне речи: перифрастичка компарација, синтетичка компарација, лексичко-синтаксичка суперлативност, српски језик, енглески језик

Periphrastic comparison in Serbian and English

Abstract

The doctoral dissertation *Periphrastic comparison in Serbian and English* aims at contrasting periphrastic forms of comparison in two languages. In addition to basic models of periphrastic comparison, the dissertation contrasts the models of lexico-syntactic superlativity (affirmative and negative) and lexical aspects of comparison (lexical modifications of morphological comparative and superlative) in Serbian and English.

The doctoral dissertation *Periphrastic comparison in Serbian and English* shall reveal the richness of morpho-syntactic, syntactic, lexico-semantic and pragmatic linguistic devices in comparison of adjectives and adverbs. The meanings of morphological positives, comparatives and superlatives are modified in certain lexical combinations and syntactic constructions. Various modifications obtained with these means make the true linguistic image of the positive, comparative and superlative use far more complex than the idealizations traditionally presented in grammars as the 3-degree gradation: *positive – comparative – superlative*. For instance, a morphological comparative, which is traditionally perceived as a degree higher than that expressed by a positive form, can be used to express a degree lower than a positive or even to express superlativity.

Key words: periphrastic comparison, synthetic comparison, lexico-syntactic superlativity, Serbian, English

Садржај

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА	1
1.1. Предмет истраживања	1
1.2. Циљеви и задаци истраживања	2
1.3. Истраживачке хипотезе	6
1.4. Методолошки оквир истраживања	7
1.4.1. Контрастивна анализа	7
1.4.2. Корпусна анализа	9
1.5. Досадашња истраживања у свету и код нас	12
1.6. Структура дисертације	15
1.7. Закључна разматрања	16
2. ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА	17
2.1. Кључни појмови	17
2.2. Синтетичка и перифрастичка компарација	26
2.2.1. Синтетичка компарација у српском језику	26
2.2.2. Перифрастичка компарација у српском језику	31
2.2.3. Синтетичка компарација у енглеском језику	34
2.2.4. Перифрастичка компарација у енглеском језику	37
2.2.5. Колебања у употреби компарације у енглеском језику	45
2.3. Лексичко-синтаксичка суперлативност	50
2.3.1. Лексичко-синтаксичка суперлативност у српском језику	50
2.3.2. Лексичко-синтаксичка суперлативност у енглеском језику	54
2.4. Лексички аспекти компарације	56
2.4.1. Модификације компаратива	57
2.4.2. Модификације суперлатива	64
2.5. Лингвистичке актуелности	66
2.5.1. Морфолошке универзалије у компарацији	67
2.5.2. Питање порекла перифрастичке компарације	70
2.5.3. Перифрастички компаратив као металингвистички компаратив	74
2.6. Закључна разматрања	74
3. ОСНОВНЕ ФОРМЕ ПЕРИФРАСТИЧКЕ КОМПАРАЦИЈЕ	76
3.1. Порекло перифрастичке компарације	76
3.2. Основне форме перифрастичке компарације	80
3.2.1. Употреба основних форми перифрастичке компарације	81
3.2.2. Металингвистички компаратив	90
3.3. Додатне форме перифрастичке компарације	94
3.4. Закључна разматрања	103
4. ЛЕКСИЧКО-СИНТАКСИЧКА СУПЕРЛАТИВНОСТ	105
4.1. Афирмативна суперлативност	106
4.1.1. Модели са општим заменицама и детерминаторима	106
4.1.2. Модели са месним/временским заменичким прилозима	113
4.1.3. Модели са лексемама значења 'сви'	116
4.1.4. Модели са лексемама значења 'икад пре'	121
4.2. Негативна суперлативност	127
4.2.1. Модели са одричним заменицама и детерминаторима	127
4.2.2. Модели са одричним заменичким прилозима	132
4.2.3. Одрична безлична егзистенцијална реченица	136
4.2.4. Експресивни имплицитни суперлативи	139
4.3. Закључна разматрања	141
5. ЛЕКСИЧКИ АСПЕКТ КОМПАРАЦИЈЕ	144
5.1. Модификације компаратива	144
5.1.1. Степеновање у оквиру компаративног степена	144
5.1.2. Укидање компаративног степена	155

5.1.3. Динамички компаратив	158
5.1.4. Додатна импликативност	163
5.1.5. Модална суперлативност	167
5.1.6. Устаљени језички изрази са компаративом	169
5.2. Модификације суперлатива	181
5.2.1. Инклузивни суперлатив	181
5.2.2. Апсолутни диферентивни суперлатив	186
5.2.3. Релативни ексклузивни суперлатив	190
5.3. Двострука компарација у енглеском језику	191
5.4. Закључна разматрања	199
6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	201
7. ЛИТЕРАТУРА	219

Индекс скраћеница и симбола (према редоследу појављивања)

КССЈ	Корпус савременог српског језика
ЕСПК	Енглеско-српски паралелни корпус
РМС	<i>Речник српскохрватскога књижевног језика</i>
РСЈ	<i>Речник српскога језика</i>
СОСА	<i>Corpus of Contemporary American English</i>
ОЕД	<i>Oxford English Dictionary</i>
СД	<i>Cambridge Dictionary</i>
П/П	придев или прилог
ИФ	именичка фраза
[→ ...]	реконструкције са синтетичким суперлативом
[...]	изостављени реченични фрагмент
'...'	значење, семантичка репрезентација, пропозиција
*	неграматична форма
=	значењски еквивалентно
≠	није значењски еквивалентно
≈	приближно значење
∧	логички конектор „и”, маркер логичке конјункције
~	логички симбол негације, „не”
∃	логички симбол егзистенције, „постоји”
↔	логичка еквиваленција, двосмерна (билатерална) импликација
⊨	логичка (семантичка) импликација
+>	конверзациона импликатура
+>>	конвенционална импликатура

“If the realm of language is seen as a cosmos, vast, largely unexplored and sometimes bewildering, then the comparative construction must be a microcosm, reflecting all the complexity of the whole.” (Hoeksema 1984: 93)

„Ако се царство језика посматра као космос, огроман, углавном неистражен и понекад запањујући, онда поредбена конструкција мора бити микрокосмос, који одражава сву сложеност те целине”. (Хоексема 1984: 93)

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Докторска дисертација „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” посвећена је питању употребе перифрастичке компарације придева и прилога у двама језицима. О значају компарације придева за познавање једног језика можда најбоље сведочи место које она заузима у наставним плановима и уџбеницима страних језика. Сви који су учили неки страни језик, било у оквиру формалног основног и/или средњег образовања или на приватном курсу страног језика, сетиће се да је компарација придева и прилога једна од првих наставних јединица које се обрађују. Такви избори твораца уџбеника и наставних планова и програма нису случајни. Компарација придева и прилога заслужено добија ово место, јер је врло фреквентна у језичкој употреби. Фреквентност језичке употребе даље сугерише да постоји велика потреба да ствари и појаве око себе међусобно поредимо. Човек „одувек и непрестано (језиком и друкчије) систематизује свет свеколике варијације, појаве и судове о њима подвргава разврставањима на скалама градуелности, интензитета” (Радовановић 2009: 11).

Иако је компарација придева и прилога због фреквентности језичке употребе у граматикама оба језика увек добијала место које и заслужује, лингвистичко интересовање за компарацију придева почело се масовније будити тек крајем прошлога века. Питање употребе перифрастичке компарације придева и прилога у енглеском језику било је неизоставна тема свих граматичких описа енглеског језика, јер велики број енглеских придева нема могућност грађења облика компаратива и суперлатива доступним синтетичким средствима. Са друге стране, питања употребе перифрастичке компарације у српском језику нису наилазила на озбиљније интересовање све до почетка 21. века, ако се изузму наводи неколицине кroatиста (Маретић 1963, Бабић и др. 1991, Тежак 1991 и Кордић 1997: 21). М. Ковачевић (2003а) даје критички осврт на дотадашњу оскудну граматичку литературу о овом језичком феномену и скреће пажњу на то да је тема у србистици недовољно истражена. Опусу контрастивних проучавања два језика такође недостају анализе и студије о перифрастичкој компарацији. Имајући у виду да су у оба језика опажене тенденције ка аналитизму, упрошћавању система, и да смо као говорници српског језика сведоци огромног уплива стране лексике на наш матерњи језик, оправдано је претпоставити да ће и улога перифрастичке компарације временом расти. Питања о употреби перифрастичке компарације тек би у будућности могла добити на значају и актуелности.

Докторска дисертација „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” почиње уводним разматрањима, где су дефинисани предмет, циљеви и задаци истраживања и истраживачке хипотезе. Након тога представљен је и методолошки оквир истраживања. Дефинисан је тип контрастивне анализе за који смо се овде определили, а након тога описани су и корпуси који су коришћени у корпусним анализама. Након описа методолошког оквира укратко је предочено актуелно стање у досадашњој литератури како у свету тако и код нас, а на самом крају дата је и структура дисертације.

1.1. Предмет истраживања

Предмет докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” је перифрастичка компарација придева и прилога у два језика. И српски и енглески језик имају синтетичку компарацију, тј. облици компаратива и суперлатива творе се додавањем одговарајућих наставака на основу позитива. Оба језика имају и перифрастичку компарацију, где се компаратив и суперлатив не творе

помоћу наставака већ комбинацијом прилога *више/највише*, односно *more/most* и позитива придева.

	Перифрастички компаратив ¹	Перифрастички суперлатив
Српски језик	<i>више паметан</i> <i>мање паметан</i>	<i>највише паметан</i> <i>најмање паметан</i>
Енглески језик	<i>more smart</i> <i>less smart</i>	<i>most smart</i> <i>least smart</i>

Табела 1: Преглед основних модела перифрастичке компарације у српском и енглеском језику.

Предмет истраживања, поред основних модела перифрастичког компаратива и суперлатива, обухвата и лексичко-синтаксичке моделе суперлатива. Другим речима, проблематика перифрастичке компарације не завршава се основним моделима перифрастичког компаратива и суперлатива. У оба језика суперлативно значење може се изразити и лексичко-синтаксички, односно реченичним конструкцијама које у свом саставу не садрже облике морфолошког суперлатива, а које у структури имају универзалне квантификаторе:

Јован је бољи од свих.
John is better than anyone.

Перифрастички модели суперлатива представљају граматикализоване реченичне конструкције које имају *чисто* суперлативно значење (немају додатних семантичких компоненти попут, на пример, елатива) и као такви су супституенти синтетичког суперлатива (Ковачевић 2003а: 29). Због тога они заслужују да буду неизоставна тема када је реч о суперлативним конструкцијама, што до сада није био случај у граматичкој и лингвистичкој пракси. Ове конструкције нису биле предмет озбиљнијих проучавања, посебно у енглеском језику, те се наметнула и потреба да се управо њима у овој дисертацији посвети посебна пажња.

Перифрастички видови изражавања степена заступљености особине или својства незамисливи су без лексичких аспеката компарације. Под лексичким апсектима компарације подразумевамо лексичке спојеве одређених лексема и морфолошког позитива, компаратива и суперлатива у којима се они значењски модификују – модификује се њихов степен или добијају додатна семантичка обележја каква компаратив и суперлатив ван тих лексичких спојева иначе немају (нпр. додатна прогресивност, имплекативност и модалност). Лексички аспекти компарације обухваћени су темом перифрастичке компарације, јер они јесу перифрастичка средства за изражавање компаративних и суперлативних значења.

1.2. Циљеви и задаци истраживања

Основни циљ докторске тезе „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” јесте поређење употребе перифрастичке компарације у двама језицима. Овај циљ проистекао је из чињенице да опусу контрастивних проучавања енглеског и српског језика недостаје контрастивна анализа употребе перифрастичке компарације.

¹Пракса је, посебно у граматикама енглеског језика за странце, да се испред суперлатива придева увек наводи одређени члан *the*, што је са методичког становишта оправдано. У овој дисертацији нећемо наводити одређени члан у изолованим примерима јер су у жижи интересовања морфолошки облици, а и употреба члана није увек нужна.

Једна таква анализа, чак и када је чисто теоријска, може имати огроман практични значај, јер се њени резултати могу применити како у унапређењу наставе тако и у унапређењу преводилачке праксе. Истовремено, контрастивна анализа перифрастичке компарације у српском и енглеском језику на богатом корпусу дала би велики допринос и србистици и англистици, јер бројни аспекти употребе перифрастичке компарације нису довољно испитани или у једној или у обе филологије. Та неуједначеност досадашњих резултата представљала је и један од највећих изазова ове дисертације. Поједини аспекти употребе перифрастичке компарације у енглеском језику у доброј су мери испитани и истражени, док се србистика тим питањима никада озбиљније није бавила. Такав је случај, рецимо, са лингвистичким факторима који фаворизују употребу перифрастичке компарације у односу на синтетичку. Са друге стране, србистика је дефинисала одређени скуп конструкција перифрастичког суперлатива, док се англистика овим моделима није озбиљније бавила са структуралног становишта.

Енглески и српски језик одликују два несродна морфолошка система.² Енглески језик припада германској, а српски језик словенској грани индоевропских језика. Важнија од генетске класификације у овом контексту јесте морфолошка типологија језика. Српски језик припада синтетичким и фузионим/флективним језицима (Ђорђевић 2004: 120). Иако у енглеском језику постоји флексија (нпр. баш у облицима компаратива и суперлатива придева), због тога што је она изузетно скромна, модерни енглески језик сврстава се међу аналитичке језике (Бо и Кејбл 2008: 50, Макинтајер 2009: 40). Са чисто морфолошког становишта, нема неких јаких основа за очекивање било каквих подударности у употреби перифрастичке компарације у два језика. Из ове перспективе, чак и кад би се утврдило да неке сличности између два језика постоје, оне би биле производ пуке случајности.

Формална лингвистика, међутим, доказује да су одређена својства компарације заједничка свим језицима или макар већини. Идеја о универзалности у домену компарације придева и прилога почива на чињеници да је поређење појмова према степену изражености заједничких својстава базичан когнитивни процес (Сапир 1944: 93). Едвард Сапир тврди да су поређења примарна и да претходе бројању, мерењу и рачунању. Дете, на пример, прво стиче могућност да два предмета упореди, односно да одреди који је предмет већи или мањи. Дете потом стиче способност да предмете преброји, измери, па тек онда да обавља рачунске операције. Не само да људи поседују когнитивну способност поређења предмета из света који их окружује према неком заједничком својству, већ имају и способност да језичким средствима изразе односе које су првобитно когнитивно установили. Основно језичко средство којим се језички реализује психолошка способност поређења јесте компарација придева и прилога. Поређење према степену изражености својстава примарно је, дакле, психолошки процес који као такав претходи језичком кодирању (ибид. 93). Пошто је поређење когнитивна способност заједничка свим људима, верује се да би компарација могла бити једно од фундаменталних својстава заједничких свим језицима и један од најбољих кандидата за универзалну семантичку структуру (ибид. 93). Универзалност је овде битна, утолико што, ако би се негирала свака могућност постојања универзалних језичких својстава и прихватила структуралистичка учења о иманентности језичких структура, изгубио би се сваки основ за контрастирање језика и очекивања било каквих

²У литератури је општеприхваћена класификација Е. Сапира (1921), према којој се језици могу класификовати на основу два критеријума. Први критеријум јесте број морфема по једној речи и на основу њега језици се деле на *аналитичке*, *синтетичке* и *полисинтетичке*. Други параметар односи се на транспарентност морфема у морфолошкој структури речи и језици се према овом критеријуму деле на: *изолате/изоловане језике*, *аглутинативне језике*, *флективне/фузионе језике* и *симболичне језике* (Коернер 1995, 1997, Хазелов 2011: 17).

подударности међу њима. Доказано је уосталом да је у одређеним случајевима нужност употребе перифрастичког компаратива условљена универзалним семантичким и логичким принципима (Ултан 1972: 123, Бобаљик 2012: 64). Са овог становишта има смисла поредити перифрастичку компарацију у енглеском и српском језику, што је и циљ ове докторске дисертације.

Да би се постављени основни циљ контрастирања српског и енглеског језика остварио, неопходно је реализовати следеће циљеве:

Циљ 1: Контрастирање основних модела перифрастичке компарације у српском и енглеском језику.

Циљ 2: Контрастирање лексичко-синтаксичких модела суперлатива у српском и енглеском језику.

Циљ 3: Контрастирање лексичких аспеката компарације.

Сваки постављени циљ намеће специфичне и јединствене задатке истраживања, који морају бити посебно дефинисани.

Циљ 1:

Контрастирање основних модела перифрастичке компарације

За основне моделе перифрастичке компарације од суштинске је важности питање међусобног односа перифрастичке и синтетичке компарације. Перифрастичка компарација нужно се мора посматрати у свом суодносу са синтетичком компарацијом (Ковачевић 2003а: 18). Тај однос у оба језика може бити или конкурентски или комплементарни. У конкурентском односу два типа компарације налазе се онда када су међусобно заменљиви. То су заправо случајеви слободне дистрибуције. О комплементарном односу можемо говорити у оним случајевима када је могућа употреба само једног типа компарације, или синтетичке или перифрастичке. Тај вид односа јавља се у случајевима контрастне или комплементарне дистрибуције синтетичке и перифрастичке варијанте компаратива и суперлатива. У оба језика забележени су покушаји описа природе тих односа, те се данас и за један и за други језик махом зна када је употреба једног од два типа перифрастичке компарације нужна, а када су перифрастички и синтетички облик (уколико и постоји) у конкурентском односу. Имајући у виду да је однос синтетичке и перифрастичке компарације у језицима суштинско питање, дефинисан је и први задатак истраживања:

Задатак 1: Упоредити граматичке описе перифрастичке компарације у српском и енглеском језику.

Циљ 2:

Контрастирање лексичко-синтаксичких модела суперлатива

Контрастирање лексичко-синтаксичких модела суперлатива као наш други циљ такође намеће посебне задатке.

У досадашњој англистичкој литератури није забележен ниједан покушај описа структуралних модела перифрастичког суперлатива. Појединачне конструкције тек се мимогред спомињу (Јесперсен 2007, Хадлстон и Пулам 2002). Препозната је улога потврдних заменица/детерминатора универзалне квантификације у конструкцијама које имају суперлативно значење, али су се англисти овом темом бавили из формално-генеративне перспективе, са циљем решавања теоријских и практичних проблема на

које су наишли у покушају да ове конструкције објасне генеративном апаратом (нпр. Шварцчајлд и Вилкинсон 2002, Красикова 2008, Ласитер 2010, Гајевски 20010, Алони и Реллофсен 2011, Алренга и Кенеди 2013). Било је доста покушаја да се на примерима тих конструкција модификује и усаврши теорија о компаративним и суперлативним структурама како на синтаксичком тако и на семантичком плану. Све анализе базиране су на хипотетичким примерима, неретко идентичним, те се од њих није ни могло очекивати да ће изнедрити потпун опис свих реченичних конструкција лексичко-синтаксичких модела суперлатива. Србистика, са друге стране, анализом М. Ковачевића (2003а), која је спроведена на богатом језичком материјалу, добила је први опис структура перифрастичког суперлатива. Иако знатно богатији но англистички, ни србистички опис модела перифрастичког суперлатива са чистим суперлативним значењем није исцрпан. Имајући у виду да су описи оба језика у погледу модела перифрастичке компарације непотпуни, намећу се следећи задаци:

Задатак 2: Спровести корпусну анализу српског језика и утврдити структурне обрасце модела лексичко-синтаксичког суперлатива.

Задатак 3: Спровести корпусну анализу енглеског језика и утврдити структурне обрасце модела лексичко-синтаксичког суперлатива.

Задатак 4: Упоредити лексичко-синтаксичке моделе суперлатива у српском и енглеском језику.

Циљ 3:

Контрастирање лексичких аспеката компарације

У лексичким репертоарима српског и енглеског језика обиље је лексичких средстава која се јављају у лексичким спојевима са компаративом и суперлативом и у којима њихово значење бива модификовано. Овим лексичким средствима постиже се „нијансирање” у градационим односима и то тако да се тростепена граматикизована градација (*позитив – компаратив – суперлатив*) обогаћује. О прилозима и партикулама које се јављају уз компаратив и суперлатив придева и прилога, али и о начинима на који они модификују њихово значење, доста се говорило у досадашњој литератури. Међутим, таквих лексичких средстава далеко је више но што досадашња литература предвиђа (Ковачевић 2003а). Недостају и контрастивне анализе које би указале на сличности и разлике које постоје у српском и енглеском језику.

Фреквентност овог вида изражавања степена својства израженог придевима и прилозима и чињеница да два језика у овом аспекту нису упоређивана, наметнула је потребу да последњи циљ докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” буде контрастирање лексичких аспеката компарације. Овај циљ овде се остварује реализацијом следећих задатака:

Задатак 5: Спровести корпусну анализу српског језика и утврдити лексичке модификаторе компаратива и суперлатива.

Задатак 6: Спровести корпусну анализу енглеског језика и утврдити лексичке модификаторе компаратива и суперлатива.

Задатак 7: Упоредити лексичке модификације компаратива и суперлатива у српском и енглеском језику.

Поређењем употребе основних модела перифрастичке компарације (*Задатак 1*), поређењем модела перифрастичког суперлатива (*Задатак 4*) и поређењем лексичких

аспеката компарације придева (*Задатак 7*) остварују се циљеви докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику”.

1.3. Истраживачке хипотезе

На основу претходно уочених проблема, а узимајући у обзир специфичне циљеве и задатке, али и резултате досадашњих лингвистичких студија и радова, могу се дефинисати и хипотезе истраживања.

Већ смо поменули да српски и енглески језик одликују два несродна морфо-фонолошка система, те да са чисто морфолошког становишта не постоје јаки разлози за очекивање било каквих већих подударности између два језика на плану компарације. Међутим, компарација придева у језику одраз је људских когнитивних способности да пореде ствари из свог окружења, па постоје јаке заједничке семантичке и логичке основе које пружају могућност да у два језика постоје и извесне подударности у употреби перифрастичке компарације. Доказано је и да је у одређеним случајевима нужност употребе перифрастичког компаратива условљена универзалним семантичким и логичким принципима (Ултан 1972: 123, Бобаљик 2012: 64). Могућност изражавања суперлативног значења реченичним структурама које уз компаратив придева имају у поредбеници и афирмативни универзални квантификатор сматра се универзалним језичким својством (ибид. 64). Језичка универзалност модела са универзалним квантификаторима директна је последица чињенице да њихова суперлативност почива на истим логичким и лексичко-семантичким принципима.

Када све те факторе узмемо у обзир, можемо дефинисати основне истраживачке хипотезе, *Хипотезу 1* и *Хипотезу 2*, које се односе како на основне моделе перифрастичке компарације тако и на лексичко-синтаксичке моделе суперлатива, али и лексичке аспекте компарације:

Хипотеза 1: Употреба перифрастичке компарације у два језика поклапаће се у свим оним аспектима у којима њену употребу условљавају универзални семантички и логички принципи.

Хипотеза 2: Употреба перифрастичке компарације у два језика неће се поклапати у свим оним аспектима у којима њена употреба почива на чисто фонолошким и морфолошким факторима, зависи од разлика на чисто синтаксичком плану или од лексичких специфичности језичких репертоара.

На пример, у енглеском језику придеви и прилози који се завршавају на -у испољавају већу склоност ка синтетичкој компарацији (нпр. *unfriendlier, unlikelier*), иако би се на основу броја слогова очекивала перифрастичка компарација. Ово је један од чисто морфо-фонолошких фактора, те подударност између енглеског и српског језика овде није очекивана. Са друге стране, суперлативно значење лексичко-синтаксичких модела почива на логичким принципима, па се могу очекивати и веће подударности између два језика.

Из прве хипотезе проистичу и хипотезе које се односе на лексичко-синтаксичку суперлативност:

Хипотеза 3: Суперлативно значење могуће је изразити афирмативним универзалним квантификаторима.

Хипотеза 4: Постоје и друга лексичка средства којима се може изразити афирмативна суперлативност.

Хипотеза 5: Суперлативно значење могуће је изразити негирањем постојања вишег одричним универзалним квантификаторима.

Хипотеза 7: Суперлативно значење могуће је изразити негирањем постојања једнаког одричним универзалним квантификаторима.

Хипотеза 8: Суперлативно значење могуће је изразити негирањем постојања вишег и једнаког одричном егзистенцијалном безличном реченицом.

Све разлике које би биле уочене на овом плану, а у складу са *Хипотезом 2*, биле би условљене разликама у лексичким фондовима или разликама на чисто синтаксичком плану.

Пошто су дефинисани предмет, циљеви, задаци, али и истраживачке хипотезе, сада се на основу њих може одредити и одговарајући методолошки оквир докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику”.

1.4. Методолошки оквир истраживања

Већ приликом дефинисања проблема и постављања циљева наглашено је да ће у истраживању бити спроведена контрастивна анализа. Овде се природа те контрастивне анализе мора прецизно одредити. Такође, рекли смо и да је пре саме контрастивне анализе неопходно спровести корпусне анализе српског и енглеског језика, које би досадашње описе два језика прошириле. Овде су представљени и описани и корпуси који су овом приликом коришћени.

Иако самој контрастивној анализи српског и енглеског језика морају претходити корпусне анализе два језика, овде ћемо прво одредити и дефинисати тип контрастивног проучавања који је спроведен у истраживању, зато што је избор типа контрастивне анализе условио и изборе корпуса.

1.4.1. Контрастивна анализа

Контрастивна анализа може се дефинисати као поступак којим се утврђују сличности и разлике између два или више језика систематским поређењем њихових описа (Ђорђевић 2004: 2). Контрастивне анализе могу се поделити на различите подтипове на основу различитих критеријума. Овде ће карактеристике контрастивне анализе која је спроведена бити одређене према критеријумима које наводи Р. Ђорђевић (2004: 84):

- (1) према језичким варијантама и варијететима,
- (2) према лингвистичком моделу,
- (3) према приступу језичким појавама,
- (4) према техникама,
- (5) према ширини и обиму анализе и
- (6) према начину коришћења резултата.

1) Пошто се пореде два језика, а не два варијетета истог језика, контрастивна студија која је овде спроведена је *интерлингвална*. Постоје и интралингвалне контрастивне анализе у којима се пореде варијетети истог језика и које се даље деле на филогенетске и онтогенетске (Ђорђевић 2004: 83).

2) На основу лингвистичког модела, Р. Ђорђевић (2004: 84) прави разлику између структуралних, трансформационо-генеративних и когнитивних контрастивних проучавања. Ова контрастивна анализа је структурална. Међутим, позиваћемо се и на

досадашње резултате трансформационо-генеративних и когнитивних проучавања када су они релевантни и када могу да објасне сличности уочене на структуралном плану.

3) Према приступу језичким појавама, Р. Ђорђевић (ибид. 84) контрастивне анализе прво дели на макролингвистичке и микролингвистичке. Ова подела зависи од обима језичких облика који су обухваћени контрастивном анализом. У микролингвистичким контрастивним проучавањима пореде се елементи језичког система, док се макролингвистичким пореде елементи језичког понашања или комуникативне компетенције (ибид. 86). Контрастивна анализа овог истраживања спадала би у микролингвистичке (системске) контрастивне анализе. Оне се даље деле на синтагматске и парадигматске контрастивне студије у зависности од тога да ли се пореде језичке јединице које су у језику у синтагматском или парадигматском односу (ибид. 86). Ова контрастивна анализа спада у синтагматске, али у одређеним моментима нужно ће морати да се бави и лексичким јединицама које су у парадигматским односима.

4) Према техникама које се у контрастивним анализама користе, оне се могу поделити на субјективне и објективне (ибид. 84). Имајући у виду да анализу спроводи један анализатор и да се пореде описи два језика, ову контрастивну анализу можемо одредити као субјективну. Ипак, све сличности и разлике биће проверене у паралелном корпусу, а рад на корпусу, према Р. Ђорђевић (ибид. 106), спада у објективне технике, те ће тиме истраживање додатно добити и на објективности.

5) Према ширини и обиму, Р. Ђорђевић (ибид. 84) дели контрастивна проучавања на основу три опозиције: (а) парцијална и глобална, (б) селективна и системска и (в) једносмерна и двосмерна. Како се у овом истраживању пореди једна појава у два језика оно спада у парцијална контрастивна проучавања. У глобалним контрастивним проучавањима пореде се описи свих појава у једном језику са свим појавама у другом (Ђорђевић 2004: 109). Што се поделе на селективна и системска контрастивна проучавања тиче, ова контрастивна анализа може се одредити као селективна, јер компарација придева и прилога у српском и енглеском језику захтева анализу на различитим нивоима језичке структуре. У српском језику шира је примена синтетичке (морфолошки ниво), а у енглеском језику перифрастичке компарације (лексичко-синтаксички ниво). На основу треће опозиције, ову контрастивну анализу одредићемо као двосмерну, унакрсну анализу.

6) Према начину примене резултата, али и према начину контрастирања, контрастивне анализе деле се на теоријске и примењене (ибид. 100). Теоријске контрастивне студије, према овој подели, пружају исцрпан опис сличности и разлика између два или више језика, помажу да се установе модели поређења и одређују како се и који елементи у језицима могу поредити. Овакве анализе не зависе од језика који се пореде, већ испитују како се одређена универзална језичка категорија X реализује у два или више језика (на пример А и Б). Примењене контрастивне студије, са друге стране, покушавају да открију како се универзална категорија X, која се у језику А реализује као Y, реализује у језику Б (ибид. 110–111). Из ове перспективе, контрастивну анализу спроведену у овом истраживању одређујемо као теоријску, јер ће се у овом раду испитивати како се перифрастичка компарација, са моделима перифрастичког суперлатива, као категорија X реализује у српском (А) и енглеском (Б) језику. Другим речима, у овом контрастивном истраживању неће се један језик посматрати кроз призму другог, што је карактеристика примењених контрастивних анализа. Подела на теоријска и примењена контрастивна истраживања врши се и на основу примене резултата добијених анализом. Може се рећи да су у теоријским контрастивним истраживањима поређења језика сама себи циљ и да су овако изведени закључци о сличностима и разликама међу језицима значајни за теоријску лингвистику. Са друге

стране, примењена контрастивна проучавања спадају у домен примењене лингвистике. Као таква, у блиској су вези са бројним дисциплинама које се баве проучавањем језика попут теоријске, дескриптивне и компаративне лингвистике, психолингвистике, социолингвистике, дидактике и психологије учења и наставе страног језика. И према том критеријуму ова контрастивна анализа сврстава се у теоријска контрастивна проучавања. Треба истаћи да контрастивне анализе, чак и када су чисто теоријске, могу имати велики значај и за транслатологију и за наставу страног језика.

Овим смо контрастивну анализу која је спроведена у овој дисертацији одредили према свим критеријумима које описује Р. Ђорђевић (2004).

1.4.2. Корпусна анализа

Пре саме контрастивне анализе, неопходно је употпунити описе перифрастичке компарације у два језика. Због тога је у овом истраживању поред контрастивне анализе нужна и корпусна анализа.

У овој дисертацији одлучили смо се за двосмерну контрастивну анализу, те смо се определили да истраживање спроведемо на једнојезичним корпусима енглеског и српског језика. Два су разлога за оваква одређења. Прво, показало се да језичка појава коју истражујемо захтева корпусе већег обима. Због тога су се доступни електронски корпуси савременог српског и енглеског језика показали као адекватније решење од било каквог корпуса који би био састављен искључиво у ове сврхе и који својим обимом не би задовољио у потпуности потребе овог истраживања. Друго, рад на независним корпусима два језика, у односу на паралелне корпусе, пружа могућност да језичке појаве посматрамо у свом природном окружењу, у сваком језику понаособ, где су ослобођени било каквог утицаја језика оригинала на језик превода. Код паралелних корпуса избор конструкција увек је направљен под мањим или већим утицајем оригиналног текста. Чак и код двосмерних корпуса увек би постојала недоумица да ли су и у којој мери базе оригиналних текстова на два језика адекватно избалансиране у погледу жанра и стила, како са општим језиком тако и међусобно.

У корпусној анализи енглеског језика коришћен је електронски корпус *Corpus of Contemporary American English* или скраћено *COCA*.³ Пошто нема разлога за претпоставку да међу варијететима енглеског језика постоје било какве суштинске разлике у погледу перифрастичке компарације, а које би биле релевантне за ово истраживање, одабрано је софтверско решење за амерички варијетет из више разлога. Први је свакако обим самог корпуса. *COCA* (*Корпус савременог америчког енглеског*) садржи преко 450 милиона речи док *BNC* (*Британски национални корпус*) има око сто милиона речи. Једино су ова два корпуса долазила у обзир, будући да су то једини већи балансирани корпуси који су јавно доступни. Под појмом *балансирани* корпус подразумева се да се при изради корпуса водило рачуна о жанровској заступљености. Оба корпуса спадају у једнојезичне синхронијске корпусе. Предност корпуса *COCA* над корпусом *BNC* јесте и та што су последњи текстови у *Британски национални корпус* унети 1994. године, када је окончан пројекат његове израде, док се корпус америчког варијетета и даље ажурира. Последња, али и не најмање битна, предност корпуса

³Davies 2008– : M. Davies, *The Corpus of Contemporary American English: 450 million words, 1900 – present* доступан на: <http://corpus.byu.edu/coca/>. Овде ће се из практичних разлога користити скраћеница у изворном облику – *COCA*. Истраживање је реализовано пре последњег ажурирања које је обављено у марту 2020. године када је дотадашња база обогачена неформалним жанровима, попут филмских титлова, блогова и текста са интернет страница, чиме је доступна корпусна грађа достигла импозантних милијарду речи.

америчког варијетета огледа се у томе што су у њему жанрови приближно подједнако заступљени. Структура корпуса *СОСА* представљена је у *Табели 2*.⁴

Жанр	Број речи (у милионима)
Говорни језик	85
Фикција	81
Популарни часописи	86
Дневне новине	81
Академски текстови	81

Табела 2: Структура корпуса *СОСА*.

Жанровска уједначеност корпуса *СОСА* пружа могућност анализе дистрибуције жељених структура према жанровима на основу њихове апсолутне фреквенције (укупан број појављивања речи). Другим речима, нису неопходне рачунске операције којима би се апсолутне фреквенције морале сводити на релативне (број појављивања жељене речи на милион речи у корпусу).

За корпусну анализу српског језика коришћен је *Корпус савременог српског језика* (2013) или скраћено *КССЈ*.⁵ Корпус броји 122 милиона речи и садржи књижевноуметничке текстове из XX и XXI века, научне и научно-популарне текстове из домена природних и друштвених наука, административне и *опште текстове*. Под општим текстовима аутори корпуса подразумевају чланке из дневних новина, часописа и магазина. Поред оригиналних текстова српских аутора, корпус садржи и одређен број превода (углавном књижевноуметничких текстова). Детаљнији подаци о уделу појединачних жанрова у укупној структури корпуса нису доступни.

Пошто истраживање спроведено у оквиру докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” подразумева поређење описа перифрастичке компарације у два језика без икаквих покушаја да се пореди фреквентност жељених структура, није ни нужно да два корпуса буду изједначена ни по свом обиму ни по својој структури. Овде је битно да оба корпуса садрже текстове различитих функционалних жанрова, јер не желимо да жанровски ограничимо истраживање. Још битније је да корпуси буду обимни да би могли да обезбеде довољан број примера за извођење релевантних закључака. Прелиминарна истраживања су показала да број примера у доступним паралелним корпусима не би био довољан, па ни поуздан за скоро половину конструкција. Оне би као такве остале неописане.

Због тога смо се, уместо истраживања на паралелним корпусима, определили за независне корпусне анализе. Да би се идентификовало што више лексичких средстава која учествују у перифрастичкој компарацији (посебно у моделима лексичко-синтаксичке суперлативности), било је неопходно обезбедити највеће могуће корпусне базе два језика, а то су тренутно за српски језик *Корпус савременог српског језика* и за енглески *Corpus of Contemporary American English*.

При дефинисању типа контрастивне анализе поменули смо да ће сличности и разлике између два језика бити проверене у паралелном корпусу, а све са циљем да поређења два језика буду што објективнија. У те сврхе коришћен је електронски корпус

⁴Више о структури корпуса *BNC* на: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

⁵*Корпус савременог српског језика* (2013), Математички факултет Универзитета у Београду, доступан на: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>.

Енглеско-српски паралелни корпус (ЕСПК 2012).⁶ Детаљнији подаци о структури овог корпуса нису доступни. Одабрани корпус је двосмеран. Како ће паралелни корпус служити само за илустрацију еквиваленције, суштински није битан правац, али ћемо се овде трудити да оба правца буду подједнако заступљена.

Корпусне претраге спроведене су на етикетираним корпусима. Разноврсност облика које обухвата перифрастичка компарација наметнула је потребу да се појединачне форме претражују на различите начине.

Тип форме	СОСА	КССЈ
Перифрастички компаратив	more _j* less _j*	"visxe" [pos="A"] "manje" [pos="A"]
Перифрастички суперлатив	most _j* least _j*	"najvisxe" [pos="A"] "najmanje" [pos="A"]
Додатни прилошки модели	_r* _v?n*	[pos="ADV"][pos="A"]
Модификатори компаратива	_r* _jir*	[pos="ADV"][pos="A" & lemma=".*ji"] [pos="ADV"][pos="A" & lemma=".*iji"]
Модификатори суперлатива	_r* _jir*	[pos="ADV"]"naj[a-z]+ji" [pos="ADV"]"naj[a-z]+iji"

Табела 3: Анотација корпуса КССЈ и СОСА.

Основни модели претраживани су анотацијом која одговара формама *више/највише* + придев, односно *more/most* + *придев*. Како је корпус српског језика мањег обима, он је диктирао број примера који ће бити изолован из корпуса енглеског језика. Изоловано је по 800 примера перифрастичког компаратива и 200 примера перифрастичког суперлатива. У тај број нису урачуната поређења два својства којих је одвојено по 200. Изоловано је и по 100 примера низлазних компаратива и суперлатива. Како се употреба додатних модела првобитно повезује са прошлим партиципима, односно глаголским придевима трпним, у енглеском језику је њихов репертоар прво проверен кодом *_r*_v?n** који одговара форми *прилог* + *прошли партицип*. Након тога, испитано је појављивање сваког појединачног прилога уз етикету која бира све придеве по моделу *more widely _j**. У корпусу КССЈ нема одговарајуће анотације за трпне глаголске придеве, па је иницијална потрага морала поћи од најопштије претраге конструкције *прилог* + *придев*. У обзир су узете само структуре за које је постојало преко стотину примера. Након тога су детаљније испитане конструкције са појединачним прилошким средствима по моделу "sxire" [pos="A"]. Модели афирмативне и негативне лексичко-синтаксичке суперлативности тражени су на основу већ установљених лексичких репертоара универзалних афирмативних и одричних квантификатора појединачним претрагама. Модификатори компаратива и суперлатива претражени су помоћу анотације која одговара формама *прилог* + *компаратив*, односно *прилог* + *суперлатив*. Корпус српског језика нема одговарајуће етикете за облике компаратива и суперлатива, па су претраге вршене прилагођеним средствима. У случају компаратива коришћен је код [pos="ADV"], који селекује прилоге, у комбинацији са [pos="A" & lemma=".*ji"]. Друга етикета бира придеве (pos="A") који се завршавају на *-ju* (lemma=".*ji"). По истом принципу творена је и анотација за компаративе који се завршавају на *-ији*. За претрагу прилошких модификација суперлатива, уз код за претраживање прилога, коришћене су ознаке "naj[a-z]+ji" и "naj[a-z]+iji" које селекују лексеме које почињу са

⁶Енглеско-српски паралелни корпус (2012), Математички факултет Универзитета у Београду, доступан на: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/prezentacija/korpus.html>.

нај-, а завршавају се на -ји, односно -ији. Опет је као доња граница узет број од стотину примера.

Битно је напоменути да се у овом истраживању нисмо заустављали на примарној корпусној грађи која је изолована из оба електронска корпуса. Када би била опажена конструкција која се у нашој примарној грађи бележи са недовољним бројем примера приступало би се даљој циљаној претрази. Уколико би у једном језику била опажена форма која није била забележена у нашој корпусној грађи за други језик са довољним бројем примера, приступало би се новим претрагама. Главни разлог за такав поступак је то што нисмо желели да ограничена корпусна грађа ограничи и коначан попис перифрастичких форми компарације. На том путу би нас један језик додатно подстакло на даље истраживање оног другог, али у оба смера прилично подједнако.

У истраживању су коришћени и електронски речници *Cambridge Dictionary* (CD), *Oxford English Dictionary* (OED) и шестотомни *Речник Матице српске* (РСМ).

1.5. Досадашња истраживања у свету и код нас

Србистичка литература тек почетком овог века почела се озбиљније бавити питањем перифрастичке компарације у српском језику. Први озбиљнији покушај анализе перифрастичке компарације проналазимо у раду М. Ковачевића (2003а), који је понудио критички осврт на дотадашњу оскудну сербокroatистичку литературу.

Годину дана раније, П. Пипер (2002: 59–78) у свом раду „Степеновање у граматички и речнику” отвара питање могућности изражавања суперлативности лексичко-синтаксичким средствима. Тада дефинише и појмове афирмативне и негативне лексичко-синтаксичке суперлативности. Афирмативна суперлативност исказује се конструкцијама са општим (*Јован је бољи од свих*), а негативна са одричним заменицама (*Нико није бољи од Јована*). П. Пипер (ибид. 71) даље прави разлику између суперлативности негирања вишег (*Нико није бољи од Јована*) и суперлатива негиране једнакости (*Нико није добар као Јован*). У раду М. Ковачевића (2003а) посвећеном перифрастичкој компарацији бележи се први покушај дефинисања структуралних модела перифрастичког суперлатива. Том приликом дефинисани су модели са општим заменицама (генерализације и негенерализације) и временским и месним заменичким прилозима (*икада, игде*, итд.), који спадају у афирмативну суперлативност, и модели са одричним заменицама и компаративом придева и прилога, који спадају у негативну суперлативност негирања вишег. У овом раду нема речи о структурама које би одговарале Пиперовој суперлативности негиране једнакости.

Србистика наставља озбиљније бављење проблемима перифрастичке компарације и докторском дисертацијом Сање Куљанин „Перифрастичке форме компарације у савременом српском језику”, која је одбрањена 2012. године, и ауторкином монографијом „Компарација кроз лексику и семантику”, која је публикована 2017. године. Перифрастичкој компарацији овде се приступа са морфосинтаксичког, синтаксичког, лексичко-семантичког и прагматичког становишта. У међувремену, ауторка даје свој допринос овој теми и кроз независне анализе статуса аналитичке компарације у граматикама (Куљанин 2008), али и кроз анализе употреба аналитичке компарације у прози (Куљанин 2010, 2012) и у језику медија (Куљанин 2011, 2014).

Богата и обимна граматичка литература енглеског језика није могла изоставити питање употребе перифрастичке компарације, јер се флексија у синтетичкој компарацији задржала само код придева и прилога који се састоје од једног или два слога. Међутим, граматичка литература у овом контексту бави се углавном основним моделима перифрастичке компарације (*more/most* + позитив П/П). Ретко се помиње чињеница да облици компаратива (синтетички и аналитички) са одређеним лексемама у

поредбеници имају значење суперлатива, иако су такве конструкције уочене још у „Филозофији граматике“ Отоа Јесперсена давне 1924. године. Том приликом О. Јесперсен (2007: 244) истакао је да суперлатив у свакодневној употреби не означава степен који је виши од онога означеног компаративом већ исти степен, али посматран са друге тачке гледишта. Реченицама попут *A is older than the other boys* и *A is the oldest boy* тврди се исто, али на различите начине. Осим детерминатора *other* друга лексичка средства са истим семантичким потенцијалом овде се не помињу. Хадлстон и Пулам (2002: 1097–1170) у својој анализи компаративних конструкција у енглеском језику шире репертоар лексичких средстава која се јављају у поредбеницама уз компаратив, а чине да конструкција има значење суперлатива. Њихови примери обухватају: *all, any, anybody, anything, ever* и *other/the others*:

Ed made more mistakes than *all the others*. (ибид. 1103)

Kim lives in a smaller house than *any other* house in England. (ибид. 1167)

She ran faster than *anything* I'd ever seen. (ибид. 1102)

She ran as fast as she had *ever* run before. (ибид. 1102)

Међутим, овакве конструкције нису у жижи интересовања аутора. Оне служе овде као илустрације одређених особина и својства компаративних конструкција у енглеском језику. Стога, можемо сматрати да у граматичкој литератури није забележен прави покушај детаљнијег бављења њиховим ширим опусом.

Енглески језик претрпео је огромне промене у току свог развојног пута од синтетичког староенглеског језика до аналитичког модерног језика. Чак и у језичким подсистемима у којима се флексија очувала, као што је случај са компарацијом, парадигме су изузетно нестабилне, јер су под сталним утицајем аналитичких тенденција. Већа колебања у морфолошком систему енглеског језика, јача тенденција ка аналитизму, али и дескриптивни карактер англистичке граматике, довели су до тога да се промене у односима синтетичке и перифрастичке компарације у енглеском језику стално прате. Јачање аналитичке компарације на уштрб синтетичке бележе Барбер (1964), Странг (1970), Кверк и др. (1985), а тек од деведесетих година прошлог века почиње веће лингвистичко интересовање за питања ширења употребе перифрастичке компарације. Обиле корпусних анализа посвећено је утицајима бројних показатеља (од фонолошких до прагматичких) на склоност придева ка перифрастичкој компарацији (Кито и Ромејн 1997, Лич и Калпепер 1997, Линдквист 2000, Смедс 2007, Гонзалес Дијаз 2008, Хилперт 2008, Мондорф 2002, 2003, 2006, 2009а, 2009б, Скривнер 2010). Данас је на ову тему доступно доста литературе која је махом посвећена идентификацији фактора који утичу на употребу перифрастичке компарације.

У граматичкој и лингвистичкој литератури о енглеском језику, међутим, нису забележени покушаји корпусних анализа којима би биле уочене перифрастичке форме компарације у свој својој разноликости и богатству. Генеративне и формалне синтаксичке и семантичке анализе и студије на овом плану направиле су одређене помаке. У оквиру ове теоријске оријентације интересовање за компаративне конструкције буди се још седамдесетих година прошлог века. Синтаксом компаративних и суперлативних конструкција бавили су се, између осталих, Ендроз (1971), Бреснан (1973), Чомски (1977), Изворски (1995), Корвер (1997), Кенеди (2002), Лехнер (2004), Кантор (2006), Панчева и Томашевич (2012), Томашевич (2013) и Бекскај Аткари (2014). Као и синтаксичари, и семантичари су више пажње посветили компаративним конструкцијама но суперлативним. Семантика компаративних конструкција наишла је на обимно интересовање (нпр. Кресвел 1976, Клајн 1980, фон Стехов 1984, Хајм 1985, 2006, Ларсон 1988, Шварццјајлд и Вилкинсон 2002, Молтман 1992, 2005, Гајевски 2008, Ван Руиј 2008, 2011, Бек 2011, Кенеди 2006, Красикова 2007,

2011, Шварцчајалд 2010, Бочнак 2013). О семантици суперлативних конструкција писали су, на пример, Лонсдејл (1995), Сзаболчи (1986), Парти (1986), Хајм (1999), Фаркас и Кис (2000), Шарвит и Статева (2002), Статева (2003), Метјушенски (2008), Зубер (2010) и Томашевич (2013). У оквиру ове теоријске струје издвојиле су се две групе приступа: (1) приступи који се базирају на класи поређења (енгл. *comparison-class based approaches*) и (2) приступи који се темеље на степену (енгл. *degree based approaches*) (Доетјес и др. 2009). Према приступима који се базирају на класи поређења, сваки придев треба интерпретирати у односу на класу поређења која представља скуп индивидуа или објеката који су контекстуално дати. Тако, мушкарац од 1.85m није висок у класи поређења коју чине кошаркаши, али би се сматрао високим у класи поређења коју чине гимнастичари (Вилер 1972, Клајн 1980). Према приступима базираним на степену, релативни придеви анализирају се као односи између појединаца и ступњева, где су ти ступњеви повезани са димензијама које су изражене придевима (Кресвел 1976, фон Стехов 1984, Кенеди 2006, Ван Руиј 2008). Анализе компаративних и суперлативних конструкција некада су обухватале и синтаксички и семантички аспект (нпр. Маконел Ђинит 1973, Хоексема 1983, Нилман и др. 2004, Фулц 2006, Теодореску 2009, Алренга 2010, Панчева 2012а, 2012б, Метјушенски 2013, фон Стехов 2019), а најмање пажње привлачиле су еквативне конструкције, које су анализирани само у оквиру теорије о компаративу (нпр. Бат и Панчева 2004, Бејл 2006, Алренга 2007, Шварц 2005, Бек 2012, Ханик 2017). Чини се да су синтаксичка и семантичка питања о компаративним и суперлативним конструкцијама тек у овом веку заживела. Све дебате које су покренуте и даље се активно воде. Централна преокупација генеративних и формалних синтаксичара и семантичара била је да своје теоријске поставке модификују како би теорија о значењу компаративних и суперлативних конструкција осим синтетичке компарације могла обухватити и разноврсне лексичко-синтаксичке конструкције којима се изражавају компаративна и суперлативна значења. Ниједна анализа, међутим, није укључивала корпусну анализу којом би се прво идентификовале и дефинисале структуре компаратива и суперлатива, већ су све вршене на хипотетичким примерима, неретко идентичним. Такве анализе нису ни могле да изнедре детаљан опис структуралних форми перифрастичке компарације.

Овим прегледом досадашњих истраживања о перифрастичкој компарацији у српском и енглеском језику покушали смо да докажемо да истраживања и анализе које су до сада вршене, и код нас и у свету, нису понудиле потпуне описе лексичко-синтаксичке компарације у два језика. И досадашњем опусу контрастивних анализа два језика недостају радови посвећени овим језичким аспектима. Докторска дисертација „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” стога може дати допринос и србистици и англистици, али и контрастивно-лингвистичком опусу.

Други закључак овог прегледа односио би се на актуелност теме и у србистици и у англистици. Показали смо да се интересовање за ова питања пробудило тек у последње две деценије. Један од главних разлога зашто перифрастичка компарација није добила своје заслужено место у досадашњим србистичким проучавањима јесте вероватно општи став норме према овом виду компарације. Норма српског књижевног језика допушта употребу перифрастичке компарације само у случајевима када је она нужна. У свим осталим случајевима синтетичка и перифрастичка компарација, иако су у односу слободне дистрибуције, нису и нормативно равноправни синтетичким (Ковачевић 2003а: 22). Употреба облика перифрастичке компарације у тим ситуацијама оцењује се као „непознавање граматичке норме српскога језика или пак свесно нарушавање тих правила из стилистичких разлога” (ибид. 22). М. Ковачевић (ибид. 24) даље наводи да је употреба перифрастичког компаратива уместо синтетичког

оправдана само у оним контекстима када је он „стилогеније стилистичко средство”, односно када има већу стилистичку вредност.

Овако јасни и изричито ставови књижевне норме према перифрастичкој компарацији потискују сва питања везана за овај вид компарације. Међутим, перифрастички модели суперлатива представљају граматикализоване реченичне конструкције које имају *чисто* суперлативно значење (немају додатних семантичких компоненти попут, на пример, елатива) и као такви јесу супституенти синтетичког суперлатива (ибид. 29). Због тога они заслужују да буду неизоставна тема када је реч о компарацији.

Други разлог зашто се питањима употребе перифрастичке компарације у два језика треба активно бавити јесте и јако присуство тенденција ка аналитизму, које се бележи у свим индоевропским језицима (Сосновски 2011: 99). Ни словенски језици ту не представљају изузетак. У свим словенским језицима јак је утицај тенденција ка симплификацији односно поједностављењу; бројне промене забележене су, на пример, у савременом пољском и руском језику (Сосновски 2011), али и у балканским језицима као што су бугарски и македонски (Волстром 2015). Аналитизам не заобилази ни придевску парадигму. У словенским и балканским језицима бележи се све веће присуство перифрастичке компарације (Волстром 2015: 114). Српски језик, као словенски и балкански језик, и сам се налази на удару. Као балканизам наводи се и јаче присуство аналитичке компарације које се бележи у призренско-тимочком, косовско-ресавском, али и шумадијским говорима (Попов 1984: 37). Све то сведочи да ће тема перифрастичке компарације у србистици, и уопштено на овим просторима, у будућности вероватно тек добијати на значају и актуелности.

1.6. Структура дисертације

Након уводних разматрања, у докторској дисертацији „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” следе *Теоријска разматрања*. Поглавље ће почети дефинисањем појмова који су кључни за тематику перифрастичке компарације. Након тога, нудимо преглед досадашње литературе о употреби основних модела перифрастичке компарације, који се посматрају у свом суодносу са синтетичком компарацијом. Приказ досадашњих резултата о перифрастичким формама компарације наставља се описима модела лексичко-синтаксичке суперлативности у два језика, и увидом у досадашња сазнања о лексичким аспектима компарације у два језика – лексичким и лексичко-структуралним модификацијама компаративног и суперлативног значења. У петом потпоглављу представљена су досадашња сазнања о универзалним својствима компарације придева и прилога, која ће објаснити многе сличности и подударности уочене између два језика. Најзад, овде ћемо покренути и недовољно истражено питање о пореклу перифрастичке компарације у српском језику. На самом крају поглавља указаћемо и на лингвистичке и ванлингвистичке чиниоце који погодују употреби перифрастичке компарације.

Треће поглавље, *Основни модели перифрастичке компарације*, бави се сличностима и разликама у употреби перифрастичке компарације у српском и енглеском језику. Перифрастичка компарација увек се мора посматрати у свом суодносу са синтетичком компарацијом, те ће се овде заправо суштински поредити природа тих односа у два језика.

Наредно поглавље, *Лексичко-синтаксичка суперлативност*, посвећено је моделима перифрастичког суперлатива. У њему се дефинишу и одређују структурални модели афирмативне и негативне суперлативности у два језика. Поред описа модела забележених корпусним анализама српског и енглеског језика, у поглављу су

представљени и резултати контрастивне анализе, која ће нам дати увид у сличности и разлике које у овим језицима постоје.

Пето поглавље докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” прво се бави модификацијама компаративног значења, а затим и модификацијама суперлативног значења у два језика. Анализираћемо лексичке спојеве облика компаратива и суперлатива са прилошким средствима и партикулама као њиховим модификаторима.

У последњем поглављу ове дисертације изнећемо закључке о сличностима и разликама у перифрастичким формама компарације у српском и енглеском језику. Имајући у виду да се морфо-фонолошка структура два језика суштински разликује и да су досадашњи описи употребе перифрастичке компарације у овим језицима непотпуни, веће сличности између српског и енглеског језика не би се ни очекивале. Ова докторска дисертација доказаће сасвим супротно.

1.7. Закључна разматрања

Прво поглавље докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” започели смо дефинисањем предмета истраживања. Као предмет истраживања, одређена је перифрастичка компарација у српском и енглеском језику. Након тога, дефинисан је и циљ истраживања – поређење перифрастичке компарације у два језика. Одређена су и три засебна циља, али и задаци који су се наметнули да би се ти циљеви остварили:

Први циљ: Поређење употреба основних модела перифрастичке компарације

1) Упоредити односе синтетичке и перифрастичке компарације.

Други циљ: Поређење лексичко-синтаксичких модела суперлатива

2) Спровести корпусну анализу српског језика и утврдити структурне обрасце модела лексичко-синтаксичког суперлатива.

3) Спровести корпусну анализу енглеског језика и утврдити структурне обрасце модела лексичко-синтаксичког суперлатива.

4) Упоредити лексичко-синтаксичке моделе суперлатива у српском и енглеском језику.

Трећи циљ: Контрастирање лексичких аспеката компарације

5) Спровести корпусну анализу српског језика и утврдити лексичке модификаторе компаратива и суперлатива.

6) Спровести корпусну анализу енглеског језика и утврдити лексичке модификаторе компаратива и суперлатива.

7) Упоредити лексичке модификације компаратива и суперлатива у српском и енглеском језику.

У поглављу је представљен и методолошки оквир истраживања. Контрастивну анализу одредили смо као интерлингвално, структурално, микролингвистичко (синтагматско), објективно, селективно, парцијално и теоријско контрастивно проучавање. На основу тога одабрани су и корпуси који могу најадекватније да задовоље потребе изабране контрастивне анализе.

Затим је у поглављу дат кратак преглед досадашњих истраживања у свету и код нас, који указује да је тема докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” актуелна, али и да се може очекивати да ће ово питање тек у будућности добити на значају и актуелности. Овај преглед показује и да овакво истраживање недостаје у досадашњем опусу литературе на ову тему и да може дати допринос и србистици и англистици, али и контрастивним проучавањима два језика.

2. ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА

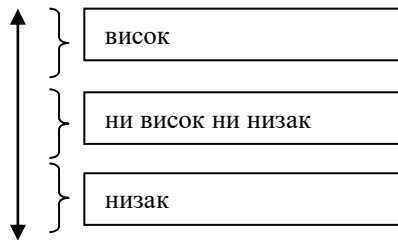
Поглавље посвећено теоријским разматрањима започећемо дефинисањем термина и појмова који су кључни за тему перифрастичке компарације. Ово ће нам омогућити да компарацију јасно позиционирамо у односу на сродне језичке категорије, али и да представимо термине који ће се даље користити. Како и српски и енглески језик у служби компарације имају и флективна и перифрастичка средства, нужно је одредити природе њихових односа у два језичка система. Након прегледа досадашње литературе о употреби синтетичке и перифрастичке компарације у српском и енглеском језику, позабавићемо се и питањима лексичко-синтаксичке суперлативности. Синтетичким облицима компаратива и суперлатива конкурентне су и далеко бројније и разноврсније форме које се реализују као лексички спојеви придева и прилога, или партикула. Због тога се посебна пажња у овом поглављу мора посветити и лексичким аспектима компарације. На крају ћемо указати и на неке актуелне лингвистичке теме које су битне за ово истраживање. Овај преглед литературе приказаше компарацију придева у њеном изобиљу и разноврсности. Истовремено ће јасно указати и колико је питање компарације придева и прилога заправо сложено, а колико смо ми често склони да га сведемо само на морфолошки план и да при том занемаримо богатство језичких средстава која су у његовој служби на осталим нивоима језичке структуре.

2.1. Кључни појмови

Степеновање (енгл. *grading*) се у лингвистичкој литератури углавном дефинише као „ненумеричко квантификовање” (Пипер 2002: 59), „апстрактно локализовање извесног својства неког ентитета на вертикално схваћеној скали” (Пипер 2009: 65). *Скала* представља апстрактну лествицу коју одређују три кључна елемента: *скуп ступњева*, *димензија* и *усмерење* (Ротстејн и Винтер 2004: 12, Кенеди 2005: 13, Солт 2009: 86). Димензија се дефинише као особина коју појам може да поседује у већој или мањој мери (Ротстејн и Винтер 2004: 12). Усмерење на скали омогућава да скала обухвати и антонимске парове, чије се степеновање нужно одвија у различитим смеровима. Придеви попут *old* и *young*, односно *стар* и *млад*, кодирају исту скалу *старости/узроста*, али су на тој скали различито усмерени.

Степеновање се као језичка појава традиционално везује за *градабилне/скаларне придеве* (енгл. *gradable/scalar adjectives*). Градабилни придеви су предикатски изрази, чији је домен делимично или потпуно уређен у складу са неком димензијом (Бадер 2010: 1). Придеви који немају могућност степеновања називају се *неградабилним придевима* (енгл. *non-gradable adjectives*). И једни и други посматрају се као скаларни изрази – позитивна вредност представља један (*висок*, *жив*), а негативна други (*низак*, *мртав*) пол скале. Неградабилни придеви поседују скале које се састоје од две вредности (нпр. *жив* – *мртав*), док градабилни скаларни изрази имају скале које поседују више од две вредности (Кенеди 1999: 13, Биверс 2010, Глас 2013). Из тога проистичу три битне разлике између скаларних израза. Прво, градабилним придевима својствена је *зависност од контекста*. (Сапир 1944, Камп 1975, Луис 1979, Клајн 1980, Русицки 1987, Бирвич 1989, Кенеди 1999, Бејл 2006, 2008). Ако кажемо *Том је висок*, Том може бити висок за једно трогодишње дете, али не и према стандардима просечног одраслог човека. Другим речима, „јефтина кућа је скупља од скупе књиге” (Леситер и Гудман 2013: 587). Истинитосни услови исказа са неградабилним придевима не зависе на тај начин од контекста. Ако кажемо *Сузана је трудна*, она је трудна у свим контекстима. Друго семантичко својство карактеристично за градабилне придеве је њихова *неодређеност* (енг. *vagueness*) (Камп 1975, Клајн 1980, Бејл 2006). Увек постоји

нека група појмова који поседују одређено својство, а да за њих не важи ни придев, а ни његов антоним:

Сви људи имају својство висине, али за већину не можемо рећи ни да су *високи*, ни да су *ниски*. Са друге стране, сви су или *мртви* или *живи*; нешто је или *електрично* или *неелектрично*. Најзад, негација неградабилних придева има семантичку (логичку) импликацију (енгл. *entailment*) да важе његови антоними; таквих импликација код градабилних придева нема (Кенеди 2004б):

Mr Smith is not dead.
 ||'Mr Smith is alive'
 Господин Симић није мртав.
 ||'Господин Симић је жив'

Mr Smith is not tall.
 ~||'Mr Smith is short'
 Господин Симић није висок.
 ~||'Господин Симић је низак'

Ако Сима није мртав, он је жив; ако Сима није висок, то не мора да значи је низак (можда је средњег раста). У литератури је уочено и да постоји једна група придева (нпр. *wet, open, bent, awake, full, flat, closed* и *straight*) који испољавају сва горе наведена својства неградабилних придева, а ипак се јављају у компаративним конструкцијама (*more wet, more open, more awake* итд.) и допуштају прилошку модификацију (*very – веома, quite – неприлично, completely – потпуно, almost – скоро* итд.) (Кенеди 2004б, Бејл 2006: 12). Због особина које испољавају на морфо-синтаксичком плану, сврставају се у градабилне скаларне изразе. Да би се уважиле све разлике између њих и прототипичних градабилних придева уведе се појмови *релативни* (нпр. *tall*) и *апсолутни* (нпр. *awake*) градабилни придеви (Леситер и Гудман 2013). На основу опажених разлика између апсолутних и релативних градабилних придева, у литератури се говори о постојању четири типа скали (Кенеди 2004б, 2006):

(потпуно) отворена скала: нпр. *tall* и *short*
 скала затворена на доњем полу: нпр. *bent* и *straight*
 скала затворена на горњем полу: нпр. *safe* и *dangerous*
 (потпуно) затворена скала: нпр. *full* и *empty*

Релативним придевима без изузетка одговарају отворене скале, док апсолутни имају потпуно или делимично затворене (Кенеди 2004б, 2006). Пошто не прихватају сви придеви модификацију свим прилошким средствима (Болинџер 1972), тип скале одређује се на основу прилошких средстава са којима се придев може наћи у лексичком споју. У семантичкој литератури посебна пажња посвећена је односу модификатора интензификације и градабилних језичких израза (Ротстејн и Винтер 2004, Кенеди и Макнали 2005, Белтрама и Бочнак 2011, Митић 2012, 2013, 2014). Пошто је дисертација посвећена компарацији придева, а главни предуслов за компарацију је да придев буде градабилан, нужно је било да се одреди шта су то градабилни придеви. Ипак, свако даље бављење овом темом превазилази оквире и домете овог истраживања.

Већ се из овог кратког приказа може наслутити да је питање градабилности суштински немогуће одвојити од проблема придевске антонимије. Традиционално, антонимијски парови деле се на *комплементарне* и *некомплементарне*. Комплементарним се сматрају они парови у којима негација једног члана подразумева важење другог (*Није мртав* ⇒ *Жив је*), а некомплементарним они код којих то није случај (*Није висок* ≠ *Низак је*) (Круз 1980).⁷ Када говоримо о антонимијским паровима, њихови чланови могу се поделити на тоталне и парцијалне (Ротстејн и Винтер 2004), односно универзалне и егзистенцијалне (Росдојчер и Камп 1992). У пару *непогурен* – *погурен*, тоталним придевом сматрали бисмо *непогурен*, јер га карактерише свако одсуство погурености. Његов парцијални парњак *погурен* обухвата све вредности на скали осим нултог степена:

И најмањи степен погурености некога већ чини погуреним (тотални придев). Сви ступњеви на скали осим нулте тачке (*непогурен*) означавају мањи или виши степен погурености.

Градабилност се најчешће везује за градабилне придеве, али она је својство и других лексичких категорија, попут именица и глагола (Болинџер 1972, Диотјес 1977, Ебни 1987). У примеру *Tom is a big idiot*, именица *idiot* има својство градабилности и кодира скалу, док придев *big* одређује положај субјекта на тој скали (Морзицки 2008). Компаративни облици прилога (*more* и *less*) градирају својства именичких израза у једнини у предикативним именичким фразама: *Jill's more of a scholar than Tom is. The delay turned out to be less of a problem than we'd expected* (Хадлстон и Пулам 2002: 1127). Прилозима *више* и *мање* овде се на скали градира степен до кога је Џил научник, односно степен до кога је одлагање проблем. Утврђено је и да скаларна својства деле категоријски различити, али деривационо повезани изрази (Болинџер 1972, Кенеди и Макнали 2002). Посебна пажња посвећена је градабилним својствима девербативних придева и потенцијалним односима између њихове градабилности и градабилности (и теличности) глагола од којих су настали (Кенеди и Макнали 2002). Погледајмо девербативне придеве из следећих примера: *освежавајуће ниће* и *носећи стубови*. Први је градабилан (*више освежавајуће*), а други је неградабилан (**више носећи*)⁸, јер су њихова скаларна својства условљена градабилним својствима глагола од којих су настали (*освежавати* и *носити*); нешто може више или мање да освежава, али стуб или носи или не носи конструкцију објекта. Због тога се све чешће у литератури не говори само о градабилним придевима него о *градабилним/скаларним изразима*.

Степен није ограничен ни само на лексичка средства. „Категорија степена припада семантичким категоријама” и као таква подразумева „најопштије значење” које се може изразити „најразличитијим језичким средствима на различитим језичким

⁷У србистичкој литератури о антонимији су писали, између осталог, и И. Грицкат (1961а, 1961б) и М. Ковачевић (2002). О придевским негацијама са префиксима *не-*, *а-*, *дис-* и *без-* писао је и Д. Бошков (1981). О творби придева са префиксом *не-* говорио је и Ђ. Оташевић (1996). О антонимији у хрватском језику погледати и рад Љ. Шарих (2007). На неке од ових радова ћемо се касније позивати.

⁸Неграматичне конструкције ће се, према устаљеној пракси, обележавати *астериском*.

нивоима” (Николић 2014: 13). Р. Хадлстон и Џ. К. Пулам (2002: 1099) у својој анализи поредбених конструкција у енглеском језику граде типологију на основу две бинарне опозиције: *скаларне – нескаларне* поредбене конструкције (енгл. *scalar – nonscalar*) и конструкције *једнакости – неједнакости* (енгл. *equality – inequality*):

	Једнакост	Неједнакост
Скаларне	<i>Kim is as old as Pat</i>	<i>Kim is older than Pat</i>
Нескаларне	<i>I took the same bus as last time.</i>	<i>I took a different bus from last time.</i>

Овде се поредбене конструкције посматрају у ширем смислу и обухватају и нескаларне форме поређења. Скаларна поређења тичу се релативне позиције на некој скали и представљају један вид градирања, док нескаларна подразумевају утврђивање сличности (Хадлстон и Пулам 2002: 1099). Под поређењима једнакости аутори подразумевају еквативност код скаларних израза, односно идентичност код нескаларних. Поређења неједнакости обухватају поређења супериорности и поређења инфериорности. Хадлстон и Пулам (2002: 1100–1002) уводе још једну дихотомију у своју класификацију поредбених конструкција: појмовна поређења (енгл. *term comparisons*) и скуповна поређења (енгл. *set comparisons*). Појмовна поређења су поређења у којима се појам из поређенице директно пореди са једним или више појмова везничком везом *than* (срп. *од/него*). Код скуповних поређења не постоји директно поређење тог типа са једним (*than her twin sister*) или више појмова (*than all the others*). П. Пипер и др. (2005: 850) праве разлику између селективних и нормативних степеновања где је код првих (*Лед је хладнији од воде*) локализатор одабран ('температура воде'), а код других представља норму испољавања интензитета (*хладан тиш*). Селективно степеновање има морфосинтаксички облик (изразитије је граматикизовано) и обухвата (ибид. 850):

- Селективни екватив: *лепа као сестра*
- Селективни диферентив: *лепша од сестре; више уморна од брата*
 - Јаки компаратив: *лепша од сестре; више уморна од брата*
 - Слаби компаратив: *мање уморна од брата*
- Селективни суперлатив: *најодлучнија у групи*

Нормативна компаративност (градуелност, степеновање) има лексичко-творбене облике и обухвата (П. Пипер и др. 2005: 850):

- Нормативни екватив: *уобичајен, просечан*
- Нормативни диферентив:
 - Слаби компаратив особине (деинтензив): *накисео*
 - Слаби компаратив величине (деминутив): *комадић*
 - Јаки компаратив особине (интензив): *потежак*
 - Јаки компаратив величине (аугментатив): *комадина*
- Нормативни суперлатив: *јединствен, непоновљив*

Степеновање је дакле семантичка категорија која се може реализовати на различитим нивоима језичке структуре: лексичко-творбеном (нпр. *омањи, потанак, комадић*), лексичком (нпр. *изразито леп, врло паметан, прилично глуп*), морфолошком (нпр. *лепши, паметнији, глупљи*), али и на синтаксичком нивоу (од моноклаузалних до сложених реченица). Компарација придева, компаративне синтагме и реченице, али и градационе сложене реченице одликује највећи степен граматикизације категорије, те

оне представљају центар степеновања као семантичке категорије (Николић 2014: 13).⁹ Свака семантичка категорија има свој центар (највиши степен граматикализације) и своју периферију (нижи степен граматикализације). Лексичко-творбени модели које одликује низак степен граматикализације представљају периферну категорију којом се степеновање реализује, док је компарација придева (укључујући ту и њен морфолошки и синтаксички аспект) у самом центру. Закључићемо да је степеновање шира семантичка категорија која обухвата компарацију/поређење придева као свој најграматикализованiji вид реализације. Ако погледамо:

- (1) Јован је имао *најбоље* резултате прошле године.
- (2) Јован нас је својим резултатима све *премашио* прошле године.

У оба примера можемо говорити о степеновању, али само у првом и о компарацији.

Компарација/поређење (енгл. *comparison*) придева и прилога карактеристично је својство описних придева и њима хомоморфних прилога и обично се дефинише као граматикализована тростепена градација (Ковачевић 2009а: 9). Елементи тростепене градације су: *позитив*, *компаратив* и *суперлатив*. У граматичкој литератури позитив се најчешће одређује као основни облик придева који означава основну особину; компаратив као први ступањ који изражава виши степен особине од оног означеног позитивом; суперлатив као други ступањ који казује да је особина код једног појма заступљена у највишем степену у односу на све друге појмове са којима се пореди (Стевановић 1979: 253). Традиционална граматичка литература ове појмове најчешће користи за означавање морфосинтаксичких облика, тј. баш из перспективе компарације придева. Савремена лингвистичка литература појмове *позитив*, *компаратив* и *суперлатив* користи и у домену ступњевања, као шире семантичке категорије, те се они употребљавају за све језичке облике (морфосинтаксичке, лексичко-творбене, и сл.) којима се изражавају три степена неког својства. Оно што бисмо окарактерисали као позитив, компаратив или суперлатив из перспективе компарације неће увек нужно одговарати истоименој категорији и на плану ступњевања. Узмимо на пример, *бољи од свих* – на морфолошком плану можемо говорити о компаративу, док ће из перспективе степеновања ово бити суперлатив.

У литератури о компарацији придева (и србистичкој и англистичкој) основне особине компарације најчешће се одређују низом дихотомија.

Релација *синтетичка – перифрастичка (аналитичка/описна)* компарација односи се на основна језичка средства којима се компарација реализује. *Синтетичка компарација* означава изражавање тростепене градације флективним средствима (тј. додавањем одређених наставака на придевску основу). У европским језицима синтетичка компарација остварује се суфиксацијом (чешки: *dobrý – lepší*), префиксацијом (бугарски: *dobar – podober*), а јављају се и префиксално-суфиксални модели (убикс: *nüis°ə – źaniis°ə*), који су далеко чешћи код облика суперлатива (Бобаљик 2012: 31, 38, 45). *Перифрастичка (аналитичка/описна) компарација* односи се на изражавање истих односа у лексичком споју прилога са значењем 'више/'највише' и основног облика придева и прилога. Савремене типолошке студије сматрају и форме попут *више* + позитив морфолошком категоријом. Прилошки маркери аналитичке компарације сматрају се слободном (енгл. *free*), а флективни афикси везаном (енгл. *bound*) морфологијом (ибид. 19).

Следећа битна бинарна опозиција је *климактичка (узлазна) и антиклимактичка (низлазна, силазна) градација/компарација*. У англистичкој литератури најчешће се за

⁹Више о градационим сложеним реченица писали су, између осталог, и П. Пипер (2009) и М. Ковачевић (2002).

ову дихотомију користе термини *супериорност* (енгл. *superiority*) и *инфериорност* (енгл. *inferiority*) (нпр. Хадлстон и Пулам 2002). Први чланови опозиција односе се на изражавање вишег степена неке особине од нултог степена означеног позитивом (*црвенији, више црвен*), а други на изражавање нижег степена (*мање црвен*) (Ковачевић 2003а: 16).

У граматичкој литератури говори се и о опозицији *релативне* и *апсолутне компарације*. Релативном компарацијом (тј. релативним поређењем) називамо оне структуре у којима се уз позитив, компаратив или суперлатив наводи одговарајући поредбени појам, док у случајевима када изостаје експлицирање појма с којим се пореди особина изражена придевом или прилогом говоримо о апсолутној компарацији (Ковачевић 2003а: 10). М. Ковачевић (2015: 411) први члан поређења, члан који се пореди, назива *поређеницом*, док други члан, члан с којим се пореди назива *поредбеницом*. Усвајајући терминологију М. Ковачевића, можемо рећи да релативна компарација нужно укључује поредбеницу у својој структури, док са апсолутном компарацијом то није случај. Р. Хадлстон и Џ. К. Пулам (2002) поређеницу називају примарним појмом (енгл. *primary term*), а поредбеницу секундарним (енгл. *secondary term*). У англистичкој литератури често се наилази и на следеће термиолошке одреднице елемената компаративне конструкције: *COMPAREE (John)*, *INDEX (more)*, *PARAMETER (famous)*, *MARK (than)* и *STANDARD (Bill)* (Диксон 2005: 5):

[John]_{COMPAREE} is [more]_{INDEX} [famous]_{PARAMETER} [than]_{MARK} [Bill]_{STANDARD}.

О специфичном значењу апсолутног компаратива говорио је, још почетком прошлог века, Ото Јесперсен (2007: 263) на примерима из енглеског, немачког, данског и латинског језика. Том приликом поменуо је примере попут *lower classes*, *higher criticism* и *longer poems*. Јесперсен уочава да израз *longer poems*, уколико нема помена другог члана поређења, не може имати импликације попут 'дуже од свих осталих', већ само 'дуже од неколико других', а *неколико* не мора да значи 'пуно', па чак ни 'просечно' (ибид. 265). Ако се песма окарактерише као *дуга*, нема никаквог поређења и значење је: 'дуже него што се могло очекивати'. Вредност позитива овде је заправо јача од оне изражене апсолутним компаративом. Израз *older women* односи се на подкуп жена чија је просечна старост мања од оне која важи за подкуп жена означених изразом *old women* (Хадлстон и Пулам 2002: 1161). О апсолутном компаративу писало се и у србистичкој граматичкој литератури. Тако М. Стевановић (1979: 257) каже да се о апсолутном компаративу може говорити у реченицама у којима нема предмета с којим би се вршило поређење, нити се тај предмет претпоставља (*Један старији човек те чека. Пао је већи снег*). Компаратив *старији* у *старији човек* не значи 'стар' у вишем степену, него 'не млад'. Компаратив *већи* у конструкцији *већи снег* није 'велик' у вишем степену, него 'не мали' (Мразовић и Вукадиновић 1990: 273). Како сам наслов рада М. Риђановића (1985: 145–148) каже „виша школа је нижа од високе”. Апсолутни компаратив смештен је дакле на градационој скали између два антонима: *стар* – *млађи* – *млад*, те се он јавља као „средњи члан друкчије конституисаног градационог низа са антонимом основног придева као полазиштем” (Митриновић 2003: 61). Као што је М. Стевановић (1979: 257) приметио, за апсолутни компаратив није само битно да у реченици изостаје поредбени појам, већ да се он на основу контекста не може ни претпоставити. Нису сви компаративи који су апсолутни на структуралном плану (*А онда су нам стигли хладнији дани*), апсолутни компаративи и на плану значења. Поредбени члан може да буде имплициран или контекстуално одређен: *Стигли су и хладнији дани [од оних пређашњих]*. ИмPLICITНИ релативни компаратив најчешће се среће у конструкцијама са компаративима дисконтинуиране прогресивности или

регресивности у којима се указује на нарастање или опадање интензитета: *Време је данас топлије. Почетком зиме је било хладније* (Ковачевић 2015: 414). В. Митриновић (2003: 57) пореди српски апсолутни компаратив са пољским и том приликом закључује да је овај облик компаратива „жива језичка категорија, богато посведочена у текстовима разног функционалностишког профила”. О богатству форми најбоље сведочи рад М. Ковачевића (2015) који дефинише различите појавне облике апсолутног компаратива у српском језику.

У лингвистичкој литератури наилазимо и на појмове апсолутног и релативног суперлатива. Још осамдесетих година прошлог века уочено је да се атрибутивно употребљен суперлатив може двојачко интерпретирати (Хајм 1985). Овом питању тек се од скоро почела придавати већа пажња (Фаркас и Кис 2000, Шулер 2006, Панчева и Томашевич 2012, Сзаболчи 2012). Најчешће се као илустрација наводи наредни пример:

John climbed the highest mountain.

Џон се попео на највишу планину.

(1) 'John climbed the mountain higher than any other mountain.'

'Џон се попео на планину која је виша од било које друге планине.'

(2) 'John climbed a mountain higher than anybody else climbed.'

'Џон се попео на планину која је виша од планина на које су се сви остали пели'.

Дакле, реченица *Џон се попео на највишу планину* може значити да се Џон попео на највишу планину на свету, тј. на Монт Еверест што би представљало *апсолутно значење суперлатива* (Пример 1). Могуће је и да Џон припада неком скупу који још чине и Том и Бен, и да су се сва тројица пели на три различите планине. У том случају, реченица *John climbed the highest mountain* могла би значити да се Џон попео на планину која не мора бити највиша на свету, али је виша од планина на које су се пели Том и Бен (*релативно/компаративно значење*). У зависности од реченичног контекста, атрибутивни суперлатив може имати и више од једног релативног значења. Погледаћемо један од примера из литературе (Панчева и Томашевич 2012: 293):

John bought the largest flower bouquet for Mary.

Јован је Мери купио највећи букет цвећа.

Дати пример може се у зависности од контекста тумачити као: *Џон је Мери купио већи букет цвећа него било коме другом; Џон је Мери купио већи букет цвећа него било ко други; Џон је Мери купио већи букет цвећа од свих осталих букета у цвећари*. Јасно је да исте интерпретације апсолутног суперлатива постоје и у српском језику, а то су доказале и анализе посвећене српском и другим словенским језицима (Бошковић и Гајевски 2009, Панчева и Томашевич 2012, Живановић 2006). Иста својства атрибутивни суперлатив испољава и у различитим типовима реченичне структуре:

упитне реченице: Who climbed the highest mountain? (Сзаболчи 1986)

релативне реченице: I met the man who climbed the highest mountain. (Шулер 2006)

Релативне и апсолутне интерпретације атрибутивно употребљеног апсолутног суперлатива овде су битне, јер, уколико говорници желе да избегну зависност од контекста, прибећи ће структурама које су недвосмислене. У свим примерима у досадашњој литератури могуће интерпретације дате су конструкцијама лексичко-синтаксичке суперлативности, што се може видети и у нашим примерима. Овакви поступци указују да модели лексичко-синтаксичке суперлативности, о којима ћемо касније говорити, нису само експресивнији вид изражавања чисте суперлативности, већ да у одређеним говорним ситуацијама могу имати и већу комуникативну вредност од

синтетичких суперлатива. Овде ћемо још додати да се у литератури често занемарује и присуство трећег специфичног значења суперлатива. О. Јесперсен (1949: 395) истиче да је људска тенденција ка претеривању универзална. Једна од последица тог претеривања и пренаглашавања је таква употреба суперлатива да он нема значење највишег степена, већ само веома, изузетно, па чак и претерано, великог степена заступљености особине или својства. К. Клериц (2006: 73) оваква значења суперлатива назива интензификаторским употребама (енгл. *intensifying uses*). У истом раду ауторка доказује да је интензификаторска функција суперлатива најприсутнија у фикцији где својом бројношћу премашују релативне употребе (ибид. 86). У раду објављеном годину дана касније, К. Клериц (2007: 140) потврђује да је у говорном језику интензификаторска функција суперлатива још и заступљенија у односу на друге две, посебно код перифрастичких форми.

Најзад, ни статус позитива у тростепеној градационој парадигми нису обишла темељна преиспитивања. Традиционално је позитив био окарактерисан као основни степен изражености неке особине или својства, иако он сам по себи није степен поређења. Када кажемо за књигу, коња или кућу да су стари, ми их не поредимо ни са каквом другом књигом, коњем или кућом. О. Јесперсен (2007: 244) чак констатује да би прикладнији назив био „негатив” (енгл. *negative of comparison*). Исто су става и Р. Хадлстон и Џ. К. Пулам (2002: 1161), који уместо термина *позитив* користе „*прост облик*” (енгл. *plain*).

У литератури се поред појмова *степеновање* и *компарација*, користи и термин *градација* (енгл. *grading*). Најчешће се градација поистовећује са степеновањем. Међутим, има и одступања. Тако Ј. Силић и И. Прањковић (2005: 138) као синоним за компарацију придева користе термин *ступњевање*. С. Ристић (2009: 135) истиче да се компарација придева у српском језику примарно реализује као деривациона категорија у оквиру које је традиционална граматика разликовала два типа: поређење и градацију. Ауторка поређење изједначава са релативном компарацијом, а градацију са апсолутном. Са друге стране, П. Пипер (2009: 67) прави разлику између *градације* и *степеновања*, где се *градација* односи на степеновање разлике, и као таква обухваћена је ширим појмом *степеновања*, који поред степеновања разлике обухвата и одсуство разлике. Ове недоследности у употреби термина у досадашњој литератури могу представљати проблем, те је овде од суштинске важности одредити се за одређена терминолошка решења и објаснити како ће се она даље користити. Термини градација и степеновање/ступњевање користе се као синоними за означавање семантичке категорије која обухвата и диферентив (степеновање разлике) и екватив (одсуство разлике). Компарацијом ћемо називати само и искључиво морфосинтаксичку категорију карактеристичну за придеве и њима хомоморфне прилоге.

Нагласићемо на самом крају да колико је питање градабилности нераздвојиво од питања придевске антонимије, толико је антонимију немогуће раздвојити од негације. Негација је као логичка категорија привлачила пажњу још од античког доба. Јасно је да тако богату традицију развоја мисли о негацији као логичкој и језичкој категорији овде можемо да поменемо само у оној мери колико је то нужно за питања којима ћемо се даље бавити. Аутори су сагласни да се негација условно може поделити на *реченичну* и *појмовну* (Грицкат 1961–1962а), односно *тоталну* и *парцијалну* (Ковачевић 2002). Реченична (тотална) негација односи се на одрицање читавог садржаја једног исказа, док се појмовна (парцијална) односи на одрицање само једног појма, реченичног конституента. Нас тренутно занима искључиво реченична негација и то конкретно појава *слагања негација* (енгл. *negative concord*). Опште логичко правило је да се две негације у истом исказу међусобно поништавају што за крајњи исход има афирмативност исказа (Јесперсен 1917, Хорн 1978, 2010, Бланшет и др. 2015, Хорн и

Вансинг 2020). Појам слагања негације односи се на појаву да две или више одричних речи у исказу међусобно коегзистирају, али тако да се међусобно не потиру. Оне удружују снаге и одричност исказа бива очувана. Српски језик, као и остали словенски језици, допушта слагање негација. М. Ковачевић (2002) формулише четири основна правила: (1) Ако се у било којој синтаксичкој позицији употреби лексема негирана било којим негативним префиксом (сем *ни-*) то не условљава употребу негиране форме ни предиката ни било ког другог реченичног члана: **Нерасположени људи нерадо ПРИЧАЈУ о свом нерасположењу** (ибид. 16). (2) Уколико је одрична *ни-*лексема подређени члан глаголском прилогу или процесуалном глаголском придеву, она не захтева негацију предиката, већ само негацију члана који јој је синтагматски надређен: **Укажи ми се, никад невиђена, понорицо водо!** (ибид. 20). (3) Потврдну вредност имају двоструко негирани именски предикати који уз негирану копулу имају одричну лексеми са било којим негативним префиксом изузев префикса *ни-*: **Нису вам непознате** [\rightarrow *Познате су вам*] (ибид. 25). (4) Негација обе компоненте у сложеном глаголском и именском предикату даје исказу афирмативну вредност: **Не могу да не погледам** [\rightarrow *Морам да погледам*] (ибид. 29). Енглески језик традиционално се сврстава у језике у којима нема слагања негација:

- (1) They did *not* do anything to help.
- (2) *Nobody* of them *did* anything to help.
- (3) All of them *did nothing* to help.
- (4) They *didn't do nothing* to help.

У првом примеру носилац негације је одрични предикат (*did not*). У наредна два примера носиоци негације су одричне заменице у функцији субјекта (*nobody*) и објекта (*nothing*) потврдног предиката (*did*). У последњем примеру уз одрични предикат (*didn't*) дат је и одрични објекат (*nothing*) и по правилу овакви искази тумаче се као афирмативни јер се две негације међусобно поништавају: *They didn't do nothing* \rightarrow *It is not the case that they did nothing* \rightarrow *They did something*. Посебну пажњу у енглеском језику привлачиле су форме двоструке негације у којима се уз одрични предикат јављају и одрични придеви творени негативним суфиксима: *He is not unhappy*, *He is not unattractive*, и сл. Још у првим деценијама двадесетог века, О. Јесперсен (1917) истакао је да постоје суштинске разлике између оваквих исказа и њихових афирмативних парњака (нпр. *He is happy*, *He is attractive*). Форме са негацијом одричног придева (*He is not unhappy*) увек су слабије од свог афирмативног парњака (*He is happy*). Л. Хорн (2010) истиче да се оне употребљавају у оним контекстима у којима говорник жели да избегне употребу афирмативне форме која је јача, најчешће због несигурности у њену валидности, зарад љубазности, постизања експресивности, и томе слично. Овакве форме представљају заправо један прелаз са двоструке негације која означава потпуну афирмативност и појаве слагања негације. Слагање негације забележено је у историјској грађи енглеског језика ранијих епоха, а и данас живи у нестандартним дијалектима. Ту се форме попут *They didn't do nothing do help* тумаче као одрични искази упркос присуству двоструке негације. Слагање негације везује се за амерички варијетет где је потврђен у језику етничких мањина (Лабов 1969) и у афроамеричком вернакулару (Лабов 1972, Трацил 1975). Још средином прошлог века забележен је и у дијалектима који се говоре на британском језичком простору, посебно у оним говорима са јачим келтским супстратом (Клакстон 1954). Ова језичка појава нормативно није прихватљива те остаје изван домена језичког стандарда. Због тога ћемо овде сматрати да у енглеском језику нема слагања негације уз јасну напомену да овде говоримо

искључиво о стандардним дијалектима. Другим речима, овде ћемо о негацији говорити искључиво са становишта норме.

2.2. Синтетичка и перифрастичка компарација

Перифрастичка компарација, као што смо већ истакли, нужно се мора посматрати у свом суодносу са синтетичком компарацијом (Ковачевић 2003а: 18). М. Ковачевић даље каже да се синтетичка и перифрастичка компарација могу наћи у конкурентском или у комплементарном односу. О конкурентском односу можемо говорити у оним случајевима када су два типа компарације међусобно заменљива, односно у оним контекстима где је могућа употреба и синтетичке и перифрастичке компарације. У контекстима у којима је могућа употреба само једног вида компарације, али не и другог, синтетичка и перифрастичка компарација налазе се у односу комплементарне дистрибуције. И у српском и у енглеском језику природа тих односа данас је у доброј мери описана, те се махом зна када се аналитичка компарација јавља као конкурентска, а када као комплементарна синтетичкој компарацији.

2.2.1. Синтетичка компарација у српском језику

Сербокроатистичка граматичка литература традиционално истиче да је компарација придева у српском језику синтетичког типа. Све граматике кажу да се компаратив твори додавањем суфикса *-ји*, *-ији* и *-иши*, а суперлатив додавањем префикса *нај-* на облик компаратива (Симић 2002: 145, Клајн 2005: 74).

(1) Наставком *-ји* гради се компаратив:

- ◆ од једносложних придева са дугим вокалом који се у компаративу скраћује: *бржи* (од *брз*), *блеђи* (од *блед*), *млађи* (од *млад*), *тврђи* (од *тврд*), *луђи* (од *луд*), *љуђи* (од *љут*), *круђи* (од *крут*), *гушићи* (од *густ*) итд.;
- ◆ од само три придева са кратким вокалом: *дужи* (од *дуг*), *строжи* (од *строг*) и *тиши* (од *тих*);
- ◆ од неких двосложних придева са крајњим слоговима *-(а)к*, *-ок*, *-ек* који се губе у компаративу: *слађи* (од *сладак*), *виши* (од *висок*), *даљи* (од *далек*), *тањи* (од *танак*), *ређи* (од *редак*);
- ◆ и од неких двосложних придева на *-(а)к* и *-(а)н* код којих се наставак додаје на неокрњену основу (непостојано *а* се губи): *горчи* (од *горак*) и *тешићи* (од *тесан*), *бешћи* (од *бесан*) (Стевановић 1979: 257, Мразовић и Вукадиновић 1990: 321, Пипер и Клајн 2013: 136).

(2) Наставком *-ији* гради се компаратив:

- ◆ од вишесложних и већине двосложних придева код којих се наставак *-ији* додаје на неокрњену основу: *зеленији* (од *зелен*), *јефтинији* (од *јефтин*), *храбрији* (од *храбар*), *каменитији* (од *каменит*) и *маснији* (од *мастан*), *познатији* (од *познат*); ту спада и већина придева с непостојаним *а* – *глаткији* (од *гладак*), *задовољнији* (од *задовољан*), *округлији* (од *округао*), *уморнији* (од *уморан*), укључујући и оне чија се основа своди на један слог губитком тог *а*: *брижнији* (од *брижан*), *вреднији* (од *вредан*), *грознији* (од *грозан*), *крупнији* (од *крупан*), *ружнији* (од *ружан*), *снажнији* (од *снажан*), *тужнији* (од *тужан*).
- ◆ и од неких једносложних придева са кратким вокалом који се завршавају на *б*, *в*, *м*, *н*, *с*, *т*, *ст*: *слабији* (од *слаб*), *здравији* (од *здрав*), *стрмији* (од *стрм*), *финији* (од *фин*), *косији* (од *кос*), *шкртији* (од *шкрт*); па и *вештији* (од *вешт*),

кртији (од *крт*), *мрскији* (од *мрзак*), *новији* (од *нов*), *простији* (од *прост*), *ситији* (од *сит*), *чистији* (од *чист*); и код оних са основом на *л* које се у номинативу завршавају на *-о*: *веселији* (од *весео*), *зрелији* (од *зрео*), *врелији* (од *врео*), *киселији* (од *кисео*), *смелији* (од *мео*) (Пипер и Клајн 2013: 134).

- (3) Наставком *-иши* граде се компаративи само три придева: *лакшии* (од *лак*), *летиши* (од *леп*) и *мекшии* (од *мек*) (Стевановић 1979: 259, Мразовић и Вукадиновић 1990: 323, Станојчић и Поповић 2000: 95, Клајн 2005, Пипер и Клајн 2013: 136).

Србистичке граматике помињу и алтернације које настају при суфиксацији:

- ◆ јотовање: *дужи* < *дуг* + *-ји*, *слађи* < *слад* + *-ји*;
- ◆ једначење гласова по месту изговора: *чешићи* < *чешћи* < *чест* + *-ји*;
- ◆ једначење гласова по звучности и непостојано *а*: *глаткији* < *гладкији* < *глад(а)к* + *-ији*;
- ◆ губљење сугласника и непостојано *а*: *маснији* < *мастнији* < *маст(а)н* + *-ији*. (Мразовић и Вукадиновић 1990: 321)

Суперлатив придева твори се додавањем префикса *нај-* на облик компаратива: *најбољи*, *највреднији*, *најзначајнији*, *најхрабрији*, *највеселији*, и сл. (Станојчић и Поповић 2000: 95, Стевановић 1979: 160: 107, Симић 2002: 146, Клајн 2005: 76). При додавању префикса *нај-* на облик компаратива придева који почињу сугласником *ј* јавља се удвојено *јј*: *јак* – *јачи* – *најјачи*, *јасан* – *јаснији* – *најјаснији* и *јефтин* – *јефтинији* – *најјефтинији* (Стевановић 1979: 257, Мразовић и Вукадиновић 1990: 321).

Суплетивна (неправилна компарација) јавља се код четири придева: *добар* – *бољи* – *најбољи*, *зао* – *гори* – *најгори*, *велик* – *већи* – *највећи* и *мали/мален* – *мањи* – *најмањи* (Стевановић 1979: 259, Мразовић и Вукадиновић 1990: 321, Пипер и Клајн 2013: 136). Са морфолошког аспекта, важно је још истаћи да се облици компаратива и суперлатива мењају по роду и броју, и да имају само облике одређеног вида (Мразовић и Вукадиновић 1990: 321, Пипер и Клајн 2013: 136).

Компарацију у српском језику, поред описних, могу имати и неки градивни придеви (Стевановић 1979: 260, Симић 2002: 147, Пипер и Клајн 2013: 136).

Он је *најзлатнији* дечак у разреди.

Дрвенијег створа нисам упознала.

Јасно је да у оваквим случајевима градивни придеви мењају своје значење. *Златније* и *дрвеније* овде није 'начињено од злата' и 'начињено од дрвета', већ се придеви односе на особине. И. Стевановић (1960: 107) за описне придеве каже да: „значе особине предмета, и одговарају на питање *какав*”. Какав је дечак? *Златан*. Градивни придеви овде имају својства описних придева на семантичком плану јер значе особине, што се на морфолошки план манифестује и њиховом компарацијом. Исто тако се присвојни придеви попут *херојски*, *људски*, *патриотски* могу поредити када означавају особине, а не припадност – нпр. *То је био херојски гест* (Стевановић 1979: 261).

Компарацију никада немају придеви попут *бос*, *коначан*, *одсутан*, *трудна*, *го*, *наг*, *мутав*, *ћорав*, *жив* и слични придеви који значе апсолутно немање или поседовање нечега (Стевановић 1979: 261, Пипер и Клајн 2013: 136). Обиман опис непроменљивих придева у српском језику нуди М. Николић (1996:36) који истиче да „међу непроменљивим придевским речима најчешће су, као и код именица, оне странага порекла” (један од ретких изузетака је придев *налик/неналик*). Њих дели на оријентализме (који су регионално обележени и архаични) и европеизме (англицизме,

германизме, романизме). М. Николић (1996:45) опажа да велики број непроменљивих придевских туђица у српском језику припада класи придева за означавање боја: нпр. *каки* (англ.), *браон* (герм.), *беж* (фр.), *бордо* (итал.) и *лила* (фр./итал.). Од именица (које су означавале или означавају боје) настали су и непроменљиви придеви *драп* и *окер*, за које М. Николић (1996:45) тврди да у морфо-фонолошкој структури немају баш ништа што би утицало на њихову индеклинабилност и изостанак синтетичке компарације. Њихово именичко порекло аутор види као могућег кривца за њихову непроменљивост. О упливу стране лексике и непроменљивих придева на српски језик сведочи и треће издање *Речника новијих англицизама* (Васић и др. 2018) са забележених чак 53 непроменљивих придева енглеског порекла: *anplagd, aut, bebi, bejbi, daun, demo, džambo, fanki, fensi, fit, geј, haj, hepi, horror, in, instant, kingsajz, kompakt, laјv, ofroud, ofšor, olstar, onlaјn, postreјd, pripeјd, promo, sajber, sekondhend, singl, streјt, tineјdž, uniseks*, и сл. Д. Игњатовић (1962) анализира пет класа описних придева који немају компарацију. Прву класу чини пет различитих поткатогија:

- (1) Сложени придеви чији први елемент носи значење броја или друге количинске одредбе: *једночлан, једнострук, једносложен, двојак, двосложен, двокрилан, двостран, вишебојан, вишечлан, вишесложен, полунаг, полузрео*, али и *свеопштити, свеукупан, општепознат*, и сл.
- (2) Придеви образовани префиксом *пре-*: *превисок, предобар, превелик*, и сл.¹⁰
- (3) Придевске сложенице које се састоје од два придева, где први има функцију квантитативног или квалитативног детерминанта: *бледожут, тамнозелен, мркосив*, и сл.
- (4) Деминутивни и аугментативни настали префиксацијом или суфиксацијом: *млађан, слађан, наглув, накисео, приглуп, припрост*, и сл.¹¹
- (5) Придеви са префиксом *без-* када значе апсолутно немање нечега: *бескичмен, безимен, безалкохолни, бесплатан, безжичан, бездушан*, и сл.

За све чланове ове класе, важи да има одступања уколико се придеви употребе у „помереним” значењима (Игњатовић 1962). Ово посебно важи за последњу групу где се, на пример, *безосећајан, безгрешан, безразложан, безобразан, бездушан, безличан*, и *безбројан*, често употребљавају, не да означе апсолутно немање особине или својства израженог придевом, већ у значењима 'који има врло мало'. Другу класу чине придеви са значењима: *који се тиче..., који је намењен за..., који служи за..., који је у вези са..., који потиче од..., који је као у...,* и сл. Такви су придеви на *-ски, -чки* и *-ни* попут *дувачки, ловачки, ронилачки, возачки, пешачки, шаховски, сватовски, буџетски, светски, робни, казнени, наградни, отказни*; али и придеви страног порекла на *-иони*: *оријентациони, дистрибуциони, администрациони, миграциони, канализациони*, и сл. Трећу класу чине прилози постали од глаголског прилога садашњег: *задовољавајући, дречећи, запањујући, лутајући, освежавајући, умирући*, и сл. Неки придеви ове класе теоријски би могли образовати компаратив, јер својства која се њима изражавају могу постојати у већој или мањој мери. Д. Игњатовић (1962:128) истиче да је недостатак флексије овде условљен глаголским пореклом и да се глаголски прилози у српском језику „многа више осећају као глаголске речи”. Д. Игњатовић (1962:128) даље каже да је степеновање ове класе могуће изразити перифрастичким моделима са прилозима *више* и *највише*, али исто тако и тврди да се те категорије не могу сматрати

¹⁰О елативу ће више речи бити у наставку.

¹¹Д. Игњатовић (1962) овде помиње и придеве *повелик, подебљи, омањи* и *отањи*. Придеви са префиксом *по-* и *о-* имају компарацијске парадигме по моделу: *повелик – повећи – понајвећи* и *омален – омањи*. О њима ће више речи бити у наставку.

компаративом и суперлативом, јер су ти термини резервисани само за синтетичке облике. Четврту класу чине трпни придеви свршених глагола, попут *прочитан, забележен, отпеван, смирен и смрзнут*. Семантика неких облика је таква да особина може постојати у већем или мањем степену, најчешће када су употребљени у пренесеном значењу, па имамо *смиренији* и *смрзнутији*. Најзад, последњу класу чине радни глаголски придеви у функцији придева за које важи исто што и за трпне глаголске придеве: *окорео злочинац – окорелији злочинац*, али *оболео орган – орган који је више оболео (*оболелији)* (Игњатовић 1962).

Компаративни облик увек имају придеви попут *горњи, доњи, средњи и крајњи* (Стевановић 1979: 261, Симић 2002: 147, Пипер и Клајн 2013: 136). Ови придеви спадали би у класу формалних компаратива. Појмовно они нису компаративи; ниједан од ових придева не бележи се у поредбеним конструкцијама **Он је горњи/доњи/средњи/крајњи од X*.

Србистичка литература указује и на могућност апсолутне и релативне компарације. Код релативне компарације, наводе се форме реализације поредбеног појма који се може експлицирати уз позитив, компаратив и суперлатив. Код позитива то су структуре *као и* и *колико и*, уз компаратив форма *од + генитив* или *него + номинатив*, а уз суперлатив *од + генитив*, *између + генитив* и *међу + инструментал* (Ковачевић 2003а: 9, Мразовић 2009: 323):

- ◆ *позитив*: Он је стар *као (и)* Петар. Он је стар *колико (и)* Петар.
- ◆ *компаратив*: Он је старији *од* Петра. Он је старији *него* Петар.
- ◆ *суперлатив*: Он је најстарији *од* свих њих. Он је најстарији *између* њих. Он је најстарији *међу* њима.

Код апсолутне компарације не наводи се поредбени појам. Како је о значењима апсолутног компаратива већ било речи, можемо прећи на питање компарације прилога у српском језику.

Компарација прилога

Прилози су непроменљива врста речи са облицима који означавају особину радње, стања или особину друге особине (када одређују придев, други прилог или именицу) (Пипер и Клајн 2013: 201), али и реченицу у целини (Ивић 1978: 2, Грицкат 1983: 4):

- Модификација радње: *Лепо говори*.
- Модификација стања: *Мирно спава*.
- Модификација друге особине:
 - *мало* заинтересован
 - *врло* мало заинтересован
 - *гласови одозго*
- Модификација реченице: *Он је **паметно** избегао одговор на то питање*.

П. Пипер и И. Клајн (2012: 201) прилоге деле на *одредбене* и *околносне*. Одредбени прилози обухватају начинске и количинске прилоге. Скоро сви начински прилози имају исти облик као одговарајући описни или односни придеви у средњем роду једнине (*Лепо говори*. *Понаша се детињасто*.), осим прилога насталих од придева на *-ски*, *-шки*, *-чки* који имају облик придева једнине мушког рода (*Новак се борио лавовски*.). Количински прилози значе меру или степен изражености особине: *Раде мало*.

Повремено се јаве. Често путују. Чекам је дуго. Околносне прилоге аутори деле на: месне (*Овде пада киша.*), прилоге за правац и смер (*Дођи овамо.*), временске (*Устајем рано.*), узрочне (*Стога сам одустала.*) и циљне прилоге и прилошке изразе (*Све то ради у инат.*) (Пипер и Клајн 2012: 201). И. Стевовић (1973) класификује прилоге на основу оних врста речи од којих су постали:

- од придева: нпр. *бесно, гласно, јасно, храбро, слабо, тихо*, и сл.
- од именица: нпр. *срећом, ноћу, дању, зором, немилице, нетремице, зими, лети*, и сл.
- од заменица: нпр. *негде, нигде, ма где, било где, игде*, и сл.
- од глагола: нпр. *седећи, стојећи, ћутке*, и сл.
- од бројева: нпр. *удвоје, утроје, једнократно, једноструко*, и сл.

П. Пипер и И. Клајн (2012: 201) ту додају и прилоге настале од других прилога: нпр. *досад, одувек, откуд*.

Компарацију имају прилози који су настали од квалитативних придева и који су облички једнаки њиховим облицима средњег рода у номинативу једнине (Брабец и др. 1947: 113). Компарацијска парадигма прилога формално је подударна парадигми придева, укључујући ту и суплецију и гласовне алтернације:

*добро – боље – најбоље
лепо – лепше – најлепше
лако – лакше – најлакше
тешко – теже – најтеже
широко – шире – најшире
близу – ближе – најближе*

Придев и прилог су „само два граматички различита отелотворења истоветне појмовне категорије” закључила је Милка Ивић (2007б: 9) анализирајући радове Марка Бејкера, Двајта Болинџера и Роберта Диксона и све оно што се у србистичким стручним круговима знало о прилозима у српском језику. Придеви и прилози се на плану компарације понашају као „истоветна” категорија. Можда је управо то један од главних разлога зашто се компарација прилога тек мимогред помиње и то углавном уз саму компарацију придева.

И. Грицкат (1983) представља ранију еволуцију србистичке мисли о прилозима у свом раду који је посвећен статусу прилога у српскохрватској лингвистичкој науци. Од тада па до данас, интересовање за прилошку класу константно је расло, па је литературе о прилозима и прилошким изразима више но што се овим прегледом може обухватити. Више о начинским прилозима писала је М. Ивић (1979, 1981). Њиховој семантичкој класификацији посвећена је и монографија С. Ристић (1990). И. Чутура (2010) обогатила је опус литературе посвећене прилозима докторском дисертацијом о међуодносу прилога и прилошких израза, а Ј. Милошевић (2017) дисертацијом о адвербијалним допунама. Пажња је посвећена и засебним прилошким категоријама, па је М. Ивић (1978) писала више о реченичним, а И. Стевовић (1973) и П. Пипер (1983) о заменичким прилозима. Еволутивном развоју заменичких прилога посвећена је и докторска дисертација Ј. Стошић (2019). Испитивања придевске класе не заостају. Тако је Р. Драгићевић (2001) посветила своју монографију творбеним и семантичким аспектима придева са значењем људских особина. Само у протеклих пет година србистички научни опус обogaћен је поприличним бројем докторских дисертација посвећених различитим придевским аспектима и категоријама. Б. Станковић (2015) писао је о синтакси и семантици одређеног и неодређеног вида, Н. Киш (2016) о

придевским допунама, М. Милојевић Миладиновић (2017) о морфолошким и семантичким аспектима придева и придевских заменица, А. Јанић (2018) о морфологији и семантици придева на *-љив*, а једна контрастивна докторска теза посвећена је и односу придева који означавају емоције у српском и енглеском језику (Косановић 2019). Јасно је већ из овог прегледа да се сва питања која су до сада постављена не могу овде представити. Циљ овог кратког прегледа био је да укаже на обиље литературе која је последњих година посвећена придевској и прилошкој класи, а који су узети у обзир у овом истраживању. На већину ћемо се позивати касније, када се за то укаже потреба.

2.2.2. Перифрастичка компарација у српском језику

Грамматичка литература ретко помиње да је у српском језику не само могућа, него понекад и нужна, и перифрастичка (аналитичка) компарација придева/прилога. М. Ковачевић (2003а: 9), уз критички осврт на дотадашњу оскудну литературу кroatиста (Маретић 1963, Тежак 1991, Бабић и др. 1991, Кордић 1997, Рагуж 1997), анализира употребу перифрастичке компарације у српском језику у њеном суодносу са синтетичком компарацијом на богатом језичком материјалу. Сербокroatистичка литература, пре М. Ковачевића, забележила је само основне моделе перифрастичког суперлатива и компаратива, који се могу представити следећим структурним обрасцима (Сурдучки 1983: 26):

- (1) ВИШЕ + ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА: *више леп, више глуп, више занимљив, више узбудљив,*
- (2) НАЈВИШЕ + ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА: *највише леп, највише глуп, највише занимљив, највише узбудљив,*
- (3) МАЊЕ + ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА: *мање леп, мање глуп, мање занимљив, мање узбудљив,*
- (4) НАЈМАЊЕ + ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА: *најмање леп, најмање глуп, мање занимљив, најмање узбудљив.*

Моделима са прилозима *више* и *највише* изражава се виши, односно највиши, степен особине у односу на норму исказану позитивом, а у моделима са прилозима *мање* и *најмање* нижи или најнижи степен. Другим речима, структуре са прилозима *више/највише* исказују климактичку (узлазну) градацију, а са прилозима *мање/најмање* антиклимактичку (силазну, низлазну) градацију (Сурдучки 1983: 26, Ковачевић 2003а, Куљанин 2017а). Поред прилога *више/мање*, у творби овог модела могу се, у одређеним контекстима, у перифрастичком компаративу и суперлативу, срести и други прилози сличног значења (*јаче/најјаче* и *боље/најбоље* уместо прилога *више/највише*, или *слабије/најслабије* уместо прилога *мање/најмање*). Њихова дистрибуција је врло ограничена јер се слажу само са одређеним семантичким подтипovima придева и прилога (Ковачевић 2003а: 17):

јаче заражен/упадљив/супротстављен/притиснут
боље увежбан/упознат/уигран/снабдевен
слабије заштићен/упућен/ситуиран/пласиран (КССЈ 2013)

Перифрастичка и синтетичка компарација у српском језику налазе се у односу комплементарне дистрибуције у три карактеристичне ситуације у којима је употреба перифрастичке варијанте нужна. На првом месту, то је низлазна градација (Сурдучки 1983: 23, Ковачевић 2003а, Куљанин 2017а):

Лакан је заступао *мање крута* гледишта. Али, на *мање видљив* и посреднији начин. Био је *мање значајна* личност и слабији теоретичар. Какав ли је тек став оних у гувернеровом тиму који су национално *мање толерантни*? Неки су *мање спремни* да га испоље. Утолико што је у то време разлика међу њима била *мање јасна* него данас. Треба рећи да Ана Фројд није била ништа *мање одана* очевом учењу од Меланије Клајн. Једна је славна Дирерова графика, а друга је *мање познато* платно Антонела де Месине. Са великих речи и обећања прећи на *мање амбициозна*, али конкретна дела. Додуше, у то исто доба, исти симбол појавио се, иако можда на *мање јасан* начин, у једном другом славном песничком делу. (КССЈ 2013)

Српски језик нема дакле посебна флективна средства којима би се градирао два степена низлазне компарације. Под флективним средствима овде мислимо на засебне морфеме које би имале функцију маркирања силазног компаратива и суперлатива. То међутим не значи и да низлазност није могуће изразити синтетички у специфичним граматичко-синтаксичким условима (Ковачевић 2003б: 54). Низлазна компарација у српском језику примарно се реализује перифрастички када се у парадигми поставља однос *потврдни позитив – потврдни перифрастички компаратив – потврдни перифрастички суперлатив*:

пријатан – мање пријатан – најмање пријатан
јасан – мање јасан – најмање јасан
одговоран – мање одговоран – најмање одговоран

Перифрастичку компарацију имају и негирани придеви и прилози који се налазе у истом односу као и потврдни придеви:

непријатан – мање непријатан – најмање непријатан
нејасан – мање нејасан – најмање нејасан
неодговоран – мање неодговоран – најмање неодговоран

Ови примери показују односе лексичке „хармоније” (Ковачевић 2003б: 55) између облика позитива, компаратива и суперлатива која постоји на системском морфолошко-семантичком плану. Међутим, на прагматичком плану негирана синтетичка форма може имати значење силазне компарације:

Јован је мање пријатан од Марка.
= Јован је непријатнији од Марка.

Значење силазне компарације негираног придева реализује се у односу на потврдну форму позитива (*пријатан – непријатнији – најнепријатнији*) па долази до лексичке „дисхармоније” (Ковачевић 2003б: 56). Ова компарацијска парадигма нема морфосинтаксичко упориште, јер су јој чланови хетеролексични, па упориште налази на плану прагматике. Због тога се овом виду низлазне компарације овде неће придавати већи значај, иако су за обележавање силазне негације и један и други вид „системски нужни морфолошки облици” пошто им се сфере употребе не само поклапају када су синонимни, већ се „и надопуњавају” – некада нису „супституенти, него једна од форми остаје једини начин исказивања силазне компарације” (Ковачевић 2003б: 56).

Перифрастички компаратив нужан је и у конструкцијама у којима се појам карактерише двома особинама од којих је једна у већој или мањој мери заступљена од друге (Ковачевић 2003а, Куљанин 2017а). Перифрастички компаратив у оваквим конструкцијама не само да се остварује са придевима и прилозима који имају синтетичке облике, већ и са неописним придевима који немају могућност њихове

творбе, или би такав синтетички облик био необичан (*више критички него похвално*) (Ковачевић 2003а, Куљанин 2017а):

Био сам *више несрећан него неодлучан*. Промисљаам како је све то за њега *више неочекивано него болно*. Његов „мистицизам“ је метафизика, *више мишљен него доживљен*. То је *више формалистичка дисциплина него естетичка*. У ствари, то су били *више дискусионни него колоквијални* часови. Његова краљевска титула била је *више симболична него стварна*. Њено учешће у рату још је било *више формално него ефективно*. Била је то *више борбена него квалитетна* утакмица. Слика су, нека будућа, *више жељена него виђена*, једног другчијег, умивенијег, светског града. Последњих година *више наметнута него спонтана* дискусија не доводи до разјашњења већ до подела. (КССЈ 2013)

Конструкције у којима се пореде два својства М. Сурдучки (1983) назива *унутрашњим компаративом*.

Перифрастичка компарација јавља се као једина могућа варијанта компарације и код придева страног порекла који су индеклинабилни, а исто важи и за придевске туђице и посуђенице које имају деклинацију, али немају синтетичку компарацију (нпр. *туркизан*) (Ковачевић 2003а: 21). М. Сурдучки (1983: 30) опажа и склоности придева на *-ски* да се јављају у синтетичким облицима (*херојскији, патриотскији, поетскији*), али и перифрастичким (*више херојски, више патриотски, више поетски*).

У свим случајевима када перифрастичка компарација није нужна, отворена је могућност слободне дистрибуције синтетичке и перифрастичке варијанте. Међутим, перифрастички компаратив и суперлатив нису и нормативно равноправни синтетичким (Ковачевић 2003а: 22). Другим речима, осим у управо поменутих случајевима нужности, норма налаже да се употребљавају синтетички облици компаратива и суперлатива. Уколико се тада и употреби облик перифрастичког компаратива разлог може бити или „непознавање граматичке норме српскога језика, или пак свесно нарушавање тих правила из стилистичких разлога” (ибид. 22). Употреба перифрастичког компаратива уместо синтетичког оправдана је само у оним контекстима када је он *стилогеније стилистичко средство*, односно када има већу стилистичку вредност. Таква је употреба перифрастичке компарације у наредним примерима:

Да је жив, био би збуњен, разбијен и још *више неодређен* [→ *неодређенији*]. Што даље одмичу и што *више дивљи* [→ *дивљији*] и мање обични и познати бивају предели кроз које пролазе, то више бива нема потиштеност хапшеника. (Ковачевић 2003а: 22)

У оба примера остварује се синтаксички паралелизам. У првом случају имамо координирану синтагму у позицији предикатива са три облика позитива, која је још више наглашена *хомојотелеутоном* у речима *збуњен, разбијен* и *неодређен*. У другом примеру, паралелизам се огледа на релацији *више дивљи* и *мање обични*.¹²

Перифрастички суперлатив овог основног модела далеко је ређи од перифрастичког компаратива. У корпусу М. Ковачевића (2003а: 18–45) потврђен је само једним примером и то за низлазну компарацију. Аутор као разлог за ретку употребу основног модела перифрастичког суперлатива види чињеницу да овој форми није конкурентан само облик синтетичког суперлатива, већ и бројне друге синтетичке и описне форме (Ковачевић 2003а: 24–25). На првом месту, то је *елатив (надсуперлатив)* који се и сам јавља и у синтетичком и у перифрастичком облику. Синтетички елатив

¹²Више о *хомојотелеутону* погледати у: М. Ковачевић (1998: 151).

твори се додавањем префикса *пре-* на основу придева и има значење својеврсног надсуперлатива (Стевановић 1979: 429, Мразовић и Вукадиновић 1990: 271, Радовић Тешић 2004: 220):

предуг, пресећан, преуморан, пресладак, преширок, прејак, предиван, препун, прекрасан, претежак, премлад, преоптерећен, препечен (КССЈ 2013).

И елатив поред синтетичког (префикс *пре-* + позитив) има и перифрастички облик (прилози *превише* или *премало* + позитив). Они су међусобно апсолутно синонимни и конкурентни у пољу узлазне градације. Код низлазне градације, са друге стране, могућ је само перифрастички елатив (Ковачевић 2003а: 25–26).

Узлазни елатив (перифрастички): Данас због тога нико у њиховом кампу није *превише срећан*. Џејн је била *превише уморна* да би се бавила кућним пословима. Не би он могао да се назове осмехом који је, и кад се то неће, *превише сладак*. *Превише широк* да би могао удобно сести у узану клупу, Емплфорт се врпољио. Бунио ме је притисак њене шаке. Није био *превише јак*, али је био непотребан. (КССЈ 2013)

Низлазни елатив (перифрастички): Народ је растројеног духа, а ја *премало могућствен*. Он је нужно често напуштао аргентински културни склоп, *превише посебан, премало општи*. Ја сам, пре свега, заробљеник лепоте арапског језика, изванредног, богатог, а *премало познатог и изучаваног* и у свету и код нас. Но у данашњој музици мени су те нове садржине *премало опажљиве* или *премало веродостојне*. Чињеница да је оваква реторичка пракса, донедавно, била *премало проучавана* и *премало схваћена*, има озбиљне последице на било какав опис гностицизма. (КССЈ 2013)

Елативне конструкције П. Пипер и др. (2005: 866) класификују у ексцесивност, семантичку подкатогију градуелности. Ексцесивност као интегралну сему имају и бројна лексичка средства попут *сувише, одвише, претерано* (Пипер и др. 2005: 865), *енормно, екстремно* (Куљанин 2017а: 186), али и лексеме творене позајмљеницама *супер-, хипер-, екстра-* и *ултра-* (Радовић Тешић 1996: 301, Куљанин 2017а: 184). У том смислу елативне конструкције и елативна лексичка средства имају додатних семантичких компоненти какве синтетички суперлативи, али и форме лексичко-синтаксичке суперлативности, немају. Оне су семантички богатије и нису прави супституенти синтетичког суперлатива, који има чисто суперлативно значење. Форме лексичко-синтаксичке суперлативности, са друге стране, немају никаквих додатних семантичких обележја и као такве потпуни су супституенти синтетичког суперлатива.

2.2.3. Синтетичка компарација у енглеском језику

Граматику енглеског језика полазе од тога да енглески језик има синтетичку и перифрастичку компарацију придева и прилога.¹³ Синтетичка компарација остварује се додавањем наставка *-er* за облик компаратива и наставка *-est* за облик суперлатива. Перифрастичка компарација остварује се конструкцијама са прилозима *more* и *most* и позитивом придева или прилога (Зендвурт и Ван Ек 1975: 79, Гринбаум и Кверк 1991: 133):

¹³Консултоване су следеће граматику: Зендвурт и Ван Ек (1975), Кверк и Гринбаум (1976), Кверк и др. (1985), Гринбаум и Кверк (1991), Палмер и др. (2002), Хадлстон и Пулам (2002), Иствуд (2002), Даунинг и Лок (2006), Хадлстон и Пулам (2007) и Алтенберг и Ваго (2010).

Синтетичка компарација:

nice – nicer – nicest
old – older – oldest
smart – smarter – smartest
young – younger – youngest

Перифрастичка компарација:

beautiful – more beautiful – most beautiful
cautious – more cautious – most cautious
dangerous – more dangerous – most dangerous
serious – more serious – most serious

Уз климактичку (узлазну) компарацију у енглеском језику постоји и антиклимактичка (низлазна, силазна) компарација, којом се изражава нижи или најнижи степен својства. Антиклимактичка компарација у енглеском језику увек се остварује перифрастички (Иствуд 2002: 280, Даунинг и Лок 2006: 485):

<i>nice – less nice – least nice</i>	<i>beautiful – less beautiful – least beautiful</i>
<i>old – less old – least old</i>	<i>cautious – less cautious – least cautious</i>
<i>smart – less smart – least smart</i>	<i>dangerous – less dangerous – least dangerous</i>
<i>young – less young – least young</i>	<i>serious – less serious – least serious</i>

У англистичкој литератури уместо термина *климактичка/антиклимактичка* компарација, односно *узлазна/силазна (низлазна)*, користе се термини компаратив и суперлатив *супериорности* и *инфериорности*. Тако, Р. Хадлстон и Џ. К. Пулам (2002: 1099) супериорност и инфериорност виде као два вида поређења неједнакости. Аутори даље опажају да супериорност може бити маркирана флективним средствима или аналитичким, док се инфериорност, као и еквативност, маркира увек аналитички.

Англистичке граматике наводе и четири придева која имају суплетивну компарацију (Кверк и Гринбаум 1976, Иствуд 2002):

good – better – best
bad – worse – the worst
much/many – more – most
little – less – least

Л. Бауер и др. (2015: 109) бележе и постојање правилних облика компарације придева *bad* (*badder – baddest*) који се користе у колоквијалном језику најчешће у значењима блиским „*impressive*” (1) и „*formidable*” (2):

- (1) It should be the coolest, *baddest* electric bike on the road.
- (2) Thanos is Marvel's biggest, *baddest* villain. (СОСА)

Двојаке облике компаратива и суперлатива од којих су једни правилни (*older – oldest*), а други суплетивни (*elder – eldest*), има и придев *old* (Кверк и Гринбаум 1976: 133, Даунинг и Лок 2006: 485). Овде суплетивни облици имају ограничену дистрибуцију. Употребљавају се само за чланове породице, атрибутивно и као главе именичких фраза (Кверк и Гринбаум 1976: 133):

My *elder/eldest* brother is an artist.
My brother John is the *elder*.
*My brother John is *elder* than I am.

Л. Бауер и др. (2015: 109) бележе облик компаратива *elder* и у устаљеној колокацији *elder statesman*. И придев *far* има двојак облике: *far – farther/further – farthest/furthest* (Иствуд 2002: 289, Даунинг и Лок 2006: 489). Већина говорника користи и правилне и суплетивне облике и за физичке и за апстрактне односе. Међутим, *farther – farthest*

углавном се користе у изражавању даљине као физичког растојања, док су *further* – *furthest* подједнако заступљени у свим значењима придева *far* (Кверк и др. 1985: 459):

Nothing could be *further* from the truth.
My house is *further* from the station.

У граматицама се наглашава и да облик *further* најчешће у употреби заправо није компаратив придева *far*, већ самостална лексема значења 'више', 'додатни' и 'каснији' (Кверк и др. 1985: 459):

That's a *further* reason for deciding now.
Any *further* questions?
The school should be closed until *further* notice.
We intend to stay for a *further* two months.

Облик *further* у оваквој употреби одговара категорији коју О. Јесперсен (2007: 249) назива *формалним компаративима*. Формални компаративи (попут *upper*, *outer*, *utter*, *former*, *latter* и *elder*) одговарају компаративима облички, али не и појмовно. Да значењски нису прави компаративи доказује и чињеница да се никада не јављају са поредбеницама. Супротну групу чине латентни (енгл. *latent*) компаративни изрази, односно лексема попут *prefer*, *senior*, *before* и *after* које облички нису компаративне, али у којима је „компаративна идеја латентна” (Јесперсен 2007: 248). О таквим лексичким изразима (*rather*, *prefer*, *superior* и *inferior*) говоре и Р. Хадлстон и Џ. К. Пулам (2002: 1128–1130) називајући их „*less central governors in scalar inequality*”. Ту спадају и лексема налик на *utmost*, *innermost*, *centremost* које уместо стандардног маркера суперлатива *-est* имају суфикс *-most*.

Англистичка граматичка литература наводи и промене које настају у писању или изговору, додавањем флективних наставака за облике компаратива и суперлатива. Ортографске промене укључују (Кверк и Гринбаум 1976: 134, Кверк и др. 1985: 460):

- ◆ губитак кратког финалног *-e* (тзв. немо *e*):
brave + *-er* = *braver* brave + *-est* = *bravest*
nice + *-er* = *nicer* nice + *-est* = *nicest*
- ◆ прелазак *-у* коме претходи сугласник *у -i*:
angry + *-er* = *angrier* angry + *-est* = *angriest*
early + *-er* = *earlier* early + *-est* = *earliest*
happy + *-er* = *happier* happy + *-est* = *happiest*

али,
gay + *-er* = *gayer* gay + *-est* = *gayest*

- ◆ удвајање финалног консонанта коме претходи кратак вокал:
big + *-er* = *bigger* big + *-est* = *biggest*
sad + *-er* = *sadder* sad + *-est* = *saddest*

Описане промене на фонетско-фонолошком плану (Кверк и Гринбаум 1976: 134, Кверк и др. 1985: 460) укључују:

- ◆ губитак својства силабичности финалног силабичног *l* основе:
simple /sɪm.pəl/ – simpler /sɪm.plə/
humble /hʌm.bəl/ – humbler /hʌm.blə/

- ◆ изговор финалног /r/ основе и у неротичним дијалектима у којима се у позитиву иначе не изговара:
rare /reəʳ/ – rarer /reəʳə/
poor /pʊəʳ/ – poorer /pʊəʳə/
- ◆ изговор сугласничке групе *ng* као /ŋg/, која се у позитиву иначе јавља као /ŋ/:
long /lɔ:ŋ/ – longer /lɔ:ŋgə/
strong /strɔ:ŋ/ – stronger /strɔ:ŋgə/
young /jʌŋ/ – younger /jʌŋgə/

Граматице енглеског језика наводе и да компарација придева може бити релативна и апсолутна. Релативна компарација подразумева реализацију поредбеног појма, те је у граматицама дат и опис поредбеница које се јављају у еквативним и компаративним конструкцијама. Основна форма еквативне конструкције у енглеском језику остварује се по моделу *as/so + придев + as*, док компаративне конструкције у својој структури имају само *than* поредбенице:

His stuff isn't *as good as* yours. The chunks of bacon were about *as big as* my little-finger tip. Fame and fortune is not *as important as* living simple, honest and wonderful life. I will be *so bold as* to taste it. We are never *so stupid as* when we make predictions. (COCA)

I had children *older than* her. This institution is *greater than* one person. Their back legs are *larger than* their front legs. He was a lot *taller than* her but not as tall as her uncle or cousins. His thoughts were spinning *faster than* his wheels. (COCA)

О специфичном значењу апсолутног компаратива у енглеском језику већ је било речи па се овим условно исцрпљује опис синтетичке компарације у граматицама енглеског језика које су овде консултоване.

2.2.4. Перифрастичка компарација у енглеском језику

И у енглеском језику синтетичка и перифрастичка компарација придева налазе се и у конкурентском односу (када је могућа употреба само једног вида компарације) и у комплементарном (када је могућа употреба оба вида компарације). Овде ћемо пре свега представити оне случајеве када је употреба перифрастичке компарације нужна.

Најпре, то су конструкције *антиклимактичке* компарације, односно компаративи и суперлативи инфериорности (Хадлстон и Пулам 2002: 1099):

beautiful – less beautiful – least beautiful
cautious – less cautious – least cautious
dangerous – less dangerous – least dangerous
serious – less serious – least serious

У енглеском језику не постоје посебна флективна средства којима би се маркирала низлазна компарација.

Перифрастичка компарација у енглеском језику нужна је и код поређења степена заступљености два својства. Граматице енглеског језика ређе бележе нужност употребе перифрастичког компаратива у конструкцијама овог типа (Зендвурт и Ван Ек 1975: 189, Иствуд 2002: 279):

Here the news is *more good than bad*. Affirmative action has shown itself to be *more bad than good*. Who has not felt *more dead than alive*? The chapter emphasizes that Algerians are *more alike than different*. Reading and spelling are *more similar than different*. This has been a *more positive than negative* time in her life. (COCA)

У оваквим конструкцијама са перифрастичким моделом компарације јављају се и придеви који имају синтетичке облике компаратива (у горњим примерима *better* и *worse*), али и придеви који такве облике немају:

Who has not felt *more dead than alive*?
The chapter emphasizes that Algerians are *more alike than different*.
Reading and spelling are *more similar than different*.
This has been a *more positive than negative* time in her life. (COCA)

У граматички Р. Хадлстона и Џ. К. Пулама (2002: 1121) поређења два својства називају се *металингвистичким компаративима*. Овом језичком категоријом посебно ћемо се бавити у поглављима која следе.

Англистичка граматичка литература истиче и да синтетичку компарацију немају придеви који су настали суфиксацијом од других врста речи, односно већ имају одређени суфикс у својој морфолошкој структури (Иствуд 2002: 280, Даунинг и Лок 2006: 485):

- ful: beautiful – more beautiful – most beautiful;
faithful – more faithful – most faithful;
- less: useless – more useless – most useless;
hopeless – more hopeless – most hopeless;
- ing: developing – more developing – most developing;
growing – more growing – most growing;
- ed: interested – more interested – most interested;
surprised – more surprised – most surprised;

У свим осталим случајевима, најрелевантнији фактор за избор синтетичке или перифрастичке компарације у енглеском језику јесте дужина придева, односно број слогова од којих се придев састоји. По правилу, придеви који се састоје од једног слога имају (углавном) синтетичке облике компаратива и суперлатива, придеви од три или више слогова само перифрастичке, док се код придева који се састоје од два слога јављају синтетичка и/или перифрастичка компарација, у зависности од бројних фактора.

Придеви од једног слога обично имају синтетичку компарацију, а изузеци су придеви *right*, *wrong* и *real* (Зендвурт 1975: 190, Кверк и др. 1985: 462, Иствуд 2002: 280, Даунинг и Лок 2006: 485):

Some customers are *more right* than others.
Never has a man been in a *more wrong* place at a *more wrong* time.
His dream was *more real* than the world now gazing upon him. (COCA)

Палмер и др. (2000: 1583) као изузетке наводе и: *cross*, *fake*, *ill*, *loath*, *prime* и *worth*. Л. Бауер и др. (2015: 111) проналазе примере синтетичке употребе свих придева ове групе (осим *loath* и *worth*) и у компаративу и суперлативу, а исте бележимо и овде:

Day's old change of overbossing, however, brings a quicker and *crosser* memory. Mr Lyon, this is Kit Westbrook, my oldest and apparently *crosses* friend. Reality shows are often *faker* than regular shows. San Francisco is the *fakes*, wanna-be artsy town in the

universe. Do you suppose she is right? Or might she be *illier* than she realizes? I just wanna be *the illest* MC. *Primer* than Prime Time? The reality shows are going to get some of the *primest* spots on the prime-time schedule. (COCA)

Ови примери су стилски маркирани и о њима ће више речи бити у нашој анализи.

Једна група придева од једног слога у компаративу и суперлативу јавља се и са синтетичким и са перифрастичким облицима: *clear, free, keen, safe, sure, true, wise* (Иствуд 2002: 280):

Natural gas is 50 percent *cleaner* than coal. She was *freer* than her daughter, louder and more assertive [...]. Their night vision was *keener* than hers. This is a lot *safer* than the real stuff. It made him sound even *surer* than he would have otherwise. Not even true in the way fiction is *truer* than truth. He was stronger and *wiser* than he looked. (COCA)

I might find something that was *more clean* and more beautiful underneath. In July 1993, members of the press felt *more free* than they did prior to the political opening. In Hollywood the competition for the worst movie may be *more keen* than for the best. The world today is much *more safe* than it was a few years ago. I was *more sure* than ever that this was the thing to do [...]. One was *more wise* than the other. (COCA)

Л. Бауер и др. (2015: 111) бележе у перифрастичким облицима и мноштво других придевских речи: *more brave, more bad, more grave, more smart, more weird*, итд. Чини се дакле да су придеви који се састоје од једног слога далеко подложнији перифрастичкој компарацији но што досадашња литература предвиђа.

Придеви од два слога некада допуштају само синтетичку или само перифрастичку компарацију, док се у осталим случајевима јављају оба типа компарације. Ситуација је овде доста сложенија у поређењу са придевима који се састоје само од једног слога. Главни разлог за то јесте чињеница да је ова група придева далеко бројнија, а самим тим и разноврснија. Други разлог јесте и то што граматике за велики број придева наводе да се могу употребити и са синтетичким и са перифрастичким облицима, а да при томе остаје прилично нејасно који је од два облика чешћи у употреби и у којој мери.

Синтетички облици компаратива и суперлатива јављају се код придева који се завршавају на -у, попут *funny, noisy* и *wealthy* (Кверк и др. 1985: 462, Иствуд 2002: 280, Даунинг и Лок 2006: 485):

The book is *funnier* than she remembers from college. The place was much *noisier* than I remembered. Men as a group are *wealthier* than women. At once the high-ceiling room was rendered *cosier*, even intimate. Telltale's Star-Lord is a bit more self-aware and *wrier* than Chris Pratt's doofy charm. (COCA)

Придеви ове групе могу се јавити и са перифрастичким облицима и то најчешће они са завршетком на -ly (нпр. *friendly, lively, likely, lonely*) (Иствуд 2002: 280):

There are some gangsters who are *friendlier* than others. Even the ghost idea is *livelier* than no idea at all. There's nothing *lonelier* than being with somebody you don't want to be with. Maybe the crowd got a little *livelier* at night. Somehow in all my ghastly years in New York we managed not to meet – which made then even *ghastlier*. If anything, Amanita was *homelier* than he remembered. (COCA)

His face was *more friendly* than handsome. The campaign was noticeably *more lively* than recent elections. There is no one *more lonely* than an old man in a nursing home. All the while, my image of East Coast skiing grew *more ghastly*. In his fictional writings his

characters usually reside in *more homely* hotels run by individuals rather than companies. (COCA)

Синтетички облици јављају се и код придева који се завршавају на *-ow*, *-le* и *-er/-ure* (Зендвурт и Ван Ек 1975: 189, Кверк и Гринбаум 1976: 134, Кверк и др. 1985: 462, Даунинг и Лок 2006: 485):

-ow: *hollow, narrow, shallow*:

Others are bigger, faster, and *hollower* on the face. The latest street was even *narrower* than the one they had left. But Lake Michigan is *shallower* than Lake Ontario. It's milkier and *mellower* than Hershey's. (COCA)

-le: *gentle, feeble, noble*:

Most adult beginner classes are *gentler* than ones for traditional types of exercises. He was even *feebler* than when he left. I wish I knew Lamarr for a *nobler* reason. By summer, when the desert heat makes the air *staler* than the mummified jokes Jay Leno trotted out [...]. Some motifs are getting re-worked in *subtler* ways. Sometimes death is just *simpler* than continuing to fight. Clean shaven, noticeably *paler* than the rest of his body, red undertones and a cherubic roundness. (COCA)

-er/-ur: *clever, mature, obscure*:

Linda was much *cleverer* than me. As infatuations go, however, new knowledge and *maturer* ideals can erode earlier unquestioned devotion. I spent a good deal of time contemplating the *obscurer* details of what is called a "shallow-well pump". And he is going to do anything possible to make sure we have a *securer* country and that we win the war on terror. (COCA)

Код свих горе наведених придева јавља се и перифрастичка компарација. Двојаки облици компаратива и суперлатива јављају се и код придева попут *able, common, complete, cruel, handsome, pleasant, polite, profound, stupid* и *tired* (Зендвурт и Ван Ек 1975: 189, Кверк и Гринбаум 1976: 134, Кверк и др. 1985: 462, Иствуд 2002: 280):

She had always been frank about her limitations, though she was in fact *abler* than she supposed, or pretended to suppose. Geologists have realized that collapsing volcanoes are far *commoner* than ever imagined. The *completest* triumph of the *completest* villainy that ever vexed and disgraced mankind. Starvation and disease are *crueler* than any trap. Brandan's *handsomer* than Tom Cruise. [...] *pleasanter* than what many people have to do. There aren't any *politer* or better words, finally. At the same time, he I think has much *profounder* convictions. Then you're even *stupider* than I thought. After hearing all of that, I'm *tireder* than I thought I was. (COCA)

He's *more able* than anybody in America to make the fight. Problems are *more common* than the industry likes to admit. I had hoped your family records would be *more complete* than me. No instant death is *more cruel* than another. He was *more handsome* than she'd expected from his picture. Cats were much *more pleasant* than snakes. Most people are *more polite* than I am. The danger of what is happening is *more profound* than the denial of justice to some individuals. This dog, she is *more stupid* than vicious; His eyes looked *more tired* than I remembered from our previous meeting. (COCA)

Само перифрастички облици јављају се код придева са ненаглашеним *a-* попут *afraid, alive* и *aloof* (Зендвурт и Ван Ек 1975: 190):

Later, hunting beaver in the mountains, I found myself *more afraid* of wolves and bears than any human threat. They may be healthier than I am, but I'm *more alive*. He was far

more aloof, serious, deeply hurt, and withdrawn in his private moments. Americans are *most afraid* of this – hint: it’s not Obamacare or terrorism. Despite the gloom that rolled her into action, this was the *most alive* she had felt in months. Washington was perhaps the *most aloof* and icy political leader of his age. (COCA)

Суфиксацији се опирају и придеви попут: *cautious, certain, correct, exact, eager, famous* и *frequent*, те се бележе само у перифрастичким облицима:

Joseph and Timothy are *more cautious* with their conversation. I never saw our troops happier or *more certain* of success. You were *more correct* about the importance of this place than you know. We’ll have *more exact* information on that as the FBI finishes their documentation for us. Afterward, I’m much *more eager* to socialize or teach a class. Why is Mickey Mouse *more famous* than Bugs Bunny? His symptoms worsened and became *more frequent*. (COCA)

Употреба синтетичке и перифрастичке компарације код придева који се састоје од два слога у теорији је сложенија од оне која је описана за придеве који се састоје од једног слога, а посебно од оних чији је број слогова три и више. Међутим, у пракси је компарација придева ове класе чак и далеко комплекснија.

Придеви од три и више слогова не трпе синтетичку компарацију, те се по правилу увек јављају са перифрастичким облицима компаратива и суперлатива (Зендвурт и Ван Ек 1975: 189, Кверк и Гринбаум 1976: 134, Кверк и др. 1985: 462, Иствуд 2002: 280):

That makes her even *more beautiful*. So we decided to clearly mark a direction that was *more contemporary* with current economic realities. Pet sitting is a lot *more dangerous* than people think. Because ultimately I know that’s *more important* than anything I do on the football field. Men, in contrast, sought *more prestigious* schools. We notice that the *most volatile* are the inflows of loans. What are the *most appropriate* surgical procedures? Bronze also scored the *most impressive* goals of the tournament along the way. (COCA)

Чини се дакле да придеви ове класе не испољавају колебања у употреби синтетичке и перифрастичке компарације. Л. Бауер и др. (2015: 111) бележе појављивање синтетичких облика у примерима попут *incredibler, sensibler, absoluter* и *cartoonier*. Тим поводом аутори закључују да сви придеви који се састоје од три слога имају макар теоријску могућност да прихвате флективне наставке за компаратив и суперлатив под условом да финални сугласник основе у новоствореном облику постане конституент последњег слога:

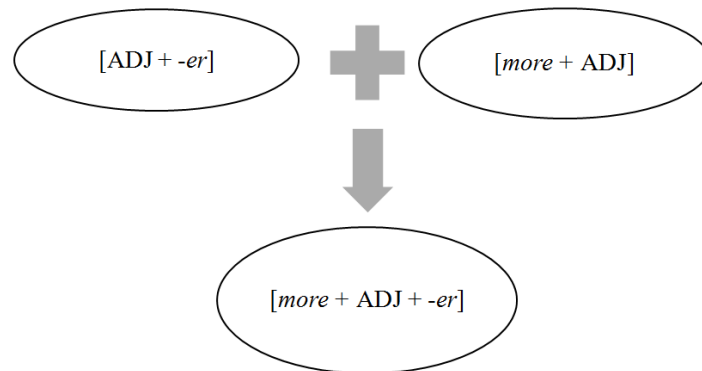
/sen.sə.bəl/ → /sen.sə.bə.ləʳ/
/æb.sə.lu:t/ → /æb.sə.lu:.təʳ/

Изгледа, међутим, да се та теоријска могућност у пракси слабо реализује. О овоме ће више речи бити у нашој анализи. Другим речима, сви изузеци које овде наводе Л. Бауер и др. (2015) представљају специфичне примере околионалних употреба, што у њиховој монографији није довољно наглашено.

Ови примери доводе нас и до врло битног питања двоструке компарације у енглеском језику која се у граматицима не помиње, а која постоји кроз векове. Неколицина радова и студија посвећена је овој форми изражавања компарације (Кито и Ромејн 1997, Гонзалез Дијаз 2006а, 2006б, Влодарзик 2007, Гонзалез Дијаз 2009). Двострука компарација бележи се у два појавна облика: (а) суфиксација суплетивног облика и (б) прилог + морфолошки компаратив/суперлатив:

- (a) It could make things *worsen*. She is a witch of the *worstest* kind. That implies I am *lesser* than a goddess. The Ottoman impact on Syria has not been *lesser* than any other ex-Ottoman region.
- (б) They are some of the *most dirtiest* types of energy that you can have. If we didn't think that drugs were the *most evillest* thing in the history of God's green earth. (COCA)

Сматра се да је овај облик настао као прелазна фаза са синтетичке на аналитичку компарацију њиховим стапањем (Кито и Ромејн 1997):

У судару две конкурентне стратегије (eg. *politer* vs. *more polite*) дошло је до њиховог морфо-синтаксичког стапања (енгл. *morpho-synthetic blending*) које је резултирало настанком облика који комбинују обе стратегије (*more politer*). Првобитно се веровало да се овај процес одвијао у XIII веку (Кито и Ромејн 1997), али новија испитивања проналазе материјалне доказе о постојању форми перифрастичке и двоструке компарације и у писаним споменицима из IX века (Гонзалез Дијаз 2009).

Двострука компарација масовније се бележи у фази еволутивног развоја језика која припада модерном енглеском језику, али са сталним падом у употреби кроз читаву ову епоху (Кито и Ромејн 1997, Гонзалез Дијаз 2006а, 2006б, Влодарзик 2007). Ово опадање се најчешће приписује симултаном експанзији перифрастичких форми које су почеле да се устаљују у језичкој употреби (Гонзалез Дијаз 2009). Другим речима, сматра се да новостворени перифрастички облици нису потискивали само флективне, него двоструке форме компарације. Неки аутори истичу и значајну улогу коју су стандардизација и прескриптивизам одиграли у овом процесу (Шлутер 2001). Граматичари из XVIII и XIX бележили су облике двоструке компарације само да би их осудили као плеонастичне, и стога граматички неисправне форме (Гонзалез Дијаз 2006а). Ово је засигурно допринело егзодусу двоструке компарације из нормативне литературе, па у савременим граматикама нема ни помена о овим формама компарације.

Како је избрисан сваки траг о двострукој компарацији из нормативне литературе, ни лингвистика није показала веће интересовање за овај језички феномен. Тек почетком овог века почињу озбиљнија бављења синхронијским и дијахронијским аспектима двоструке компарације. Већина тих озбиљних анализа фокусира се искључиво на онај период језичког развоја који се сматра модерним енглеским језиком (Гонзалез Дијаз 2006а, Влодарзик 2007). Ова испитивања суштински дају највећи допринос у расветљавању саме природе облика који се сматрају формама двоструке компарације. К. Лехман (2005: 138) сматра да су ти облици суштински плеонастични и сврстава их или у фатичне или у емфатичне плеоназме. М. Влодарзик (2007: 197) дели исти став. Оба аутора двоструке компаративе посматрају као фатичне, а двоструке суперлативе као емфатичне плеоназме. Фатична природа двоструке компарације потиче од њихове

експлицитности (Влодарзик 2007: 195). Наиме, форме двоструке компарације транспарентније су од стандардних компаратива. С друге стране, двоструки суперлативи су експресивнији од стандардних суперлатива, те су суштински емфатични (Лехман 2005: 138). В. Дијаз (2009: 154) доказује да и двоструки компаративи имају својих емфатичких вредности. Ауторка тврди да су двоструки компаративи (*more* + ADJ) у њеној корпусној грађи показали највише сличности са конструкцијом *even* + компаратив. Суштински су ова два лексичка споја синонимна и за оба се овде тврди да су експресивни облици (ибид. 2009: 154). Као други разлог опадања употребе двоструких компаратива, ауторка види и устаљивање лексичког споја *even* + компаратив (ибид. 2009: 154).

Што се тиче употребе двоструке компарације у савременом језику, ова језичка појава изучавана је само са становишта дијалектологије и социолингвистике и то махом мимогред. Зато не чуди што се данас овај вид компарације поистовећује са дијалектима, америчким варијететом и његовим бројним вернакуларима (посебно афро-америчким вернакуларом), и пиџинима и креолима Атлантске и Пацифичке регије (Влодарзик 2007). У таквим околностима, савремени општи језик остаје неиспитан.

Компарација прилога

Компарација прилога, због већих правилности које се на овом плану испољавају, тек се мимогред спомиње у граматичкој литератури. Већина прилога у енглеском језику твори се додавањем суфикса *-ly* на основу придева. Код ових прилога компарација је перифрастичка и реализује се истим средствима која се јављају и код придева (Кверк и Гринбаум 1976: 135, Кверк и др. 1985: 465, Иствуд 2002: 282):

If we can identify these chemicals now, we can *more easily* avoid them. Such events would occur much *more frequently*. Blue wavelengths are scattered much *more efficiently* than red ones. It lets you enter search queries much *more easily* than with the Roku's on-screen keyboard. Asparagus loses flavor *more rapidly* than many other veggies. (СОСА)

These changes can be implemented *most efficiently* at the local level. They are the ones who can *most easily* change existing product lines or introduce the new ones. This is the time in their lives when bone develops *most rapidly and easily*. Environmental protection has been one of the *most rapidly and consistently* growing. Here are some of the *most frequently* asked questions. (СОСА)

Л. Бауер и др. (2015: 108) као једине изузетке наводе архаичне форме *boldlier* и *quicklier*, али у огромном корпусу као што је СОСА бележимо само један пример прилога *quicklier*: *Virginity being blown down, man will quicklier be blown up*.

Прилози могу творити облике компаратива и суперлатива и синтетички, додавањем наставака *-er* и *-est*, код оних прилога који су облички подударни придевима попут *early*, *fast*, *hard*, *late*, *long* и *straight* (Кверк и Гринбаум 1976: 135, Кверк и др. 1985: 465, Иствуд 2002: 282):

ПРИДЕВ:

ПОЗИТИВ: He wants to buy a *fast* car.

КОМПАРАТИВ: He wants to buy a *faster* car.

ПРИЛОГ:

ПОЗИТИВ: He drives *fast*.

КОМПАРАТИВ: He drives *faster* (than you).

Палмер и др. (2002: 1548) истичу да ови прилози творе компаративне и суперлативне облике и синтетички и перифрастички. Прилози који нису настали суфиксацијом придева, попут *often*, имају искључиво перифрастичку компарацију (Кверк и Гринбаум 1976: 135, Кверк и др. 1985: 465, Иствуд 2002: 282):

It happens *more often* than you might think. Europeans are *most often* depicted with comically tall hats and large pipes. Canada has *more often* been the source of terrorism suspects entering the U.S. I really believe you're going to see that a lot *more often*. Jones was called upon to fill in for Busch *more often* this year, as he was absent due to health reason. She glances at the watch *more often* than she wants to. She would often have nightmares while we were searching for you, even *more often* than Matt or me. (COCA)

Л. Бауер и др. (2015: 108) истичу да је синтетичка компарација прилога *often* присутна у савременом језику. У корпусу COCA бележимо чак тридесетак примера облика *oftener* и *oftenest*:

I wish I could come ashore *oftener*. *Oftener and oftener* I had to stop and catch my breath. The plants here change yearly, sometimes *oftener*. Sometimes it is the human beings who practice this economy, and *oftenest* of all it is a destruction of both land and man. And it is well known that dragons venture out *oftenest* in the deepest night. She was *oftenest* in Craig Raden's company. (COCA)

Прилог *soon* јавља се у синтетичком облику компаратива (*sooner*), али не и у синтетичком облику суперлатива (*soonest*) (Кверк и Гринбаум 1976: 135, Кверк и др. 1985: 465, Иствуд 2002: 282).

If Kate did not argue, it would end *sooner*. A boy had died *sooner* than he had to. Cash these in and you may have your paper *sooner* than you realize. And that might happen *sooner* than Westbrook residents would like. I came home *sooner* than expected from a job interview. He would give it to a stranger *sooner* than his brother. I think it will probably happen *sooner* than most people initially predicted. Many of these countries just want this over at the *soonest* point possible. Those will be most happy who begin the *soonest* to serve so good a Master. My dear Miss Lister, the *soonest* I find I can travel south is a fortnight on Friday. Gardner suspects the *soonest* that legalized sports gambling would be taken up in Colorado is next January. When's the *soonest* you can come to Wellfield? (COCA)

Приметићемо и да се компаратив *sooner* у корпусу COCA у највећем броју случајева јавља у устаљеним конструкцијама попут *sooner than later* (*пре него касније*) и *sooner or later* (*пре или касније*), те да је могуће да се синтетички облик компаратива *sooner* одржава у употреби по аналогiji са колокацијама и идиомима у чијем је устаљеном саставу. За постојање облика *sooner* у поменутих структурама, са друге стране, можемо кривити паралелизам са синтетичким обликом *later*.

У енглеском језику постоји и једна мања група прилога који се јављају у двојаким облицима. Тако постоје прилошки дублети *easy – easily*, *loud – loudly*, *quick – quickly* и *slow – slowly* (Бауер и др. 2015: 108). Први чланови наведених парова облички су подударни придевима (*easy*, *loud*, *quick*, *slow*), док други настају суфиксацијом истих придева (*easy + -ly*, *loud + -ly*, *quick + -ly*, *slow + -ly*). И док је у позитиву чешћи онај члан дублета који је добијен суфиксацијом (нпр. *slowly*), у компарацији ће се чешће јављати синтетички облици неизведених облика (нпр. *slower*, *slowest*) но изведених (нпр. *slowlier*, *slowliest*):

Probably the government always moves *slower* than it should. Peg walked *slower*, stopping to cough, and Sally just missed being late. He was driving *slower* than normal because the area is not well-lit. Actions speak *louder* than words. The woman screamed *louder*. The crowd cheered *louder and louder* as the show went on. The body reacts *quicker* than the mind can correct it. This will be useful in preventing harmful toxicities and helping patients respond *quicker* to lower doses of the right drug. We've actually recovered *quicker* than other states. (COCA)

Граматике напомињу и да прилози чији су придеви имали суплетивну компарацију, преузимају облике компаратива и суперлатива од придева, те се и код њих самих јавља суплетија (Кверк и Гринбаум 1976: 135, Кверк и др. 1985: 465, Иствуд 2002: 282):

ПРИДЕВ:

good – better – best

bad – worse – worst

little – less – least

far – farther/further – farthest/furthest

much/many – more – most

ПРИЛОГ:

well – better – best

badly – worse – worst

little – less – least

far – farthest/furthest – farthest/furthest

much/many – more – most

Овај преглед указује да је опис компарације придева и прилога у енглеском језику, који нуде граматике, далеко од детаљног и прецизног описа. Иако се извештај број придева на основу различитих својстава може сврстати у једну од три групе (синтетичка, перифрастичка или оба типа компарације), већина придева остаје ван ових подела. Уз то, још од шездесетих година прошлог века поједини аутори почели су да истичу да употреба перифрастичке компарације у енглеском језику постаје све чешћа у односу на синтетичку (Барбер 1964: 131, Брук 1973: 180). Последњих деценија однос синтетичке и перифрастичке компарације стално је био актуелан у лингвистичким испитивањима. Студије и сазнања до којих се у њима дошло заслужују посебно место у овој дисертацији.

2.2.5. Колебања у употреби компарације у енглеском језику

Вођени језичком интуицијом, под утиском опште језичке тенденције ка аналитизму, али и њеног претходног утицаја на придевску парадигму, бројни аутори су наводили како употреба перифрастичке компарације у енглеском језику постаје све чешћа у односу на синтетичку (нпр. Барбер 1964: 131, Брук 1973: 180, Бауер 1994: 51). Оваква хипотетичка запажања потврђена су у бројним студијама. Однос између синтетичке и перифрастичке компарације испитиван је из дијахронијске (нпр. Бауер 1994, Гонзалез Дијаз 2009, Кито 1996, Кито и Ромејн 1997, 2000) и синхронијске перспективе (Гонзалез Дијаз 2008, Лич и Калпепер 1997, Линдквист 2000, Мондорф 2000, Смедс 2007).

Пионирска дијахронијска истраживања спровеле су Меја Кито и Сузана Ромејн (Кито 1996, Кито и Ромејн 1997) које су поредиле резултате добијене за рани и касни модерни енглески језик са подацима добијеним за *савремени енглески језик*.¹⁴ У анализи која је објављена три године касније, поред британског енглеског обухваћен је и амерички варијетет (Кито и Ромејн 2000). Онда су уследила и новија дијахронијска испитивања В. Гонзалез Дијаз (2008), Б. Смречањија (2012, 2016) и Т. Соли и сарадника (2018). Бенедикт Смречањи (2012) скренуо је пажњу да су дотадашње дијахронијске

¹⁴Појмом *модерни енглески (МЕ)* означава се период од 1500 – 1900. године (Брнли 2000: 211 – 368, Гелдерен 2006: 155 – 248).

студије углавном за меру фреквентности узимале укупан број појављивања перифрастичких и синтетичких облика одређеног броја придева. Он се са друге стране опредељује за холистички приступ који ће почивати на нумеричким вредностима које назива *индекс аналитичности* (енгл. *analiticity index*) и *индекс синтетичности* (енгл. *syntheticity index*). Прва вредност представља однос укупног броја појављивања слободног граматичког маркера (енгл. *free grammatical marker*), а друга везаног граматичког маркера (енгл. *bound grammatical marker*), и укупног броја речи у тексту. Резултати указују да не постоји линеарни тренд опадања синтетичке компарације, односно раста аналитичке. Перифрастичка компарација била је у порасту све до краја епохе раног модерног енглеског језика, па је почела да опада, да би у текстовима из двадесетог века поново достигла нивое сличне онима које је имала у XII и XIII веку (Смречањи 2016). Синтетичка компарација развијала се дијаметрално супротно па кривуље историјског развоја синтетичке и перифрастичке компарације имају својеврстан облик спирале (енгл. *analytic-synthetic spiral*, Смречањи 2016). Т. Соли и др. (2018) уводе у дијахронијска истраживања синтетизма и аналитизма у компарацији придева и питање *морфолошке продуктивности*. Морфолошка продуктивност одређује се на основу три засебне мере које указују на различите аспекте продуктивности (тзв. *realised productivity*, *expanding productivity* и *potential productivity*).¹⁵ Студија заснована на оваквим теоријским поставкама показала је да је број укупног појављивања перифрастичких облика компарације у масивном порасту, али исто не важи и за његову продуктивност. Према резултатима Т. Соли и др. (2018), продуктивност перифрастичког модела у компарацији је прилично стабилна кроз временску димензију (и у различитим друштвеним класама). Са друге стране, продуктивност флективног процеса у значајном је порасту (што је овде приписано одређеним друштвеним факторима). Раст продуктивности бележи се у случајевима када је компаратив премодификован прилошким средствима (нпр. *a lot easier*), у постпозитивним (нпр. *make it easier*) и предикатским позицијама (нпр. *It is easier*), код двосилабичних придева (нпр. *easy* /'i:zi/) и у случајевима када изостаје поредбеница (Соли и др. 2018).

Синхронијска испитивања односа синтетичке и перифрастичке компарације далеко су бројнија. Актуелизација компјутерске и корпусне лингвистике, али и све веће интересовање за компаративне конструкције у синтаксичким и семантичким теоријама, довели су и до све већег интересовања за питање употребе синтетичке и перифрастичке компарације у енглеском језику. Последње две деценије обележили су стални покушаји описа актуелних трендова у употреби два модела компарације. У жижи интересовања били су бројни фонолошки, морфолошки и синтаксички фактори за које се претпостављало да могу имати утицаја на избор типа компарације. Преглед чинилаца који су анализирани и студија које су се њима бавиле дат је у *Табели 4*.

Варијабле	Студије
<i>Финални глас основе:</i>	
/ɪ/	Кито и Ромејн 1997, Лич и Калпепер 1997, Линдквист 2000, Смедс 2007, Гонзалез Дијаз 2009, Матсуи 2010, Парк и Ђеон 2011
/ɪ/	Линдквист 2000, Парк и Ђеон 2011
/ɪ/	Кито и Ромејн 1997, Лич и Калпепер 1997, Смедс 2007,

¹⁵Реализована морфолошка продуктивност неког афикса изражава се укупним бројем речи које садрже одређени афикс у укупном временском распону који се анализира. Потенцијална продуктивност рачуна се као однос *hax legomena* (само једном изречено) са датим афиксом и свих речи које га у датом корпусу садрже. Најзад, проширивање продуктивности одређује се као однос броја *hax legomena* примера употребе одређеног афикса и укупног броја таквих појава (Смречањи 2016).

	Гонзалез Дијаз 2009, Матсуи 2010, Парк и Ђеон 2011
/ʊ/	Смедс 2007, Матсуи 2010, Парк и Ђеон 2011
/ə/ / əɪ/	Кито и Ромејн 1997, Лич и Калпепер 1997, Смедс 2007, Гонзалез Дијаз 2009, Матсуи 2010
сугласници	Парк и Ђеон 2011
Реченична функција: Атрибутивна Предикатска	Лич и Калпепер 1997, Линдквист 2000, Гонзалез Дијаз 2009
Присуство/одсуство поредбенице	Лич и Калпепер 1997, Линдквист 2000, Гонзалез Дијаз 2009
Присуство/одсуство адвербијалних модификатора	Лич и Калпепер 1997, Линдквист 2000, Гонзалез Дијаз 2009
Допуне: Предлошке фразе Инфинитив	Гонзалез Дијаз 2009

Табела 4: Анализе фактора који утичу на употребу перифрастичке компарације у енглеском језику.

Резултати поменутих студија указују на одређене правилности у односу синтетичке и перифрастичке компарације. На фонолошком плану акценат се ставља на испитивања особина финалног гласа (и слога) придевске основе. У литератури се заправо најчешће у овом контексту не говори директно о својствима финалног гласа, већ о његовим ортографским карактеристикама (Смедс 2007, Матсуи 2010, Парк и Ђеон 2011). Тако наилазимо на одреднице – *придеви који се завршавају на -у, -ly, -ow, -le и -er (-ere, -ure)*. Анализе су показале да придеви који се завршавају гласом /ɪ/ (нпр. *easy, heavy, busy*) имају већу склоност ка синтетичкој компарацији но ка перифрастичкој (Кито и Ромејн 1997, Лич и Калпепер 1997, Линдквист 2000, Смедс 2007, Гонзалез Дијаз 2009, Матсуи 2010, Парк и Ђеон 2011). Ређи су аутори који су опазили да се у групи придева који се завршавају гласом /ɪ/ издвајају они који се завршавају на /ɪ/ (нпр. *early, friendly, lovely, ugly*), те да их треба посматрати као засебну категорију (Линдквист 2000, Парк и Ђеон 2011). Резултати њихових анализа оправдали су овакве претпоставке јер су недвосмислено потврдили да они испољавају веће склоности ка перифрастичкој компарацији (Линдквист 2000, Парк и Ђеон 2011). Опречни резултати су добијени за придеве који се завршавају силабичним /l/ (нпр. *simple, noble, humble, gentle*). Већу склоност ка аналитичком моделу опазили су М. Кито и С. Ромејн (1997), док су Х. Парк и М. Ђеон (2011) утврдили сасвим супротно. Ф. Смедс (2007) опрезно констатује само велика колебања код појединачних представника групе. Анализа придева који се завршавају на *-ow* (попут *shallow, mellow, hollow*), а које се у изговору реализује као /əʊ/, недвосмислено је указала на тенденције ка синтетичкој компарацији (Смедс 2007, Матсуи 2010, Парк и Ђеон 2011). Придеви који се завршавају на *-er (-ere, -ure)*, попут *bitter, severe, obscure*, а који се у неротичним дијалектима изговарају са финалним гласом /ə/ (/əʳ/), а у ротичним као /əɪ/, испољили су сасвим супротне склоности. Код њих су потврђене јаке тенденције ка перифрастичкој компарацији (Смедс 2007, Матсуи 2010, Парк и Ђеон 2011). Од синтаксичких фактора у обзир су узете реченичне функције придева (атрибутивна и предикатска), присуство/одсуство поредбенице, присуство/одсуство адвербијалних модификатора, као и типови комплемената. Најјача веза је потврђена у погледу реченичних функција придева. Придеви показују веће склоности ка перифрастичкој компарацији када су предикативно употребљени него атрибутивно (Лич и Калпепер 1997, Гонзалез Дијаз 2009). Анализе могућег утицаја присуства/одсуства поредбенице изнедриле су опречне закључке. Неке су показале да присуство поредбенице фаворизује синтетичку компарацију (нпр. Гонзалез Дијаз 2009), а неке да погодује употреби перифрастичке

компарације (нпр. Линдквист 2000). Недоследни резултати су добијени и за утицај присуства адвербијалних премодификатора (нпр. *much, even, far*). Резултати једне анализе упућују на то да присуство адвербијалних модификатора погодује употреби синтетичких облика компаратива/суперлатива (Гонзалез Дијаз 2009), док друго истраживање доноси сасвим супротне закључке (Линдквист 2000, Хилперт 2008). В. Гонзалез Дијаз (2009) анализирао је могући утицај допуна у виду инфинитива (нпр. *easier to process*) и предлошких фраза (нпр. *easier for use*), али је добијене резултате оценила као нерелевантне јер обим узорка није био задовољавајући.

Негде у самом јеку корпусних испитивања употребе перифрастичке компарације јавиле су се и прве критике. Ауторима је замерено што су за предмет анализе узимали само двосилабичне придеве, облике компаратива и што су неретко анализирали мање групе придева. Најозбиљније замерке упућене су на рачун методологије статистичке обраде података која је у потпуности занемаривала чињеницу да у сваком тренутку делује више фактора истовремено. Узгред, спектар анализираних индикатора тек је један мањи део опуса потенцијалних лингвистичких чинилаца. Наметнула се дакле потреба да се истражи и утицај неких додатних лингвистичких и ванлингвистичких показатеља, и то методологијом која ће узети у обзир њихово узајамно деловање. Уследио је читав низ мултиваријационих статистичких испитивања (Мондорф 2003, Хилперт 2008, Мондорф 2009а, Скривнер 2010, Мондорф 2014, Чанг и Џенг 2016).

Фонолошки фактори показали су најјачи утицај на избор типа компарације (Чанг и Џенг 2016). Статистички значајни резултати добијени су за особине финалног гласа, а исти су потврдили и неке од претходних резултата. Придеви који се завршавају гласом /l/ имају јаче склоности ка синтетичкој компарацији, док је код придева који се завршавају на /l/ и /l/ присутна тенденција ка перифрастичким употребама (Хилперт 2010). Посебно су анализирани и придеви који се завршавају сугласничким групама и доказано је да они испољавају већу склоност ка перифрастичкој компарацији (Мондорф 2003, 2006, 2009а, Хилперт 2010). Придеви са акцентом на задњем слогу имају веће тенденције ка аналитичкој компарацији (Хилперт 2008), а веће склоности ка синтетичкој испољавају када реч која им директно следи има акценат на првом слогу (Мондорф 2009а, Хилперт 2008). Као посебан вид морфо-фонолошког својства издвојена је *хапнологија*¹⁶. Њен утицај је испитан и потврђен у свим студијама (Мондорф 2009а, Скривнер 2010, Хилперт 2010, Мондорф 2014). Да би се избегла хапнологија код придева који се завршавају на *-st* (попут *honest, moist, modest*) избегавају се синтетички суперлативи, као што се у ротичним варијететима код придева који се завршавају на *-r* избегавају синтетички компаративи (Бауер и др. 2015: 112). Л. Бауер и др. (2015: 112) хапнологију виде као могући разлог зашто придеви који се завршавају на /l/ имају веће тенденције ка перифрастичкој компарацији – да би се избегла хапнологија ликвида. У једној од студија је и директно потврђено да са порастом броја ликвида расте и склоност придева ка перифрастичкој компарацији (Скривнер). Морфолошка комплексност (број морфема) показала се као значајан фактор у том смислу да заједно са порастом броја морфема које улазе у састав придева расте и њихова склоност ка перифрастичкој компарацији (Мондорф 2006, Хилперт 2008, Скривнер 2010). Мултифакторске анализе нису изоставиле ни синтаксичке показатеље. Потврђени су претходни резултати да придеви испољавају веће склоности ка синтетичкој компарацији када су употребљени атрибутивно, а ка перифрастичкој када су употребљени предикативно (Мондорф 2009а, Скривнер 2010, Хилперт 2010, Мондорф 2014). Потврђено је и да присуство поредбенице погодује употреби синтетичке компарације (Скривнер 2010, Хилперт 2010), а присуство допуне у виду

¹⁶Хапнологија представља појаву елиминације једног слога када се он нађе у суседству истог или сличног слога (Кристал 2008: 224).

инфинитива употреби перифрастичке (Хилперт 2010, Мондорф 2014). Новије студије узеле су у разматрање и семантичке факторе. На првом месту као посебно релевантан чинилац показала се градабилност придева. Придеви израженог својства градабилности показују веће склоности ка синтетичкој компарацији но придеви код којих је својство градабилности мање изражено (Хилперт 2010, Скривнер 2010, Мондорф 2006). У једној студији у обзир су узети и засебни семантички подтипови придева (емоције, боје, вредности, позиције, димензије, физичка својства и брзина); уочена је јасна тенденција употребе перифрастичких облика код придева који означавају емоције и боје, а нешто мање и у случају придева којима се означава вредност и позиција (Скривнер 2010). Б. Мондорф (2014) правила је разлику између придева који имају конкретна и апстрактна значења где су ови други испољили јаче склоности ка перифрастичкој компарацији. Најзад, фреквентност употребе придева показала се као значајан чинилац у избору типа компарације (Гонзалез Дијаз 2009, Хилперт 2008, Скривнер 2010, Мондорф 2014, Чанг и Ценг 2016). Придеви који су сачували синтетичке облике спадају у најфреквентније придеве у енглеском језику. Придеви који су ретки у језичкој употреби пре ће се јављати у перифрастичкој компарацији. Фреквентност придева могла би да објасни зашто придев *easy* има синтетичку компарацију док њему фонолошки сличан придев *queasy* нема (Хилперт 2010).

У досадашњим истраживањима бележе се и покушаји разматрања ванјезичких фактора. Поређена је употреба синтетичке и перифрастичке компарације у америчком и британском варијетету (Линдквист 2000, Кито и Ромејн 2000, Мондорф 2009а). А. Дарси (2011, 2012, 2014) проширила је дијалектолошку слику укључивши и новозеландски и канадски варијетет. Канадски варијетет (област Квебека) испитивао је и Н. Вик (2005). Соли и др. (2018) разматрали су и социоекономске факторе, док су Ј. Грофуловић и В. Јовановић (2016) укључили и питање родних склоности ка једном или другом виду компарације у различитим жанровима. Последње деценије све чешће се склоност ка перифрастичкој компарацији истражује и експерименталним методама (Лафав 2015, 2016, Кунтер 2015, Чуа 2018).

Проучавања односа синтетичке и перифрастичке компарације у енглеском језику прерасла су оквиру и једног језика и једне језичке појаве када је Б. Мондорф (2002, 2003, 2006, 2009а, 2009б, 2014) читавој проблематици почела да приступа из перспективе језичке когниције. Ауторка полази од општег принципа когнитивне комплексности (енг. *Complexity Principle*) који каже да уколико постоје два конкурентна облика (језичка средства), у језичким окружењима која су когнитивно напорнија, фаворизоваће се оно средство које је експлицитније. Како је исти принцип валидан за све језике и све нивое језичке структуре где постоје дублети на релацији *синтетички – аналитички*, ауторка дефинише и посебан принцип који назива *Аналитичка/Перифрастичка подршка* (енгл. *Analytic Support/Periphrasis Support*). Најзад, у случају синтетичке и перифрастичке компарације говори и о тзв. *More-support* принципу. Ово нам даје основ да размишљамо и о могућим поређењима енглеског и српског језика у погледу њихових склоности ка употреби перифрастичке компарације у одређеним језичким околностима.

За сам крај овог излагања треба поменути да и даље остаје неразјашњено зашто у оквиру истих класа придева постоје огромна колебања у употреби синтетичке и перифрастичке компарације. Л. Бауер и др. (2015) опажају да упркос општем морфолошком тренду да изведени придеви избегавају синтетичку компарацију, постоје класе попут придева који се завршавају на -у које јасно фаворизују флективну компарацију, али са огромним варијацијама у дистрибуцији. На пример, придев *hungry* према резултатима Брите Мондорф (2009а) у тек 20% случајева забележен је у перифрастичком облику док код придева *guilty* тај број достиже 80%. С тим на уму,

свако правило треба узимати са извесном дозом резерве. Л. Бауер и др. (2015) истичу да је, упркос свим досадашњим резултатима, склоност ка једном или другом виду компарације у доброј мери специфична за сваку лексему, јер зависи од њеног степена лексикализације. Као два најбитнија чиниоца која доприносе степену лексикализације помињу се фреквентност употребе и ортографија. Треба скренути пажњу да досадашње студије у потпуности занемарују и аналогију као релевантан фактор утицаја на избор синтетичке, односно перифрастичке компарације (Елзинга 2006). Р. Скусан (2003) као релевантне аналошке факторе наводи: (1) *proximity* (што је огледни пример *егземплар* ближи датом контексту, веће су шансе да ће бити селектован као аналошки модел), (2) *gang effect* (ако група егземплара испољава иста својства, веће су шансе да један од њих постане аналошки модел) и (3) *heterogeneity* (слабе су шансе да неки егземплар буде употребљен као аналошки модел ако је контекстуално ближи онај који испољава другчија својства).

2.3. Лексичко-синтаксичка суперлативност

И у граматицама и у лингвистичкој литератури као видови исказивања суперлативности најчешће се помињу њени морфолошки облици. Ретко се пажња посвећује и могућностима исказивања суперлативности конструкцијама које у свом саставу не садрже морфолошки суперлатив. Такве конструкције П. Пипер (2002: 69) назива лексичко-синтаксичким облицима исказивања суперлативности.

Лексичко-синтаксичка суперлативност може бити афирмативна и негативна (П. Пипер 2002: 69). Афирмативна суперлативност исказује се конструкцијама са општим, а негативна са одричним заменицама:

*Марко је бољи од свих.
Нико није бољи од Марка.*

Негативна суперлативност јавља се као суперлативност негирања вишег или као суперлативност негиране једнакости (П. Пипер 2002: 69):

негирање вишег: *Нико није бољи од Марка.*
негирана једнакост: *Нико није добар као Марко.*

У првом случају јављају се облици морфолошког компаратива (*бољи*), а у другом позитив придева или прилога (*добар*).

Овде ће бити представљена досадашња сазнања и опажања о формама лексичко-синтаксичке суперлативности у српском и енглеском језику. Важно је напоменути да се под формама лексичко-синтаксичке суперлативности овде подразумевају искључиво структуре које имају чисто суперлативно значење. Наиме, оба језика обилују описним формама изражавања суперлативности које су семантички обогаћене; оне увек имају неку додатну значењску компоненту какву морфолошки суперлатив нема (попут раније помињаног елатива који носи обележје ексцесивности). Форме које ћемо ми анализирати у овом истраживању таквих додатних семантичких обележја немају, те су једини прави конкуренти морфолошким облицима.

2.3.1. Лексичко-синтаксичка суперлативност у српском језику

Структуралним формама лексичко-синтаксичке суперлативности у српском језику подробније су се бавили М. Ковачевић (2003а) и С. Куљанин (2017а) који их

називају *перифрастичким суперлативима*.¹⁷ Облици које су том приликом аутори издвојили, дефинисали и описали одговарају и афирмативној и негативној лексичко-синтаксичкој суперлативности.

Прва структура афирмативног перифрастичког суперлатива може се представити следећим структуралним обрасцем (Ковачевић 2003а: 43, Куљанин 2017а: 116):¹⁸

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + ОД + ГЕНИТИВ ОПШТЕ ЗАМЕНИЦЕ:

Убеђен сам да смо *бољи од свих екипа* [→ *најбоља екипа*] које су играле у Хонгконгу. Ја им *боље од било кога* [→ *најбоље*] знам мане. [...] јер је у њему осећање војничке тачности и чиновничке савесности било *јаче и развијеније од сваког другог осећања* [→ *најјаче и најразвијеније осећање*]. Он је некада био *нижи од ма кога* [→ *најнижи*] на улици. Храбримо се да Дучић и то *боље зна од икога* [→ *најбоље*]. (КССЈ 2013)

Поредбенице садрже опште заменице или опште заменичке месне и временске прилоге. Читава структура састављена од компаративног облика придева и прилога и поредбене конструкције *од + генитив опште заменице* има вредност суперлатива. У поредбеној конструкцији се, према М. Ковачевићу (2003а: 30), увек налази општа именица *сав*, опште заменице генерализације с префиксом *сав/св-* (*свако, свашта, сваки...*) или опште заменице негенерализованог значења творене партикулама *ма* и *било* или префиксом *и-* (*било ко, ма ко, ико...*). Прве П. Пипер и др. (2005: 876) одређују као опште афирмативне квантификаторе, а друге као неодређене. У српском језику се уз синтетички компаратив поред поредбеног појма *од + генитив* јавља и варијанта са речју *него*, те је претходном моделу алтернативан и модел (Ковачевић 2003а: 43, Куљанин 2017а: 116):

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + НЕГО + ОПШТА ЗАМЕНИЦА:

Нанеле су јој *више штете него сви* [→ *највише*] претходни миленијуми (КССЈ 2003). Гандалф беше запрепашћен, као и сваки од њих, али вероватно *задовољнији него сви други* [→ *најзадовољнији*]. Под хипотетичком влашћу грчког острва, Венеција може *лакше него било ко други* [→ *најлакше*] да продре на огромно али слабо брањено византијско тржиште. (КССЈ 2013)

Ове две синонимне конструкције имају различиту дистрибуцију у погледу типа опште заменице која се може јавити у поредбеници. Заменице опште генерализације далеко чешће улазе у састав *од*-конструкција од општих заменица негенерализације, а у ретким случајевима,¹⁹ не могу да творе и *него*-конструкцију (Ковачевић 2003а: 33).

У *него*-конструкцијама јављају се опште заменице негенерализације, али и заменички месни и временски прилози са префиксом *и-* и партикулама *ма* и *било* (*икад, ма кад, било кад...*) (Ковачевић 2003а: 33). Са овом варијантом реализације *него*-конструкције добија се наредни модел перифрастичког суперлатива (Ковачевић 2003а: 44):

¹⁷Ми ћемо избегавати употребу овог термина јер је прилично извесно да ће, макар англистима, прва асоцијација бити модел *more* + позитив, што може да доведе до забуне.

¹⁸Све структуре упримерене су реченицама из корпусне грађе овог истраживања.

¹⁹Милош Ковачевић (2003а: 33) напомиње да је употреба заменице опште генерализације у *него*-конструкцији у примеру налик на **Он је бољи него свако* неграматична, али да је могућа у примерима попут *Он је бољи него сви остали*, који су знатно ређи.

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + НЕГО + МЕСНИ/ВРЕМЕНСКИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ с префиксом *и-* или партикулама *ма* и *било*:

Вечерас сте се заиста очешљали *лепше него икада* [→ *најлепше*]. А у Лос Анђелесу сам *анонимнији него игде* [→ *најанонимнији*]. [...] али и унесрећени људи су у то време живели *боље него било када* [→ *најбоље*] раније. [...] јер је Клементе у Београду био *више мажен и пажен него било где* [→ *највише мажен и пажен*]. (КССЈ 2013)

Код овог модела најчешће се наводи и одредба места, односно времена, до које сеже универзалност особине, па чак и када оно експлицитно није наведено, увек је то место и време говорења (Ковачевић 2003а: 34):

Уверавам вас да јој је *вернији него икада*. [→ *Уверавам вас да јој је сада највернији*]. Имам утисак да време *спорије* пролази *него икада пре*. [→ *Имам утисак да време сада најспорије пролази.*] (КССЈ 2013)

П. Пипер и др. (2005: 778) одређује заменичке прилоге типа *ико, ма ко, било ко* као нереперенцијалне неодређене квантификаторе.²⁰ За разлику од прва два модела где су се јављали општи афирмативни (универзални) квантификатори и „неодређени (*ико, ма ко, било ко*), у моделу са заменичким прилозима не бележе се типични универзални квантификатори типа *увек* и *свуда*.

Све структуре афирмативне суперлативности добијају значење суперлатива по истом логичком принципу. У свим случајевима тврди се да један појам има неко својство изражено у већој мери у односу на остале појмове из скупа у коме се врши поређење. Свеукупност скупа изражена је општим заменицама или општим заменичким прилозима. Поређења са заменичким прилозима разликују се у том погледу што њихови скупови у којима се врши поређење обухватају тачке у времену и простору.

У категорији негативне суперлативности до сада су издвојена и описана четири структурална модела (Ковачевић 2003а: 44, Куљанин 2017а: 120):

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА (+ негирани предикат) + КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + ОД + ГЕНИТИВ:

Према теорији релативности, *ништа није брже од светлости* [→ *светлост је најбржа*]; *Ништа није патетичније од тога*. [→ *то је најпатетичније*]. Његова наклоност ка раду штитила га је од лењости; што се тиче облапорности, *нико није био умеренији од њега* [→ *он је био најумеренији*]. *Ништа није апсурдније од претпоставке* [→ *најапсурднија је претпоставка*] да један Бог који је створио људе осуђује те исте људе на проклетство. (КССЈ 2013)

Перифрастички суперлатив у овим конструкцијама реализује се повезивањем одричне заменице и поредбеног појма у генитиву, са компаративом придева преко негираног предиката (*нег VF* = негирани *verbum finitum*). И код модела са одричним заменицама јавља се варијација истог модела (Ковачевић 2003а: 44, Куљанин 2017а: 123):

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА (+ негирани предикат) + КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + НЕГО + Х:

Нико више не воли добар комад него ти [→ *ти највише волиш добар комад*]. *Ништа није горе него* [→ *најгоре је*] кад човек уврти себи неке бубе у главу. *Нико боље и раскошније не живи него* [→ *најбоље и најраскошније живе*] ти твоји

²⁰Више о заменичким прилозима у српском језику и њиховим семантичким подтиповима погледати у: П. Пипер (1982).

„сироти Јевреји!“. *Нико није вреднији него* [→ *највреднији је*] први комшија. *Ништа лепше и слађе за жену него* [→ *најлепше и најслађе за жену је*] дизати дете, и бити мајка. Иако је посреди нагла одлука – и *нико није више изненађен њоме него ја* [→ *ја сам њоме најизненађенији*]. (КССЈ 2013)

Перифрастички суперлатив с *него*-конструкцијом има ширу дистрибуцију од алтернативног перифрастичког суперлатива с *од*-конструкцијом, јер уз предлог *од* може доћи само супстантивна реч у генитиву, док се уз *него* поред супстантивне речи могу јавити и глаголи и клаузе (Ковачевић 2003а: 38). У *него*-конструкцији у српском језику јављају се и одредбе места и времена, те је могућ и облик перифрастичког суперлатива у коме се у функцији месне или временске одредбе јављају одрични заменички прилози. Такав модел перифрастичког суперлатива твори се према следећем моделу (Ковачевић 2003а: 45, Куљанин 2017а: 124):

ОДРИЧНИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (+ негирани предикат) + КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА (+ НЕГО + ОДРЕДБА МЕСТА/ВРЕМЕНА):

Катерини утеха *никада није била потребнија него тада* [→ *била је најпотребнија тада*]; Зима. *Нигде гора него на Приморју* [→ *најгора на Приморју*]. *Никад није био срећнији него* [→ *најсрећнији је био*] када би предмет његове наклоности остајао ван његовог домашаја. *Никад јаче љубави и мржње него* [→ *најјача је љубав и мржња*] у породици. Криза можда *нигде није сликовитија него* [→ *је најсликовитија*] у сектору који је донедавно био симбол америчке индустријске моћи – у Детроиту. (КССЈ 2013)

Како се види из схематског приказа модела, поређенице не морају нужно да буду експлициране. То се обично и не чини када се одредбе места и времена подудару са местом и временом говорења (*овде, сада, досад*) (Ковачевић 2003а: 46). Суперлативно значење у моделима са негативним квантификаторима јавља се као резултат истовременог приписивања особине изражене компаративом придева/прилога појму у поредбеној конструкцији и негирања њеног постојања код свих осталих појмова. То негирање експлицира се одричним заменицама и заменичким прилозима у комбинацији са одричним предикатом.

Сви модели перифрастичког суперлатива са одричним заменицама и заменичким прилозима, које је описао М. Ковачевић (2003а), одговарали би суперлативности негирања вишег. Први модел суперлативности негирање једнакости описује С. Куљанин (2017а: 114):

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА (+ *тако*) + ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА (+ негирани предикат):

Ништа се тако брзо не осуши као сузе [→ *Најбрже се осуше сузе*]. *Ништа не разгаљује душу* као добро обављен посао [→ *Душу најбоље разгаљује добро одрађен посао*]. *Ништа тако брзо не дође* као лоша вест [→ *Најбрже дође лоша вест*]. *Ништа тако гласно не опомиње* као глад и *нико тако опасно не прети* као страх од глади [→ *Најгласније опомиње глад и најопасније прети страх од глади*]. *Ништа не може тако и толико уништити* људско биће и његов сој као храброст [→ *Људско биће највише може уништити храброст*]. (Куљанин 2017а: 114)

Као што се може видети из приложеног, овај модел почива на интеракцији одричне заменице и предиката којима се негира постојање појма који има извесно својство у истој мери као појам дат у поредбеници. У корпусу С. Куљанин (2017а: 114) једино је

забележено присуство заменице *ништа*, док се појављивање осталих одричних заменица и детерминатора не бележи, иако је са теоријског становишта могуће. Присуство ових конструкција могло би се потврдити истраживањем на обимнијим корпусима, какав је одабран за ово истраживање. Узгред, два од пет понуђених примера илуструју посебан вид суперлативности који се у литератури назива *експресивна имплицитна суперлативност* (Ковачевић 2009б), односно *лексичка фигуративно-суперлативна компарација* (Куљанин 2013, 2017а):

Ништа не може тако и толико уништити људско биће и његов сој као храброст.
Ништа не разгаљује душу као добро обављен посао. (С. Куљанин 2017а: 114)

Ове конструкције могу се представити схемом: ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА (+ негирани предикат) (+ *тако/толико*). Специфично за њих је да из структуре изостаје придев или прилог. Ипак, она је увек имплицирана као *доста, пуно, много*, и сл. Њих карактерише „висок степен емоционалне ангажованости говорног лица”, па су јединице емфатички маркиране; имају дакле емоционалну и експресивну вредност те „функционишу као јединице семантичко-прагматичког плана, а тиме и стилистичког плана” (Куљанин 2013: 2010). Основни услов за реализацију перифрастичког суперлатива био је да се у структурама нађе придев или прилог који ће бити у облику компаратива (код афирмативне суперлативности и суперлативности негирања постојања вишег) или позитива (код суперлативности негиране једнакости). Овде такви облици изостају на експлицитном плану, па ове моделе треба посебно издвојити.

2.3.2. Лексичко-синтаксичка суперлативност у енглеском језику

Обимна и богата граматичка литература бави се углавном основним моделом перифрастичког суперлатива у енглеском језику (*most* + позитив придева/прилога) (Кверк и др. 1985: 316, Ашер 1994: 5103, Бајбер и др. 1999: 188, Лич и Свартвик 2002: 274, Иствуд 2002: 196, Картер и Макарти 2006: 347). Ретко се овде помиње да реченице са морфолошким компаративима имају суперлативно значење када *than* допуне садрже одређене категорије лексичких средстава. Међутим, овакве конструкције уочене су још давне 1924. године у *Филозофији граматике* Отоа Јесперсена. Том приликом О. Јесперсен (2007: 244) износи став да суперлатив у својим уобичајеним употребама не означава степен који је виши од онога израженог компаративом. Суперлатив изражава исти степен само посматран из друге перспективе. Као доказ наводи да се реченицама попут *A is older than the other boys* и *A is the oldest boy* износе исте тврдње, али на два различита начина. Први пример илуструје употребу детерминатора *other* у поредбеници која је допуна морфолошком компаративу, а где читава реченична конструкција има суперлативно значење. Друга лексичка средства овде се не помињу.

Р. Хадлстон и Џ. К. Пулам (2002: 1097–1170) анализирају компаративне конструкције у енглеском језику. Том приликом дају увид у шири спектар лексема које се јављају у поредбеницама уз компаратив, а које заправо представљају перифрастичке суперлативе. Њихови примери укључују: *all, any, anybody, anything, ever* и *other/the others*:

- 1) Ed made more mistakes than *all the others*. (Хадлстон и Пулам 2002: 1103)
- 2) Kim lives in a smaller house than *any other* house in England. (ибид. 1167)
- 3) She ran faster than *anything* I'd ever seen. (ибид. 1167)
- 4) She ran as fast as she had *ever* run before. (ибид. 1102)

Ни овде се не бележи покушај детаљнијег и исцрпнијег описа лексичких средстава која имају својство универзалности у компаративним конструкцијама. Нема ни покушаја објашњења како ове лексеме доприносе суперлативности, односно која је њихова улога у механизмима генерисања суперлативног значења. Главни разлог недовољног бављења овим конструкцијама вероватно је тај што оне саме по себи нису биле предмет анализе, већ су служиле само као илустрација за друге појаве у енглеским компаративним конструкцијама.

Употреба квантификатора у поредбеној конструкцији уз компаратив придева и прилога представљала је својеврстан проблем синтаксичарима и семантичарима, почев од фон Стехова (1984) и Хајма (1985) до данашњих дана. Синтаксичке и семантичке теорије препознале су да реченичне конструкције имају суперлативно значење када морфолошке компаративе прате поредбенице са универзалним квантификаторима (Шварцчајалд и Вилкинсон 2002, Красикова 2008, Бек 2010, Ласитер 2010, Алони и Реллофсен 2011, Алренга и Кенеди 2013, Бобаљик 2012, Дјалали 2013). Уочено је и да одређени егзистенцијални квантификатори (нпр. *any*), налик на универзалне квантификаторе, у истом реченичном окружењу имају универзалну интерпретацију (Шварцчајалд и Вилкинсон 1999, Цептер 2003). И. Хајм (1985) је у овом контексту поменула временске и месне заменичке адвербијале (*ever* и *elsewhere*), које обично одликује моћ егзистенцијалне квантификације, а који у поредбеницама уз компаратив придева и прилога доприносе суперлативној интерпретацији реченичне структуре.

Циљеви ових анализа били су да створе, модификују и унапреде тренутне теорије о универзалним синтаксичким и семантичким структурама. Конкретна питања која су овде обрађена, изазови на које се наилазило, и решења која су понуђена да би њихове сложене апаратуре могле обухватити и објаснити овакве конструкције превазилазе оквири ове дисертације. Све анализе вршене су на хипотетичким примерима, неретко идентичним, те слободно можемо тврдити да правог покушаја да се све формалне варијанте суперлатива у енглеском језику опишу није ни било. Пошто структурни обрасци перифрастичког суперлатива у енглеском језику до сада нису дефинисани, то се наметнуло као један од основних задатака докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику”.

Имајући у виду да ће се у овој дисертацији поредити српски и енглески језик, суштински је битно нагласити да појам заменице овде обухвата и именичке и придевске заменице. Англистика ту повлачи оштрију разлику између ове две сродне граматичке категорије. Заменицама (енгл. *pronouns*) се сматрају искључиво именичке заменице, док се придевске заменице сврставају у категорију *детерминатора* (енгл. *determiners*) (Кверк и др. 1985). У србистици је овакву поделу преузела и П. Мразовић (2009: 286) која прави разлику између заменица и *детерминатива*. Заједничко им је то што имају упућивачку (деиктичку) функцију (Мразовић 2009: 286, Пипер и Клајн 2013: 92–93). Разликују се по томе што су именичке заменице самосталне речи (имају исту дистрибуцију као именичке фразе), док придевске заменице стоје уз именицу са којом се слажу у роду, броју и падежу и имају придевску промену (Мразовић 2009: 286). Друга битна разлика у терминосистемима огледа се у класификацији заменица типа *ико*, *ма ко*, *било ко* и њихових енглеских кореспондената творених детерминаторском морфемом *any-* (*anybody*, *anyone*, *anything*). Англистичка граматичка литература *неодређене заменице* (енгл. *indefinite pronouns*) дели на: (1) универзалне (енгл. *universal*): *everybody*, *everyone*, *everything*; (2) асертивне (енгл. *assertive*): *somebody*, *someone*, *something*; (3) неасертивне (енгл. *nonassertive*): *anybody*, *anyone*, *anything*) и (4) одричне (енгл. *negative*): *nobody*, *no one*, *nothing* (Кверк и др. 1985: 377). У србистичкој граматичкој литератури термин *неодређене заменице* обухвата само заменице типа *неко*, *нешто* и заменице типа *ико*, *ма ко*, *било ко*, које се додатно карактеришу

одредницом *заменице опште неодређености* (Мразовић 2009: 286, Пипер и Клајн 2013: 93). Првима су еквивалентне енглеске асертивне неодређене заменице, а другима неасертивне неодређене заменице. Преостале две категорије енглеских неодређених заменица (универзалне и одричне) одговарају српским општим и одричним заменицама. Оне у србистици чине засебне групе у односу на групу заменица које србистика третира као неодређене. У опису модела афирмативне суперлативности М. Ковачевић (2003а) у опште заменице убраја и групу заменица коју англистика назива универзалним (типа *сви, све*) (*опште заменице генерализације*), али и заменице типа *ико, ма ко, било ко* (*опште заменице негенерализације*). Дакле, заменице *ико, ма ко, било ко* код П. Пипера и И. Клајна (2014: 93) сврставају се у неодређене заменице, код М. Ковачевића (2003а) као опште заменице, док у англистици стоје као самостална категорија. Главни разлог оваквих недоследности у третману заменица *ико, ма ко, било ко* потиче од њихове двојачке природе – налик на своје енглеске еквиваленте (заменице *any-* типа), оне испољавају и својства егзистенцијалних и својства универзалних квантификатора у зависности од контекста (Лајонс 1978, Гианакидоу 2001, Дајал 2004). Због тога је апсолутно оправдан поступак англистичких граматичара да ову класу издвоје као посебну категорију. Код модела афирмативне суперлативности заменице и детерминатори ове класе имају искључиво својства универзалних квантификатора, те је потпуно оправдано у овом контексту третирати их као опште заменице, као што то чини М. Ковачевић (2003а). Да бисмо избегли нагомилавање различитих термина овде ћемо за обе групе заменица/детерминатора, али и сродних им заменичких прилога, користити одредницу *општи (генерализације и негенерализације)*.

За сам крај овог одељка поменућемо и да теорија о квантификацији и квантификаторима има дугу и богату традицију. О квантификаторима у енглеском језику доста се писало протеклих деценија (Барвајз и Купер 1981, Лобнер 1986, фон Финтел 1994, Брисон 1998, Бах и др. 2005, Солт 2007, Лобнер 2007, Глазенберг 2008, Дуетјес 2009, Гајевски 2010, Ноувин 2010, Копок 2016). Свако детаљније бављење овом темом превазишло би оквире и домете овог истраживања. Ипак, било је нужно скренути пажњу на ауторе чији су радови и студије узети у обзир у овом истраживању. О квантификаторима у српском језику и њиховим семантичким подтипovima писали су, између осталог, и П. Пипер (1983), М. Ивић (2009а), Пипер (2005).

2.4. Лексички аспекти компарације

У семантичкој категорији степеновања највиши степен граматикализације има морфолошка компарација (синтетичка и аналитичка), поредбене реченице са таквим облицима, али и градационе сложене реченице. Иако је домен лексичког градирања на периферији семантичке категорије то не значи да је на било који начин сужен или ограничен. Управо супротно, лексички аспект степеновања обухвата једно широко поље најразноврснијих средстава којима се изражава ступњевање. Прво, ова категорија поред придева обухвата и друге врсте речи. Тако, на пример, енглески глаголи *prefer* и *exceed* имају у основи значење компаративног степена. Када говоримо о компарацији као морфосинтаксичкој категорији интересовање ограничавамо на квалитативне придеве и прилоге, који су у српском хомоморфни придеву, а у енглеском језику најчешће од њих творени, јер су ово једине две врсте речи које имају компарацију.

Лексички аспект степеновања прилога и придева и сам обухвата право језичко богатство најразноврснијих средстава. У овом контексту, на првом месту, можемо говорити о *творбено-лексичким* средствима. Тако се у србистичкој литератури пише о префиксацији придева морфемама *на-* ('незнатна мера': *накисео, наглув*), *о-* ('који је близу': *омален, отужан*), *по-* ('виши степен': *подебео, повелик*), *пре-* ('највиши степен':

препаметан, превелик), али и о творбеним средствима којима се ублажава значење – *при-* и *про-*, у нпр. *приглуп, припрост* и *просед* (Стевановић 1979: 444). Посебно су у контексту овог истраживања занимљиви творбени префикси *о-* и *по-* због њихове способности да се, поред позитива, јаве и у компаративу (нпр. *омањи*), али и у компаративу и у суперлативу, попут *повећи – онајвећи* (Стијовић 1996). Уз то, они одлично илуструју скаларне моћи творбених средстава. Наиме, градациони низ *позитив – компаратив – суперлатив* који се изражава компаративном флексијом представља тростепену скалу, а парадигма ових деривата петостепену: *подебео, подебљи – дебљи* (апсолутни компаратив) – *подебљи – онајдебљи* (Грицкат 1995: 19). Уз то, позитив негиран префиксом *не-* на скали заузима позицију између два антонима: *велик – невелик – мали* (Ковачевић 2002: 106). У коначном збиру добијамо декадну градациону парадигму: *велик – повелик – повећи – већи – немали – невелик – мањи – (н)омањи – (н)омали – мали* (Ристић 2009: 153). Лексички аспект степеновања обухвата и лексеме које саме по себи имају семе вишег или највишег степена. Такви су рецимо енглески придеви *senior, junior, inferior* и *superior*, али и актуелни колоквијални изрази попут *страда, супер* и *врх*. Лексичких средстава којима је градацијско значење инхерентно, или такво добијају творбеним процесима, далеко су бројнији но што је овим приказано. Како је тема ове докторске дисертације перифрастичка компарација, овде ћемо се бавити само оним лексичким аспектима који укључују перифразе – лексичке спојеве у којима значење компаратива и суперлатива бива на неки начин модификовано.

2.4.1. Модификације компаратива

„Модификатор је општи термин за језичку јединицу која ближе одређује, допуњује, интензификује, једном речју модификује другу језичку јединицу” (Бошњакковић 1980: 17). У односу на облике компаратива придева и прилога, ова лексичка средства модификују компарацијски степен и „прецизирају га уношењем нових семантичких компоненти карактеристичних само за такав спој лексичких јединица” (Куљанин 2017а: 75). Дакле, осим компарацијом (узлазном и силазном), степен заступљености својства могуће је модификовати и лексичким средствима „у оквиру истог компарационог степена” (ибид. 76).

У нераскидивој вези са појмовима *модификација/модификатор* су и појмови *интензификација/интензификатор*. Концепт интензитета сложен је когнитивни и језички феномен, који се најчешће дели у две сфере: ублажавање (енгл. *alleviation*) и појачавање (енгл. *amplification*) (Едел 1992: 602). Први умањују, а други увећавају интензитет речи са којима су у лексичком споју. Лексеме које имају моћ да увећају, умање или на било који други начин модификују интензитет скаларних израза, називају се интензификаторима. Интензификатори (енгл. *adverbs of degree, degree adverbs, degree adjuncts, degree particles*) јављају се у колокацијама са придевима, прилозима, глаголима, а некада и именицама. Како значење може бити модификовано на најразличитије начине, који укључују и интензификацију, али се њоме не завршавају, можемо рећи да су интензификатори само један вид модификатора – *модификатори интензитета*.

За сам крај рећи ћемо да значење компаратива и суперлатива може да се модификује лексички (прилозима и партикулама), а када се та интеракција два лексичка средства реализује у устаљеним структуралним формама, можемо говорити и о лексичко-структуралним облицима.

2.4.1.1. Модификације прилошким средствима

Граматику енглеског језика углавном своју пажњу фокусирају на модификаторе позитива придева. Изузетно су ретке граматике које помињу модификаторе који се јављају искључиво уз облике компаратива и суперлатива и тада више илустративно наводе по пар устаљених примера попут *very, much, little* и сл. (Кверк и Гринбаум 1976: 135, Кверк и др. 1985: 472, Даунинг и Лок 2006: 484). У лингвистичким радовима и студијама, употреба интензификатора уз позитив придева анализира се из синхронијске и дијахронијске перспективе, али и у зависности од бројних социолингвистичких фактора, попут варијетета енглеског језика, рода и старости говорника (Болинџер 1972, Парадис 1977, 2000, Хакл 2000, Меир 2003, Јунг 2009, Марфи 2010, Витоук 2011, Рет 2011, Ромеро 2012, Су 2016).

Први озбиљнији покушај описа синтаксичких особености интензификатора у енглеском језику бележи се 1971. године у докторској дисертацији Е. М. Бензингер. У овој обимној студији забележени су интензификатори који су класификовани у четири категорије на основу своје фреквентности и дистрибуције. Ауторка је ту више пажње посветила пореклу, етимолошком развоју облика и дефинисању оквирног значења, без покушаја да се дубље и детаљније задре у семантичке специфичности појединачних прилога. Међутим, ова студија овде је значајна јер Е. М. Бензингер (ибид. 43–48) нуди класификацију интензификатора (које назива још и „квалификаторима”) у зависности од тога да ли се јављају уз позитив и/или компаратив и/или суперлатив, а која до данас остаје најобимнији такав опис према нашим сазнањима:

1. Квалификатори који претходе само позитиву (*awful good – *awful better – *awful best*): *awful, awfully, extremely, fairly, good and mighty, more, most, pretty, quite, real, right, so, terribly, too, and very*;
2. Квалификатори који претходе само облицима компаратива (**a lot good, a lot better, *a lot best*): *a (whole) lot, far, much, still*;
3. Квалификатори који претходе и облицима позитива и облицима компаратива (*rather good – rather better – *rather best*): *a good/great deal, quite, (quite) a bit, rather, some, somewhat*;
4. Квалификатори који претходе и облицима позитива и облицима компаратива и суперлатива (*somehow good – somehow better – somehow best*): *(a) way, even, far and away, just, more or less, only, really, somehow, simply*.

Семантичким аспектима прилошких интензификатора посвећено је доста литературе последњих неколико деценија. Од „*Degree Words*” Двајта Болинџера (1972) расте интересовање за ову област, па су проучавани различити аспекти различитих категорија скаларних израза и из различитих теоријских и методолошких оквира (Доетјес 2004, Кенеди и Макнали 2004, Нилман и др. 2004, Герц и Ноувин 2007, 2008, Морзицки 2008, Белтрама и Бочнак 2011). Међутим, у великом броју ових радова анализиран је мањи број прилошких интензификатора и у врло карактеристичним лексичким спојевима, међу којима компаративи придева и прилога још увек нису нашли своје право место. Р. Ноувин (2008) анализира тако прилоге *very, quite, too, more* и *enough* искључиво уз позитив придева, К. Кенеди и Л. Макнали (2005) прилоге *well, much* и *very* уз девербативне придеве, док су К. Ротстејн и Ј. Винтер (2003) анализирају лексичке спојеве прилога *slightly, nearly, completely, almost* и *very* уз тоталне и парцијалне придеве.

Када је значење интензификатора у питању, овде су најзначајнији покушаји њихове класификације према степену, односно интензитету који приписују придеву са

којим су у лексичком споју. Опет скрећемо пажњу на то да су ови описи општег карактера и да се не односе конкретном на лексичке спојеве са компаративом придева и прилога. Е. М. Болинџер (1972: 17) користи термин интензификатор за све лексеме које скалирају особину или својства наниже и навише на имагинарној скали. Она интензификаторе дели у четири категорије, овде распоређене у опадајућем низу: *boosters* (нпр. *terribly*), *compromisers* (нпр. *fairly*), *diminishers* (нпр. *little*) и *minimizers* (нпр. *a bit*). Кверк и сарадници (1985: 438) интензификатором сматрају сваку реч која може имати ефекат да својства и особине речи са којом је у лексичком споју „повећа или смањи”. Њихова класификација полази од три основне групе: *emphasizers*, *amplifiers* и *downtoners*. Група ословљена *амплификаторима* дели се даље на две категорије: *maximizers* (нпр. *completely*) и *boosters* (нпр. *very much*). Последња група дели се даље на: *compromisers* (нпр. *kind of*), *diminishers* (нпр. *partly*), *minimizers* (нпр. *hardly*) и *approximators* (нпр. *almost*). Бајбер и сарадници (1990: 554) за интензификаторе користе термин *adverbs of degree* и том приликом праве разлику између *amplifiers/intensifiers* и *diminishers/downtoners*. Хадлстон и Пулам (2002: 721–725) за интензификаторе користе још и термине *degree modifiers* и *degree adjuncts* и деле их у 7 категорија: *maximal* (нпр. *absolutely, completely*), *mutual* (нпр. *deeply, greatly*), *moderate* (нпр. *partly, quite, rather*), *paucal* (нпр. *a bit, a little*), *minimal* (нпр. *hardly, scarcely*), *approximating* (нпр. *almost, kind of*) и *relative* (нпр. *enough, sufficient*).

Основни недостатак ових класификација јесте тај што немају сва лексичка средства која се овде наводе као интензификатори исти семантички допринос. На првом месту споран је прилог *somehow* (*somehow better* – *некако бољи*). Он је синониман прилогу *someway* и значи: (1) „на начин који је непознат или није наведен” и (2) „из разлога који је непознат” (CD). Прилози *somehow* и *someway*, примарно су „ограде” (*hedges*)²¹, адвербијали који се користе „да би се избегло изношење прецизних детаља” (Берон 2003: 359). Исто важи и за *kind of* и *sort of*, модификаторе који се традиционално сврставају у класу интензификатора, лексема „којима се појачава или слаби реченични конституент” (Мишковић Луковић 2006: 151). Компаратив, и ређе суперлатив, препознати су као конституенти који се могу наћи у њиховом фокусу, те се у једној од граматика сврставају у апроксимативне модификаторе степена (енгл. *approximating degree modifiers*, Хадлстон и Пулам 2002: 721–725). М. Мишковић Луковић (2006: 251) наводи да *kind of* и *sort of* модификују дословно значење конституента указујући на однос „*in a way*”, „*as it were*” и „*to some extent*”.²² Оба лексичка средства одређују се у речницима и као ограде („*in a way*”), а онда тек и као модификатори степена („*to some extent*”). А. Р. Џејмс (1983) израз *sort of* сврстава у исту класу са изразима *like* и *anyway* које обједињује термином *compromisers*. Исти и слични изрази у литератури се сврставају и у дискурзивне маркере (енгл. *discourse markers*), а о којима ће више речи бити у наставку (Милер 2005, Ургелс Кол 2010). Међу прилозима класификованим у интензификаторе забележени су и прилози са прагматичком функцијом изражавања става попут *really* (Атхансиадова 2007, Ванденберген 2008). Прилози става (*attitudinal adverbs, epistemic adverbs, emotional adverbs* и *evidential adverbs*) обухватају прилоге попут *almost, certainly* и *most definitely*, а С. Ри (2016) анализира чак седамдесет и два прилога забележена у претходној литератури. Нема сумње да се сва ова лексичка средства употребљавају као интензификатори, али њихов примарни семантички и прагматички допринос уз компаратив није одређивање самог степена особине или својства колико однос говорника према том ступњу.

²¹Више о оградама у енглеском и српском језику из контрастивне перспективе видети у: Д. Ђорђевић (2016).

²²*Kind of* дефинише се као „*used when you are trying to explain or describe something, but you cannot be exact; in some way or some degree*” (CD). *Sort of* дефинише се као „*in some way or to some degree*” (CD).

С. Ристић (1990) начинске прилоге у српском језику дели у 11 лексичко-семантичких група на основу њихове семантичке структуре. За ово истраживање од фундаменталног је значаја седма класа начинских прилога – *прилози са значењем степена, интензитета*. Њих С. Ристић даље дели на шест подгрупа.

(1) Интегрална сема – **велики степен**

Прву и најбројнију класу чине прилози са интегралном семом великог степена. Лексичка средства ове класе везују се за субјективну сферу прагматичког плана. Класа обилује лексичким средствима која имају и експресивно-стилске компоненте, које су овде узете као основ њихове даље класификације:

I прилози без додатних компоненти: *јак*, *интензивно*, *изразито*, *знатно*, *моћно*, *немилице*, *колосално*, *добро*, *рапидно*, *баснословно*, *значајно*, *фантастично*, и сл.

II прилози са додатном компонентом оцене: *красно*, *лепо*, *дивно*, *неодољиво*, *изванредно*, *страшно*, *ужасно*, *поражавајуће*, *застрашујуће*, *смртно*, *тешко*, *врашки*, *ђаволски*, и сл.

III прилози са додатном компонентом значења неочекиваности, неуобичајености: *невероватно*, *зачудо*, *изненађујуће*, *неочекивано*, *нечувено*, *необично*, *неуобичајено*, *чудновато*, *надљудски*, и сл.

IV прилози са значењем великог степена чији се крајњи степен не може сагледати, описати, ни исказати: *безгранично*, *неограничено*, *безмерно*, *бесконечно*, *бескрајно*, *неизмерно*, *неодољиво*, *неописиво*, *необјашњиво*, и сл.

V прилози са додатном компонентом значења крајњег степена: *крајње*, *максимално*, *непоправљиво*, *неповратно*, и сл. (Ристић 1990: 112–131).

Прилоге класе II и III (додатне оцене и неочекиваности) одликује висок степен субјективне оцене. Приметићемо да прилошка средства ове две класе више казују о односу говорника према појави која је модификована прилогом, него о самој појави. Узмимо за пример изразе попут *невероватно глуп*, *изненађујуће бистар* и *застрашујуће интелигентан*. Њихова примарна функција је изражавање неког личног доживљаја говорника: *Мени је невероватно/изненађујуће/застрашујуће колико је он глуп*. Ове две прилошке класе не казују директно о самом степену особина и својстава изражених придевима. Примарна функција им је изражавање става говорника према датој околности и његов субјективни доживљај. О својствима и особинама казују тек индиректно, на имплицитном нивоу комуникације – ако је нешто *изненађујуће*, *застрашујуће*, *невероватно* мора да је велико, огромно. Ни остале класе нису ослобођене извесног степена субјективности:

Он је изразито глуп.

Он је безгранично глуп.

Он је крајње глуп.

Границе тога шта је *изразито*, *безгранично* и *крајње* су без сумње субјективне. Ипак, овде се прилошка средства директно односе на појам који модификују – особину или својство изражено придевом. Није говорнику *изразито/безгранично/крајње што је он глуп*, него је његова глупост *изразита/безгранична/крајња*. Због њиховог индиректног карактера по сам степен, у овом истраживању нећемо се бавити прилозима са додатном компонентом оцене и значења неочекиваности, неуобичајености.

(2) Интегрална сема – **прекомерни степен**

Под прекомерним степеном подразумева се ступањ који превазилази субјективно одређену границу, а бележи се код прилога попут *прекомерно*, *исувише*, *превише*, *сувише*, *премнога*, *претерано*, *енормно*, и др. (Ристић 1990: 116).

(3) Интегрална сема – **пун степен**

Пун степен као и прекомерни степен заснива се на субјективном поимању довољне границе према којој се пуни степен утврђује и јавља се код прилога: *потпуно, сасвим, коначно, дефинитивно, начисто, скроз, апсолутно, обухватно, безизнимно, безизузетно, докраја, комплетно, коренито, темељно, исцрпно, радикално, тотално, целовито*, и др. (ибид. 117).

(4) Интегрална сема – **непотпуни степен**

И ова класа начинских прилога није ослобођена субјективности јер је степен довољности и недовољности ствар субјективне процене. Прилози ове класе ограничавају, ублажавају и умањују степен речи коју модификују, те спадају у екстензификаторе. Класа обухвата прилоге попут *непотпуно, делимично, делом, донекле, ограничено, релативно, унеколико, мерљиво, скоро, готово, претежно, прилично, углавном*, и сл. (ибид. 118).

(5) Интегрална сема – **довољан степен**

Интензитет појава може се испољити и као довољни степен, и у том контексту наводи се свега три прилога: *довољно, доста* и *доиста*. (ибид. 119).

(6) Интегрална сема – **мали степен**

Најзад, у последњу класу начинских прилога сврставају се они са интегралном семом малог, недовољног степена: *мало, недовољно, једва, минимално, неодређено, нејасно, неразговорно, слабо, тешко, мизерно, лоше, јадно*, и сл. (ибид. 119).

Класификација С. Ристић (1990) послужила је у овом истраживању као основа груписања прилошких средстава у два језика. Њена прва предност је што се базира на семантичким показатељима, и као таква погоднија је за контрастивна проучавања. Даље, кроз читаво истраживање водили смо се ономасиолошким приступом (од функције ка знаку). Битна предност ове класификације је и изузетна прецизност у дефинисању специфичних семантичких доприноса прилошких средстава.

Лексичке спојеве прилошких израза и придева у српском језику према овој класификацији испитивала је и С. Куљанин (2017а). Том приликом анализирани су само лексички спојеви са позитивом. У овом истраживању биће анализирани компаративи и суперлативи. Одлучили смо да позитив изоставимо из јасних разлога. Већ смо говорили о томе да је досадашња литература сагласна у ставу да позитив није основни степен јер сам по себи не подразумева никакво поређење. Ако кажемо *Овај коњ је брз*, ми само констатујемо присуство особине, а да га при том не поредимо са било каквим другим коњем. Додавањем прилошких модификатора (*Овај коњ је врло/изразито/много брз*), ми појачавамо, истичемо својство изражено позитивом, али и даље без икаквог поређења.

2.4.1.2. Модификације партикулама

Од посебног интереса за ову дисертацију су и партикуле јер се и оне често јављају уз компаратив као модификатори његовог значења. Прагматичке партикуле у англистичкој литератури најчешће се називају и: *дискурзивним честицама* (енгл. *discourse particles* у Крун 1995, Хансен 1996, 1999), *маркерима дискурса* (енгл. *discourse markers* у Шифрин 1987, Фрејзер 1990) и *прагматичким маркерима* (енгл. *pragmatic markers* у Ерман 1992).

Од почетка осамдесетих година прошлог века почиње нагло интересовање за статус и прагматичке доприносе партикула па данас англистика располаже огромним корпусом радова, докторских дисертација и монографија посвећеним овој категорији (нпр. Фулен 1996, Хусеин 2005, Хајијев 2008, Дер 2010). Међу најчешће анализираним прагматичким партикулама нашли су се *well, you know, you see, I mean, and, but, or, so, because, now, then, now then, oh, ah, all right, anyway, OK* и *mind you* (Шифрин 1987, Фрејзер 1990, Редекер 1990, Стенстром 1998).

Од посебног интереса за ово истраживање је партикула *even*. Интересовање за ову партикулу није било ништа мање но за честице које смо претходно поменули. Њен прагматички допринос помиње се код бројних аутора (Фрејзер 1971, Картунен и Петерс 1979, Рут 1985, Кеј 1990, Куниг 1991, Францескоти 1995, Ким 2011). Примећено је да у примерима попут *Even Bill likes Mary* партикула има адитивно значење ('Other people besides Bill like May'), али и конвенционалну импликатуру изненађења, неверице ('Of all the people under consideration, Bill is least likely to like May') (Карутмен и Петерс 1979: 12).²³ Прва импликација назива се егзистенцијалном, а друга скаларном (неочекиваност има своју скалу вероватноће, енгл. *scale of likelihood*). М. Мишковић Луковић (2015: 64) утврдила је да системски еквивалент енглеске партикуле *even*, српско *чак*, има истоветне конвенционалне импликатуре. Специфични прагматички допринос партикуле *чак* и пре тога су опазили српски лингвисти мотивисани литературом о енглеској партикули *even* (Ивић 2009б, Ристић 2009). Сви су сагласни да значење ових партикула зависи од фокуса и да оне у свом опсегу могу имати пропозициони конституент или пропозицију (Мишковић Луковић 2015: 64): *Марија воли чак и брокули. Чак и Марија воли брокули*. Прегледом досадашње литературе нисмо установили постојање анализе у којој би се као фокус партикула *even*, па и *чак*, нашао облик компаратива или суперлатива. Стога, остаје непознато бар за сада и који је њихов прагматички допринос када им се у фокусу нађу овакве језичке јединице.

У овом контексту битне су и српске партикуле *све, још* и *што* јер је у литератури већ опажено да се јављају уз компаратив и да у тим лексичким спојевима значење компаратива бива модификовано.

Партикула *све* (*све боље* и *боље године*) модификује значење компаративног облика уз који стоји „у смислу континуираног појачавања или смањења количине интензитета, квантитета садржаја датог придева” (Куљанин 2017а: 78). Партикула *све* спада у универзалне логичке квантификаторе и представља фокалску јединицу; на речи са којима се јавља у лексичком споју „преноси логички акценат” и тиме „организује реченични фокус” (Ристић 2005: 201 – 203). У литератури се још каже да се партикулом *све* изражава промена интензитета неког својства у различитим просторним и/или временским околностима, те се овакав компаратив назива и *динамичким компаративом* (Пипер и др. 2005: 853). Њиме се може изразити стално нарастање или појачавање својства и тада говоримо о *компаративу континуиране прогресивности* (*све боље, све боље и боље, све боље и све боље*), а када се изражава стално опадање или слабљење такав облик се назива *компаративом континуиране регресивности* (*све мање, све мање и мање, све мање и све мање*).

Партикула *још* спада у партикуле чије је основно значење појачавање и истицање лексеме испред које стоји (Мразовић и Вукадиновић 1990: 473). Партикула има битну улогу и у прагматичким процесима везаним за импликативни карактер компаратива придева и прилога. Компаратив сам по себи не приписује присуство особине или својства у позитиву појмовима који се пореде (Ивић 2007а: 7). *Тома је виши од Јована*

²³Конвенционалне импликатуре не утичу на истинитосне услове онога што се каже. „То су инференције које у потпуности зависе од конвенционалних (тј. кодираних) аспеката извесних лексема и структура” (Мишковић Луковић 2015: 44).

не подразумева нужно да је било који од актера висок; могуће је да су и Тома и Јован ниски. Постоје и придеви који имплицирају да је први члан поређења (али не и други) носилац особине у позитиву (Ивић 2007а: 7). *Дека је погуренији од баке* садржи импликацију да је дека погурен, али не обавезује на импликацију да је бака погурена. Импликативни карактер какав видимо у другом примеру не потиче од компаратива као таквог, већ искључиво зависи од градабилних својстава самог придева. Придев *непогурен* тотални је придев, а прилог *погурен* парцијални. Међутим, када се партикула нађе у лексичком споју са компаративом (нпр. *Тома је још и виши од Јована*) постоје јасне импликације да су и Тома и Јован високи. То заправо значи да лексички спој *још* + компаратив имплицира да су оба појма који се пореде носиоци особине у степену позитива (Ивић 2007а: 7). Овај лексички спој јавља се у конструкцијама у којима се првом појму експлицитно приписује особина у позитиву, а другом особина у компаративу (*Добро сам те чула и још боље разумела*), али и у конструкцијама у којима се успоставља однос према компаративу који није експлицитан – имплицитни релативни компаратив: *Врати се натраг и још слађе настави да једе* (Куљанин 2017а: 84–91).

Партикула *што* одређује се између осталог и као интензификаторска партикула која долази уз компаратив (Силић и Прањковић 2005: 255, Пипер и др. 2005: 862, Куљанин 2017а: 91–94):

Пливај што брже.
Певај што гласније.

Овакве конструкције П. Пипер и сарадници (2005: 862) именују као *граничну суперлативност могућег*. Гранична суперлативност могућег јавља се и у конструкцијама у којима су лексички спојеви *што* + компаратив удружени са каквим модалним елементом:

Пливај што брже можеш.
Певај што је гласније могуће.

У семантичкој литератури суперлативне конструкције овог типа (нпр. *the largest possible* и *the best you can*) називају се *модалним суперлативима* (Шварц 2005, Ромеро 2010, Алренга и Кенеди 2013, Ромеро 2013).

2.4.1.2. Компаратив у устаљеним изразима

Облици компаратива забележени су и у саставу устаљених израза. У србистичкој литератури у том контексту говори се о устаљеним фразама попут: *брже-боље*, *више или мање*, *мање или више*, *ни мање ни више*, *више него* + позитив и *један (неки) од* + компаратив (Ковачевић 2009а, Куљанин 2017а: 109).

Фразеологизам *брже-боље* је устаљени израз са апсолутним компаративом који у свом саставу садржи два компаративна облика чији је распоред непроменљив (Ковачевић 2009а: 420):

Те ти ја *брже-боље* дохватим пешкир, па беж' што ме ноге носе. Мисле у прошњи сам, па *брже-боље* хоће да ме дарују. Буцка се *брже-боље* обуче. Она примети да гледам у том правцу и *брже-боље* прекри чарапом трагове псећих зуба. На трен је бацио поглед надоле, а онда *брже-боље* затворио очи. (КССЈ 2013).

Прилошки антонимски компаративи *мање* и *више* јављају се у раставном односу са променљивим редоследом (*више или мање, мање или више*), али и са оба члана интензификована партикулом *ни* (*ни више ни мање, ни мање ни више*):

Ово је књига о настанку *више или мање значајних* дела оперске сценске уметности. Не разумем зашто је затвор у Београду *мање или више пријатан* од затворске ћелије у Хагу. Македонија и Босна изнајмиле су неколико апарата по *више или мање повољним* условима. Сећања о њему су нам *више или мање јасна*. *Ни мање ни више трагична* и необична од многих прича наших жена. *Ни мање ни више* него што је заљубљен у Лујзу [...]. (КССЈ)

Конструкцијама са *више* и *мање* изражава се степен изражености обележја које се сматра „одговарајућим” или „адекватним” (Пипер и др. 2005: 867). Значење конструкције одређује се и као „углавном, донекле, претежно; отприлике, ту негде, тако некако” (Оташевић 2012: 108, 484). Конструкције са сложенем партикулом *ни* остварују се према моделу *ни мање ни више него/до/но* и супституенти су партикулама *управо* и *баш* (Ковачевић 2002: 157). Конструкција има значење перифрастичког интензификатора, јер емфатички наглашава реченичне елементе испред којих стоји (Куљанин 2017а: 109).

Више него + *позитив* придева или прилога (*Наишли смо на један више него занимљив проблем*), према наводима С. Куљанин (2017а: 11), има функцију обележавања градационог својства и указује на виши степен квалификације изражене придевом. Ауторка даље наводи да конструкција има значење узлазног компаратива, али да је њена стилистичка вредност већа у односу на синтетички компаратив (Куљанин 2017а: 111). Истоветна структура *more than* + *позитив* бележи се и у енглеским граматикама (Кверк и др. 1985: 467): *He is more than happy about it*. Пример је наведен у фусноти уз значењску ознаку: 'He is happy about it to a degree that is not adequately expressed by the word *happy*'.

На крају, компаратив придева јавља се и у конструкцијама *један (неки) од* + *позитив/компаратив придева*. Плурална генитивна форма са предлогом *од* изражава „бројно неодређени скуп појмова који деле исти степен заступљености неке особине или својства” (Куљанин 2017а: 111). У конструкцијама се могу јавити и позитив (*један од скупих*) и компаратив придева (*један од скупљих*). Компаратив који се јавља у овим конструкцијама нема поредбени појам, те спада у апсолутне компаративе. Читаве конструкције С. Куљанин (2017а: 112) назива *еквативним инклузивним позитивима и компаративима*. Еквативне су јер је подједнак степен особине заступљен код свих чланова скупа; инклузивне су јер се поређеница укључује у бројно неодређен скуп појмова.

На основу овог кратког прегледа можемо закључити да се компаратив у устаљеним изразима јавља као модификатор другог лексичког израза: *брже-боље хоће, више него добар* и *мање више учим*. У устаљеним изразима компаратив може да се јави и у таквој позицији да он буде тај који је модификован: *Он је један од бољих*.

2.4.2. Модификације суперлатива

И суперлативни степен, као и компаративни, може се модификовати бројним лексичким средствима.

У англистичкој литератури се као модификатори уз суперлатив наводе лексеме *way, even, far and away, just, more or less, only, really, somehow, simply*, а ређе и *much* и *very* (Бензингер 1971: 43–48), али и постмодификација конструкцијом *by far* (Кверк и др. 1985: 474, Иствуд 2002: 222):

It is just *way worst*. And second, *way the biggest* problem is – there's a skills mismatch. Labour is, however, *far and away the biggest* cost for indoor grows. The Street Committee, *more or less the lowest level* of government, exists in every little neighbourhood in China. In as late as the 1950s, Britain was *much the richest* country in Europe. That is the *very best* thing you can do. But you're the *fairest by far*. (COCA)

Овде нису дати примери за *even, just, really, somehow* и *simply* јер смо још код модификација компаративног значења говорили о њиховим специфичним прагматичким доприносима који се не односе директно на степен. У свим осталим случајевима градиција се одвија у домену суперлативности.

О структурама којима се степенује суперлативни степен говорило се и у србистичкој литератури. То су конструкције са бројно одређеним или неодређеним скупом појмова, чије чланове одликује присуство особине или својства у суперлативном степену, а које код свих чланова може бити подједнако заступљено (еквативност), или је код макар једног члана јаче заступљено (диферентивност) (Ковачевић 2009а, Куљанин 2017а):

1. Еквативни инклузивни суперлатив:

А) *међу* + суперлатив:

Наши резултати су *међу најбољим* у Европи. (КССЈ 2013)

Б) *међу* + број + суперлатив:

У таквој конкуренцији пласман *међу десет најбољих* био би прави успех. (КССЈ 2013)

В) *један/неки од* + суперлатив:

Утакмицу ће водити *један од најбољих* европских судија. (КССЈ 2013)

Г) *један од* + број + суперлатив:

[...] *један од пет најбољих* оцењивача система квалитета. (КССЈ 2013)

2. Диферентивни инклузивни суперлатив:

А) редни број + *од/међу* + (број) + суперлатив:

Први је од десет најбољих [...]. (КССЈ 2013)

3. Апсолутни диферентивни суперлатив:

А) редни број + суперлатив :

После Словеније, „*други најбољи пријатељ*” за Хрвате је Македонија. (КССЈ 2013)

Б) суперлатив + *послије/мимо/од*:

Његова предност у односу на Ферера, који је *најкомплетнији* шпански играч *после* Надала [...]. (КССЈ 2013)

В) *поред/уз/с* + суперлатив:

[...] али с друге стране ми и није жао јер сам изгубио од играча који је *поред* Федерера *најбољи* на свету. (КССЈ 2013)

Г) прилог „*граничности*” (*убедљиво/далеко/апсолутно...*) + суперлатив:

Лончар је *убедљиво најбољи* „*тројкаш*” међу кандидатима за Сиднеј. Мој отац би био веома узбуђен због ове изложбе, која је *далеко најбоља* која му је икада посвећена. Јер је писање биографија *апсолутно најслабије* плаћени посао на свету. (КССЈ 2013)

4. Релативни ексклузивни суперлатив:

А) компаратив + *од* + суперлатив (исте лексеме):

[...] само ја, вечита будала, *гори од најгорег* официра, *глупљи од најглупље* дворске даме, наилазим пре свих. (КССЈ 2013)

Б) суперлатив + *од/међу* + суперлатив (исте лексеме):

Када падне мрак и изађе Месец, *најгори од најгорих*, шљам и хуље излазе из својих скровишта и тероришу поштене грађане Хемер Тауна. (КССЈ 2013)

Системи описаних модела почивају на две дихотомије: *инклузиван* : *ексклузиван* и *еквативан* : *диферентиван*. *Инклузивним суперлативима* називамо конструкције код којих се један или више појмова датих у поређеници укључују у скуп чије чланове карактерише присуство истог својства у највишем степену (*Он је међу најбољим играчима*), а *ексклузивним* оне у којима најмање један члан скупа има дато својство заступљено у вишем степену (*Он је бољи од најбољег*) (Ковачевић 2009а: 11–21). Другим речима, код ексклузивне суперлативности појмови у поређеници имају „надсуперлативан” степен заступљености својства. Скуп у коме се врши поређење може бити бројно неодређен (*Он је међу најбољим играчима света*) или одређен (*Он је у десет најбољих играча света*). Када не постоји ниједан лексички показатељ који би указао на суперлативно градирање појмова који припадају скупу, међу члановима влада однос *еквативности* (*Он је међу најбољим играчима*). Када се лексичко-семантички поставе градирајске релације једног или више појмова према осталим елементима скупа обједињених суперлативном особином, говоримо о *диферентивности* (*Он је други најбољи играч света*). М. Ковачевић (2009а: 11) истиче да је основни морфолошки услов остваривања оваквих конструкција да облик суперлатива буде присутан или у поредбеници или у поређеници. Ако се он нађе у поредбеници, суперлативна конструкција припада формама релативне компарације, док формама апсолутне компарације припада онда када се облик суперлатива нађе у поређеници.²⁴

На конструкције које би биле еквивалентне српским еквативним/диферентивним инклузивним/ексклузивним суперлативима до сада нисмо наишли ни у граматичкој литератури, ни у лингвистичким радовима и студијама. Сматраћемо, дакле, али са извесном дозом резерве, да озбиљнијих покушаја њиховог описа није ни било.

2.5. Лингвистичке актуелности

У последњем сегменту прегледа досадашње литературе представљене су три студије за које смо сматрали да су од фундаменталног значаја за расветљавање битних питања о употреби перифрастичке компарације. Резултати ових истраживања, сваки на себи својствен начин, објашњавају неке појаве које су уочене и описане у оба језика. Њихов допринос се дакле огледа у томе што досадашњим описима додају и експланаторну компоненту. За ово истраживање су посебно битне јер су многе појаве које се тичу компарације по својој природи универзалне, па превазилазе оквире појединачних језика. Као такве, оне могу да објасне одређене подударности у употреби перифрастичке компарације у два језика. Штавише, оне ће доказати да ниједна сличност између два језика (а и шире) није производ пуке случајности.

Теме које ћемо овде обрадити међусобно су независне. Овде ће бити представљене редоследом који нам се указао као једини логични пут. Кренућемо од морфолошког аспекта компарације придева који ће нас довести и до питања порекла перифрастичке компарације. Након тога ћемо говорити о једној посебној синтаксичкој форми у којој се нужно јавља само перифрастичка компарација, а чија специфичност почива заправо на семантичким основама.

²⁴М. Ковачевић (2009б: 11–26) и С. Куљанин (2017а: 139–150) посебну пажњу посвећују и експресивним суперлативним синтагмама. Анализирана су три специфична типа ових конструкција: (А) супстантив + *над* + супстантив у инструменталу: *мајстор над мајсторима*, (Б) супстантив + супстантив у генитиву: *врх врхова*, *мајстор свих мајстора*, (В) синтагме по моделу: *сам самцит*, *го голцат* и *нов новијат*.

2.5.1. Морфолошке универзалије у компарацији

Још 1972. године Р. Ултан објавио је резултате своје студије о језичким универзалијама у компарацији придева. Тачно четрдесет година касније објављена је и студија Џ. Д. Бобаљика (2012) који на узорку од три стотине светских језика поново испитује Ултанове претпоставке. При формулацији својих постулата, аутор одступа од појма језичке универзалије и говори о *генерализацијама*.

(1) Хипотеза садржаности

The Containment Hypothesis:

Репрезентација суперлативног својства садржи у себи компаратив (у свим језицима који имају морфолошки суперлатив).

Ова претпоставка подразумева да се значење суперлатива увек изводи из компаратива, а никада обратно. Српски језик може послужити као савршена илустрација, јер се у овом језику и форма компаратива у потпуности пресликава на облик суперлатива:

леп – лепши – најлепши
глуп – глупљи – најглупљи
паметан – паметнији – најпаметнији.

Морфолошки гледано, суперлатив неретко у себи садржи облик компаратива, али суперлатив увек обухвата и значење компаратива (Бобаљик 2012: 63):

Репрезентација суперлатива: [[компаратив [позитив]]]

Да би однос био јаснији, ми ћемо га овде представљати и логичком апаратуром:

Компаратив: $X_1 > X_2$
Суперлатив: X_1 највеће у скупу $X \{ X_1, X_2, X_3 \dots X_n \}$
 $\leftrightarrow X_1 > X_2 \wedge X_1 > X_3 \wedge \dots \wedge X_1 > X_n$

Неки појам X_1 има највећу вредност у скупу у коме се врши поређење (X) ако и само ако X_1 има већу вредност од сваког појединачног члана тог скупа. Исте ставове усвајају и Е. Данбар и А. Велвуд (2016). Џ. Д. Бобаљик (2012: 63) истиче да овај постулат, између осталог, објашњава и могућност изражавања суперлативности морфолошким компаративима који у поредбеницама садрже универзалне квантификаторе: *Марко је бољи од свих*. То су заправо структуре лексичко-синтаксичке суперлативности о којима смо раније говорили. Уколико се универзалним квантификатором *сви* означава целокупност скупа X који, примера ради, садржи три члана $\{X_1, X_2$ и $X_3\}$, онда исказ има значење суперлатива по следећем логичком принципу:

Марко је бољи од свих.
 \leftrightarrow Марко је најбољи (у скупу Y)
 \leftrightarrow Марко је бољи од $X_1 \wedge$ Марко је бољи од $X_2 \wedge$ Марко је бољи од X_3

У међујезичким анализама опажено је да се овај вид изражавања суперлативног значења јавља у свим анализираним језицима, и да је заправо врло фреквентан у употреби, посебно у језицима који немају морфолошку компарацију (Бобаљик 2012: 63–69). На глобалном нивоу можда је чак и најчешћи вид изражавања суперлативности. Наредне две генерализације односе се на суплетивност облика компаратива и суперлатива (ибид. 30):

- (2) Генерализација компаратив – суперлатив, I
(*Comparative-Superlative Generalization I*):
Ако је облик компаратива придева суплетиван, онда је и облик суперлатива суплетиван (у односу на облик позитива).
- (3) Генерализација компаратив – суперлатив, II
(*Comparative-Superlative Generalization II*):
Ако је облик суперлатива придева суплетиван, онда је и облик компаратива суплетиван (у односу на облик позитива).

Од пет теоријски могућих видова супледије, у анализираним језицима реализују се свега три (ибид. 29):

Тип компарације	Шема	Примери
правилна компарација	<i>A A A²⁵</i>	<i>big – bigger – biggest</i>
супледија	<i>A B B</i>	<i>good – better – best</i>
двострука супледија	<i>A B C</i>	<i>bonus – melior – optimus</i>
непотврђена	<i>A B A</i>	<i>*good – better – goodest</i>
непотврђена	<i>A A B</i>	<i>*good – gooder – best</i>

Табела 5: Типови супледије.

ABC (двострука супледија) и *ABA* парадигме бележе се код једне мање групе језика (ибид. 29–48, 83). У наредној табели приказани су примери за придеве са значењем 'добар':

<i>ABC</i>	<i>ABA</i>
латински: <i>bonus – melior – optimus</i>	бугарски: <i>mnogo – poveče – najmnogo</i>
велики: <i>da – gwell – gorau</i>	македонски: <i>mnogu – poveke – najmnogu.</i>

Табела 6: *ABC* и *ABA* модели супледије.

ABB модел супледије данас је далеко најраспрострањенији (ибид. 29–48, 83):

српски: *добар – бољи – најбољи* немачки: *gut – besser – besten*
 чешки: *dobry – lepší – nejlepší* шведски: *god – bättre – bäst*
 украјински: *dobryj – kraščyj – najkraščuj* дански: *god – bedre – bedst*

Постојање *ABA* типа супледије, у језицима као што су бугарски, македонски и јерменски, обара обе генерализације о супледији Расела Ултана. Наредне три генерализације посвећене су односу синтетичке и перифрастичке компарације (ибид. 70):

- (4) Генерализација синтетичког суперлатива
(*The Synthetic Superlative Generalization*):
Не постоји језик у коме постоје синтетички суперлативи, а само перифрастички компаративи.

²⁵Ознаке су дате словима абееде.

Према овој генерализацији, придеви који имају синтетички суперлатив нужно имају и синтетички компаратив. Другим речима, не постоји језик који би имао шему аналогну: *long – more long – longest, односно *дуг – више дуг – најдужи.

- (5) Генерализација суплетије корена
(*The Root Suppletion Generalization*)
Суплетивни облици јављају се само код синтетичких (морфолошких) компаратива и суперлатива.

Не постоји језик који има суплетиван корен у перифрастичким компаративима и суперлативима по моделу: *good – more bett и *добар – више бољ. Најзад, последња генерализација о односу синтетичког и перифрастичког компаратива односи се на изражавање низлазне компарације (ибид. 4):

- (6) Низлазност
(*Lessness*):
Не постоји језик који има синтетички компаратив инфериорности.

Узлазна компарација у многим језицима се изражава синтетички. Са друге стране, низлазна (силазна) компарација никада се не може изразити флексијом. Узимајући у обзир резултате анализе М. Ковачевића (2003б) према којима постоји синтетичка низлазна компарација која се изражава негираним придевом (*мање срећан = несрећнији*), неопходно је истаћи да Ц. Д. Бобаљик (2012: 209) заправо мисли на непостојање морфологије (посебних флективних морфема) за изражавање компаратива и суперлатива инфериорности. Истинитост ове генерализације потврђена је у преко три стотине језика (ибид. 209–214). Теоријско објашњење за ову појаву заснива се на идеји да једна морфема може да носи само одређени број значења. Да би се низлазна компарација могла изразити синтетички, морала би да постоји морфема која ће у себи имати значење вишег степена (оператор компаратива >) и оператор који би упућивао на замену поларности скале (⇔). Овај други исти је онај који повезује поларне антониме, тј. маркира негативног члана антонимског пара. Репрезентација придева *низак* подразумевала би репрезентацију придева *висок* и маркер који сигнализира замену поларности скале: *низак* = ⇔ *висок*. Уколико се прихвати претпоставка да је комбинација > и ⇔ превише сложена за једну морфему, онда је неопходна декомпозиција, што у овом случају резултира перифрастичком компарацијом (ибид. 210). Аутор као једно од могућих објашњења помиње и појаву коју је опазио и М. Ковачевић (2003б), али од ње одустаје уз објашњење да немају сви градабилни придеви антониме. Понуђена објашњења Ц. Д. Бобаљика у много чему су спорна и треба их примити са извесном дозом резерве. Ипак, питање је толико комплексно да се овом приликом не можемо њиме бавити. Последња генерализација коју Ц. Д. Бобаљик (2012: 216) наводи има много изузетака и одбачена је као језичка универзалија:

- (7) Генерализација компаратив – промена стања
(*The Comparative-Change of State Generalization*):
Уколико је облик компаратива придева суплетиван, онда је и глагол настао од тог придева суплетиван (у односу на облик позитива).

Многи глаголи који означавају промену неког стања, односно степен изражености неког својства, садрже у основи придев који означава то својство:

кратак – скратити

Када придев има суплетивну компарацију у језику ће и глагол који означава промену својства бити творен суплетивним обликом компаратива, а не позитива:

добар – бољи – побољшати
зао – гори – погоршати

Постоје парадигме попут *bad – worse – to worsen*, али не и **bad – worse – to badden*. Примере који оповргавају ове генерализације аутор је, између осталог, нашао и у српском језику (ибид. 193): *добар – бољи – подобрити (се)* и *зао – гори – прозлвити (се)*.

Да закључимо, од седам хипотеза о универзалним морфолошким својствима компарације придева, у студији која је обухватила преко три стотине језика, нису оспорене четири хипотезе: *хипотеза садржаности*, *генерализација синтетичког суперлатива*, *генерализација суплетије корена* и *низлазности*. Способност градирања и поређења појмова према степену изражености заједничког својства базична је компонента људске когниције (Кенеди 2007). Та когнитивна способност рефлектује се на језик; сви језици имају синтаксичке категорије којима се изражавају градабилни концепти и сви они имају развијене компаративне конструкције које се употребљавају да би се извршило рангирање појмова према степену или мери у којој поседују одређено својство (Кенеди 2007). Пошто је градирање базично когнитивни процес, који претходи језичком кодирању, компарација се намеће као добар кандидат за универзалну семантичку структуру (Бочнак 2013: 9).

2.5.2. Питање порекла перифрастичке компарације

Староенглески придеви имали су флексију за одређени и неодређени придевски вид и, попут именица, имали су наставке за падеж, род и број:

Промена придева		неодређеног вида			одређеног вида		
		М. род	С. род	Ж. род	М. род	С. род	Ж. род
једнина	номинатив	<i>gram</i>	<i>gram</i>	<i>gramu</i>	<i>grama</i>	<i>grame</i>	<i>grame</i>
	акузатив	<i>gramne</i>	<i>gram</i>	<i>grame</i>	<i>graman</i>	<i>grame</i>	<i>graman</i>
	генитив	<i>grames</i>	<i>grames</i>	<i>gramre</i>	<i>graman</i>	<i>graman</i>	<i>graman</i>
	датив и инструментал	<i>gramum</i>	<i>gramum</i>	<i>gramre</i>	<i>graman</i>	<i>graman</i>	<i>graman</i>
множин	номинатив	<i>grame</i>	<i>gramu</i>	<i>grama</i>	<i>graman</i>	<i>graman</i>	<i>graman</i>
	акузатив	<i>grame</i>	<i>gramu</i>	<i>grama</i>	<i>graman</i>	<i>graman</i>	<i>graman</i>
	генитив	<i>gramra</i>	<i>gramra</i>	<i>gramra</i>	<i>gramra</i>	<i>gramra</i>	<i>gramra</i>
	датив и инструментал	<i>gramum</i>	<i>gramum</i>	<i>gramum</i>	<i>gramum</i>	<i>gramum</i>	<i>gramum</i>

Табела 7: Промена придева у староенглеском језику (Хансен и Нилсен 2012: 63).

У модерном енглеском језику нема ни трагова пређашње флексије. У поређењу са другим германским језицима, енглески језик прошао је кроз најдрастичнију промену. Немачки језик, на пример, очувао је два вида флексије, док су у холандском и данском мушки и женски род су облички подударни, али се средњи род разликује (Хансен и Нилсен 2012):

		Мушки р.	Женски р.	Средњи р.	Множина
Неодређени вид	немачки	<i>alter</i>	<i>alte</i>	<i>altes</i>	<i>alte</i>
	холандски	<i>oude</i>	<i>oude</i>	<i>oud</i>	<i>oude</i>
	дански	<i>grammel</i>	<i>grammel</i>	<i>grammelt</i>	<i>gramle</i>

Одређени вид	немачки	<i>alte</i>	<i>alte</i>	<i>alte</i>	<i>alten</i>
	холандски	<i>oude</i>	<i>oude</i>	<i>oude</i>	<i>oude</i>
	дански	<i>gramle</i>	<i>gramle</i>	<i>gramle</i>	<i>gramle</i>

Табела 8: Промена придева у номинативу у немачком, холандском и данском језику (Хансен и Нилсен 2012: 63).

Једини вид придевске флексије који се одржао у модерном енглеском језику јесте синтетичка компарација придева.

Дијахронијски посматрано, перифрастичка компарација у енглеском језику млађа је од синтетичке (Гонзалез Дијаз 2009: 29). Такав закључак нужно намеће два питања – како је овај тип компарације настао и када? Ова два питања отворила су две дебате које В. Гонзалес Дијаз (2009: 15) назива *хронолошком* и *филолошком контроверзом*. Прва се односи на време настанка перифрастичке компарације, а друга на могуће разлоге зашто је до тога дошло.

Питање начина настанка перифрастичке компарације у енглеском језику поделило је лингвисте. Као разлог једна група аутора наводи језичке контакте, а друга пак тврди да су разлози унутарјезички. Према првој струји, перифрастичка компарација у енглеском настала је под утицајем латинског језика као својеврсни *калк*. Латински, као флективни језик, имао је сложену парадигму компарације придева – постојали су наставци за компаратив и суперлатив који су познавали деklinацију, род, број и падеж:

	Мушки/Женски род		Средњи род	
	једнина	множина	једнина	множина
Номинатив	<i>longiōr</i>	<i>longiōrēs</i>	<i>longuis</i>	<i>longiōra</i>
Генитив	<i>longiōris</i>	<i>longiōrum</i>	<i>longiōris</i>	<i>longiōrum</i>
Датив	<i>longiōrī</i>	<i>longiōribus</i>	<i>longiōri</i>	<i>longiōribus</i>
Акузатив	<i>longiōrem</i>	<i>longiōrēs</i>	<i>longuis</i>	<i>longiōra</i>
Аблатив	<i>longiōre</i>	<i>longiōribus</i>	<i>longiōre</i>	<i>longiōribus</i>

Табела 9: Компаратив придева *longus*, *-a*, *-um* у латинском језику.²⁶

Ипак, код придева прве и друге деklinације чија се основа завршавала вокалом (нпр. *arduus* – *стрм*, *egregius* – *сладак* и *pius* – *побожан*) компаратив и суперлатив творили су се перифрастички, прилозима *magis* (*више*) и *maxime* (*највише*):

<i>arduus</i>	<i>magis arduus</i> , <i>-a</i> , <i>-um</i>	<i>maxime arduus</i> , <i>-a</i> , <i>-um</i>
<i>idoneus</i>	<i>magis idoneus</i> , <i>-a</i> , <i>-um</i>	<i>maxime idoneus</i> , <i>-a</i> , <i>-um</i>
<i>pius</i>	<i>magis pius</i> , <i>-a</i> , <i>-um</i>	<i>maxime pius</i> , <i>-a</i> , <i>-um</i> ²⁷

Као унутарјезички фактор настанка перифрастичке компарације у енглеском језику наводи се нагла употреба партиципа у функцији придева. Партиципи, као изворно глаголски облици, виши и највиши степен изражавали су перифрастички. Сматра се, дакле, да су својим продором у домен придевске употребе унели и перифрастички модел изражавања градације, који се као транспарентнији проширио и на праве придеве. В. Гонзалез Дијаз (2009: 29) доказује да перифрастички тип компарације у енглеском језику није настао у 13. веку, како се претходно веровало (нпр. у Кито 1996, Кито и Ромејн 1997), јер проналази облике перифрастичког компаратива и суперлатива у текстовима који датирају још из деветога века. Оповргнута је и могућност да је овај тип компарације настао под утицајем латинског језика. Примери перифрастичке

²⁶Табела преузета са: <http://www.thelatinlibrary.com/101/AdjComp.pdf>. (25.12.2016.)

²⁷Примери преузети са: <http://www.orbilat.com/Languages/Latin/Grammar/Latin-Adjective.html>. (25.12.2016.)

компарације уочени су у народном језику. В. Гонзалез Дијаз (2009: 42) одбацује и могућност да је латински као престижни језик, језик верске и политичке сфере, утицао на текстове написане вернакуларом. Главни разлог аутора из верске и политичке сфере да пишу на народном језику, а не на латинском, управо је то што народни језик допире до народа, па чак и неписменог. Употреба структура које у народном језику нису биле доступне била би у директном сукобу са тим циљем (ибид. 42). Закључак је да је перифрастичка компарација у енглеском језику настала под утицајем унутарјезичких фактора. У прилог томе говоре резултати према којима су се конструкције перифрастичке компарације прво јављале са партиципима, а потом је уследило ширење употребе перифрастичких конструкција на праве придеве (ибид. 29). Развој перифрастичких облика у уској је вези са једним типом „синтаксичког амалгама” (енгл. *syntactic blend*) између пасивне конструкције (*копула + прошли партицип*), непасивне конструкције *копула + прошли партицип* и конструкције *копула + прави придев*:

пасивна конструкција копула + прошли партицип	
<i>He was more punished</i>	↓ <i>Он је био више кажњен</i>
непасивна конструкција копула + прошли партицип	
<i>He was more devoted</i>	↓ <i>Он је био више посвећен</i>
копула + прави придев	
<i>He was more important</i>	<i>Он је био више битан</i>

Табела 10: Синтаксички амалгам.

Услед оваквог синтаксичког спајања, не само да су партиципи почели да се употребљавају као придеви, већ се и перифрастички модел компарације постепено са придевски употребљених партиципа преносио и на праве придеве (ибид. 41). Иако се ауторка опредељује за унутарјезичке факторе као разлог настанка перифрастичке компарације, она истиче да је језички контакт, посебно са француским језиком, имао велики утицај на даље ширење овог типа компарације. Овакви ставови усталили су се у савременој литератури те новије студије без изузетка истичу да су унутарјезичке промене окидач настанка перифрастичког модела компарације (нпр. Мондорф 2009а, Дарси 2014).

У дискусији о пореклу перифрастичке компарације, неизбежно је и питање порекла компаративних маркера *more* и *most*. У лексичком репертоару староенглеског језика нашла су се три прилога као потенцијални кандидати за обележавање вишег и највишег степена својства: *bet*, *swiðor* и *ma* (Гонзалез Дијаз 2009: 31–34). *Bet* је компаратив придева и прилога 'добар', 'добро' од ког је настало данашње *better* ('бољи', 'боље'). *Swiðor* је облик компаратива некадашњег *swið* ('јак'), који се употребљавао са значењем 'јачи', 'веома' или 'изузетно'. *Ma* је прилог који значи 'више' и који је као такав био семантички најопштији, а самим тим имао је и најширу дистрибуцију и био најфреквентнији у језичкој употреби. Управо су то главни разлози зашто се само он усталио (ибид. 34). Иако се у савременом енглеском језику компаратив и суперлатив и даље могу изразити и потомцима некадашњег *bet* (*better*):

It might at first seem useless and perhaps impossible to make him *better known*. The result will be soldiers who are *better prepared*. The United States needs a *better informed and educated* public. Because you think perhaps a *better educated* buyer would know to object? Surely *better qualified* people are available, итд. (СОСА)

модел са *more* једини је граматикализовани модел перифрастичке компарације. Уз *better* се јављају само придеви и прилози специфичних семантичких подтипова, који се уједно могу јавити и са семантички општијим *more*:

I was much *more known* for football than baseball, They're so much *more prepared* emotionally, They'll be able to make a *more informed* decision about concentrating on a single sport later, In fact, women today are *more educated* than men; I believe my colleague is far *more qualified* than I am to address that, итд. (СОСА).

Питање порекла перифрастичке компарације у српском језику није наишло на веће интересовање. Нема дијахронијских истраживања о томе када се модел перифрастичке компарације почео јављати, па ни како се даље ширио. За словенске језике углавном је карактеристична синтетичка компарација одговарајућим суфиксима, а изузетак су македонски и бугарски који компаратив творе префиксом *po-* (*pobrz* и *po-bǎrz*).

Језик	Пример
српски	<i>бржи</i>
чешки	<i>rychlejší</i>
словачки	<i>rychlejší</i>
пољски	<i>szybszy</i>
словеначки	<i>hitrejši</i>
македонски	<i>pobrz</i>
бугарски	<i>po-bǎrz</i>
украјински	<i>švidšyj</i>
руски	<i>быстрее</i>

Табела 11: Компаративи придева *брз* у словенским језицима (Столз 2013).

Аналитички компаратив сматра се једним од доминантнијих балканизама (Столз 2013), будући да ову структуралну форму дели неколико комшијских језика (Хинрих 2004):

Језик	Компаратив
албански (гхег)	<i>ta</i> + позитив
албански (тоск)	<i>më</i> + позитив
румунски	<i>mai</i> + позитив
грчки	<i>pio</i> + позитив

Табела 12: Модели перифрастичког компаратива у балканским језицима (Столз 2013).

Уз изузетак албанског, о коме нема довољно историјске грађе, у свим осталим балканским језицима очигледан је дијахронијски прелаз са синтетичког на перифрастички модел компарације (Бакхолз и Филдер 1987 у Столз 2013). Као извор аналитичке промене наводи се (народни, вулгарни) латински језик који се говорио на Балкану у време Великих миграција (Столз 2013). И у словенским (посебно балканским) језицима, који су очували синтетичку компарацију, бележи се све веће присуство перифрастичке компарације (Волстром 2015: 114). Т. Столз (2013) у овом контексту помиње руски, пољски и словеначки језик. И србистика бележи све јаче присуство аналитичке компарације у призренско-тимочком, косовско-ресавском, али и шумадијским говорима (Попов 2004: 37).

2.5.3. Перифрастички компаратив као металингвистички компаратив

Компаративним конструкцијама пореде се два или више појма на основу изражености једног својства. Међутим, компаративним конструкцијама може се упоредити и степен изражености два својства. И србистичка и англистичка литература препознале су и издвојиле овај посебан вид поређења у ком се у оба језика по правилу јавља само перифрастички компаратив. Уочено је и да се у овим конструкцијама могу јавити и придеви који иначе немају градабилна својства. Нисмо забележили покушаје да се разјасни њихова значењска суштина, а самим тим и присуство неградабилних придева у поређењима овог типа. Мада, мора се признати да су Кверк и др. (1985: 467) били на добром трагу када су као значење примера *He is more than happy about it* понудили одредницу: „He is happy about it to a degree that is not adequately expressed by the word *happy*”.

У семантичкој литератури утврђено је да поређења два својства одликује читав низ морфосинтаксичких, семантичких, па и прагматичких специфичности због којих се морају јасно одвојити од *обичних* поређења (Бреснан 1973, Маколи 1998, Хадлстон и Пулам 2002, Ембик 2007, Морзицки 2011). За њих се уводи и посебан назив – *металингвистички компаративи*.

Ако, примера ради, узмемо реченицу *Helen is more intelligent than industrious* њено значење могло би се парафразирати на следећи начин: *It is more appropriate to say that Helen is intelligent than to say that Helen is industrious* (Морзицки 2011). Као још један доказ њихове метајезичке природе наводи се управо чињеница да су овакве конструкције могуће и са придевима који обично нису градабилни: *Your problems are more financial than legal* (ибид. 38). Наредна специфичност им је и да не допуштају компаративну флексију, већ се искључиво јављају са перифрастичким формама поређења: *George is more dumb than crazy*, али не и **George is dumber than crazy*. Најзад, М. Морзицки (ибид. 39) као последње битно својство издваја могућност премештања прилога *more* у постадјективну позицију: *George is dumb more than crazy*.

2.6. Закључна разматрања

У овом поглављу представили смо досадашње описе употребе синтетичке и перифрастичке компарације у српском и енглеском језику. У оба језика комплементарни и конкурентски односи синтетичке и перифрастичке компарације у доброј мери су већ описани, те овде остаје само да се основни модели упореде и да се пронађу објашњења како за уочене подударности тако и за разлике. Србистика је описала и моделе афирмативне суперлативности (*компаратив придева/прилога + афирмативни универзални квантификатор*) и суперлативности негирања вишег (*одрични универзални квантификатор + компаратив придева/прилога*), али се друга могућа лексичка средства у афирмативним моделима не помињу, а нису описани ни модели суперлативности негиране једнакости. У англистици се ови модели тек мимогред помињу и не бележи се ниједан озбиљан покушај да се структуре изолују и дефинишу. Питањима везаним за лексички аспект компарације перифразним средствима (модификације прилозима и партикулама), посвећено је обиље литературе, али су до сада углавном анализирани лексички спојеви са позитивом; облици компаратива и суперлатива још увек нису добили заслужену пажњу.

Прегледом досадашње литературе о компарацији у српском и енглеском језику пошли смо од морфолошког нивоа (који се неретко ослањао и на фонолошки), преко синтаксичког, лексичког и семантичког, а када је анализа то захтевала, дотакли бисмо се и прагматичких аспеката компарације у два језика. Ово је можда најбољи показатељ

да компарација не може и не сме бити сведена само на морфолошку категорију. Синтетичка компарација јесте њен центар и средство које одликује највиши степен граматикализације, али из тог центра она се шири и постаје све већа, а њена средства реализације све бројнија и разноврснија.

Колико је компарација придева и прилога заправо сложено питање сведочи и разноврсност језичких облика у које смо овим прегледом заправо само завили. Доступних језичких средстава за перифрастичко изражавање компаративности и суперлативности далеко је више но што их је забележено. Неке перифрастичке форме су већ описане за оба језика, али никада нису упоређене. Неки облици су уочени и описани у једном језику, али не и у другом. Много је структура које су остале незабележене, а ми ћемо се овде потрудити да бар колико толико проширимо тренутне описе оба језика.

3. ОСНОВНЕ ФОРМЕ ПЕРИФРАСТИЧКЕ КОМПАРАЦИЈЕ

Ово поглавље докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” посвећено је првом циљу истраживања:

Циљ 1: Поређење основних модела перифрастичке компарације у српском и енглеском језику.

Питање се суштински своди на поређење односа синтетичке и перифрастичке компарације. И у србистичкој и у англистичкој литератури до сада је у доброј мери утврђена природа тих односа па ће се контрастивна анализа два језика овде сводити на упоређивање досадашњих граматичких описа, уз нека нова запажања.

На основу прегледа досадашње литературе о употреби перифрастичке компарације у српском и енглеском језику, можемо установити следеће подударности:

1. Основни модел перифрастичког компаратива и суперлатива у два језика реализује се лексичким спојевима прилога који имају значење 'више' и 'највише' (*више/највише*, односно *more/most*) и позитива придева и прилога.
2. Перифрастичка компарација употребљава се за изражавање низлазне градације у оба језика.
3. Постоје сличности и разлике у погледу склоности одређених придевских класа ка синтетичкој и перифрастичкој компарацији.
4. Перифрастички модел употребљава се за изражавање металингвистичке компарације у оба језика.
5. Поред прилога са значењем 'више' и 'највише', у оба језика постоје и друга прилошка средства којима се изражава перифрастичка компарација.

3.1. Порекло перифрастичке компарације

Перифрастичка компарација није у духу синтетичког језика какав је српски. Због тога је врло вероватно да би се за настанак овог модела компарације могли кривити језички контакти. Као извор аналитичке компарације у балканским језицима наводи се (народни, вулгарни) латински језик, који се говорио на овим просторима у време Великих миграција (Столз 2013).

Енглески језик некада је био синтетички, а сада је аналитички језик. Из перспективе савременог језика, перифрастичка компарација није изненађујућа појава. Пре би се могло рећи да је синтетичка компарација интригантна, јер то је једини вид придевске флексије који се очувао до данас. У поглављу 2.5.2. *Питање порекла перифрастичке компарације* говорили смо о резултатима студије која је указала да аналитички модел у енглеском језику није настао као калк у језичком контакту са латинским (Гонзалез Дијаз 2009). Постоје докази да се овај вид компарације јавио истовремено са проширивањем употребе прошлог партиципа на придевске функције, па се верује да су они са собом пренели и модел изражавања вишег и највишег степена који је карактеристичан за предикатски домен (*more/most* + глагол) (Гонзалез Дијаз 2009).

Овакве дијахронијске студије српског језика до сада нису вршене. Унутарјезички еволутивни механизам описан за енглески језик може бити релевантан фактор утицаја и на употребу перифрастичке компарације у српском језику. Не може се тврдити који је од ова два фактора био иницијална каписла за настанак перифрастичке компарације без обимних дијахронијских студија. Ипак, наш корпусни материјал може макар

индиректно да укаже на улогу коју проширивање употребе партиципа у српском језику игра у овом процесу.

У енглеском језику примарни носилац аналитичке компарације био је прошли партицип. Његов системски еквивалент у српском језику јесте глаголски придев трпни. Сматрамо их примарним, јер се од свих партиципа они најчешће срећу и у придевским функцијама. И наш корпусни материјал, који обухвата 1000 примера конструкције *више/највише + прави придев/девербативни придев* то доказује. Уз прегршт облика трпног придева, наилазимо и на знатно мањи број глаголских прилога садашњих. Глаголски прилози прошли и радни глаголски придеви нису забележени у нашем материјалу.

Трпни глаголски придеви свршених глагола некада се не могу поредити (Игњатовић 1962: 128). Ипак, неки свршени глаголи имају могућност градације, посебно када су употребљени у пренесеном значењу, па се тада код њих јавља синтетичка компарација (ибид. 128):

Највећи део живота овај наш *најпревођенији* песник у свету (књиге су му објављене на више од педесет језика) живео је у Београду, у Булевару револуције 26. Пре но што је дошло до заплета његове личне драме, Лазендић је од фебруара до марта био некако *најпривођенији* активиста у Србији. Према речима Криминалистичке полиције, мета напада увек су биле *најснабдевеније* златарске радње на ексклузивним локацијама у већим градовима. Пољопривреда ће, додаје он, бити *најзаштићенији* сектор. Био је то *најукрашенији* део врта, нисам сумњао да ће ускоро цело друштво доћи овамо и одлучио сам да не силазим. Најнепостојанији, *најзамагљенији* значењски преливи које Црњански саопштава преносе се, као што би се могло очекивати, помоћу прозодије. Клинтон, за кога кажу да је *најплаћенији* говорник на свету, за један говор добије и до 300.000 фунти. [...] као и увида у то како наш, напољу тренутно *најизвођенији* аутор Биљана Србљановић, у Немачкој постаје домаћи писац [...]. Ово је, иначе, *најпошумљенији* предео наше земље: преко половине територије општине је под шумама. (КССЈ 2013)

У свим примерима, придеви постали од несвршених (нпр. *преводити* и *приводити*) и свршених глагола (нпр. *украсити* и *замаглити*) употребљени су са синтетичким облицима суперлатива у атрибутивној функцији. Синтетички облици за изражавање вишег и највишег степена овде се јављају и у предикатском домену:

Грчка је у тренуцима када нам је било најтеже, када смо били *најзатворенији*, када су наше везе са светом прекинуте, представљала наш прозор, једино отварање према свету. [...] класификовала је „Ла Гвардију” међу 22 аеродрома у САД за које се каже да су *најзагушенији* [...]. У градским срединама које су *најнасељеније* ни апарати Републичког хидрометеоролошког завода, а ни наши аутоматски монитори нису забележили повећање вулканских честица у приземном слоју. Данас су *најпошумљеније* источна и западна Србија [...]. Награђени су британски извођачи чије су песме биле *најизвођеније* у 2008. години. (КССЈ 2013)

Ипак, у нашем корпусном материјалу наилазимо и на примере у којима су попридевљени глаголски придеви трпни употребљени и у перифрастичким облицима компаратива и суперлатива:

Склонија сам улогама *више обојеног* [→ *обојенијег*] карактера, које су ми се чиниле изазовнијим. Склонија „хазарду” је трећина грађана која би радила у приватној фирми, за много *више плаћен* [→ *плаћенији*] посао. О статусу све *више нападаног* [→ *нападанијег*] тренера Рафела Бенитеса, први човек италијанског клуба је истакао да у овом тренутку не жели да ствара додатне проблеме. А неки то успевају

само уз све *више условљене* [→ *условљеније*] донације. Сва историја човечанства, колико знамо, јесте историја прелаза од номадских форми ка све *више устаљеним* [→ *устаљенијим*] формама. Њен, у јавности *највише експонирани* [→ *најекспониранији*] представник [...]. [...] да се појавио на телевизији у елитно, *највише гледано* [→ *најгледаније*] време. У прошлој деценији Павић је био један од *највише превођених* [→ *најпревођенијих*] писаца у свету. Бирамо наш *највише проучавани* [→ *најпроучаванији*] стих, чији је метар једноставан и нашироко познат. Ернест фон Сименс био је тада, поред Хелмхолца, *највише поштовани* [→ *најпоштованији*] научник у Немачкој империји. Прићох без речи умиваонику, извадих из апотеке полутечну маст и почех да мажем *највише опарена* [→ *најопаренија*] места. (КССЈ 2013).

У свим овим примерима партиципи су употребљени као атрибути, што је придевска функција. Ипак, употребљени су у перифрастичким иако имају одговарајуће синтетичке облике. Другим речима, и када имају флективне облике за компарацију, поприведљени глаголски придеви трпни неретко остају доследни својој глаголској природи па граде компаративе и суперлативе аналитичким средствима. У нашем корпусном материјалу бележимо и неколицину примера у којима се сличне форме јављају у функцији апозитива и субјекатског актуелног квалификатива, за које су иначе опет најкарактеристичније придевске синтагме:

Стрес, све *више подстакнут* страхом од губитка посла је, дакле, један од највећих узрока „спуштања” доње старосне границе [...]. Друге мајке, *више узнемираване* него Теина, са два или три потомка о којима је требало бринути, хвалиле су Теин [...]. Па пошто сам ја, све *више обрван* нелагодношћу, пристајао само климањем главе, он прасну. Карамарковић би, све *више гоњен* страхом, подизао један прамен косе са Радмилиног чела и приближавао се сасвим близу тог малог лица. Сваки пут све *више изненађен* луцидношћу Хосе Аркадија Буендије, питао га је како је могуће да га држе везаног за дрво. А доктор је још непрестано говорио, све *више разјарен*, све снажније вртећи штапом. Тодоровић је још успевао да прати иновације, све *више спутаван* уважавањем сликарских постулата минулог времена. Села је на ивицу баршунасте фотеље, још *више постићена*. (КССЈ 2013)

У свим случајевима могућа је употреба одговарајућих синтетичких облика (нпр. *гоњенији*, *изненађенији*, *разјаренији*, *подстакнутији* и *постићенији*). Овде не треба занемарити ни могуће утицаје стилистичких фактора. Перифрастички модел је експлицитнији и увек би се могао посматрати као емфатичко средство. Погледајмо један илустративан пример:

Горан Петровић је један од *најпопуларнијих*, *највише награђених* [→ *најнаграђенијих*] и *најцењенијих* српских књижевника. (КССЈ 2013)

Иако бисмо због паралелизма са два синтетичка суперлатива овде пре очекивали облик *најнаграђенијих*, избором перифрастичке форме ставља се акценат на придев *награђен*. Он овим бива издвојен као најбитнији и најрелевантнији члан низа од три придева. Могли бисмо тако свако ово појављивање перифрастичких облика у функцијама које су карактеристичне за придеве (атрибут, апозитив, актуелни квалификатив) посматрати као стилистичке појаве. Ипак, треба нагласити да би исти поступци били подједнако релевантни и код правих придева. У овој корпусној грађи нису забележени примери аналитичке компарације правих придева у овим функцијама. Изузетак је један пример из „Политике”:

Неколико пута покушао је да учини нешто *више агилни* Зоран Урмов [...]. (КССЈ 2013)

Попридевљени глаголски прилози садашњи немају синтетичке облике за компаратив и суперлатив, иако су неки градабилни (Игњатовић 1962: 128). Једино средство које им преостаје да тај свој семантички потенцијал реализују јесте перифрастичка компарација:

Политика ЕУ мора да покаже *више* разумевања, да буде пријатељскија према Србима и *више охрабрујућа*. Не зна се ко је *више добродостојећи*: он сам, његова фирма „Стефани Универзал” или прелепа кућа [...]. Дођемо ли овде ноћу, међутим, видећемо како се овај приказ променио и постао *више претећи* [...]. [...] изговорене су још пажљивије речи, још *више окривљујуће* [...]. [...] да су коментари око тога утолико *више разочаравајући* [...]. [...] па су утолико *више онеспокојавајући* њихови управо обелодањени деликти и немари [...]. Сви ови подаци који проистичу из акта самог ВСС, кажу представници друштва судија, постају још *више забрињавајући* када се имају у виду објашњења за одлуку. САД очекују да ће у одсуству алтернативног приступа од стране Тадића, победити Јеремићев *више конфронтирајући* план. Шук је новинарима рекао да су суботњи протести ескалирали и били још *више узнемиравајући*. [...] рекао је Јеремић додајући да су потребни транспарентнији и *више обавезујући* механизми. Други корак је био *више обећавајући*, јер је Јевтићева влада заказала нове изборе [...]. Тако испада да су Туђманови транскрипти далеко *више оптужујући* по њега и хрватску државу него стенографске забелешке са Врховног савета одбране Југославије. (КССЈ 2013)

У овом кратком прегледу видели смо да попридевљени глаголски прилози садашњи немају компарацију и да за изражавање градацијских односа могу да се ослоне само на перифрастичку компарацију. Неки глаголски придеви трпни имају синтетичку компарацију, али и тада им није страна употреба перифрастичког модела који се највероватније јавља по аналогiji са осталим глаголима у предикативним употребама (тзв. *proximity effect*) и са члановима класе који немају флективне облике за компаратив и суперлатив (тзв. *gang effect*), али и из стилистичких разлога. Од 1000 примера модела *више/највише* + *прави/девербативни придев*, колико је овде анализирано, ови облици чине *више* од половине нашег корпусног материјала. Са друге стране, забележено је свега шест непроменљивих придева:

Шта је то од њега *више етно*? Институције, са министарством културе на челу, постављају систем у коме неколицина одлучује о томе ко ће бити прихваћен, а ко не, јер мисле да *више* знају и да су *више тренди* од других. У праву сте тета Олга, са халтерима ће то да буде много *више секси*. [...] а жене, које су све *више фенси*, напумпане и у тренду, постале су трофеји. А отац је Петкутина морао снабдети болешћу, да би било што *више налик* живим бићима, јер су болести живим бићима нека врста очију. Реке су биле различите, Сава *више смеђа*, а Дунав плавлји. (КССЈ 2013)

На основу прегледа досадашње литературе стиче се утисак да су непроменљиви придеви, посебно они страног порекла, главни покретачи у употреби перифрастичке компарације. Ипак, овде видимо да су најучесталији у перифрастичкој компарацији попридевљени партиципи. Та њихова фреквентност употребе можда индиректно указује да су у развоју перифрастичког модела у српском језику управо они одиграли једну од главних улога.

На самом крају морамо поново да истакнемо да се без темељних дијахронијских испитивања не може утврдити да ли је примарни импулс за стварање перифрастичког

модела компарације језички контакт са латинским или проширивање употребе партиципа на придевске функције. Ипак, јасно је да су оба фактора морала имати битан утицај. Свесни да овом дискусијом нећемо успети ништа да докажемо, сматрали смо да за њу треба наћи места у овој докторској дисертацији, јер би могла да скрене пажњу на питање порекла перифрастичке компарације, коме се до сада у србистици није придавао већи значај.

Један од разлога зашто се латински најчешће помиње као извор перифрастичке компарације је и тај што се истоветан спој прилога са значењем *више/највише* и позитива придева бележи у бројним европским језицима:

Језик	Позитив	Компаратив	Значење
француски језик	gros	<i>plus gros</i>	'више велик'
грчки језик	psilós	<i>pio psilós</i>	'више висок'
румунски језик	bun	<i>mai bun</i>	'више добар'
албански језик	i mirë	<i>më mirë</i>	'више добар'
турски језик	iyi	<i>daha iyi</i>	'више добар'

Табела 13: Основни модел перифрастичког компаратива и суперлатива у европским језицима.

За све ове језике могло би се тврдити да су били у језичком контакту са народним латинским, те да су модели перифрастичке компарације преузети као калк. Анализом основних модела перифрастичке компарације у српском и енглеском језику, скренућемо пажњу на неке битне семантичке одлике ових прилошких средстава који ће још једном указати да се унутарјезички чиниоци не могу тако лако занемарити.

3.2. Основне форме перифрастичке компарације

Основни модели перифрастичке компарације у српском и енглеском језику реализују се помоћу значењски еквивалентних прилошких средстава која спадају у класу основних количинских прилога. У домену узлазне градације јављају се компаративи и суперлативи прилога *много* и *much/manу* (*више/највише*, односно *more/most*). Они припадају групи прилога који имају интегралну сему великог степена, а унутар те групе издвајају се својом општошћу – немају било каквих додатних значењских компоненти, нити су везани за било коју специфичну димензију. У репертоару оба језика постоје лексичка средства, попут *боље/најбоље* и *јаче/најјаче*, односно *better/best* и *more strongly/most strongly*, која се јављају у перифрастичкој компарацији. Ипак, сви ти прилози имају додатна семантичка обележја чије присуство сужава избор придева са којима могу ући у лексичке спојеве. Због своје уопштености, прилози са значењем 'више' и 'највише', не познају таква ограничења па имају и најширу дистрибуцију. Подударност између енглеског и српског језика овде је у потпуности очекивана, јер се семантички најопштији прилози са значењем степена природно намећу као најлогичнији избор за перифрастички модел компарације. Истоветни модели бележе се и у другим несродним језицима, јер су семантички најопштија прилошка средства свуда најлогичнији кандидат за перифрастички модел компарације. Ако погледамо само српски и енглески језик, схватићемо да су постојеће форме аналитичке компарације већ устаљене у другим синтаксичким доменима. Они могу рецимо да модификују именичке и глаголске лексеме у поређењима, попут *Код Марка је дошло више/мање деце на рођендан него код Јована* (*More/Fewer kids came to Mark's birthday party than to John's*) или *Марко више/мање чита од Јована* (*Mark reads more/less than John does*). Другим речима, није било потребе да српски и енглески језик преузимају модел из било ког другог језика, јер такву форму оба језика већ имају у

свом систему. Из примера је јасно да исто важи и за прилоге који се употребљавају за изражавање низлазне градације.²⁸

Низлазна компарација се у оба језика изражава лексичким спојевима компаратива и суперлатива прилога са интегралном семом ниског степена *мање/најмање*, тј. *less/least*.

- (1) Secondary schools were *less active* in communicating with parents.²⁹
→ Средње школе биле су *мање активне* у информисању родитеља.
- (2) [...] in *less affluent* circumstances [...].
→ [...] у *мање повољним* приликама [...].
- (3) [...] more varied and therefore *less biased* range of impact measures.
→ [...] разноликији и самим тим *мање једностран* распон мерења утицаја.
- (4) [...] with *less attractive* titles.
→ [...] са *мање привлачним* насловима.
- (5) [...] we were settled in an apartment outside the hospital so it was *less awful*.
→ [...] где смо били смештени у једном стану близу болнице тако да је било *мање страшно*.
- (6) [...] that children became less afraid to express their emotions, *less fearful*, more confident and sociable.
→ [...] да се код деце смањило страх од изражавања сопствених осећања, да су *мање уплашена*, самопоузданија и друштвенија.
- (7) The sense of "evaluation" is *less ambiguous*.
→ Значење термина „евалуација” је *мање двосмислено*.
- (8) [...] said the *less courteous* Edmund.
→ [...] рекао је *мање учтиви* Едмунд.
- (9) Julia's match became a *less desperate* business [...].
→ Јулијина удаја временом је постала *мање безнадежна* [...].
- (10) [...] but it will not be a *less faithful* picture of my mind.
→ [...] али ово зато неће бити *мање верна* слика мог душевног стања. (ЕСПК 2012)

Изражавање низлазне компарације перифрастичким средствима сматра се једном од језичких универзалија у компаративној морфологији (Бобаљик 2012). С тим на уму, ни ова подударност између српског и енглеског језика није случајна. Избор прилога са значењем 'мање' и 'најмање', налик на оне са значењем 'више' и 'највише', проналази своје упориште на плану семантике. Ни ови прилози немају додатних семантичких обележја па је број градабилних придева са којима могу да се комбинују теоријски неограничен.

3.2.1. Употреба основних форми перифрастичке компарације

Србистичка литература јасна је у свом ставу да употреба перифрастичке компарације није прихватљива са становишта норме, осим када је нужна и стилистички оправдана. Њоме се нарушава флективни систем српског језика. Англистика је, са друге стране, флексибилнија у своме ставу према перифрастичкој компарацији. Последње три деценије интензивно су испитивани односи синтетичке и перифрастичке компарације у савременом језику.³⁰ Данас се у доброј мери зна који фактори погодују

²⁸Примери употребе основних модела перифрастичке компарације у српском и енглеском језику већ су представљани у више наврата па нема потребе да се и овде поново наводе.

²⁹Примери из паралелног корпуса преузети су у свом дословном облику. Преводачке изборе и решења која су неретко спорна, овде нећемо коментарисати. Битно је да су форме којима се конкретно бавимо коректно преведене.

³⁰Више о томе било је речи у поглављу 2.2.5. *Колебања у употреби компарације у енглеском језику*.

употреби перифрастичке компарације у односу на синтетичку. Овде ћемо указати на неке од фактора чији је утицај у енглеском језику потврђен, али кроз поређење са српским језиком.

Најрелевантнији чинилац у избору синтетичке/аналитичке компарације у енглеском језику је фонолошка комплексност – број слогова од којих се придев састоји. Дужина придева, изражена кроз број слогова, узима се као основна мера комплексности форме. Придеви од три и више слогова (уз изузетак једне мање групе творене префиксом *in-*) немају синтетичку компарацију:

more/most: accurate, adequate, aggressive, apprehensive, attractive, beautiful, capable, courageous, dangerous, debatable, delicate, efficient, essential, explosive, frivolous, generous, glorious, important, lovable, notorious, obsessive, possible, powerful, regular, respectful, sporadic, spontaneous, timorous, valiant, vivacious, voluptuous, и сл. (СОСА)

Број слогова од којих се придеви и прилози састоје не представљају никакву препреку српским придевима да имају синтетичку компарацију (КССЈ 2013):

највеличанственији	најплеменитији	најмалобројнији
најживописнији	најзадовољнији	најзагонетнији
најдалекометнији	најмаштовитији	најприхваћенији
најпротивречнији	најделисходнији	најразноврснији
најнеприхватљивији	најревностнији	најсавременији
најдостојанственији	најстраховитији	најубедљивије
најдрагоценији	најистакнутији	најупечатљивији
најзначајнији	најспособнији	најубојитији

Л. Бауер и сарадници (2015: 111) проналазе примере синтетичке употребе придева који се састоје од једног слога, а који се у граматикама традиционално наводе као изузеци од правила да придеви од једног слога прихватају флективне наставке. Аутори се позивају на електронски корпус СОСА, који је коришћен и у овом истраживању:

Day's old change of overbossing, however, brings a quicker and *crosser* memory. Mr Lyon, this is Kit Westbrook, my oldest and apparently *crosses* friend. *Primer* than Prime Time? The reality shows are going to get some of the *prime* spots on the prime-time schedule. I just wanna be the *illest* MC. Hip Hop is awash in the postivizing of pathological acts and states of being: to be sick, to have a flow, so retarded, to be the *illest*, to spit crack (cocaine) [...]. Sometimes one tries to get jock itch via rubber pants to win a "Who Can Make Themselves the *Illest*?" wager with another pal, who competes by hurling himself down the stairs to get whiplash. "Takeover" is one of the *illest* battle records in hip-hop history. Yeah, well, I make the *illest* pancakes. (СОСА)

Перифрастички облици *crosser* и *crosses* забележени су уз појављивање синтетичких облика других придева (*quicker* и *oldest*) па се њихова употреба са флективним наставцима може приписати паралелизму форми. Синтетички компаратив придева *prime* забележен је у једном (*Primer than Prime Time?*), а суперлатив у свега три примера (нпр. *The reality shows are going to get some of the prime spots on the prime-time schedule*). Придев *prime* се дефинише као „of the first importance, of the greatest relevance or significance, of the highest eminence or rank, of the first rate, the first grade or best quality...” (CD). У питању је дакле суперлативна лексема. Њеним градирањем изражава се надсуперлативни степен. Најзад, синтетички суперлатив придева *ill* у изабраном корпусу бележи се са свега пет примера колоквијалне употребе и то у пренесеним

значењима блиским колоквијалним употреба лексема *cool* и *crazy*. Јасно је да су у питању околиналне форме које су стилистички мотивисане.

Правило да придеви од два слога имају синтетичку компарацију прате бројни изузеци. Досадашњем попису таквих придевских средстава овом анализом додали бисмо и придеве *awkward*, *current*, *modern*, *solemn*, *tepid* и *timid*:

The talk in the G.O.P. cloakroom was about a *more awkward* judgement [...]. This has to be the slowest, *most awkward* battle scene in the history of television [...]. Some of the skill-related tests have *more current* normative data available [...]. [...] *most current* lifestyle recommendations will be presented during the The North American Menopause Society (NAMS) Annual [...]. Its new design is *more modern*, with sharply cut edges around the case. Doesn't anybody want a free house in Holiday Hills – the newest, *most modern* development in the city? It seemed like everyone here last year was *more solemn*, more serious. The reading of the vow is one of the two *most solemn* moments of the prayer service. But others, such as Carrie Gonzales, described a *more tepid* reaction among other locals. Network news offers only the *most tepid* criticism of our policies, and the cable stations wave flags in our faces. Without Moscow's help, they are likely to become far *more timid*, collapse or seek Western support as a substitute. Attendance at only a few panel sessions must force even the *most timid* among us to imagine alternative formats: guerrilla videos, live performances, confessions [...]. (COCA)

У корпусу СОСА бележимо по два синтетичка суперлатива придева *solemn* и *awkward*:

Davis is clearly confined to the *solemnest* of situations where an expert's testimony expressly makes a defendant's race pertinent on the question of life or death. That was the *solemnest* military ceremony I've ever seen [...]. Then, in October, you bring the *awkwardest* pupils of the Jesuits to Versailles [...]. Together, they're the sweetest, *awkwardest* straight men [...]. (COCA)

У граматикама енглеског језика истиче се и да синтетичку компарацију немају придеви који су настали суфиксацијом од других врста речи па се ту наводе придеви са наставцима *-ful*, *-less*, *-ing* и *-ed* (Иствуд 2002: 280, Даунинг и Лок 2006: 485). Овим су дакле обухваћени деривациони, али и флективни суфикси. Суфиксима *-ing* и *-ed* творе се партиципи. Ни садашњи ни прошли партицип у енглеском језику немају синтетичку компарацију, те се у придевским функцијама јављају искључиво у перифрастичким облицима:

more/most: amazing (amazed), amusing (amused), annoying (annoyed), boring (bored), challenging (challenged), charming (charmed), confusing (confused), convincing (convinced), disappointing (disappointed), disgusting (disgusted), embarrassing (embarrassed), entertaining (entertained), exhausting (exhausted), fascinating (fascinated), frightening (frightened), frustrating (frustrated), interesting (interested), pleasing (pleased), relaxing (relaxed), relieving (relieved), satisfying (satisfied), tiring (tired), worrying (worried), и сл. (COCA)

О компарацији попридевљених партиципа у српском језику већ смо говорили у поглављу 3.1. *Порекло перифрастичке компарације*. Овде ћемо само закључити да енглески садашњи партицип и његов српски системски еквивалент, глаголски прилог садашњи, немају синтетичку компарацију. Са друге стране, енглески прошли партицип нема синтетичку компарацију, док у српском језику код једне групе глагола такви облици постоје.

У прегледу граматичке литературе о перифрастичкој компарацији у енглеском језику било је већ речи да синтетичку компарацију у енглеском језику немају придеви

творени деривационим суфиксима. На првом месту, то су придеви творени суфиксима *-ful* и *-less*:

more/most: artful (artless), careful (careless), colourful (colourless), fearful (fearless), flavourful (flavourless), graceful (graceless), harmful (harmless), helpful (helpless), hopeful (hopeless), meaningful (meaningless), painful (painless), powerful (powerless), shameful (shameless), soulful (soulless), tasteful (tasteless), thoughtful (thoughtless), useful (useless) (COCA)

Једна група ових придева иначе се јавља у сличним паровима, попут *doubtful* (*doubtless*), *faithful* (*faithless*), *sinful* (*sinless*), *tearful* (*tearless*) и *eventful* (*eventless*), али су у изабраном електронском корпусу забележени облици перифрастичке компарације само код парњака са суфиксом *-ful*:³¹

The music suggests something far *more doubtful*, something more pessimistic. This is the *most doubtful* election and the most dishonest court in the history of this country. A culture can grow hostile even as Christians grow *more faithful*. Henry James, the city's *most faithful* observer, comes to our rescue. And they were *more sinful* than any American or people living in Sri Lanka or Indonesia. At some campuses, reactions were *more tearful*, or worried. The second inning was much *more eventful*. (COCA)

Сви негативни чланови ових антонимских парова *doubtless*, *faithless*, *sinless*, *tearless* и *eventless* означавају апсолутно немање нечега (сумње, вере, греха, суза, догађаја и сл.). У том смислу, не чуди што овде нису забележени у компаративним конструкцијама. Постоји једна група придева који се граде суфиксом *-ful* или суфиксом *-less*, али никада и једним и другим.³² И њихово присуство је забележено у аналитичким формама компарације:

The rest of the night went on with *more aimless* cruising [...]. The more gorgeous the star, the *more blameless* they seem to people [...]. His arm and hand brushed over her breast making her even *more breathless* [...]. As his body became more and *more defenseless*, so his means of offense became steadily *more frightful* [...]. Is there anything *more heartless* and less intelligent that our government could do? The Sahara might seem like one of Earth's *most lifeless* regions today [...]. [...] but the longer he stared at it, the *more motionless* it became. It was one of the *most reckless* decisions that have been made in public service in a long time. [...] that are *more bashful* about offending American sensibilities on human rights [...]. It's hard to imagine this *most boastful* and self-regarding president taking the high road. Incidentally, that interpretation of the Phaedrus must surely rank among the *most dreadful* misreadings ever imposed on Plato. Then perhaps the most solemn, if not the *most mournful* moment of the visit, the Pope will pay homage to Jews killed during the Holocaust. And by the way, we admit *more lawful* immigrants than the rest of the world combined. The octopus pictured here exploring a block with her mouth was among the *most playful* in the experiment. [...] since the 1970s, San Pedro has provided the *most bountiful* harvests. She was obsessed, already, with the *most brainless* computer games [...]. In the second century Tertullian declared marriage to be a moral crime, *more dreadful* than any punishment or any death. And Dad does not see, in his agitation, something to make this scene even *more endless* and indelible. The country is one of the earth's most equitable, *most peaceful* and most prosperous. [...] and that's probably the *most priceless* thing you can give somebody. This updated version is an attempt to combine modern needs and tastes with something *more timeless* and permanent. It was the *most worthless* statement

³¹Постојање свих парњака потврђено је и у речнику CD.

³²Непостојање форми потврђено је и у речнику CD.

he could have made. None of this, again, proves that people automatically get wiser with age (or more satisfied, or more calm, *or more grateful*). The parties tried to recruit the most talented, the *most skillful*, the best educated people in East Germany. (COCA)

Већина придева настала додавањем суфикса *-ful* и *-less* прелази границу од два слога па заправо не испуњава основни морфофонолошки услов за постојање синтетичке компарације. У перифрастичкој компарацији бележимо и придеве са наставцима *-able*, *-ent/-ant*, *-ive* и *-ous* међу којима тек неколицина садржи мање од три слога и има макар теоријску могућност за синтетичку компарацију:

more/most: able, acceptable, adaptable, adorable, amiable, amicable, believable, bearable, capable, comfortable, debatable, desirable, durable, fashionable, forgettable, justifiable, knowledgeable, laughable, liable, likeable, lovable, measurable, notable, noticeable, pleasurable, readable, regrettable, stable, suitable, reliable, tolerable, useable, viable, watchable, итд. (COCA)

more/most: abundant, apparent, brilliant, confident, consistent, convenient, decent, defiant, different, distant, dominant, efficient, elegant, eloquent, eminent, excellent, evident, fragrant, frequent, hesitant, ignorant, insolent, intelligent, important, innocent, obedient, observant, patient, permanent, pleasant, prominent, recent, radiant, redundant, reluctant, repellent, tolerant, transparent, significant, silent, sufficient, vigilant, violent, итд. (COCA)

more/most: abusive, adaptive, addictive, aggressive, allusive, assertive, attentive, attractive, captive, combative, creative, deceptive, decisive, defective, defensive, diffusive, derisive, effective, effusive, elusive, evasive, excessive, exclusive, expansive, extensive, festive, furtive, imitative, infective, intensive, intrusive, intuitive, invasive, massive, lucrative, nutritive, obsessive, obtrusive, offensive, repulsive, secretive, sensitive, talkative, tentative, impressive, persuasive, submissive, vindictive, итд. (COCA)

more/most: cautious, contagious, courageous, desirous, devious, dubious, enormous, fabulous, famous, ferrous, furious, glorious, gorgeous, gracious, humorous, jealous, joyous, nauseous, noxious, obvious, odorous, ominous, precious, perilous, pious, rigorous, serious, spacious, tedious, timorous, venous, zealous, итд. (COCA)

У корпусу COCA бележи се преко 80 синтетичких облика компаратива и суперлатива придева *able*, којем се иначе приписује склоност ка перифрастичкој компарацији:

She had always been quite frank about her limitations – tough she was in fact *abler* than she supposed, or pretended to suppose. [...] and to this end cooperation of the *abler* lawyers is essential. [...] better equipped to take care of our children and parents, *abler* to be better spouses and friends, more likely to be solid citizens. [...] plan would provide a more thorough intellectual and spiritual formation for priests, especially the *abler* candidates who were apparently to be sifted upward through the system. [...] bad luck his uncle is ambitious, bad luck his cousin Gerontius is older and *abler*. [...] evidence that might lend credence to the view that Princeton undergraduates are somewhat *abler*, or better prepared, than they used to be. [...] and your computer an even *abler* assistant than it was before. [...] travel, meeting new youths as able as oneself or *abler* [...]. [...] each Reports Officer should undertake to discover as promptly as possible the *ablest* translators in the center which he serves. [...] described by his Oxford tutor, Vernon Bogdanor, as "one of the *ablest*" he has ever taught. [...] had in his efforts consulted with the *ablest* Sanskritists of his day. Joost Schouten was one of the *ablest* servants of the 17th-century Dutch East India Company [...]. Science has lost

one of its *ablest* and most indefatigable collectors. She is the *ablest* – I know I am biased [...]. When I think about the *ablest* students whom I have encountered in my teaching [...]. The 59-year-old admiral was not the *ablest* commander. George Washington sent his *ablest* commander, Maj. Gen. Nathanael Greene, to lead the Southern Department of the Army [...]. (COCA)

Употреба синтетичких облика бележи се највише у „озбиљној” дневној штампи, научним и стручним текстовима, и у језику најобразованијих слојева. Исти је случај и са синтетичким облицима суперлатива придева *stable*, забележених у свега четири примера:

Despite all this, Germany's electrical grid is one of the *stablest* in Europe, experiencing only about 45 minutes in planned and unplanned outages in 2012 [...]. [...] noting with particular interest the lowest energy, which indicates the *stablest* configuration. Alternatively, the predictions might suggest that the polymorph in hand is the *stablest* form and that other forms are unlikely to arise. [...] by the late 1960s, Chile had declined from being one of the *stablest* politics in Latin America to being one of the *unstablest* in the world. (COCA)

Чини се да синтетичка компарација придева *able* и *stable* носи обележје друштвеног статуса. Исто се не може рећи за синтетичке облике придева *pleasant* који се бележе највише у књижевно-уметничким текстовима, али и у новинарском и колоквијалном жанру:

Marston said in *pleasanter tone* as he picked up Ciera's gun [...]. [...] thinking that Forster's Passage might remind me of the *pleasanter* aspects of our trip. The houses of the suburbs were gayer in that evening's sunshine, *pleasanter* abodes than often they seemed. I've never spent a *pleasanter* evening. [...] Forster's Passage might remind me of the *pleasanter* aspects of our trip. It was a much *pleasanter* life than he had endured before his parents apprenticed him. [...] and her father shifts into a much *pleasanter* tone [...]. Trying to guide his thoughts to a *pleasanter* tableau, he whistled a tune he'd heard in childhood. [...] they're usually disguised by *pleasanter* fragrances [...]. They already owned a week on Tenerife but they thought Paradise Point was *pleasanter*, quieter, more select, better managed. [...] the conventional wisdom that 30 or 40 years ago times were much *pleasanter* in Washington [...]. I don't know a *pleasanter* feeling than that of waking with the sun shining on objects quite new [...]. From start to finish, no writing experience of mine has ever been *pleasanter* or easier. [...] to be beyond the need of money was, in a way, a yet *pleasanter* state. [...] simply for lack of a *pleasanter* way to spend two thousand hours every year. [...] and the rest is *pleasanter* than what many people have to do. [...] making the garden a *pleasanter* place to be [...]. Would it be *pleasanter* to be inland, torturing the captive pirates? She examined the younger, *pleasanter* face closely. (COCA)

Синтетички облици придева *pleasant* мање су стилски маркирани и од синтетичких облика придева *awful* који се за разлику од својих претходника бележи искључиво у неформалним контекстима (четири примера у говорном језику и два у прозним делима као говор јунака):

It was the *awfulest* moment of my life. All of a sudden, he let out the *awfulest* scream you ever heard [...]. It was the *awfulest* day. That's the *awfulest* thing, isn't it? I think that's the *awfulest* thing I ever heard. Might be another week passed before Setback and Mary Sue heard the *awfulest* row and tearing-around uproar. (COCA)

Овде бележимо и четири облика синтетичке компарације придева *famous*, један синтетички компаратив придева *incredible* и четири примера синтетичког суперлатива *beautiful*. Сви облици су забележени у неформалним жанровима или у књижевним текстовима. Уз то, ови примери забележени су у истим или сличним специфичним контекстима:

- (1) You're getting *famouser and famouser*. *This gets incredibler and incredibler*. I feel like I'm getting *more famouser* every day.
- (2) Yes, my boy, the *most famousest* of Hobbits. Who's the most *beautifullest* baby in the world? It was the most *beautifullest* thing Haley had ever seen. Are you the most *beautifullest* girl in the world?
- (3) *Famouser* even than Captain Kangaroo.
- (4) So I look up and there's the biggest, *beautifullest* white dove you ever want to see. (COCA)

У првом сету примера, свим конструкцијама изражава се прогресивни раст особине или својства. Другим речима, сви примери представљају динамичке компаративе. Конструкције су вероватно настала по аналогiji са другим формама којима се изражава прогресивни раст особине, а у којима се најчешће јављају синтетички облици (нпр. *bigger and bigger, better and better, faster and faster*). Последњи пример је посебно интересантан јер се овде као форма изражавања динамичког компаратива јавља двострука компарација (*I feel like I'm getting more famouser every day*). Двострука компарација бележи се и у свим примерима у сету под редним бројем два. Овом виду компарације више пажње биће посвећено касније. Пример (3) преузет је из филма *Форест Гамп* и изговара га истоимени јунак који је ментално заостао. Најзад, у примеру (4) облик *beautifullest* следи одмах уз синтетичку форму суперлатива *biggest*, па је избор синтетичке форме највероватније мотивисан жељом да се оствари паралелизам облика.

Најзад, у нашој корпусној грађи ређе се бележе и перифрастички облици придева на *-ary (-ory)*, *-al* и *-ic(al)*. Најчешће се овим суфиксима творе релациони придеви који сами по себи немају скаларна својства (енгл. *relational, classifying* или *pertainym adjectives*):

advisory, contradictory, imaginary, inflammatory, intermediary, introductory, literary, complementary, contributory, dietary, explanatory, honorary, predatory, preparatory, reformatory, secondary, sensory, stationary, disciplinary, visionary, voluntary, anal, animal, annual, areal, causal, distal, dual, epical, facial, fiscal, floral, focal, global, legal, local, manual, medial, mental, oral, oval, racial, rental, royal, ritual, sexual, social, spiral, vocal, academic, athletic, artistic, democratic, domestic, economic (economical), egoistic (egoistical), emphatic, epic, fanatic (fanatical), geometric (geometrical), linguistic, neurotic, pathetic, public, tragic, biological, chemical, critical, cynical, grammatical, logical, mathematical, mechanical, medical, musical, physical, political, tactical, и сл. (COCA)

Неки од придева са овим наставцима могу бити употребљени и описно када, налик на квалитативне придеве, добијају градабилна својства. Тада се по правилу употребљавају само у облицима перифрастичке компарације, чак и они који се састоје само од једног или од два слога:

This past year saw two *more epic* hurricanes [...]. Many economists cite long-term factors such as the *more global* economy [...]. This is a new, *more poetic* understanding of architecture. Chuck Grassley, Iowa Republican and the *most vocal* ethanol champion in

Congress. In a culture that has become *more oral and visual* [...]. Some law enforcement are wary of her methods, which can seem *more psychic* than sleuth. Nothing in the individual is *more causal, more basic*. Do I have a *more logical, pragmatic* mind, as opposed to one that's emotionally driven? Cello was infinitely *more musical* than her mother. But when our marriage fell apart it was *more public* than we could have ever imagined. Total payouts tend to be *more cyclical* than dividends owing to the greater volatility of buybacks or is the relationship destined to be much *more mathematical* than all that? Or does Westbrook merely represent a younger, *more athletic*, equally headstrong version of the same problem? (COCA)

У корпусној грађи савременог српског језика, једино се у овом контексту може говорити о суфиксима *-ски, -чки* и *-шки*. Око 20% примера перифрастичке компарације у нашој корпусној грађи чине придеви и прилози творени овим наставцима:

Не знам шта је занимљивије, истинитије, *више песнички*. [...] тврдећи да је филм утолико лепши и утолико *више уметнички* што је „природнији” или „научнији”. Склони су и ставу да је за Тигипка коалиција са Тимошенком много *више победничка* од оне са Јануковичем [...]. Психолози тврде да се тинејџери све *више сексистички* понашају [...]. Уопште, данашња књижевност изгледа далеко *више индивидуалистичка* но што је раније била. [...] његови погледи постали су *више оптимистички*. Хтела сам да за ову колекцију направимо потпуно нов кастинг и да изглед буде свежији и *више младалачки*. [...] они се чине *више капиталистички* од западних либерала. [...] али тај контекст изван суднице бивао је знатно *више уметнички*. Лист истиче да је начин на који је Клинтонова победила Обаму у Пенсилванији „подлији, глупљи, *више улизички и очајнички* од свега подлог, глупог, улизичког и очајничког што је виђено до сада”. Али, у оној мери у којој је амерички карактер прагматичнији, он је и много *више авантуристички* и отворенији од европског. Говори су, такође, све *више нападачки* [...]. Осим „гробара” и „делија” постоји још неколико навијачких група које су и *више националистички*, па и *расистички* оријентисане. Након тог писма Ман је у преписци бивао све *више лаконски* и прегнантан [...]. [...] и као четврти стуб ту је још Пољска, као много *више проамеричка* држава и од саме Америке. Тешко је наћи нешто што звучи и изгледа *више амерички* од ове њихове тихе, постојане самодовољности. И збиља, како ли он због та два мала случајна немушта створења бива чистији и брижнији, *више људски*. [...] и то кроз све *више стратешки* приступ анализи аудиторјума. Мени она изгледа знатно *више вештачка* од озлоглашеног „лица на Марсу” и његове околине. Њена филозофија, много *више вештачка* него краљева [...]. Његов потез је, штавише, вибрантнији, смелији, *више откривачки*. [...] да ће „филмови који долазе бити личнији од романа, индивидуалнији и *више аутобиографски* [...]. Да ли је *више српски* не ћутати или не признавати реалност, одлучите сами. За Хејга поменути порез је „најнекоректнији, најскривенији и *највише дискриминаторски* од свих [...]”. [...] за разлику од претходних филмова који су повећавали разлику између истине и фикције, „Казино Ројал” је *највише флеминговски*. Џорџ Буш није водио антируску политику, напротив, он је био *највише проруски* председник који се може замислити у Белој кући. На нашу молбу да нам каже који период у историји Србије сматра *највише демократским* [...]. Ова влада је, вероватно, *највише проевропски* оријентисана у историји Србије. Он је додао да сада Србија има *највише европски* опредељено вођство [...]. Најнеобичнија и *највише интимистичка* драма Биљане Србљановић, захтевна и тешка, [...]. (КССЈ 2013)

Придеви са суфиксима *-ски, -чки* и *-шки* спадају у класу релационих придева којима градабилност није специфично својство. Међутим, они могу да буду употребљени и

описно и тада су скаларни. У нашој корпусној грађи, придеви са суфиксима *-ски*, *-чки* и *-шки* јављају се тада и у синтетичким облицима:

Он је најделикатније, најбоље, *најанђеоскије* створење. У случају потребе, *најаристократскије* даме купају се у блатним кадама [...]. [...] које су, јако намирисане, бацале само *најаветињскије* и најслабије зраке светлости. Њих двоје одоше, са *најпријатељскијим* и може се рећи са *најбратскијим* осећањима према кнезу Лаву Николајевичу [...]. Попили смо пиће у њеном лепом стану у Пасију, декорисаном на *најбуржујскији* начин који се може замислити [...]. У ствари, илузија је најегалитарније, *најдемократскије* начело. Избори као *најдемократскији* чин у развоју демократије су ту. [...] чаробњак који *најкраљевскију* и *најдетињскију* сцену западноевропског сликарства претвара у гротескно узвишену [...]. Нашли смо се у *најђаволскијем* од свих ђавољих дана. [...] у шансону и балади као *најепскијем* руху лирике, Брехт је нашао облик који не даје импресије и штимунге [...]. [...] испоставило се да је Герника *најевропскија* од свих познатих слика. [...] док на другој подстиче човека на *најхеројскије* напоре. [...] и тако је с тим паганским товаром ушла у *најхришћанскију* варош у земљи [...]. Шеф музичке пратње Х. Иванов извлачио је из инструмента *најлирскије* ноте. Чак и оно *најљудскије* постало ми је нељудско. То су најдубље, најскривеније, *најмагијскије* ствари на свету. [...] квинслинзи су извртали појмове, представљајући је као „*најнесрпскију* и најненационалнију” омладину. [...] приказани као „*најпатриотскији* део омладине у Хрватској”. У његовој се игри *најистинскији* реализам стапа с *најпоетскијим* идеализмом. Каргузијански манастир – примећује Балзак – чеднији је него и *најпуританскији* роман Валтера Скота. Писац је Милован Витезовић, „*најсрпскији* од српских књижевника”, [...]. Била је у свом најодвратнијем и *најшефовскијем* расположењу [...]. [...] а исто тако је и *најварварскија* она техника рушења језика која је употребљена да би се он изградио. [...] као и податке о њиховој националној припадности, само деце, побијене на *најзверскији* начин. А када *најбеоградскијег* рокера питате куда иде рок, он искрено каже [...]. На самом крају сезоне Београд је добио Коштану, најбољу и *најбеоградскију* до сада. Зорица Јевремовић је назива својом *најбиографскијом* драмом [...]. [...] при изласку из пећи *најхигијенскија* намирница, долази до стола потрошача нехигијенска због вишеструког хватања рукама. [...] па се улога „*најлевичарскије*” партије на овим просторима свела на активност првог човека у општини [...]. (КССЈ 2013)

Према квантитативним резултатима претраге електронског корпуса, синтетички облици су чешћи од перифрастичких и до пет пута код ове групе придева.³³ За овај приказ свесно су изабрани суперлативи, као дуже и морфолошки комплексније форме, како бисмо још једном указали да српски језик нема ограничења у реализацији синтетичке компарације у односу на морфофонолошку комплексност форми. Колебања у употреби два вида компарације овде првобитно треба тражити на плану семантике. Већ смо поменули да су у питању релациони придеви којима градабилност није својствена у њиховом примарном значењу. Релациони придеви творени другим суфиксима забележени су у овој корпусној грађи, али у броју који не би био довољан за било какву поуздану анализу.

За сам крај овог прегледа подсетићемо се још једном да је србистичка литература врло јасна у свом ставу да употреба перифрастичке компарације, осим када је нужна, није и нормативно равноправна синтетичкој. Сваки облик њене употребе који нема

³³Претрага синтетичких облика компаратива и суперлатива обављена је помоћу три етикете: "[a-z]+skij[a-y]+", "[a-z]+sxkij[a-y]+" и "[a-z]+cykij[a-y]+". Претрага перифрастичких облика спроведена је употребом етикета "visxe" и "najvisxe" уз "[a-z]+sk[a-y]+", "[a-z]+sxk[a-y]+" и "[a-z]+cyk[a-y]+" у свих шест теоријски могућих комбинација.

граматичка или стилистичка оправдања сматра се непознавањем нормe. Оваквим облицима нећемо посвећивати више пажње, јер би неопходна стилистичка анализа премашила потребе и оквире овог истраживања.

3.2.2. Металингвистички компаратив

У прегледу досадашње литературе о употреби перифрастичке компарације у српском и у енглеском језику, видели смо да граматичка литература бележи да се перифрастичка компарација нужно употребљава у поређењима два својства у оба језика. Перифрастички компаратив не само да се у оваквим конструкцијама остварује са придевима и прилозима који имају синтетичке облике компаратива, већ и са неописним придевима који таквих облика немају:

У тој борби за живот, и у затвору и на студијама у Љубљани, био сам *више гладан него сит*. Али, није ме изненадила понуда тог јадног, *више незакрпљеног него закрпљеног* скитнице. Био је то *више плав него смеђ* човек. Леви Матеј – *више потврдно него упитно*, рече Пилат. Видећемо да је та противречност *више привидна него стварна*. Биле су *више влажне него мокре*. Такође је чињеница да је један од тројице министара на послу био *више пијан него трезан* [...]. Радијатори су *више млаки него топли* [...]. Жали само што су учионице данас *више празне него пуне* и што у неким одељењима првих разреда основне школе седи свега неколико ђака. [...] то ће бити догађај, са дометима који, међутим, могу да буду *више симболични него практични*. Тај ефекат, био би, додуше, *више психолошки него суштински*, јер би коришћење кредита повећало дуг Србије. Краткотрајно расхлађење донело је бар мало олакшања, *истина више психички него стварно* [...]. [...] бојим се да ће следеће генерације Срба бити *више проамеричке него европске*. Срби су *више срећни него задовољни*. Требало је пуно времена да прође, да се врати тај мирис и харизма истока, али *више тематски него формално*. [...] и страху од етикетирања који је данас *више утваран него стваран*. Мотиви редовног Зоговићевог одласка у српски семинар, рекло би се, били су *више лингвистички него чисто политички*. [...] да је „живот у Америци, као и у другим деловима света, *више апсурдан него сигуран*”. (КССЈ 2013)

Thanks, said Samantha, trying to sound *more grateful than resentful*. [...] championed the claim that an alcoholic's struggles were *more medical than moral*. Another, less obvious challenge is *more psychotic than practical* [...]. This offense is *more mental than physical*. [...] even those that produce lots of heat, are generally considered *more decorative than functional* [...]. There are some who are *more liberal than conservative*. She seemed *more curious than concerned*. Some proposals would be *more harmful than helpful* for women and their retirements, experts said. The cutoff of HFO may be *more symbolic than substantive*. It is *more evolutionary than revolutionary*. BERLIN is *more amused than annoyed*. The ambassador listened with an apprehension that was *more personal than political*. This offense is *more mental than physical*. We find Mr. Crow has been *more naughty than nice*. However, this limitation may be *more imagined than real* considering that Eskridge and Ames (1993) showed similar results for a sample [...]. Depression is *more similar than different* across the age span. It is *more positive than negative*. In general, male and female students were *more alike than different* in their fundamental perspectives on rights. Yet, this independence sometimes is *more apparent than real*, as many physicians are not financially independent of drug companies. (COCA)

Овај вид поређења у два језика реализује се истоветним перифрастичким средствима. Овакве употребе аналитичког модела компарације издвојили смо јер су у

много чему специфичне. М. Морзицки (2011) назива их *металингвистичким поређењима* јер овде изостаје градирање степена заступљености особине или својства какво срећемо у обичним компаративима. Погледајмо наредне примере:

Another, less obvious challenge is *more psychotic than practical* [...].
This offense is *more mental than physical*.
[...] an alcoholic's struggles were *more medical than moral*. (СОСА)

Овим формама се не мери степен до ког је нешто медицински, психотички или ментално као што би то био случај са обичним компаративима. Овде се заправо пореди које је својство или особина од две које се појму могу приписати прикладнија и прецизнија као његов опис. Другим речима, у металингвистичкој компарацији, износе се тврдње о томе којим је од два придева прикладније окарактерисати неки појам. Управо та семантичка одлика оваквих конструкција омогућава и не скаларним придевима да се јаве у овом типу поређења.

Поређења два својства у српском језику до сада нису била анализирана из ове перспективе, а и ставови о металингвистичкој компарацији у енглеском језику оставили су простора за одређене допуне и ревизије. Издвојићемо овде пар примера из изабраног електронског корпуса српског језика:

Радијатори су *више млаки него топли*.
Био је то *више плав него смеђ* човек.
Срби су *више срећни него задовољни*. (КССЈ 2013)

Сви се примери могу парафразирати конструкцијама у којима је њихова металингвистичка природа транспарентнија:

- (1) Радијатори су *више млаки него топли*.
→ Прикладније би било рећи да су радијатори млаки него да су топли.
→ Пре би се могло рећи да су радијатори млаки него да су топли.
- (2) Био је то *више плав него смеђ* човек.
→ Прикладније би било рећи да је плав него да је смеђ.
→ Пре би се могло рећи да је плав него да је смеђ.
- (3) Срби су *више срећни него задовољни*. (КССЈ 2013)
→ Прикладније би било рећи да су Срби срећни него да су задовољни.
→ Пре би се могло рећи да су Срби срећни него да су задовољни.

Упитно је да ли је уопште коректно овакве конструкције називати поређењима два својства. Ако је неко својство прикладнији опис од оног другог, то ће понекад имплицирати да је оно и израженије. На први поглед чини се да у основи поређења попут *Срби су више срећни него задовољни* лежи независно скалирање колико су Срби срећни и колико су Срби задовољни, коме следи поређење та два степена заступљености два засебна својства. Ипак, у случају релационих придева, овде пре можемо говорити о класификацији него о квалификацији. На пример, *This offense is more mental than physical* износи тврдњу да је прикладније тај неки чин повређивања особе класификовати као менталне него као физичке повреде другог лица. Најзад, у конструкцијама металингвистичке компарације бележимо и антониме (нпр. *више мртав него жив*, *више празан него пун*, *more dead than alive*, *more harmful than helpful*, и сл.). Антоними кодирају исту скалу на којој се градира исто својство, али у супротним смеровима. Због свега овде ученог, прикладније је рећи да металингвистичка компарација представља поређења који је од два придевска својства примењивији и прикладнији за одређени појам.

У нашој корпусној грађи опазили смо конструкције које су синонимне металингвистичким компаративима са прилозима *више* и *more* у којима је њихова металингвистичка природа још транспарентнија:

Сињора Лукреција Петрони беше *пре малена но висока* [→ *више малена но висока*]. [...] при чему нимало не смета што је *пре жалосна но трагична* [→ *више жалосна него трагична*]. [...] а кад би му неко прекинуо тренутак тог заноса, гледао ви *пре болно него сурово* [→ *више болно него сурово*]. [...] на Леонардовој слици осмех је толико пријатан да изгледа *пре божански него људски* [→ *више божански него људски*]. *Пре низак него висок, пре ћутљив него причљив, пре брз него спор* [→ *више низак него висок, више ћутљив него причљив, више брз него спор*]. [...] објављена је и једна чудна, *пре цинична него хумористична вест* [→ *више цинична него хумористична вест*] [...]. Њихова лица била су, по правилу, *пре доброћудна него лепа* [→ *више доброћудна него лепа*] [...]. [...] разматрањима која су *пре фонолошка него правописна* [→ *више фонолошка него правописна*] [...]. За мене су то *пре генеалошки него историјски* [→ *више генеалошки него историјски*] романи [...]. [...] право да кажем *пре глупо него домишљато* [→ *више глупо него домишљато*] [...]. [...] помисли Хејвуд Флојд, *пре изненађено него љутито* [→ *више изненађено него љутито*] [...]. А што се тиче мајке, и у стварању њеног лика преовлађују, чини ми се, *пре књижевни него психолошки разлози* [→ *више књижевни него психолошки*]. (КССЈ 2013)

Homeric correspondences in Sirens are *rather literal than symbolic* [→ *more literal than symbolic*]. If your relationship with the executor is *personal rather than professional* [→ *more personal than professional*]. The proposed ideology is *evolutionary rather than revolutionary* [→ *more evolutionary than revolutionary*]. [...] the fact that the Arab world is *rather rich than developed* [→ *more rich than developed*] [...]. [...] it is equally legitimate to assume that the quest for them will continue – with *rather increasing than decreasing* [→ *more increasing than decreasing*] investment theoretically, politically and monetary-wise. Game development is *rather complicated than regular* [→ *more complicated than regular*] enterprise app development. Even the thought of persecution left him undismayed, was *rather tonic than depressing* [→ *more tonic than depressing*]. It requires but little attention to discover, that this mode of reasoning is *rather specious than solid* [→ *more rather specious than solid*]. I'm *rather obliged than angry* [→ *more obliged than angry*] [...]. Although she has used the typewriter since she was eleven years old, she is *rather careful than rapid* [→ *more careful than rapid*]. [...] men, being *rather wild than wicked* [→ *more wild than wicked*], and more intent to guard themselves against the mischief [...]. [...] over this sword gleamed an eye *rather ferocious than haughty* [→ *more ferocious than haughty*]. (COCA)

Поред стандардних маркера перифрастичке компарације *више* и *more*, у два језика јављају се и међусобно значењски еквивалентна лексичка средства *пре* и *rather*. У паралелном корпусу наилазимо и на два примера која илуструју да су форме у два језика потпуно значењски подударне:

- (1) То је било *пре пријатно него паметно*.
→ It was *more pleasant than prudent*.
- (2) The wish was *rather eager than lasting* [...]
→ [...] а жеља била је *жарка више него трајна*. (ЕСПК 2012)

За српску конструкцију *пре* + *придев* као преводни еквивалент узета је енглеска конструкција *more* + *придев*, а енглеска конструкција *rather* + *придев* преведена је

српском конструкцијом *више + придев*. Овде ћемо још скренути пажњу да је и у српском и у енглеском језику могуће премештање маркера металингвистичке компарације постадјективне позиције. Исто важи и за металингвистичке компаративе са прилозима *more* и *више*:

He looked *surprised more than angry* [more surprised than angry].
Yes, but it's *intellectual more than emotional* [more intellectual than emotional].
He's *innocent more than stupid* [more innocent than stupid]. (COCA)

На гробљу је било немо, *болно, више него тужно* [више болно него тужно].
Био је савестан, увек *озбиљан, више него одговоран* [више озбиљан него одговоран].
[...] била је то *физичка и материјална више него естетска и позоришна* екстаза [више физичка и материјална него естетска и позоришна]. (КССЈ 2013)

М. Морзицки (2011: 39) истиче да је измештање прилошког средства специфично обележје металингвистичких компаратива, што није у потпуности тачно. Овде бележимо примере истог поступка и у обичним компаративним конструкцијама:

She's still *hungry more* [more hungry] than everyone else is.
And she's *sick more* [more sick] than anybody around here.
[...] high-intensity workers were *absent more* [more absent] than other workers. (COCA)

Био је врло *љубазан, више* [више љубазан] него што је ред.
[...] на кога је била *кивна више* [више кивна] него на животињу саму.
Само сам стајао и пушио, [...], *врѹћ више* [више врѹћ] од жишке. (КССЈ 2013)

Уистину, такви поступци далеко се чешће срећу у металингвистичкој компарацији. М. Морзицки (2011: 40) опажа да се у металингвистичким компаративима могу јавити и именице:

То је за Фани, бар у првој игри, била *више част него срећа*. [...] данас је *више легенда него стварност*. [...] Пене је био *више научник него војник*. Понекад је брод *више незгода него брод*. Можда бих могла лаконски рећи да сам била *више жена него писац*. [...] која нам је до сада била *више маћеха него мајка*. Гилгамеш, који је био *више бог него човек*, па ни он није могао да га сачува од змије. (КССЈ 2013)

He is so pale and waxen, *more a ghost than a man*. [...] FMS reinvention will be *more a dream than a reality*. The requirement, however, was *more a custom than a regulation* enforced by the university administration [...]. and you say many times in the book that you're *more a writer than a performer* [...]. In modern Italy, the godparent is *more a friend than a parent*. [...] it's seemed *more a curse than a blessing*. That night I dreamt about my father, but it was really *more a memory than a dream*. (COCA)

То је додатни доказ да металингвистички компаратив не представља поређење два својства у смислу градирања какво срећемо код обичних компаративних конструкција. У примеру *He is more a ghost than a man* не постоји одређивање степена до ког је неко дух и до ког је човек. *Он више личи на духа него на човека*. Овде заправо говоримо о томе да ли особа испуњава више услова да се окарактерише као дух или као човек. У нашем корпусном материјалу наилазимо и на примере са глаголима:

Његове су се велике очи *више жариле него сјале* [...]. [...] који су демократској партији социјалиста *више штетили него доприносили*. [...] јер су његови партијски другови оценили да би им својим појављивањем *више шкодио него помогао* [...].

Чим смо зашли у први шумарак низ чије стрме падине се *више суљамо него силазимо* [...]. Грчки је *више разумео него говорио*. Настој Срба је, међутим, *више певао него свирао*. Сви листови, *више оптужују него бране* [...]. Имати позитиван баланс, то јест *више извозити него увозити* [...]. Мада ју је *више изненадило него задовољило* то дејство њених чари. (КССЈ 2013)

A growl, so low she *more felt than heard* it, began building in his chest. He thought about Juanita's huge butt and breasts, how she *more waddled than walked*. The discovery of America *has more damaged than benefited* the human race. In Welty's fiction, flowers may bloom as images of interior churnings *more felt than seen* [...]. The original version of "Greed" is perhaps a masterpiece *more lamented than missed* [...]. [...] suggestions that children could be *more harmed than helped* by prevention training [...]. The IAT may thus *hide more than it reveals* about simmering racial prejudice [...]. (COCA)

Нужност употребе перифрастичког модела овде није нимало зачуђујућа појава. Металингвистичка компарација не представља класично степеновање особине или својства, па присуство синтетичких облика овде није ни очекивано. Друго, металингвистичка компарација се не односи само на придевску и прилошку класу, већ може да обухвата и именице и глаголе и то у истоветним моделима. Сличности између српског и енглеског језика овде почивају на семантичким основама. Металингвистичка компарација је примарно семантичка категорија. Она се заснива на људској потреби да свет око себе што прецизније окарактеришемо, одредимо и класификујемо. Када желимо да припишемо једно својство или особину или начин на који се нека радња, стање или збивање одвија користићемо придеве и прилоге. Само у тим случајевима можемо говорити о употреби перифрастичког модела компарације за изражавање металингвистичких поређења. Због тога конструкцијама са именицама и глаголима овде и није придаван већи значај.

3.3. Додатне форме перифрастичке компарације

У српском и енглеском језику постоје и додатна прилошка средства која се могу јавити у перифрастичкој компарацији. Анализом корпусне грађе утврдили смо да се у српском и енглеском језику у таквим лексичким спојевима најчешће јављају најнеутралнији представници специфичних семантичких категорија начинских прилога.

3.3.1. Прилози са интегралном семом интензитета (јачине)

У корпусној грађи српског и енглеског забележени су прилози са интегралном семом интензитета, и то они најопштије семантике. У српском језику за повећање интензитета користе се компаративи и суперлативи *јаче/најјаче*, а за слабљење *слабо/најслабије*:

Најмањи и *најјаче утврђен* део Београда био је у ствари, некадашњи владарски двор српског деспота [...]. Припадност кластеру не упућује на ограничавање сарадње, већ потенцира *најјаче изражену* везу. Та *јаче наглашена* декоративност [...]. *Јаче изражена потхрањеност* (кахексија), коју запажамо најчешће за време рата [...]. Делфини имају *јаче избраздану* мождану кору [...]. Због тога се млинови за ваљање подижу у *слабије насељеним* областима. У поређењу с Љубљанском берзом на неким *слабије развијеним* тржиштима капитала, капитална добит је осетно већа [...]. Истовремено, с тим узлетом дошло је до пада удела *слабије плаћених* слојева, који чине 50 одсто становништа, а располажу са само 2,5 одсто националног

богатства. Отуда готово никакав интерес за старије, *слабије образоване* раднике, чак и кад им држава пружа олакшице. Локалном становништву остављено је да се бави *најслабије плаћеним* пословима. (КССЈ 2013)

У свим примерима, прилози су забележени уз попридевљене глаголске придеве трпне. У нашем корпусном материјалу бележимо само три појављивања ових прилога са правим придевима:

И ја пођох назад у мочар, кад месец засија још *јаче црвено*, и ја се окренух назад [...]. [...] док је вече резервисано за руменило у камену Версаће, мало *јаче црвене или браон* боје. Промена дана и ноћи још је *јаче упадљива* него промена годишњих доба. Док сам прелазио *најслабије познат* део висоравни, надао сам да ћу у савани наћи најзападније представнике групе [...]. (КССЈ 2013)

И енглески језик има у свом лексичком репертоару еквивалентна прилошка средства са семом интензитета. Појачавање и смањење интензитета изражава се компаративима и суперлативима *more/most strongly*, односно *more/most weakly*:

[...] and converting these larger and *more strongly committed* audiences into revenue. [...] and even *more strongly developed* sense of ethnicity may lead to political claims short of sovereignty. To its right is a *more strongly sharpened* image [...]. In particular, a strong negative attitude leads to more actions and *more strongly committed* actions. What was your mom's *most strongly stated* message? This is often thought of as a woman's problem, but the *most strongly inherited* type of arthritis strikes men almost exclusively. General competence self-belief index was the *most strongly correlated* variable with SE. One is to draw one or *more weakly aligned* regions away from their coalition [...]. As shown in Exhibit 3, membership in the EU was *most strongly supported* by males, the old, people in labor force, students [...]. [...] showed that engagement in social roles was *more weakly related* to the subjective well-being of older black men compared with older white men. The ionization potential shows how much energy it takes to strip an atom of its *most weakly bound* electron hints. (COCA)

У енглеском језику компарација овим прилошким средствима ограничена је највећим делом на прошле партиципе. Имајући у виду да је електронски корпус СОСА далеко обимнији од корпуса савременог српског језика, пронашли смо већи број примера лексичких спојева са правим придевима него што је то био случај са српским језиком:

Flowers are *most strongly fragrant* in the evening. I became *more strongly aware* of the connections [...]. Constitutional change was probably *more strongly evident* than [...]. And genetic engineering offers the possibility of *more strongly resistant* varieties for farmers in the future. [...] where the lover's worship takes on a *more strongly equivocal* quality. Here I become *most strongly conscious* of my incapacitation. Same-sex attraction in young people, on the other hand, is *more strongly suggestive* of same-sex orientation. 10 percent of cancers are strongly hereditary, and 20 to 30 percents are *most weakly hereditary*, said Dr. Kenneth Offit [...]. [...] a wavelength at which the resist is much *more weakly absorbing*, in order to create a uniform acid distribution. (COCA)

Ипак, према квантификативним подацима из електронског корпуса, модели са *more/most strongly* (односно *more/most weakly*), далеко су ређи од основног модела и своје основно упориште проналазе у научном стилу. Један од разлога зашто су ове форме знатно ређе може бити и тај што су и оне саме по себи перифрастичке. Прилошко средство које би требало да маркира виши и највиши степен и само твори облике компаратива и суперлатива аналитичким средствима. Наспрам обичног

аналитичког компаратива *more* + придев, овде се заправо јавља двострука перифрастичка форма *more* + прилог + придев.

Можемо закључити да у српском и енглеском језику постоје прилошка средства са интегралном семом јачине којима се перифрастички може изразити виши/највиши и мањи/најмањи степен. У српском језику, та прилошка средства су синтетичка, док су у енглеском ти облици перифрастички. У оба језика прави придеви не показују склоност ка овом моделу компарације.

Лексички спојеви прилога и партиципа почивају на посебним семантичким суодносима. Први услов да се остваре овакве колокације је да придев означава неку особину или својство чији се виши степен реализије кроз димензију јачине. Пошто је главни предуслов семантичке природе, могло би се очекивати да значењски еквивалентни придеви улазе у лексичке спојеве са значењски еквивалентним прилошким средствима. Ипак, тај семантички потенцијал не мора нужно да се реализује. Много је чинилаца који могу утицати на то да лексема има или нема склоност ка колокацијама са одређеним прилошким средствима. За овај преглед бирано је по десет најфреквентнијих партиципа у нашој корпусној грађи у српском језику, а онда је у корпусу СОСА проверено да ли се њихови значењски еквиваленти јављају у перифрастичким конструкцијама са истим прилозима:

<i>јаче/најјаче</i> +	<i>more/most strongly</i> +	
<i>повезан</i>	<i>connected</i>	+
	<i>related</i>	+
<i>испољен</i>	<i>manifested</i>	+
<i>истакнут, наглашен</i>	<i>emphasized</i>	+
<i>везан</i>	<i>tied</i>	+
	<i>bound</i>	+
<i>мотивисан</i>	<i>motivated</i>	+
<i>кажњен</i>	<i>punished</i>	–
<i>погођен</i>	<i>struck</i>	–
<i>оштећен</i>	<i>damaged</i>	–
<i>заражен</i>	<i>infected</i>	–

Табела 14: Еквиваленција модела са прилозима значења 'јаче'/најјаче'.

Од десет изабраних српских придева који творе перифрастички компаратив и суперлатив прилозима *јаче/најјаче*, четири енглеска еквивалента нису забележена у конструкцијама перифрастичке компарације са прилогом *strongly*. Даља анализа показала је да *struck* не колоцира са другим прилозима осим *more/most*. Придеви *punished*, *damaged* и *infected* забележени су у колокацијама са другим прилозима који имају у свом семантизму значење *јаче/најјаче*, али су обогаћени додатним семантичким компонентама: *more severely/harshly punished*, *more heavily/severely damaged* и *more heavily infected* (СОСА).

3.3.2. Прилози са интегралном семом односа у простору – ширина

Анализом корпусне грађе српског и енглеског језика установили смо да се у оба језика у додатним моделима перифрастичке компарације јављају прилози са значењем општих односа – са семом односа у простору. Овде су конкретно у употреби прилози који означавају две димензије: *ширину* и *висину*.

У моделима перифрастичке компарације од прилога који означавају ширину, бележимо *шире/најшире* и њихове антонимске парњаке *уже/најуже*. Првима се изражава узлазна, а другима низлазна градација.

И ако је Павле Угринов, доследно својој поезици наставио да развија *шире* *конципирани* замисли [...]. [...] су очигледно само делови *шире* *замисли* целине, према потребама корисника који желе да имају *уже специјализован* увид у дату област. У свакој од пет студија ове књиге њен писац је дао драгоцен прилог *уже омеђеној* теми. [...] у току 1999. године показују да један број наших прозних писаца своје замисли остварује у *шире* *конципираним* циклусима [...]. *Најшире* *примењена* је Универзална децимална класификација. Као једно од најстаријих и *најшире* *прихваћених* принципа међународног права [...]. *Најшире* *дефинисано*, народна култура била би скуп заједничких вредности [...]. Треба се одредити за *уже* *дефинисане* проблеме. Библиотеке могу бити позајмне и отворене (попут народних, градских, јавних) или затвореног типа (попут националних, високошколских и специјалних) које користи *уже профилисан* круг истраживача. Определио се за своје најближе и *најуже повезане* сараднике. (КССЈ 2013)

И са овим прилошким средствима бележимо тек неколицину примера са правим придевима, и то само са *доступан* и *познат*:

Но, тај текст је први постао *шире познат*. Епилог ове приче је *шире познат*. Нашој јавности је постао *шире познат* по случају у коме је Миладин Ковачевић повредио Брајана Стајнхауера. Његов лични суд, *најшире доступан* становништву, био је највиша правда. На жалост, код нас су *шире доступни* само модемски и, релативно, ИСДН приступ. Амбиција нам је да допринесемо бољој и *шире доступној* слици књижевне историје Београда. (КССЈ 2013).

У изабраном корпусу енглеског језика забележени су компаративи и суперлативи три прилога – *widely* и *broadly* у домену узлазне, и њиховог антонима *narrowly* у домену низлазне компарације:

Without being able to offer *more widely shared* prosperity [...]. [...] intensity of the effect does not depend on mass as strongly as other, *more widely used* methods. At times, American actions may promote public goods and serve *more widely accepted* ends. [...] other areas may receive smaller, *more widely scattered* facilities. Apart from being the world's *most widely spoken* language, English enjoys the vastest transnational linguistic capital. Perhaps the *most widely cited* example of this phenomenon was the imposition of a fine for parents [...]. [...] Mogera, a local variant of the *more widely dispersed* Mzeru clan. Hispanic is the *more broadly used* term in journalism and literature, [...]. It's a *more broadly based* tax increase. Those developments in government and on university campuses were paralleled by others in the *more broadly defined* arts world. These are only the *most broadly drawn* variations. [...] by a mandate that burdens all the smallest employers and the *most narrowly defined* institutions of worship [...]. In its *most broadly drawn* form, the model Hungarians are proposing amounts to the creation of self-governing enclaves [...]. Despite all the attention paid to Florida, New Mexico was the *most narrowly decided* state, with Al Gore squeaking out a surprise win by just 366 votes. Alternatively, they might focus on a *more narrowly constrained* skill. Not among the *most narrowly focused* recollections. Schnabel, for instance, had the *most narrowly circumscribed* repertoire of any important concert pianist of his day: from middle age onward. (СОСА)

И ови прилози најчешће се јављају са придевски употребљеним партиципима, а спектар правих придева са којима се комбинују сужен је на придеве попут *available*, *accessible*, *acceptable*, *applicable*, *effective* и *representative*:

[...] full genome analysis complements the analysis of *more widely available* envelope protein sequences. In addition to community development, better and *more widely*

accessible technologies [...] are urgently needed to leverage. It is, however, far *more widely applicable*. The big breakthrough arrived in the late 1980s with the advent of safer and *more widely effective* drugs, like Prozac. [...] their ratings, yielding somewhat clearer factor structures than would be likely in a *more widely representative* sample. This just seems like a smarter, faster, *more broadly applicable* way to approach the problem. [...] new analytical approaches that challenge existing paradigms and thus lead the way toward a *more broadly inclusive* scholarship. The most profitable music is almost always among the cheapest and *most broadly consumable* forms. (COCA)

Анализа преводних еквивалената показује већу подударност колокација, него што је то био случај са прилозима јачине (интензитета):

<i>шире/најшире +</i>	<i>more/most widely +</i>	
дефинисан	<i>defined</i>	+
распрострањен	<i>spread</i>	+
схваћен	<i>understood</i>	+
прихваћен	<i>accepted</i>	+
примењен/примењиван	<i>applied</i>	+
укључен	<i>included</i>	–
критикован	<i>criticized</i>	+
информисан	<i>informed</i>	+
гледан/посматран	<i>observed</i>	+
коришћен/употребљен	<i>used</i>	+

Табела 15: Еквиваленција модела са прилозима значења 'шире'/'најшире'.

Само партицип *included* нема склоност ка изражавању перифрастичког компаратива и суперлатива у конструкцијама са *more/most widely*. У корпусу СОСА забележено је његово присуство само у основном перифрастичком моделу – *more/most included*. Закључићемо да се уз прилоге са интегралном семом односа у простору овог типа могу јавити само лексичка средства чији се виши степен заступљености особине или својства реализује кроз димензију ширине. На пример, распрострањенија су она веровања и убеђења која су шире распрострањена, људима је доступнија она технологија која је шире доступна, и томе слично. Концепт ширине овде морамо схватити као оријентациону концептуалну метафору. Метафорички принцип овде функционише на хоризонталној равни. Шире је више, а уже мање.

3.3.3. Прилози са интегралном семом односа у простору – висина

У корпусној грађи српског и енглеског језика уочена су и прилошка средства са интегралном семом односа у простору која као додатно семантичко обележје имају димензију висине. У енглеском језику то су компаративи *more/most highly*, који се као и сва средства која смо до сада описали, најчешће јављају са партиципима, а врло ретко и са правим придевима:

The county began drawing *more highly educated* people from across the country. [...] the center that aims to prepare him for a *more highly skilled* [...]. Only one quarter of participants slept seven to eight hours on average, the *most highly* recommended sleep duration for middle-aged adults. While he may be one of the world's *most highly regarded* chefs, food wasn't the first passion for Virgilio Martinez. Initiative, creativity, and results were *most highly prized*. They are our most elite, *most highly trained* forces. For even the *most highly regarded* prospects, that curve can resemble a sharp hairpin turn. Clairmont, Texas, per capita the wealthiest, *most highly taxed* city of its size in the country [...]. The stunning success of Apple, now the *most highly valued* company in the world, has shown its rivals [...]. Sreyya Civiv is one of the country's

most highly regarded business and was previously president of Microsoft Turkey [...]. The *most highly endorsed* reasons for refereeing were those relating to the intrinsic devotion to soccer [...]. He did not commit to Baylor until mid-May, well after *most highly regarded* prospects select their school [...]. [...] was also a co-owner of Forrester Square, one of Seattle's newest and *most highly regarded* daycare centers. (COCA)

This is probably one of the *most highly sensitive* programs out there in the executive branch and for the United States. [...] a stunning free-and-easy pattern of access by Leung to some of the nation's *most highly secret* intelligence operations. [...] to eliminate the amount of volatile emissions, at least of the *most highly toxic substances* [...]. [...] in this classified system that's meant to contain the *most highly sensitive*, classified information involving covert action [...]. [...] and the drugs prescribed are some of the *most highly addictive* [...]. Leather and chains and bondages have become *more highly visible* than ever before [...]. Bailyn why wampum was accepted in exchange for an obviously *more highly valuable* commodity. (COCA)

У корпусу СОСА није забележено ниједно појављивање антонима *more/most lowly* ни са партиципима, ни са правим придевима. Ипак, ова форма делује макар теоријски могућа: *He is the most lowly ranked/rated/evaluated/graded employee*. Један од разлога зашто су ове конструкције ређе јесте и тај што се комплексна двоструко перифрастичка форма може избећи грађењем значењски подударних сложеница које су јој овде потпуно конкурентне:

While these alumni are slightly more likely than alumni from *lower-ranked schools* to perceive their alumni network as helpful, the differences are relatively minor. Many of the *lower-ranked characteristics*, those ranked 10th-20th [...]. In the end, even the *lower-ranked suites* performed reasonably well [...]. Conversely, the *lower-ranked team* should lose, so its ranking ought to fall less when it does. Many residents in the *lower-ranked cities* could not be persuaded to move to a top-ranked city at any price. The final suspect, Ukrainian Leonid Kharchenko, is the *lowest-ranked of the four*. The Californian is also the *lowest-ranked player* to ever beat Murray in his 12 appearances [...]. She recognized him as one of the bishop's *lowest-ranked servants* and kept her thoughts to herself when Giles rushed out to greet him eagerly. (COCA)

Слагање које смо овде илустровали на примеру попридевљеног партиципа *ranked* врло је продуктиван деривациони процес. Како су тема ове докторске дисертације перифрастичка средства за изражавање градиције, ми се овим процесом даље нећемо бавити. Ипак, скренућемо пажњу да енглески језик можда оскудева у деривационим суфиксима за изражавање вишег или највишег степена особине изражене придевима, али чини се да тај недостатак врло ефикасно успева да надомести придевским сложеницама. Ово би била врло значајна и занимљива тема за нека будућа истраживања.

Значењски еквивалент енглеског прилога *highly* је српски прилог *високо* који се јавља као модификатор скаларних израза и попридевљених партиципа, а ређе и правих придева:

Ускоро се појави и њен отац, ковач, а то је у овом народу *високо цењено* и поштовано занимање. За леди Расел, доиста, она је била најдраже и *високо цењено* кумче, љубимац и пријатељ. [...] производ веома развијене цивилизације, сложене, разнолике културе, постојане економије и *високо индустријализоване* технологије кадре да одржава обимну производњу и брзи превоз добара. Али у физичком смислу, рат обухвата веома мали број људи, пре свега *високо квалификоване* специјалисте, и узрокује релативно мали број жртава. Али баш бих волео да су се

неколико *високо моралних* људи, који су ме осуђивали у прошлости, због Арабеле и других ствари [...]. [...] да је лепа, *високо образована* и ванредно љубазна [...]. [...] па су покушали да празнину испуне култом европског традиционализма и увозом уметничких творевина *високо развијених* култура. Овај скенер је *високо продуктиван*. Воли дубока, влажна, високо продуктивна земљишта. И као што је књига у почецима свог настанка била привилегија *високо учених* и богатих друштвених слојева [...]. (КССЈ 2012)

Као што се у перифрастичкој компарацији у енглеском језику бележе компаративи прилога *highly (more/most highly)*, тако се у српском језику јављају компаративи и суперлативи прилога *високо*. То су облици *више* и *највише*, који су облички подударни компаративима и суперлативима прилога *много* који твори основни модел перифрастичке компарације. Перифрастички модел изражавања узлазне градације прилогом са значењем висине стопио се са основном формом изражавања аналитичке компарације. Другим речима, оне форме које смо окарактерисали као основне моделе перифрастичке компарације (нпр. *више/највише образована, више/највише развијена, више/највише продуктивна*) у неким случајевима су заправо компаративи и суперлативи прилога *високо* (*високо образован, високо развијен и високо продуктиван*).

Антоним прилога *високо* је прилог *ниско*. Његови компаратив и суперлатив *ниже* и *најниже* забележени су у нашој корпусној грађи у перифрастичкој компарацији. У свим случајевима бележе се само попридевљени глаголски придеви трпни:

Разлог за то виде у чињеници да се висок проценат почињених КД и прекршаја заштићених лица приписује *ниже рангираним* званичницима и њиховим породицама. [...] док је Хилари однела превагу међу женама, белцима, радницима, *ниже квалификованим* и мање плаћеним као и грађанима старијим од 65 година. То је старија и *ниже образована* популација. Посао би требало да добије нека од *ниже рангираних* фирми. [...] Обами директно замерено да је „елитиста”, то јест да није идентификован са *ниже квалификованом* радничком класом. Јемен је *најниже рангирана* земља у којој је разлика међу половима сведена на 45 одсто. Текстилни радници у Бангладешу су међу *најниже плаћеним* на свету и својим месечним примањима не могу да покрију чак ни трошкове исхране и становања. (КССЈ 2012)

Уз прилоге *ниже/најниже* јавља се неколицина специфичних придевски употребљених глаголских придева трпних: *котиран, рангиран, образован, развијен, цењен, квалификован* и *плаћен*. Сви прилози подразумевају постојање неке скале, лествице, дуж које се смештају појмови према степену изражености одређене особине или својства. На пример, лексичка средства попут *котиран* и *рангиран* најексплицитнија су у том смислу. Она директно упућују на постојање скале на којој су појмови рангирани. Образовни ниво и квалификације имају своје устаљено устројство, хијерархијску структуру која има и димензију висине – од нижег, преко средњег и вишег, до високог образовања. У осталим примерима, оријентационе просторне метафоре су вишег реда. У придевима *плаћен* и *цењен* ништа директно не упућује на постојање било каквог конкретног вертикалног устројства. Тек у споју са прилозима *више/највише*, односно *ниже/најниже*, активирају се механизми оријентационе концептуалне метафоре да је *високо* више, а *ниско* мање.

<i>више/највише</i> +	<i>more/most highly</i> +	
<i>котиран, рангиран</i>	<i>ranked</i>	+
<i>образован</i>	<i>educated</i>	+
<i>развијен</i>	<i>developed</i>	+
<i>цењен</i>	<i>valued</i>	+
<i>квалификован</i>	<i>qualified</i>	+

плаћен	paid	+
--------	------	---

Табела 16: Еквиваленција модела са прилозима значења 'више'/'највише' (од висок).

Сва лексичка средства која су се јавила у нашој корпусној грађи српског језика имају енглеске значењске еквиваленте који колоцирају са прилозима истог значења.

3.3.4. Прилози са значењем оцене

У перифрастичким моделима компарације у два језика јављају се и прилози са значењем оцене, и то они најопштије семантике. То су прилози *добро* и *well*, односно *лоше* и *badly*. Првима се изражава узлазна, а другима низлазна компарација. У српском језику јављају се компаратив и суперлатив прилога добро (*боље* и *најбоље*) и компаративи и суперлативи прилога *лоше* (*горе* – *најгоре* и *лошије* – *најлошије*).

Реч је о једном од *најбоље опремљених* угоститељских објеката у граду. [...] 12.000 динара за *најбоље одиграну* женску улогу. [...] а уколико би *боље обучене и наоружане* колумбијске трупе кренуле у одлучније обрачуне са герилцима [...]. Самсонов је *боље пласиран* играч на светској ранг-листи. Долази сутра Циганка још *горе испребијана* и пита Цигу [...]. Иако Роналду није странно да симулира прекршаје, ово је *најгоре одглумљени* фаул у његовој каријери. *Најгоре рангирана* је ирачка престоница Багдад, која је заузела 221. место. [...] по индексу корупције, по криминалу, непоштовању закона, спада у *најгоре рангиране* земље на планети. Анкете имају смисла јер се *лошије оцењени* професори, после разговора са деканима и упозорења, труде да оставе бољи утисак. Гордон Браун је *најлошије обучени* мушкарац [...]. [...] што значи да ће играти против *лошије рангиране* тенисерке у противничкој екипи. Дуго је након тога Ала Махмуда била замишљена, повучена и знатно *лошије расположена* него пре. (КССЈ 2013)

У енглеском језику истоветни модел реализује се компаративима и суперлативима *better* и *best* за узлазну градацију, односно *worse* и *worst* за низлазну:

Better informed students hold the potential to normalize breastfeeding [...]. [...] it is in cloud for pilots, insurers or farmers or ordinary citizens to make *better informed* decisions. Facebook believes organizations will be *better equipped* to address epidemics. Lunar New Year – perhaps *better known* as Chinese New Year – begins Tuesday [...]. Although DTCWT is computationally expensive, it provides *better fused* results as compared to DWT 34, 35, 53. [...] the use of non-North American professional engineers, a more comprehensive and *better focused* user design specification, single column ISO numbering and format. [...] though Dickinson is *best known* for being not only a celebrated American poet but also a reclusive shut-in [...]. There are *better and worse situated* academics and institutions within and across national borders. Lee did pick up his first competitive Oscar win for *best adapted* screenplay on Sunday. This continuing saga, extending through eight decades, is perhaps the *best documented* case of how "less-bad" advertising completely offsets any desires [...]. Simulated run of the two-layer leaky accumulators model using the average *best fitted* parameters (see S2 Table) [...]. We want the best, *best qualified* people we possibly can have. It was the *worst kept* secret in show business, though. This was just one of the *worst handled* things I've ever seen. The mayor of West Palm Beach, one of the *worst affected* communities, is my guest. (COCA)

Прилози оцене у српском и енглеском језику нису забележени ни са једним правим придевом. Узрок томе је највероватније специфична семантика ових прилошких средстава. Наиме, прилози оцене градирају појмове на скали *добро* – *лоше*. Једина

разлика између правих придева и оних насталих од партиципа огледа се у томе што први изражавају својства, док други уз својства увек упућују и на активности које су довеле до тог стања. *Очишћена кућа* је она коју је неко очистио и *осушен веш* је онај који се осушио (или га је неко осушио). Постојање радње или збивања које је довело до присуства неког својства код попридевљених партиципа је увек експлицирано. Прави придеви (*чиста кућа* и *сув веш*) не упућују на радње или збивања које су изазвале присуство својства. Пошто нешто може добро или лоше да се уради, изведе или деси (*добро очистити* и *добро осушити*), крајње стање се може окарактерисати као *добро очишћено* и *добро осушено*. Чини се на први поглед да прави придеви не пружају могућност оваквог вида евалуације на скали *добро – лоше* (**добро/лоше црвен, паметан, лењ, храбар*, и сл.). Међутим, ако погледамо примере попут:

Ова јабука је баш добро црвена.
Овај веш није добро сув.
Пиће је баш добро хладно.

изгледа да прави придеви имају могућност оцене на скали *добро – лоше* када су употребљени у свом пренесеном и проширеном значењу. *Ова јабука је баш добро црвена* значи да је јабука *добро зрела*. У примерима *Овај веш није добро сув* и *Пиће је било баш добро хладно*, значења придева *сув* и *хладан* проширена су тако да значе *није добро осушен* и *добро је охлађен*.

Анализа склоности значењски еквивалентних лексичких средстава према овом моделу перифрастичке компарације у два језика показује висок степен подударности:

боље/најбоље +	better/best +	
повезан	connected	+
	related	+
изражен	expressed	+
мотивисан	motivated	+
пласиран/рангиран	ranked	-
	placed	+
припремљен	prepared	+
снабдевен	supplied	+
дефинисан	defined	+
решен	solved	+
развијен	developed	+
очуван	preserved	+

Табела 17: Еквиваленција модела са прилозима значења 'боље/'најбоље'.

Само партицип *ranked* није забележен у перифрастичкој конструкцији са прилозима *better/best*, али се зато његов синоним *placed* јавља у овом моделу перифрастичке компарације. Партицип *ranked*, као што смо претходно утврдили, колоцира са прилогом *highly*.

Ова анализа показала је да српски и енглески језик у својим репертоарима имају подударне алтернативне моделе компарације. Лексички фонд се утолико разликује што енглески има два прилога са интегралном семом просторног односа ширине за изражавање узлазне градације (*more widely/most widely* и *more broadly/most broadly*), а српски само један (*шире/најшире*). За изражавање низлазности прилозима оцене, српски језик има две могућности (*горе/најгоре* и *лошије/најлошије*), а енглески само једну (*worse/worst*). У српском и енглеском језику, не само да се јављају идентични модели перифрастичке компарације, већ они испољавају и одређене подударности у погледу дистрибуције. О алтернативним моделима перифрастичке компарације у оба језика има смисла говорити само код придевски употребљених партиципа. Прави

придеви немају склоности ка перифрастичкој компарацији другим прилозима осим *more/most*, односно *више/највише*. Српски и енглески језик не само да у својим репертоарима имају подударне алтернативне моделе компарације, већ постоји и јака тенденција да се значењски еквиваленти јављају у значењски подударним колокацијама. Узимајући у обзир да ове колокације почивају на специфичној семантици прилога и придевски употребљених партиципа који са њима колоцирају, такве подударности не изненађују. Видели смо и да се могућност реализације истоветних колокација понекад не реализује. Неки еквиваленти српских партиципа немају склоности ка употреби у алтернативним моделима. Разлог томе може бити њихова комплексност (двострука перифрастичка форма).

Само прилози *више/највише*, односно *more/most*, који су семантички најуопштенији, теоријски немају ограничења у смислу дистрибуције. Једино се ова средства могу јавити са теоријски неограниченим бројем придева. Све их то чини јединим граматикализованим моделима перифрастичке компарације. Додатни модели који су овде описани ограничени су на придеве одређене семантике. То што им је дистрибуција ограничена, не значи да нису фреквентни и да не завређују пажњу. Њихово присуство забележено је у свим функционалним жанровима. Фреквентност употребе најчешће је више тематски него жанровски условљена. Најучесталији су у текстовима који информишу о резултатима било каквих мерења, поређења и рангирања.

3.4. Закључна разматрања

У поглављу *Основни модели перифрастичке компарације* упоредили смо употребу основних модела перифрастичке компарације кроз контрастивну анализу граматичких описа употребе основних модела перифрастичке компарације чиме смо реализовали први задатак који смо у овој дисертацији поставили:

Задатак 1: упоредити граматичке описе перифрастичке компарације у српском и енглеском језику.

Контрастивна анализа граматичких описа указала је на то да су у енглеском језику за употребу перифрастичке компарације најрелевантнији морфофонолошки фактори – број слогова и присуство суфикса. Српски језик таква ограничења не познаје. Само придеви са суфиксима *-ски*, *-шки* и *-чки* показују склоност ка перифрастичком моделу компарације која није занемарљива. Код ове класе придева пресуднију улогу има њихов семантизам него морфолошка структура. Они спадају у релационе придеве. Релациони придеви у енглеском језику нису забележени са синтетичким облицима компаратива и суперлатива чак и када фонолошки испуњавају све услове да такве облике поседују (тј. када се састоје од једног или два слога). Попридевљене партиципе посматрали смо на релацији *српски трини глаголски придев – енглески прошли партицип* и *српски садашњи прилог – енглески садашњи партицип*. Први системски еквиваленти у два језика испољавају извесне разлике у погледу склоности ка једном или другом виду компарације. Енглески придеви немају синтетичке облике, а српски их имају, али се неретко употребљавају и у перифрастичком моделу. Српски садашњи прилог и енглески садашњи партицип немају синтетичку компарацију.

Контрастивна анализа граматичких описа показала је и да се у оба језика перифрастичка компарација нужно јавља у низлазној и металингвистичкој компарацији. Ни једна ни друга подударност између српског и енглеског језика нису случајне. Оба феномена уочена су и у другим језицима света и данашња лингвистика

сматра да представљају добре кандидате за универзалне језичке структуре. Контрастивна анализа додатних модела указала је на то да српски и енглески језик располажу истим репертоаром алтернативних модела перифрастичке компарације и у домену узлазне и у домену низлазне компарације. У оба језика моделе одликује велика подударност у погледу дистрибуције. Алтернативни модели углавном се употребљавају уз попридевљене партиципе, а ретко и уз праве придеве. Значењски еквивалентни партиципи у два језика испољавају јаке тенденције ка употреби са значењски еквивалентним прилозима, тј. у значењски еквивалентним алтернативним моделима. Велике подударности између два језика у овим колокацијама приписали смо специфичној интеракцији семантизма прилога и семантизма језичких јединица које са њима колоцирају.

За сам крај закључићемо да разлике које су уочене у употреби перифрастичке компарације између српског и енглеског језика почивају на фонолошким и морфолошким особеностима два несродна језичка система. Са друге стране, бројни су аспекти перифрастичке компарације који су условљени семантичким, прагматичким и когнитивним чиниоцима који имају општејезички карактер. У свим тим аспектима српски и енглески језик испољавају велике подударности или макар сличности.

У истраживању смо кренули од две основне хипотезе:

Хипотеза 1: Употреба перифрастичке компарације у два језика поклапаће се у свим оним аспектима у којима њену употребу условљавају универзални семантички и логички принципи.

Хипотеза 2: Употреба перифрастичке компарације у два језика неће се поклапати у свим оним аспектима у којима њена употреба почива на чисто фонолошким и морфолошким факторима, зависи од разлика на чисто синтаксичком плану или од лексичких специфичности лексичких репертоара.

Наши закључци о употреби основног модела перифрастичке компарације у српском и енглеском језику потврђују ове претпоставке.

4. ЛЕКСИЧКО-СИНТАКСИЧКА СУПЕРЛАТИВНОСТ

Прегледом досадашње литературе установљено је да се и у србистици и у англистици пажња ретко посвећује конструкцијама које у свом саставу не садрже морфолошки суперлатив, а којима се исказује чисто суперлативно значење. Под тим се подразумева да суперлативне конструкције немају никаквих додатних значењских обележја. Лексичко-синтаксичка суперлативност може бити афирмативна и негативна (Пипер 2002: 69). Афирмативна суперлативност исказује се конструкцијама са општим, а негативна са одричним заменицама (и детерминаторима):

*Марко је бољи од свих.
Нико није бољи од Марка.*

Негативна суперлативност јавља се као суперлативност негирања вишег или као суперлативност негиране једнакости (Пипер 2002: 69). У првом случају јављају се облици морфолошког компаратива, а у другом позитив придева или прилога:

негирање вишег: *Нико није бољи од Марка.*
негирана једнакост: *Нико није добар као Марко.*

У овом поглављу дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” постављен је следећи циљ:

Циљ 2: Упоредити лексичко-синтаксичке моделе суперлатива у српском и енглеском језику.

Да бисмо дошли до жељеног циља неопходно је испунити три задатка. Установили смо да су лексичко-синтаксички модели перифрастичког суперлатива у српском језику у одређеној мери већ описани, али да тај опис није исцрпан. Због тога је постављен наредни задатак:

Задатак 4: Спровести корпусну анализу српског језика и утврдити структурне обрасце модела лексичко-синтаксичког суперлатива.

У англистичкој литератури нема описа лексичко-синтаксичких модела перифрастичког суперлатива па је постављен и следећи задатак:

Задатак 5: Спровести корпусну анализу енглеског језика и утврдити структурне обрасце модела лексичко-синтаксичког суперлатива.

Тек по реализацији претходна два задатка можемо спровести и последњи, којим ћемо коначно и остварити жељени циљ:

Задатак 6: Упоредити лексичко-синтаксичке моделе суперлатива у српском и енглеском језику.

Конструкције лексичко-синтаксичког суперлатива представљају перифрастички вид изражавања суперлативности па су као такве неизоставна тема ове докторске дисертације. Овде их нећемо називати перифрастичким суперлативима, иако оне то суштински јесу, само да би се избегле могуће недоумице да ли се у конкретним

случајевима говори о њима или о основном моделу перифрастичког суперлатива *most* + позитив.

4.1. Афирмативна суперлативност

Термином *афирмативна лексичко-синтаксичка суперлативност* преузетим од П. Пипера (2002: 71) сматраћемо све оне синтаксичке конструкције које у својој структури садрже морфолошки компаратив придева и прилога, а које имају чисто суперлативно значење. М. Ковачевић (2003а) дефинише два типа структуралних модела афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности у српском језику. Ово су конструкције чија суперлативност почива на специфичној интеракцији морфолошких компаратива и општих заменица, или општих заменичких месних и временских прилога потврдне универзалне квантификације. За разлику од србистике, англистика и даље нема опис структура којима се перифрастички може изразити суперлативно значење.

Суперлативност модела са општим заменицама и детерминаторима потиче од моћи ових лексичких средстава да селекују све чланове скупа у коме се врши поређење. У оба језика постоје и друге лексеме које имају сличне семантичке потенцијале. Корпусна анализа два језика на богатом језичком материјалу пружа прилику за откривање модела афирмативне суперлативности који су у досадашњој литератури остали незабележени.

4.1.1. Модели са општим заменицама и детерминаторима

М. Ковачевић (2003а: 31) бележи и описује могуће узауалне моделе перифрастичког компаратива и суперлатива у српском књижевном језику:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *ОД/НЕГО* + ОПШТА ЗАМЕНИЦА:

Убеђен сам да смо *бољи од свих екипа које су играле* [→ *најбоља екипа која је играла*] у Хонгконгу. Ја им *боље од било кога* [→ *најбоље*] знам мане. Он је некада био *нижи од ма кога* [→ *најнижи*] на улици. Храбримо се да Дучић и то *боље зна од икога* [→ *најбоље зна*]. Нанеле су јој *више штете него сви претходни миленијуми* [→ *највише штете од свих претходних миленијума*]. Гандалф беше запрепашћен, као и сваки од њих, али вероватно *задовољнији него сви други* [→ *најзадовољнији*]. Он уме *боље него било ко други* [→ *најбоље*] да пронађе савезнике на другој страни. Хиљаду пута је био *трезнији од било кога* [→ *најтрезнији*] на свету [...]. Цела породица долази на венчање и клади се да ће Чарлс изгледати *лепше од било кога* [→ *најлепше*] [...]. [...] а пошто је себе сматрао *срећнијим од икога* [→ *најсрећнијим*] на свету [...]. [...] био је *захвалнији од икога* [→ *најзахвалнији*] у читавој историји света [...]. Срећом, он је у том погледу неколико милиона пута *бржи од ма ког људског бића* [→ *најбрже људско биће*]. [...] то што се у њој непрестано праве критичке алузије на дискурсе једне књижевне традиције која је *обимнија од ма које друге европске књижевне традиције* [→ *најобимнија европска књижевна традиција*] [...]. Само сам чула да би то требало да буде *страшније него све* [→ *нешто најстрашније*] о чему смо икада чули. Ја верујем да говориш *мудрије него ико од нас* [→ *најмудрије од свих нас*], Семе. Ватра *згодније него било који други елемент* [→ *најзгодније од свих елемената*], представља живу слику самог процеса [...]. О драга моја Ево, ја о себи судим *строже него ма ко други* [→ *најстроже*] [...]. Последњу је реч изговорио *тише него све* [→ *најтише од свега*] што је пре тога говорио [...]. Ово ми је *драже и милије него све* [→ *најдраже од свега*] што сам до сад у животу постигао. (КССЈ 2013)

У изабраном корпусу енглеског језика испитано је појављивање свих детерминатора и заменица универзалне квантификације. Општи детерминатори генерализације у енглеском језику обухватају *each, every, all, both*. Заменице универзалне квантификације обухватају сложене заменице (*everybody/everyone* и *everything*) и *of*-заменице (*all of, each of, both of*) (Кверк и др. 1985: 377). Сва лексичка средства забележена су у моделима лексичко-синтаксичког суперлатива.

Детерминатори:

He's *older than every other player* [→ *the oldest player*] on the Mud Hens. It was *worse than every other sitcom* [→ *the worst sitcom*]. The U.S. still spends *more money on defense than every other country* [→ *the most money on defense*] in the world. So in 33 words she proves she is *smarter than every other major movie star* [→ *the smartest major movie star*]. The FDA has *tougher standards than every other country* [→ *the toughest standards of all the countries*] in putting things on the market. The Alero accelerates *quicker than every other car* [→ *the quickest*] in this test. The RSpan test was considered *more taxing than all other* [→ *the most taxing of all the*] tests. Dinosaurs were much *more massive than all the other forms* [→ *the most massive of all the living forms*]. The sense of sight was considered *more excellent than all* [→ *the most excellent of all*] the other senses. The trackball was considerably *more accurate than all other* [→ *the most accurate among the*] devices. I'm *better than all* [→ *the best of all*] her ex-boyfriends. He was still *taller than both* [→ *the tallest of the three*]. He'll be *better than both his siblings* [→ *the best of the siblings*]. Adam had emerged as *more beautiful than both his brothers* [→ *the most beautiful among the brothers*]. He was *bigger and stronger than both boys* [→ *the biggest and strongest of the three*]. Solar power will be *cheaper than both fossil fuels and nuclear power* [→ *the cheapest of the three*].

Заменице:

I had to be *funnier, smarter than everyone else* [→ *the funniest, smartest*]. I've been way *shorter than everyone* [→ *the shortest*]. He's *better than everyone else* [→ *the best*]. We weren't *smarter than everyone else* [→ *the smartest*] in the room. It was easy to establish dominance when you were *bigger than everyone else* [→ *the biggest*]. He's probably *smarter than everybody* [→ *the smartest one*] sitting in this room. And who is *angrier than everybody else* [→ *the angriest*]? It's *higher than everything* [→ *the highest thing*] we have. [...] those last bluffs *lower and steeper than everything* [→ *the lowest and steepest of all the bluffs*] before. This campaign was *more important than everything* [→ *the most important*]. Magic is stronger than trust, *stronger than everything* [→ *the strongest thing*]. He knew it was *bigger than everything* [→ *the biggest thing*]. His mind is *sharper than all of ours* [→ *His mind is the sharpest*]. [...] the woman on the deck was *prettier than all* [→ *the prettiest*]. *More imprecise than all* [→ *the most imprecise*] of these, however, were the scars of our fathers. This one's *more emotional than all of the previous books* [→ *the most emotional of all the books*]. [...] and much *more intellectual than all of the other jazz* [→ *the most intellectual of all the jazz*] that I had heard before that. Clinton also saying that she has done *more than both of her presidential rivals, McCain and Obama* [→ *the most among the three*]. The equity division was judged to be significantly *more fair/just than both of the other divisions* [→ *the most fair/just division among the three*]. The fact was that she was *brighter than both of them* [→ *the brightest of the three*]. The percentage of one-child families was *higher in the regional sample than both of the other two samples* [→ *the highest in the regional sample*]. I am *much, much smarter than both of you* [→ *the smartest of the three*]. This new section will be significantly *larger than each of the current feature sections* [→ *the largest among the feature sections*]. Cell means of this group is *greater than each of the remaining* [→ *the greatest of all the*] cell means. (COCA)

У овом контексту универзалну интерпретацију имају и општи детерминатори и заменице негенерализације *any (of)*, *either (of)*, *anybody/anyone* и *anything* (Кверк и др. 1985: 377). Сва наведена лексичка средства забележена су у конструкцијама афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности.³⁴

It's *better than any other* [→ *the best*] barbecue I have ever had. Nuclear power is *safer than any other large-scale power source* [→ *the safest of all large-scale power sources*]. Yeah, it's *bigger than any* [→ *the biggest*] Broadway theater we've ever been to. They are *more comfortable than any jacket* [→ *the most comfortable jacket*] you will ever own. She's *more powerful than any* [→ *the most powerful*] talk show host on television. I'm clearly *much bolder than either Santorum or Romney* [→ *the boldest of the three men*]. He was *shorter than either Peter or Harry* [→ *the shortest of the three*]. He was *smarter than either of us* [→ *the smartest among us*]. She was *older than Max or me* [→ *the oldest of the three*]. It's *a lot hillier than either Charolotte or Columbia* [→ *the hilliest of the three places*]. He was more man than she was used to handling – *older and bigger and more dangerous than anyone else* in her past [→ *the oldest and biggest and most dangerous man she had ever handled*]. And the cynic realizes at last that he is *more naive than anyone else* [→ *the most naive*] here. She looked *more exasperated than anyone* [→ *the most exasperated of all the people*] I'd ever seen. I'm *more mature than anyone* [→ *the most mature*] here. He works *harder than anybody* [→ *the hardest of all the people*] I know. He was *more responsible than anybody else* [→ *the most responsible person*]. [...] she was *so much messier than anybody* [→ *the messiest person*] I have ever known. The route finding was *more complex than anything* [→ *the most complex thing*] I'd ever encountered. They're *more committed than anything* [→ *the most committed people*] I've ever seen. [...] she smelled *tastier than anything else* [→ *the tastiest*] within a mile. [...] furnishings here were far *grandier than anything* [→ *the grandest*]. It's *more annoying than anything else* [→ *the most annoying thing*]. This is *more opaque and more diverse and more global than any* [→ *the most opaque and most diverse and most global*] of these former difficulties. Alexandra was *stronger and more experienced than any* [→ *the strongest and most experienced*] of the other witches. Vestara seemed *more shocked than any* [→ *the most shocked*] of them. He was gentle, much *gentler than any* [→ *the gentlest*] of his siblings. But I think he knows that *better than any* [→ *the best*] of us. She is *stabler than either of her sisters* [→ *the stablest among the sisters*]. Because he was *better-looking than either of us* [→ *the best-looking among us*]. Still, there is a third possibility that is *more fundamental than either of the first two* [→ *the most fundamental among the three*]. Senator Burns' privatization bill is *more subtle than either of the above* [→ *the most subtle among the three*]. The walk is clearly *more useful than either of those things* [→ *the most useful of the three*]. (COCA)

На основу издвојених и дефинисаних структура којима су обухваћене све заменице и детерминатори универзалне квантификације, укључујући и заменице и детерминаторе негенерализације, може се дефинисати и први структурални модел афирмативне суперлативности у енглеском језику:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *THAN* + ОПШТА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР.

³⁴Резултати истраживања о моделима афирмативне суперлативности са заменицама и детерминаторима универзалне квантификације у енглеском језику објављени су у раду Ј. Јосијевић (2016).

У овом контексту детерминатори и заменице генерализације и негенерализације имају својства универзалних квантификатора па су конструкције међусобно у потпуности синонимне, што илуструју и примери из паралелног корпуса:

- (1) In return for such services she loved him *better than anybody in the world*.
→ Заузврат, она га је волела *више од свих других на свету*.
- (2) What he feared *more than anything else* was that she would simply change her mind [...].
→ *Од свега се највише* бојао да ће се она једноставно предомислити [...].
- (3) His own forgetfulness of her was *worse than anything* which they had done.
→ То што ју је заборавио, било је *горе од свега* што су оне учиниле.
- (4) It raises my spleen *more than anything*.
→ То ме наљути *више од свега другог*. (ЕСПК 2012)

Опште заменице и детерминатори генерализације селектују читав скуп у коме се врши поређење. Логички механизам на коме почива њихова суперлативност могао би се представити на следећи начин:

Марија је боља од свих девојчица из групе.
↔ Марија је боља од Ане.
^ Марија је боља од Бојане.
^ Марија је боља од Весне.
↔ *Марија је најбоља.*

На сличном механизму почива и суперлативност општих детерминатора и заменица негенерализације, с тим што они за свако поређење бирају једног, неког, неодређеног члана скупа. Суперлативно значење генерисало би се по следећем принципу:

Марија је боља од било које/једне/неке друге девојчице из групе.=
↔ Марија је боља од било које/једне/неке девојчице из групе, рецимо Ане.
^ Марија је боља од било које/једне/неке девојчице из групе, рецимо Бојане.
^ Марија је боља од било које/једне/неке девојчице из групе, рецимо Весне.
↔ *Марија је најбоља.*

Мисаони процес који је овде представљен јасно илуструје да су механизми генерисања суперлативног значења логичке природе. У том смислу, не чуди што српски и енглески језик реализују ове конструкције на сличан начин. Контрастивна анализа овде се суштински своди на упоређивање лексичких репертоара детерминатора и заменица генерализације и негенерализације. Скоро сва лексичка средства имају своје директне еквиваленте:

<i>every</i>	<i>сви, све и сва; сваки, свака и свако</i>
<i>everybody/everyone</i>	<i>сви, све и сва</i>
<i>everything</i>	<i>сви, све и сва</i>
<i>all (of)</i>	<i>сви, све и сва</i>
<i>each (of)</i>	<i>сваки, свака и свако; сви, све и сва;</i>
<i>both (of)</i>	<i>оба, обе и оба</i>
<i>any (of)</i>	<i>икоји, било који и ма који</i>
<i>anybody/anyone</i>	<i>ико, било ко и ма ко</i>
<i>anything</i>	<i>ишта, било шта и ма шта</i>
<i>anybody's</i>	<i>ичији, било чији и ма чији</i>
<i>either (of)</i>	<i>///</i>

Наредни примери из изабраног паралелног корпуса илуструју еквиваленцију модела афирмативне лексичке суперлативности у српском и енглеском језику, утврђену и на основу дефиниција из релевантних речника:

- (1) The effect of CE can be much *broader than any other subject*.
→ Грађанско васпитање може да има много *шири* утицај *него било који други предмет*.
- (2) A sailor grows old *sooner than any other man*.
→ Морнар *брже* стари *него ико други*.
- (3) He kept them *straighter than anyone did*.
→ Држао их је *усправније* *него ико други*.
- (4) And my sore throats, you know, are always *worse than anybody's*.
→ А моје гушобоље, ти знаш, увек су *горе* *него ма чије*.
- (5) But I believe my feelings are *stronger than anybody's*.
→ Уверена сам да су моја осећања *јача* *од било чијих*.
- (6) [...] what interested her at the time rather *more than anything else in the world*.
→ [...] који ју је тренутно интересовао *више* *него било шта друго на свету*.
- (7) [...] in hope of its producing a *better effect than anything* he had yet been able to say or do.
→ [...] надајући се да ће то имати *боље последице* *него ма шта друго* што је дотада могао рећи или учинити.
- (8) Sam's voice was *louder than all the rest!*
→ Сам има *јачи глас* *од свих осталих*.
- (9) Her duplicity hurts me *more than all*.
→ Њена дволичност ме боли *више* *него све остало*.
- (10) *Worse than all!*
→ *Горе од свега*. (ЕСПК 2012)

Енглески језик у свом лексичком репертоару поседује лексеме *both* (генерализације) и *either* (негенерализације) које означавају двојне скупове у којима прва селекује оба члана тог скупа, а друга једног, било којег од два. Првој лексеми преводни еквиваленти су универзални квантификатори *оба/обе/оба/обојица*, што илуструје и пример из паралелног електронског корпуса:

Yes, in power I was equal to the king. At the same time there was another power that was a trifle *stronger than both of us*.
→ Да, по моћи сам био једнак краљу али, но ту је била једна моћ, нешто *јача* *од нас обојице*. (ЕСПК 2012)

Лексема *either* нема адекватног преводног еквивалента у српском језику који би на исти начин селекувао било којег једног члана дуалног скупа. Најближи су јој значењски еквиваленти енглеског *any*, који су негенерализујући, али нису ограничени на двојни скуп. У моделима афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности у којима опште заменице и детерминатори генерализације и негенерализације испољавају суштински иста својства, еквиваленти лексеме *either* су и *оба/обе/оба/обојица* који означавају дуал, али су квантификатори генерализације:

She played a great deal *better than either of the Miss Musgroves*.
Она је свирала много *боље* *него иједна од госпођица Мазгров*. (ЕСПК 2012)
= Она је свирала много *боље* *од обе госпођице Мазгров*.

У корпусу наилазимо и на занимљиве примере у којима су *both/either* преведени конструкцијама *и од X и од Y*, односно *него и X и Y*:

- (1) International treaties are in the legislative hierarchy *higher than both federal and republican statutes*.
→ Положај међународних уговора је у хијерархији правних аката *виши и од савезних и од републичких закона*.
- (2) You will be so infinitely *dearer* to me, my Catherine, *than either Anne or Maria*.
→ Ви ћете ми бити бесконачно *дражи*, моја Катарина, *него и Ана и Марија*.
- (3) It was very agreeable that Captain Wentworth should be a *richer man than either Captain Benwick or Charles Hayter*.
→ Било јој је врло мило што је капетан Вентворт *богатији и од капетана Бенвика и од Чарлса Хејтера*. (ЕСПК 2012)

Употреба конструкција типа *и од X и од Y* у овом контексту је понекад и нужна. Енглеско *both* има могућност употребе у именичким фразама у множини када оба изабрана појма припадају истом подскупу (нпр. *both laws*). Исти је случај и са српским универзалним квантификатором *оба/обе* (нпр. *оба закона*). Неретко се два појма не могу објединити у двочлани скуп па се морају засебно именовати (нпр. *савезни закони и републички закони*). Енглески универзални квантификатор *both* има могућност увођења и таквих именичких фраза (нпр. *both federal and republican statutes*), док српски квантификатор *оба/обе* нема (нпр. **оба савезни закони и републички закони*). У том случају се у српском језику употребљава конструкција *и од* (једног) *и од* (другог) (нпр. *и од савезног и од републичког закона*) или *него и* (један) *и* (други) (нпр. *него и републички и савезни закон*).

Овом корпусном анализом установили смо да се суперлатив нужно не генерише ни са афирмативним детерминаторима ни са афирмативним заменицама универзалне квантификације:³⁵

The silence is worse than all the violence. ≠ The silence is the worst. Honesty is tougher than any tongue. ≠ Honesty is the toughest. Their expressions spoke louder than any words. ≠ Their expressions spoke loudest. The earth was softer than any carpet beneath her toes. ≠ The earth was the softest. Human eye is better than any camera. ≠ Human eye is the best. The furniture there was nicer than any she'd ever owned. ≠ The furniture there was the nicest. The first music rehearsal was funnier than anything in the script. ≠ The first music rehearsal was the funniest in the script. But I saw beanbags on the floor, brighter than anything in our apartment back home. ≠ But I saw beanbags, the brightest thing in our apartment back home. And so far, it's better than anything the Democrats have come up with. ≠ And so far, it's the best. In his defense, he is working harder than all of the girls. ≠ In his defense, he is working hardest. (COCA)

Као човек био је бистрији од сваке наше реке. ≠ Као човек био је најбистрији. Коњи су били бржи од сваке птице и сваког авиона. ≠ Коњи су били најбржи. Алан Дигбе има више наступа на евро-сцени него сви моји момци. ≠ Алан Дигбе има највише наступа на евро-сцени. Достојевски је био у праву када је говорио да је стварност фантастичнија од сваке литературе. ≠ Достојевски је био у праву када је говорио да је стварност најфантастичнија. У ДОС-у има људи који су више били у власти него било ко из ЈУЛ-а. ≠ У ДОС-у има људи који су највише били у власти. (КССЈ 2013)

³⁵Резултати истраживања о могућим интерпретацијама конструкција са морфолошким компаративом и општим заменицама и детерминаторима у поређеници објављени су у раду Ј. Јосијевић (2017).

Конструкције са компаративом придева/прилога и поредбеницом која садржи афирмативни универзални квантификатор имају значење суперлатива када појам из поређенице (нпр. *John/Џон*) припада скупу означеном поредбеницом:

John is faster than every boy in the team. ⇒ John is the fastest in the team.
Џон је бржи од свих дечака у екипи. ⇒ Џон је најбржи у екипи.

Ипак, појам изражен поређеницом не мора увек да припада скупу појмова означеним поредбеницом. Некада он логички није обухваћен тим скупом:

John is faster than every girl in the team. ≠ John is the fastest in the team.
Џон је бржи од свих девојчица у екипи. ≠ Џон је најбржи у екипи.

У том случају, конструкције са компаративом и општим заменицама и детерминаторима немају суперлативно значење. Тада оне задржавају значење компаратива. Значење компаративних конструкција са афирмативним универзалним квантификаторима почива на семантичким и логичким основама. У примерима изолованим из контекста бива понекад нејасно да ли појам означен поређеницом припада или не припада скупу у коме се врши поређење, а самим тим и да ли целокупне реченице имају вредност суперлатива или компаратива. Узмимо на пример:

- (1) It's funnier than anything Shakespeare ever wrote.
- (2) She's (Hillary Clinton) actually polling higher than any of the Republican candidates. (COCA)

Реченица *It's funnier than anything Shakespeare ever wrote* може имати значење суперлатива уколико се заменица *it* односи на неко од Шекспирових дела (⇒ *It's the funniest play Shakespeare ever wrote*), али не и уколико се ради о комаду било ког другог аутора. Дилеме овог типа најчешће су разрешене у ширем реченичном или текстуалном контексту:

'A Servant of Two Masters' (adapted from Carlo Goldoni...): Classic comedy about crafty clown Truffaldino: "This is the funniest play this audience will have ever seen, and it's funnier than anything Shakespeare ever wrote." (COCA)

Појам на који се односи заменица *it* (драма *A Servant of Two Masters*) не припада скупу означеном поредбеницом (*anything Shakespeare ever wrote*) па конструкције немају значење суперлатива. Некада за раздвозначавање није неопходан ни шири реченични или текстуални контекст, већ се за адекватну интерпретацију говорници ослањају на општа знања о свету који их окружује. У примеру *She's actually polling higher than any of the Republican candidates* подразумева се да говорници знају да је Хилари Клинтон (*She*) кандидат демократа. Хилари Клинтон не припада скупу означеном као *републикански кандидат* па реченица нема суперлативну интерпретацију. Да уместо синтагме *republican candidates* стоји *democratic candidates*, реченична конструкција би имала суперлативно значење:

Hillary Clinton is polling higher than any of the Republican candidates.
⇒ Hillary Clinton is polling the highest of any Republican candidates.
Hillary Clinton is polling higher than any of the Democratic candidates.
⇒ Hillary Clinton is polling highest among Democratic candidates.

4.1.2. Модели са месним/временским заменичким прилозима

У моделе афирмативне суперлативности у српском језику сврстава се и модел са месним и временским заменичким прилозима универзалне квантификације (Ковачевић 2003а: 32):

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + НЕГО + МЕСНИ или ВРЕМЕНСКИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ с префиксом *и-* или партикулама *ма* и *било*:

Сиромашне земље су сада *бедније него икада* [→ *најбедније*]. Било како било, свијет је данас ипак *бољи него икада прије* [→ *најбољи*]. Субвенције које су добијале владине новине биле су *веће него икада* [→ *највеће*] до тада. [...] цене ниске а традиционалне музичке форме из региона *богатије него било где* [→ *најбогатије*] у Европи [...]. Све су то разлози због којих су њихове реформе *толико брже и толико ефикасније него било где* [→ *најбрже и најефикасније*] у Европи [...]. Овде су *безбеднији него било где другде* [→ *најбезбеднији*]. Стоку ту *боље хране него било где другде* [→ *најбоље*]. Ту има *више* кретања *него било где другде* [→ *највише*]. *Дубља* је *него било где другде* [→ *најдубља*]. Највише излажем у Немачкој и тамо продајем *више* својих радова *него било где другде* [→ *највише*]. У Америци људи раде *више него игде другде* [→ *највише*]. Овде је гласноћом *присутнији него игде другде* [→ *најприсутнији*]. За сир и масло казао је да су *бољи него игде другде* [→ *најбољи*]. [...] представљало ону тачку на којој би оружани сукоб НАТО – Русија био *извеснији него било где другде* [→ *најизвеснији*]. [...] у којима је тешко пронаћи топлину и људско разумевање и у којима се неморал чини *већим и опаснијим него било где другде* [→ *највећим и најопаснијим*]. А то опет чини да су овде злочини *тежи и грозоморнији него игде другде* [→ *најтежи и најгрозоморнији*]. (КССЈ 2013)

У моделима лексичко-синтаксичке суперлативности јављају се заменички неодређени неререференцијални прилози, који су као што се види из приложеног неретко удружени са месним прилогом *другде*. Он се дефинише као „на ком другом месту” (РМС I 1990: 787). Месни заменички прилози *било где*, *игде* и *ма где* значењски су дакле садржани у прилогу *другде*. Он је од њих семантички богатији у том смислу да маркира „другост”, односно ексклузивност месне одреднице која је експлицирана или имплицирана као место у коме је особина или својство највише изражено. Семантички богатији прилог *другде* може се јавити у моделима афирмативне суперлативности и самостално:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + НЕГО + МЕСНИ ПРИЛОГ *другде*:

[...] а има једна тачка нешто *светлија* на североистоку *него другде* [→ *најсветлија на североистоку*]. Подручја Васељене у коме су извори *проређенији него другде* [→ *најпроређенији*]. [...] све је то некако *хладније, мрачније него другде* [→ *најхладније, најмрачније*]. [...] криза је свуда присутна, али је криза код нас *блажа него другде* [→ *најблажа*]. [...] где су богаташи били *богатији него другде* [→ *најбогатији*], а сиромашни *бројнији* [→ *најбројнији*] [...]. Невероватно, али истинито, тамо су трошкови три пута *нижи него другде* [→ *најнижи*]. Домаћице више чак ни у супермаркету не купују све што им треба, него само оно што је *јефтиније него другде* [→ *ту најјефтиније*] [...]. Они се ту развијају *спорије него другде* [→ *најспорије*]. [...] политичка збивања, која су у нашој земљи била *дуготрајнија и неповољнија него другде* [→ *најдуготрајнија и најнеповољнија*]. [...] чувени златиборски специјалитети који су овде увек *укуснији него другде где их копирају* [→ *овде најукуснији*]. Задатак регистровања дијалекатске слике ту је очигледно *хитнији него другде* [→ *најхитнији*]. (КССЈ 2013)

Временска инстанца у којој је особина или својство заступљено у највишој мери најчешће се експлицира деиктичким временским прилозима *сада*, *тад(а)*, *онда*, *у то време*, а место месним прилозима попут *овде*, *тамо*, *ту*. Неретко време и место нису експлицирани, те се контекстуално изводе (*Дубља је [овде] него било где другде. За сир и масло казао је да су бољи [тамо] него игде другде*).

У репертоару енглеског језика доступни су прилози места *everywhere (else)*, *anywhere (else)*, *elsewhere*, али и временски прилог *ever* (Кверк и др. 1985: 377). Сви су забележени у конструкцијама афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности па можемо дефинисати модел:³⁶

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *THAN* + МЕСНИ или ВРЕМЕНСКИ ПРИЛОГ *anywhere, elsewhere, ever*:

The rate is *higher than anywhere else* [→ *the highest*] in the world. The cost of cigarettes is *higher than anywhere else* [→ *the highest*] in the state. Our health care industry is so *much more expensive than anywhere else* [→ *the most expensive*] in the world. You could still find properties that were *much more affordable than anywhere else* [→ *the most affordable*]. New immigrants may prefer working in enclaves if wages are *higher than elsewhere* [→ *the highest*]. The costs of living and doing business in New Hampshire are *lower than elsewhere* [→ *the lowest*] in the region. At least one survey shows that customer confidence in New England is *lower than elsewhere* [→ *the lowest*] in the country. Since *it's harder than ever* [→ *it is now the hardest*] to find work. And the farm's organic tradition is *stronger than ever* [→ *is the strongest now*]. It is *easier than ever* [→ *it is the easiest now*]. Everything is changing *faster than ever* [→ *the fastest now*]. She admits that she's *happier than ever* [→ *the happiest now*]. (СОСА)

Серије компаративних репрезентација којима се генерише суперлативност у моделима са општим месним и временским прилозима могле би се представити на следећи начин:

У Београду сам срећнија него било где другде. =

↔ Београду сам срећнија него на једном/неком/било ком другом месту m_1 .

∧ У Београду сам срећнија него на једном/неком/било ком другом месту m_2 .

(...)

∧ У Београду сам срећнија него на једном/неком/било ком другом месту m_n .

↔ *У Београду сам најсрећнија.*

Сада сам срећнија него икада. =

↔ Сада сам срећнија него у једном/неком/било ком тренутку t_1 .

∧ Сада сам срећнија него у једном/неком/било ком тренутку t_2 .

(...)

∧ Сада сам срећнија него у једном/неком/било ком тренутку t_n .

↔ *Сада сам најсрећнија.*

Заменички месни прилог *anywhere* дефинише се као „in, to or at any place or (especially in questions and negatives) some place” (CD) и значењски је подударан српским заменичким прилозима *игде*, *било где* и *ма где*. У моделима афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности прилог *anywhere* неретко се јавља удружен са постмодификатором *else* (нпр. *anywhere else*), као што се српски прилози *игде*, *било где* и *ма где* јављају у конструкцијама са месним прилогом *другде*. Српски прилог *другде*

³⁶Резултати истраживања о моделима афирмативне суперлативности са заменичким месним и временским прилозима универзалне квантификације у енглеском језику објављени су у раду Ј. Јосијевић (2016).

јавља се у моделима афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности и самостално (*боље него другде*). Енглеско *else* нема могућност самосталне употребе. Ипак, оно твори месни прилог *elsewhere* („anywhere or somewhere else”, CD). Временски прилог *ever* одређује се као „at any time” (CD) и одговарају му српски временски прилози *икад(а)*, *било кад* и *ма кад*. Еквивалентност међу доступним заменичким месним и временским прилозима манифестује се и у моделима афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности:

- (1) The rocket bombs crashed *oftener than ever*.
→ Ракетне бомбе су падале *чешће него икад*.
- (2) Her grey eyes still flitted from face to face, *more guiltily than ever*.
→ Сиве очи су му и даље летеле од лица до лица, *стидљивије него икада*.
- (3) She thought Lady Bertram sat *longer than ever*.
→ Чинило јој се да леди Бертрам седи за столом *дуже него икада*.
- (4) An English criminal, you know, is always *better* concealed in London *than anywhere else*.
→ Ви добро знате да је енглески кривац увек боље сакривен у Лондону *него било где другде*.
- (5) But I know that I like to be at home *more than anywhere else*.
→ Али знам да више волим да будем код куће *него игде другде*.
- (6) The levels and intensities of hazardous exposures may be *greater* at work *than elsewhere*.
→ Нивои и интензитети штетних експозиција могу бити *већи* на раду *него било где другде*. (ЕСПК 2012).

За сам крај овог прегледа скренућемо пажњу на још једну подударност између два језика. Још је М. Ковачевић (2003а) установио да се у моделима афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности у српском језику јављају само заменички месни и временски прилози творени префиксом *и-* или партикулама *ма* и *било*. Типични универзални квантификатори, попут *свуда* и *увек*, не бележе се у моделима афирмативне суперлативности. Иста правилност уочена је у енглеском језику:

*У Београду ми је тада било боље него *свуда*.
У Београду ми је тада било боље него *било где*.
*Сада сам срећнија него *увек*.
Сада сам срећнија него *икада*.

*In Belgrade, I had better time than *everywhere else*.
In Belgrade, I had better time than *anywhere else*.
*I am now happier here than *always*.
I am now happier here than *ever*.

Прилог универзалне временске квантификације *увек* по својој природи не подразумева границе у смислу адлативности (нпр. *до сада*) или аблативности (нпр. *од сада*) (Пипер и др. 2005: 771, Чутура 2006б). Он увек око себе окупља семантички сродне прилоге са којима дели архисему 'неограничено трајање', а чланови групе обједињени су и сеамама нижег ранга (Чутура 2006а: 71). Универзалност је његово основно значење. Он нема додатних значењских компоненти и стога је стилски и семантички немаркиран па самим тим и најфреквентнији (ибид. 71). Заменички неодређени неререференцијални временски прилози имају лимитативну компоненту и могу имати својство једнострано ограничене опште квантификације (Пипер и др. 2005: 778). Управо то својство им омогућава да буду употребљени у моделима афирмативне суперлативности. Овде их одликује својство адлативности – значе 'било кад' уз додатно семантичко обележје 'до

сад'. У том смислу они су завршно лимитирани, док антериорно сежу у бесконачност. Ипак, ово не може да објасни и разлике између месних прилога типа *свуда* (*everywhere*) и *игде, ма где* и *било где* (*anywhere* и *elsewhere*). Мора да постоји нека разлика између универзалних квантификатора *свуда* и *everywhere* и неодређених нереференцијалних месних прилога која би код првих блокирала механизам генерисања суперлативних значења кроз серију компаративних репрезентација. Једино логично објашњење овде би било да и месни и временски неодређени нереференцијални прилози кодирају скупове временских и просторних тачака. Такви скупови допуштала би да се заступљеност особине или својства у одабраној временској или просторној инстанци независно пореди са сваком појединачном тачком у скупу у коме се врши поређење. Са друге стране, за универзалне квантификаторе попут *свуда*, *everywhere*, *увек* и *always* важило би да не означавају никакав скуп, већ једну нераскидиву целину која се не може рашчланити на појединачне временске и просторне тачке са којима би се могла извршити засебна поређења.

4.1.3. Модели са лексемама значења 'сви'

Суперлативност модела са општим заменицама и детерминаторима генерализације и негенерализације почивала је на лексичком потенцијалу ове класе заменица да селектују читав скуп у коме се врши поређење. Опус лексема које макар у овом контексту имају такву семантичку моћ шири је но што досадашња литература предвиђа. Постоје лексичка средства која нису обухваћена појмом опште заменице (генерализације и негенерализације), а које као архисему имају 'сви'.

На првом месту то би био универзални квантификатор *оба/обе*. Својство универзалне квантификације броја *оба/обе* ('сви, укупно два') описано је у србистичкој литератури (Пипер и др. 2002: 876). Овај универзални квантификатор јавља се и као детерминатор и као заменица:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + ОД/НЕГО + *оба/обе* (ИФ):

Наша тенисерка је у досадашњим сусретима била *успешнија од обе потенцијалне противнице* [→ *најуспешнија од њих три*]. Има тек 26 година и *млађа је од обе сестре Вилијамс* [→ *најмлађа је од њих три*]. На основу виђеног уверен сам да смо *квалитетнији од оба ривала* [→ *најквалитетнији међу ривалима*]. Занимљиво је да је финална трка била доста *спорија него обе квалификационе трке* [→ *најспорија од три трке*]. [...] нису добро по себи, већ је оно (добро), нешто треће, „различито од њих, а боље од оба” [→ *најбоље*]. Сад син поче да наслућује да је он добио *веће богатство него оба његова брата* [→ *највеће богатство*] [...]. (КССЈ 2013)

Лексема *оба/обе* има у себи садржано значење 'сви', али је семантички богатија у том смислу да означава двојину. Тиме *оба/обе* број чланова са којима се појам из поређенице пореди ограничава на два. Скупови у којима се врше поређења овде имају укупно три члана (један који се пореди и два са којима се пореди). Када се у поредбеници уз компаратив придева и прилога нађу множински облици *остали/остале/остала* (+ ИФ), конструкција има суперлативно значење:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + ОД/НЕГО + *остали/остале/остала* (ИФ):

Био је *нижи од осталих чаробњака* [→ *најнижи чаробњак од свих*]. Сугеришу да је тај дувански производ *мање штетан од осталих дуванских производа* [→ *најмање штетан од свих дуванских производа*]. Познато је да ја због неких здравствених проблема велику врућину подносим *теже него остали играчи* [→ *најтеже од свих играча*]. Тачно је, живели су *скромније него остали делови Србије* [→ *најскромније*].

од свих делова Србије]. Амбасадори великих сила у нашој земљи се понашају *многа слободније него остали дипломатски представници* [→ *најслободније од свих дипломатских представника*]. Габријел му је био *ближи него остали* [→ *најближи од свих*]. Један последњи крик *дужи него остали* [→ *најдужи од свих*] [...]. [...] сад можда се из овог мог претходног говора види да смо можда ми *кривљи него остали* [→ *најкривљи од свих*] [...]. То значи да су Будућност и Хемофарм морали да постигну ниво форме за такво такмичење *многа раније него остали* [→ *најраније од свих*] и то их чини веома озбиљним противницима [...]. Сигурно живим *боље него остали* [→ *најбоље од свих*]. То најбоље знају предузетници, политичари и велики визионари који је користе *чешће него остали* [→ *најчешће од свих*]. (КССЈ 2013)

Остали/остале/остала дефинише се као „сви који преостају после поменутих или узетих у обзир; други” (РМС IV 1990: 227). Лексема означава и ексклузију појма (или појмова) датих у поређеници. То додатно семантичко обележје пружа могућност множинској лексеми *остали/остале/остала* да се јави и као постмодификатор опште заменице *сви/све/сва*, а да добијена конструкција не буде плеонастична:

На целом свету бићеш *више цењен од свих осталих бића* [→ *највише цењено биће*]. Када је после дужег времена једна југословенска селекција била физички *далеко спремнија од свих осталих екипа* [→ *најспремнија екипа*]. Важно је напоменути да је „Политика“ *боље од свих осталих* [→ *најбоље од свих*] дневних листова поднела удар поскупљења. Кажем да је *многа несрећнији него сви остали људи* [→ *најнесрећнији човек*]. Био си *већи мангун него сва остала сеоска деца* [→ *највећи мангун међу сеоском децом*]. [...] та земља је, такође, *брже од свих осталих* [→ *најбрже*], запала у рецесију услед светске финансијске кризе. Њена дволичност ме боли *више него све остало* [→ *највише*]. А Зидан је у фудбалу *многа више него сви остали* [→ *највише*]. Они су на том острву живели *дуже него све остале птице* [→ *најдуже од свих птица*]. (КССЈ 2013)

У моделима афирмативне суперлативности јавља се и именица са истом значењском основом – *остатак*, која уводи именичке фразе у партитивном генитиву:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *ОД/НЕГО* + *остатак* (ИФ):

Београд има *више корисника централног грејања него остатак Србије* [→ *највише корисника централног грејања у Србији*]. У исто време, Руси умиру *многа раније него остатак развијеног света* [→ *најраније од свих народа развијеног света*]. Напредњацима, којима Војводина иде *слабије него остатак Србије* [→ *најслабије у Србији*]. Србе је овај снимак згрозио можда и *више него остатак света* [→ *највише*]. Свака статуа је имала смоквин лист који је био *светлији од остатка фигуре* [→ *најсветлији на фигури*]. [...] да је подручје Космета бомбардовано *убитачније од остатка земље* [→ *најубитачније*]. [...] економска криза и висока стопа незапослености погодиле су ову земљу *многа раније него остатак Европе* [→ *најраније у Европи*]. Бразил је у кризу ушао *касније од остатка света* [→ *најкасније*] и сва је прилика да ће из ње изаћи брже од других. [...] у њеној соби која је за нијансу *љупкија од остатка усквотиране двоспратне куће* [→ *најљупкија у усквотираној двоспратној кући*] [...]. У Клиперсима, *бољи од остатка екипе* [→ *најбољи у екипи*] био је Блејк Грифин са 16 поена. Овај град је по традицији политички и економски *напреднији од остатка Југославије* [→ *најнапреднији у Југославији*] [...]. (КССЈ 2013)

На крају, у српском језику наилазимо и на реченичне структуре које у поредбеници садрже лексеме *други/друге/друга* употребљене као заменице или детерминаторе множинских именичких фраза:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *ОД/НЕГО* + *други/друге/друга* (ИФ у множини):

Ти имаш *бољег коња него други* [→ *најбољег коња*]. Био је врло честит, *много честитији него други* [→ *најчеститији*]. Буде наду да је наш подмладак опет *бољи, маштовитији, лепршавији од других* [→ *најбољи, најмаштовитији, најлепршавији*]. Стабилни девизни курс и стабилан и ликвидан финансијски сектор Србију чине *стабилнијом од других земаља у окружењу* [→ *најстабилнијом земљом у окружењу*]. Француска је *чешиће од других земаља* [→ *земља која је најчешиће*] западала у такву ситуацију „празног хода”. Такав оквир ће неке обреде начинити *вероватнијим од других* [→ *највероватнијим*]. Хвалећи, јасна ствар, енглеску владу да се према колонијама понаша *великодушније од других европских сила* [→ *највеликодушније од свих европских сила*]. Слобода је, наиме, била *важнија од других циљева* [→ *најважнији циљ*] [...]. Потом налазиш нову жену, *савршенију од других* [→ *најсавршенију*] – а онда она чини то исто, само мање савршено [...]. Знаш такође и да је био члан министарског кабинета, и да своје обавезе није обављао *горе него други* [→ *најгоре*] [...]. Овај пензионисани подофицир, иначе ратни возач команданта ВРС, ухапшен је 9. маја, знатно *касније него други „јатаци”* [→ *најкасније од свих јатака*] [...]. (КССЈ 2013)

Други/друге/друга дефинише се као „остали (из броја истоврсних)” (РМС I 1990: 788). Конструкције имају значење суперлатива само у именичким фразама у множини. Када су поредбенице у једнини (*Марија мисли да је паметнија од друге девојчице*), врши се поређење два члана скупа којима се могу приписати два степена својства (*паметан – паметнији*). Да би постојао суперлатив као трећи степен, неопходно је да скуп појмова који се пореде броји минимум три члана (*паметан – паметнији – најпаметнији*).

Поред заменица и заменичких прилога универзалне квантификације, у моделима афирмативне суперлативности у енглеском језику јављају се и друге заменичке и незаменичке речи.³⁷ То су прво придев *other* (у именичкој фрази у множини) и множинска заменица *the others*:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *THAN* + *the others/other* (ИФ у множини):

I believe that the capitalist generation is *better than the others* [→ *the best generation*]. The kid was *shorter than the others* [→ *the shortest in the group*] but muscular and stocky. A few days later the interrogator found a cell that was *better lit than the others* [→ *the best lit*]. She thinks Holmes was *more comfortable with her than the others* [→ *the most comfortable with her*]. It was *larger than the others* [→ *the largest*]. Women whose diets were high in sodium were *less depressed than other women* [→ *the least depressed*]. This third film illustrates *more transparently than the others* [→ *the most transparently*] how charro movie promoted a more conservative view of society [...]. We all checked out site a little more (me *more thoroughly than the others* [→ *the most thoroughly*]) [...]. [...] he feels the heat from the lights *more painfully than the others* [→ *the most painfully of all the people*] in the room. [...] one stage would be demonstrated *more dominantly than the others* [→ *the most dominantly*] depending on the teaching experience of a given individual [...]. It must have come up *more cautiously than the others* [→ *the most cautiously*]. [...] that "social costs" was covered *more frequently and*

³⁷Резултати истраживања о овој скупини модела у енглеском језику објављени су у раду Ј. Јосијевић и И. Палибрк (2019).

prominently than the other two topics [→ *the most frequently and prominently of all three topics*]. The extra memory helped this machine play 3D games *more smoothly than the other two Celerons did* [→ *the most smoothly of all three Celerons*]. (COCA)

Лексема *other/others* у речнику се дефинише као „those remaining in a group” (OED). Она дакле означава све који уз појам изражен поређеницом постоје у скупу у коме се врши поређење. У моделима афирмативне суперлативности јавља се и именица *rest* са или без партитивног генитива (*of* фраза):

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *THAN* + *the rest (of)*:

He goes, you're *so much smarter than the rest of us* [→ *the smartest*]. His forehead, *paler than the rest* [→ *the palest part*] of his face. One fellow *more impudent than the rest* [→ *the most impudent in the group*]. The British defense which is not great but *better than the rest of* [→ *the best in*] Europe. The psychologist, who was *older than the rest of us* [→ *the oldest among us*], served as the expedition's leader. [...] because the Kurds tend to be *more pious than the rest of the society* [→ *the most pious*]. [...] the elderly, and people with a long-term illness are *more susceptible than the rest of the population* [→ *the most susceptible*]. [...] a brute demand in our culture for the military to be *more moral than the rest of us* [→ *the most moral*] in nonfunctionally grounded contexts. You guys see these storms a lot *more frequently than the rest of the country does* [→ *the most frequently*]. [...] they would have kept him so for 24 hours, if one *more merciful than the rest* [→ *the most merciful*], had not taken pity on him. The brain is just another organ, albeit *more intricate than the rest* [→ *the most intricate one*]. The ultraconservatives resist technological changes *more strongly than the rest of* [→ *the most strongly of all*] the Amish in Clear Brook. There is very consistent evidence that the Arctic is warming much *more rapidly than the rest of the planet* [→ *the most rapidly*]. (COCA)

Именица *rest* у речнику се одређује као „the remaining part of something; the remaining people or things; the others” (OED). И ова лексема означава све појмове који заједно са појмом који се пореди чине скуп у коме се врши поређење.

Лексичка средства која смо овде анализирали поред основног значењског обележја 'сви' увек садрже и додатне значењске компоненте. Код лексема *оба/обе* и *both* присутно је семантичко обележје двојности – 'сви од два'. Скуп у коме се врши поређење бива квантификативно одређен на три члана. Код свих осталих лексичких средстава, уз интегралну сему 'сви', присутна је и додатна семантичка компонента 'остали', односно 'који преостају'. Сема 'сви' заслужна је за то што ова лексичка средства имају семантички потенцијал да означе целокупност скупа у коме се врши поређење, па суперлативност ових модела почива на истим семантичким основама као код општих заменица и детерминатора. Механизам генерисања суперлативног значења могао би се представити на следећи начин:

Марија је боља од осталих/других девојчица из групе. ↔

Марија је боља од остатка групе. ↔

Марија је боља од Ане.

^ Марија је боља од Бојане.

^ Марија је боља од Весне.

↔ Марија је најбоља (у скупу Y)

Код модела са општим заменицама и детерминаторима постављен је услов да конструкције имају значење суперлатива ако и само ако појам из поређенице логички припада скупу у коме се врши поређење. Код лексичких средстава која смо овде

анализирали таквих ограничења нема. Све лексеме подразумевају припадност истом скупу, тј. истоврсност. Ако би се њима уводили скупови којима појам из поређенице значењски не припада, конструкције би представљале семантичке аномалије:

Ана је бржа од других/осталих девојчица из разреда.

*Ана је боља од других/осталих дечака из разреда.

Anna was faster than the other girls in her class.

*Anna was faster than the other boys in her class.

То са универзалним квантификаторима *оба/обе*, тј. *both* није случај. Они могу да уведу неистоврстан скуп, налик на опште заменице и детерминаторе, али тако да суперлативна интерпретација опстаје:

Ана је бржа од обе девојчице. → Ана је најбржа од њих три.

Ана је бржа од оба дечака. → Ана је најбржа од њих троје.

Anna was faster than both girls. → Anna was the fastest among the three.

Anna was faster than both boys. → Anna was the fastest among the three.

Код ових модела ипак постоји ограничење да број појмова означених поредбеницом мора да буде једнак или већи од два. Општим заменицама и детерминаторима овакво ограничење није било неопходно, јер се ова лексичка средства у најмању руку односе на двојне скупове (нпр. *both*), те је број чланова скупа у коме се врши поређење увек три или више. Лексеме које смо овде анализирали могу у поредбеници да означе више појмова са којима се врши поређење или само један такав појам:

Ана је била бржа од других девојчица

Ана је била брже од друге девојчице.

Anna was faster than the other girls.

Anna was faster than the other girl.

У првом случају конструкције имају значење суперлатива, док се у другом задржава значење компаратива. Ако скуп чине две девојчице Марија и Ана, генерише се само једна компаративна репрезентација:

Марија је боља од друге девојчице.

↔ Марија је боља од Ане.

За суперлативно значење неопходно је да се појам из поређенице пореди са најмање два појма, тј. да механизам садржи најмање две компаративне репрезентације. Изузетак представљају енглеско *both* и српско *оба/обе*, који број преосталих чланова скупа увек одређују на два. Ово ограничење одражава се и на морфо-синтаксички план па све конструкције које су сада анализирани имају значење суперлатива само када се у поредбеници јаве именичке фразе у множини.

Овде анализирана лексичка средства међусобно су конкурентна у изражавању афирмативне суперлативности, што илуструју и примери из паралелног корпуса:

- (1) If any one faculty of our nature may be called *more wonderful than the rest*, I do think it is memory.

- Ако се и за једну способност наше природе може рећи да је *чудеснија од осталих*, ја заиста мислим да је то памћење.
- (2) [...] there was one necklace *more frequently* placed before her eyes *than the rest*.
→ [...] јер јој се учинило да јој је на једну огрлицу указивано *више од осталих*.
- (3) [...] because the crisis and high unemployment hit the country much *earlier than the rest of Europe*.
→ [...] будући да су економска криза и висока стопа незапослености погодиле ову земљу много *раније него остатак Европе*.
- (4) Politicians and other people in public office need to withstand much *more criticism than the others*.
→ Политичари и остала лица на јавним функцијама дужни су да трпе много *јачу критику и увреде него други*.
- (5) Some kinds of failure are *better than other kinds*, that's all.
→ Неки неуспеси су *бољи од других*, то је све.
- (6) Suicide is still a taboo topic but it takes *more* young lives *than other forms* of violence.
→ Самоубиство је још увек табу тема, али оно односи *више* младих живота *од других облика* насиља.
- (7) The new National Library among the surveyed libraries offers relatively *more limited* number of services *than the others*.
→ Национална библиотека Уганде, с обзиром да је скоро установљена, нуди *мањи број услуга од осталих библиотека*.
- (8) But the cell was little *more comfortable than the others* he had been in.
→ Али ћелија је била нешто *удобнија него остале* у којима је био. (ЕСПК 2012)

Наилазимо и на свега два примера која илуструју да су ови модели афирмативне суперлативности конкурентни и моделима са општим заменицама и детерминаторима:

- (1) Why would poets be *bigger* scoundrels *than everyone else*?
→ Зашто би песници били *веће* хуље *од осталих људи*?
- (2) Nihilists generally feel *better than everybody else*.
→ Нихилисти се уопште осећају *боље од осталих*. (ЕСПК 2012)

На крају можемо закључити да српски и енглески језик поред општих детерминатора и заменица генерализације и негенерализације располажу и другим лексичким средствима која имају семантички потенцијал да означе целокупност скупа у коме се врши поређење и да као таква уз компаратив придева и прилога творе суперлативне конструкције. Сва лексичка средства која смо овде уочили у једном језику имају своје адекватне значењске еквиваленте у другом.

4.1.4. Модели са лексемама значења 'икад пре'

Суперлативност модела са временским општим заменичким прилозима почива на специфичној интеракцији неодређених неререференцијалних временских прилога и морфолошких компаратива. Временски заменички прилози овде испољавају два елементарна својства: граничну универзалност и адлативност. У српском језику постоје полузаменички и незамењивки прилози који у својој семантичкој основи садрже исте значењске компоненте. Они су семантички богатији, али њихова могућност да творе моделе афирмативне суперлативности заснива се на заједничким семама 'икад' и 'пре'.

У корпусној грађи српског језика у конструкцијама афирмативне суперлативности забележени су полузаменички прилози *досад(а)* и *дотад(а)*, и незамењивки *раније* и *пре*:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + НЕГО + ВРЕМЕНСКИ ПРИЛОЗИ *досад, дотад, раније, пре*:

[...] која је предводник европске иницијативе да се развијене земље *много стриктније него досад* [→ *најстриктније до сада*] обавежу у мерама [...]. [...] јер сам добила уверење да ће подршка САД Међународном трибуналу у Хагу бити још *снажнија него досад* [→ *најснажнија до сада*]. [...] како су његове прилике биле *мање сјајне него до сада* [→ *најмање сјајне до сада*] [...]. [...] већ иду на електронске посредне изборе, који ће бити далеко *строжи него до сада* [→ *најстрожи до сада*] [...]. [...] закључио је на седници да ће убудуће сви прекршаји и испади навијача бити кажњавани *много ригорозније него до сада* [→ *најригорозније до сада*]. Публика је то препознала и *бучније него до тада* [→ *најбучније до тада*] почела да бодри љубимце. Вишестраначки карактер парламента је постао *израженији него до тада* [→ *најизраженији до тада*]. [...] стицај околности који је омогућио да темплари поново засеју своје семе *снажније него до тада* [→ *најснажније до тада*]. Ја још знам и то да сам као прави глупак, још *глупљи него дотада* [→ *најглупљи до тада*] [...]. Ипак, када су, уочи првог светског рата, војни кругови, *директније него дотад* [→ *најдиректније до тада*], покушали да оспоре уставни поредак [...]. Тако да су сада ти изазови за жену *много већи него раније* [→ *највећи до сада*]. Опазила сам да су мршаве и слабе, *слабије и беспомоћније него раније* [→ *најслабије и најбеспомоћније до сада*]. Гледано у целини, положај судства *бољи је него раније* [→ *најбољи је до сада*]. Деловала је *сигурније у себе и слободније него пре* [→ *најсигурније и најслободније до тада*] [...]. И ево га, напokon, годину дана касније: опорављен, али *старији и озбиљнији него пре* [→ *најстарији и најозбиљнији до сада*]. Сада је моја музика *далеко радоснија него пре* [→ *најрадоснија до сада*] [...]. Тако су и трошкови такмичења у Холандији, мада знатно *виши него раније* [→ *највиши до тада*], у последњи час покривени. (КССЈ 2013)

Прилози *досад* (*досада* и *до сада*) у речнику се одређују као „до овога времена” (РМС I 1990: 743), а *дотад* (*дотада* и *до тада*) као „до тога времена” (РМС I 1990: 751). У првом случају, универзалност особине сеже до времена говорења, а у другом до неког временског тренутка одређеног говорном ситуацијом. У тим изабраним временским тренуцима особина или својство више је изражено него било кад у временском интервалу који је претходио. То даље повлачи да је у изабраној временској одредници (*сад(a)* или *тад(a)*) особина или својство највише заступљено. Прилог *раније* одређује се као „*пре, отпре; досад*” (РМС V 1990: 402). Прилог *до сад(a)* значењски је дакле садржан у прилогу *раније*. Оба прилога означавају континуирану антериорност. Разликују се у томе што прилог *раније* не означава увек временску локализацију која сеже до времена говорења, већ може да означи и временски интервал који претходи некој тачци у прошлости (Пипер и др. 2005: 773). Иста својства П. Пипер и др. (2005: 778) приписују и прилогу *пре* који се у речнику дефинише се као: (а) „раније од времена или часа када се што збива” и (б) „досад” (РМС IV 1990: 874). Прилози *пре* и *раније* када се односе на антериорност неке прошле временске инстанце покривају семантичко поље прилога *до тад(a)*. И енглески језик располаже прилошким средствима која су једнострано ограничена временом говора или каквом временском тачком у прошлости, а која антериорно сежу у бесконачност. Њихово присуство бележи се и у моделима афирмативне суперлативности:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + THAN + ВРЕМЕНСКИ ПРИЛОЗИ *before, formerly, earlier и previously*:³⁸

³⁸Резултати истраживања о овој скупуни модела објављени су у раду Ј. Јосијевић (2019).

[...] they repeated, *more anxiously than before* [→ *the most anxiously at that moment*]. [...] then slides her arms back around his waist *even more tenderly than before* [→ *even the most tenderly at that moment*]. She announced, breathing a trifle *more swiftly than before* [→ *the most swiftly at that moment*] [...]. He played the piano *more skillfully than before* [→ *the most skillfully at that moment*] [...]. It is *more assertive and much less calming and pleasant than formerly* [→ *the most assertive and least calming and pleasant now*]. Their own persons are *less secure than formerly* [→ *the least secure now*]. Administrative procedures will be *speedier than formerly* [→ *the speediest now*]. These areas provide a framework from which schools may involve parents *more so than formerly* [→ *the most at this moment*] in the education of their children. But there's no question they are allowed to be *more temperamental than formerly* [→ *the most temperamental now*] [...]. His tone, *less strident than earlier* [→ *the least strident at that point of*] that morning. Is that crystallizing now *more than earlier* [→ *the most*]? Outflows from stock funds continue, but at *a slower pace than earlier* in the year [→ *the slowest pace now*]. Those who saw Kari on her last day say her spirits were *much higher than earlier* [→ *the highest at that point*] in the week. Technology has altered the nature of exploration, rendering it far *less dangerous than previously* [→ *the least dangerous now*]. The water was *more turbid than previously* [→ *the most turbid at that moment*]. The new definitions of normal, borderline and elevated cholesterol are *more stringent than previously* [→ *the most stringent now*] [...]. (COCA)

Дефиниције енглеских прилога *before*, *formerly*, *earlier* и *previously* представљене су у наредној табели:

<i>before</i> , adv	During the period of time preceding (a particular event or time), OED
<i>earlier</i> , adv	Before the present time or before the time one is referring to, OED
<i>previously</i> , adv	Before the present time or the time referred to, CD
<i>formerly</i> , adv	Before the present time or in the past, CD

Табела 18: Временски прилози са значењем 'икад пре'.

У свим дефиницијама присутне су јасне значењске одреднице да прилози означавају временску локализацију која претходи садашњем тренутку који је одређен говорном ситуацијом или неком прошлом тренутку (који може бити експлициран или је контекстуално имплициран). У том смислу и енглески временски прилози који се јављају у моделима афирмативне суперлативности могу имати значење *до сада(a)* и *до тада(a)*.

И српски и енглески временски прилози који се јављају у моделима афирмативне суперлативности могу означавати, налик на временске прилоге универзалне квантификације (*икад(a)* и *ever*), целокупан временски интервал пре неког тренутка t , који обухвата $\{t_1, t_2, t_3, \dots, t_n\}$. Ако узмемо да је изабрани тренутак t заправо *сада*, механизам генерисања суперлативног значења можемо представити на следећи начин:

Сада је боље него пре/раније.
 Сада је боље него у тренутку t_1 .
 \wedge Сада је боље него у тренутку t_2 .
 (...)
 \wedge Сада је боље него у тренутку t_n .
 \leftrightarrow Сада је најбоље.

Тренутак t може да буде и нека временска тачка у прошлости (*тада*) где ће временске тачке $\{t_1, t_2, t_3, \dots, t_n\}$ имати временску локализацију која сеже до t . Имајући у виду да

суперлативност ових модела почива на лексичким, семантичким и логичким принципима, не чуди што је њихов начин реализације у два језика у доброј мери подударан:

- (1) He tried with a little *more success than before* to summon up the image of O'Brien.
→ Он покуша, са мало *више успеха него раније*, да дозове слику О'Брајена.
- (2) Catherine heard, admired, and wondered with *more genuine feeling than before*.
→ Катарина је слушала, чудила се и дивила с много *природнијим осећањима него пре*.
- (3) [...] and Anne continuing fully sensible of his being *less at ease than formerly*.
→ [...] док је Ен била потпуно свесна да је он *мање спокојан него раније*.
- (4) However, in 2002, the depth of poverty in the lowest decile was *more severe than earlier*.
→ Ипак, у 2000. дубина сиромаштва у најнижим децилима била је *већа него раније*.
- (5) [...] today they are necessary even *more than previously*.
→ [...] данас су *потребнији него пре*. (ЕСПК 2012)

У паралелном корпусу наилазимо на свега неколицину примера који илуструју да су модели са овде описаним прилошким средствима синонимни конструкцијама са општим временским заменичким прилозима *икад* и *ever*:

- (1) All this has happened at a time when occupational health activities are needed even *more than before*.
→ Све ово дешава се у време када су потребе за службом медицине рада *веће него икада*.
- (2) *Better than before*, moreover, he realized why it was that he hated her.
→ *Сад је боље него икад* схватао зашто је мрзи.
- (3) He knew, with *more certainty than before*, that O'Brien was on his side.
→ Био је *сигурнији него икад* да је О'Брајен на његовој страни.
- (4) But after reading it he knew *better than before* that he was not mad.
→ Но кад ју је прочитао, схватио је *јасније него икад* да није луд. (ЕСПК 2012)

Временски прилози нису једина лексичка средства у два језика која могу да означе једнострано ограничену универзалност у временској димензији. Својство временске антериорности имају и неки придеви. Овде бележимо придеве *ранији*, *претходни* и *пређашњи*. Када се ови придеви нађу у поредбеници уз компаратив у облику множине, структуре представљају посебан појавни облик афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *ОД/НЕГО* + *ранији*, *претходни* и *пређашњи* (ИФ у множини):

Пети Балкан театар фест биће нешто *скромнији него ранији фестивали* [→ *најскромнији до сада*]. Деца су данас *више усредсређена на себе него раније генерације* [→ *највише усредсређена на себе*]. Ови протести се сматрају далеко *озбиљнијим од свих ранијих* [→ *најозбиљнијим до сада*]. Протекли век им је био *тежи него сви ранији* [→ *најтежи до сада*]. Дијецезу чини више провинција које су *мање од ранијих* [→ *најмање до сада*] [...]. Тај случај је потпуно другачији и *злокобнији од свих претходних* [→ *најзлокобнији до сада*]. [...] данас је можда *актуелнији него претходних година* [→ *најактуелнији до сада*]. Истакао је да је врло брзо именовано пуно економски тим и да је *то урадио брже него претходни председници* [→ *од свих председника он то урадио најбрже*]. Судан чека рат *гори од свих претходних* [→ *најгори до сада*]. Садашња влада је *активнија од претходних* [→ *најактивнија до сада*]. [...] па ће према најави организатора, бити *богатији него претходних година* [→ *најбогатији до сада*]. Сада се појави пет

гусака, али су оне летеле *боље од претходних* [→ *најбоље до сада*]. [...] и подржати ребаланс буџета као и пакет мера штедње Владе Србије оцењујући да су најављене мере *боље од претходних* [→ *најбоље до сада*]. [...] за данашњу утакмицу у Београду, саопштене су пре 11 дана, али садрже далеко *оштрији курс него пређашње* [→ *најоштрији курс до сада*]. Надамо се да ће нове владе, републичка и савезна, посветити овоме *више пажње него пређашње* [→ *највише пажње*] [...]. Последња свађа са Тоњом била је *озбиљнија него све пређашње* [→ *била је најозбиљнија*]. (КССЈ 2013)

Придев *претходни* (-дна, -дно) дефинисан је као „који претходи чему, који се догодио непосредно пре онога о чему је реч” (РМС V 1990: 15), *пређашњи* (-а, -е) „који је био пре, раније, који се односи на прошлост” (РМС IV 1990: 917) и *ранији* (-а, -е) као „прошли, пређашњи”, односно „који је временски пре онога о коме је реч” (РМС V 1990: 402). Основни услов да конструкције имају значење суперлатива јесте да се поредбенице јаве у облику множине. Када су именичке фразе модификоване овим придевима у облику једнине, односе се на само једну тачку у претходном времену. Скуп у коме се врши поређење броји само два члана. Основни предуслов за реализацију суперлативности је да се појам из поређенице пореди са најмање још два појма. У лексичком репертоару енглеског језика исту семантичку основу имају придеви *earlier* („before the present time or before the time one is referring to”, OED), *previous* („happening or existing before the one mentioned”, CD) и *former* („of or in an earlier time; before the present time or in the past”, CD). Сва три придева забележена су у моделима афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности:

КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *THAN* + *earlier, previous* и *former* ИФ у множини:

It had *more epic ambition than earlier Superman's scripts* [→ *the most epic ambition of all Superman's scripts*]. The recent figure is *even greater than earlier estimates of participants* [→ *the greatest of all the estimates of participants*]. This was *grander than his earlier songs* [→ *his grandest song*] about insects and mice. Your later-season peaches are *much sweeter than the earlier ones* [→ *the sweetest ones*]. [...] I would say that this court, *more than earlier courts* [→ *the most of all the courts*] that I've covered, gives hints [...]. It's *a lot better than earlier versions* [→ *the best of all the versions*]. I am taking this *more seriously than previous threats* [→ *the most seriously of all the threats*]. [...] Power Macs zip through complex tasks *far more quickly than previous Macs* [→ *by far the most quickly of all the Macs*] [...]. Johnson clashed with Mercker and has treated Ripken *far less gently than previous Orioles managers* [→ *by far the least gently of all the Orioles managers*]. It turned out that version was somewhat *easier than the previous exams* [→ *the easiest of all the exams*]. Millennials also work and learn *more collaboratively than previous generations* [→ *the most collaboratively of all the other generations*] [...]. Is there any evidence that this administration is using it *more aggressively than previous administrations* [→ *the most aggressively of all the administrations*]?: [...] who place importance on democratization and global integration *more than former generations* [→ *the most among all the generations*] [...]. [...] this issue is potentially even *more volatile than former debates* [→ *the most volatile of all the debates*]. [...] with fluency growth for Latino ELs *significantly lower than the former groups* [→ *the lowest among the groups*] through the third grade [...]. (COCA)

Суперлативност модела са придевима који означавају целокупност претходног времена почива на истим основама као што је то био случај са прилозима ове класе. Придеви означавају да су сви чланови скупа настали, догодили се, појавили у неким

моментима $\{t_1, t_2, \dots, t_{n-1}, t_n\}$ који претходе појму који је изражен поређеницом и који има особину или својство заступљено у вишем степену од свих осталих чланова тога скупа. Механизам генерисања суперлативности може се представити на следећи начин:

Његова последња песма боља је од претходних/ранијих радова.

Његова последња песма боља је од песме настале у тренутку t_1 .

^ Његова последња песма боља је од песме настале у тренутку t_2 .

^ Његова последња песма боља је од песме настале у тренутку t_3 .

↔ Његова последња песма боља је од свих песама које је икада написао.

↔ Његова последња песма је најбоља песма коју је написао.

Нажалост, у изабраном електронском корпусу постоје само два примера која могу да илуструју еквиваленцију између српских и енглеских модела ове класе:

- (1) [...] the new government would be *smaller and more efficient than previous ones*.
→ [...] нова влада ће бити *мања и ефикаснија него претходне владе*.
- (2) Unfortunately, the results of this latest version have been even *more catastrophic than the former ones*.
→ Нажалост, резултати овог последњег покушаја били су чак и *катастрофалнији од претходних*. (ЕСПК 2012)

За сам крај закључићемо да и српски и енглески прилози и придеви који улазе у састав овог модела морају да задовоље један једини услов да би конструкције имале значење суперлатива. Сва лексичка средства темпоралне локализације могу да буду употребљена у општем значењу и да тако обухватају читав временски интервал до t (*Сада јој је изгледао боље него раније*). Придеви и прилози обухватају читав скуп временских тачака $\{t_1, t_2, \dots, t_{n-1}, t_n\}$ па конструкције имају значење суперлатива. Ипак, иста лексичка средства (осим *до сада* и *до тада*) могу да означе и један тренутак у времену (t_1) који је претходио t (*Сада јој је изгледао боље него када га је срела раније тог дана*). Тада у скупу постоје само две временске тачке у којима се особине или својства пореде па конструкције немају значење суперлатива:

Волим га мање него *пре пет година*. [...] можда нешто мало тамнија него *пре десет година*. [...] моћи да каже да јој стара мајка горе чује него *пре две године*. Просечан човек је физички у бољој ситуацији него *пре неколико столећа*. У ствари, сада успешније обавља општење него *пре но што сам изгубио глас*. [...] да је сад слабијег здравља него *пре пола године*. [...] иако је та конкуренција сада знатно оштрија *него претходни пут*. [...] истакао је, међутим, да је влада предложила закон који је и за раднике и за послодавце неповољнији *него претходни*. Чини се да 21. век мора бити још драстичнији *него претходни*. Нови албум Јарбола је живљи, динамичнији *него претходни*, на коме су преовлађивала мрачна, суморна расположења. Кампања ће сигурно бити много оштрија *него претходна*, са негативнијим призвуком. „Црно – бели” су играли доста слабије него *претходне ноћи*, када су „разбили” Синтелон. (КССЈ 2013)

У конструкцијама са придевским лексемама, евидентно је у ком су значењу придеви употребљени и на морфо-синтаксичком плану. Када се поредбенице јаве у облику једнине, поредиће се само две тачке у времену па конструкције неће имати значење суперлатива. Када се именичке фразе у поредбеницама јаве у облику множине, скупови временских тачака у којима се врши поређење бројаће више од три члана што је и основни услов за постојање суперлативности. Реченични или шири текстуални контекст могу разрешити у ком значењу су прилози употребљени, али неретко то

говорници експлицитно наглашавају употребом општих заменичких временских прилога (нпр. *икад/икада*) уз прилоге *пре, раније* и *до сад(а)*:

Ми смо данас *свеснији него икада раније* [→ *најсвеснији до сада*]. Али и унесрећени људи су у то време живели *боље него било када раније* [→ *најбоље*]. То што су данас стубови друштва – државе, банке, послодавци, цркве – *снажнији и моћнији него било када раније* [→ *најснажнији и најмоћнији*]. У последњем веку овог другог миленијума било је холокауста, пожара и куга *горих од свих ранијих* [→ *најгорих*]. Ови протести се сматрају далеко *озбиљнијим од свих ранијих* [→ *најозбиљнијим до сада*] јер су им се придружиле бројне угледне личности [...]. (КССЈ 2013)

Из приложених примера јасно је да је могућа и употреба општих детерминатора уз придеве чиме се додатно наглашава универзалност претходног времена.

Овим се исцрпљује преглед свих модела афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности опажених у овом истраживању. Са теоријског становишта, сва лексичка средства која испуњавају овде описана семантичка својства требало би да имају ту могућност да у поредбеницама уз компаратив творе суперлативне конструкције.

4.2. Негативна суперлативност

Негативна лексичко-синтаксичка суперлативност реализује се у одричним реченичним контекстима. Као примарни носиоци негативне суперлативности јављају се одричне заменице и одрични заменички прилози. П. Пипер (2002) негативну суперлативност дели на суперлативност негирања вишег и суперлативност негирања једнакости. У првој категорији негативне суперлативности јављаће се морфолошки компаративи, а у другој позитиви придева или прилога.

М. Ковачевић (2003а: 44) је дефинисао три модела негативне лексичко-синтаксичке суперлативности у српском језику. Сва три забележена модела у својој структури имају компаратив придева/прилога, те спадају у моделе негирања постојања вишег. Опис модела негирања постојања једнакости у српском језику отпочела је С. Куљанин (2017а), која у свом корпусном материјалу бележи само појављивање заменице *ништа*.³⁹

Англистичка литература није се до сада бавила питањима негативне суперлативности ни у оквиру структуралних, а ни у оквиру формално-генеративних приступа. Такве конструкције у енглеском језику нису биле предмет анализа и остале су незабележене. Како суперлативност ових конструкција почива на универзалним логичким основама, може се претпоставити да су ове форме макар теоријски могуће у енглеском језику.

4.2.1. Модели са одричним заменицама и детерминаторима

М. Ковачевић (2003а: 44) описује два модела негативне суперлативности негирања вишег са одричним заменицама чија варијантност почива на двојакој могућности реализације поредбеница уз компаратив (*од* или *него* конструкције). Овде су оне представљене као један структурални модел:

³⁹Резултати истраживања који се тичу структуралних модела негативне суперлативности (негирања једнаког) у српском језику објављени су у раду Ј. Јосијевић (2015).

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР (+ негирани предикат) + КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + ОД/НЕГО + X:

Ништа није мање природно од убиства извршеног [→ *најмање је природно убиство извршено*] над човеком који спава. *Ништа није ироничније од истине* [→ *најироничнија је истина*]. Што се мене тиче, желим за свагда да кажем да ми *нико није био ближи од Београда* [→ *да ми је Београд био најближи*]. *Ништа није теже дефинисати од ње* [→ *њу је најтеже дефинисати*]. Тако је, *ништа ми није слађе него* [→ *најслађе ми је*] да злоупотребљавам добре људе. Има се утисак да *ништа није било лакше него* [→ *је најлакше*] певати на сцени. *Ништа није лепше него* [→ *најлепше је*] кад човек нешто ново види и ради. *Ништа не бих волела више него* [→ *највише бих волела*] да се нађем са тобом у Фиренци, Роберте. *Нико није одговорнији од нас хришћана* [→ *најодговорнији смо ми хришћани*] у овој ствари. [...] *нико није био умеренији од њега* [→ *он је био најумеренији*] [...]. [...] *то му нико није био мрскији од људи простих* [→ *то су му најмрскији били прости људи*], троме памети и не нарочито вискрених. [...] *нико није био духовитији* [→ *најдуховитији је био*] за вечером него његово величанство. [...] *само ниједан није имао лепшу брадицу од Милана* [→ *Милан је имао најлепшу брадицу*]. *Нико није знао боље од мене* [→ *ја сам најбоље знао*] опасности овог подухвата [...]. [...] *нико није знао боље од ње* [→ *она је знала најбоље*] да упућује друге да буду широке руке [...]. Па ипак, *нико није знао боље од њега самог* [→ *он је најбоље знао*] да је цела његова пословна каријера представљала коцкање. (КССЈ 2013)

Једини модел суперлативности негиране једнакости у српском језику дефинисала је и описала С. Куљанин (2017а: 114). Том приликом је у корпусу забележено само присуство заменице *ништа*. Електронски корпус коришћен у овом истраживању омогућио нам је да потврдимо присуство и других одричних заменица:

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР (+ негирани предикат) (+ ТАКО/ТОЛИКО) + ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + КАО + X:

И нико није био пажен и вољен као тај већ „њихов Јусуф“ [→ *„њихов Јусуф је био најпаженији и највољенији*]. [...] али им *ништа није било слатко као кршење сабата* [→ *је кршење сабата било најслађе*]. *Ништа није опасно као успех* [→ *успех је најопаснији*]. [...] али *нико није тако угрожен као Руси* [→ *Руси су најугроженији*]. *Нико није толико уплашен као Американци* [→ *Американци су најуплашенији*]. *Ниједан музеј не поседује тако узбудљиво сведочанство какво се налази у собама Прада* [→ *најузбудљивије сведочанство је у собама музеја Прада*]. *Ниједан народ није био толико оптерећен својом историјом као Грци* [→ *Грци су били најоптерећенији својом историјом*]. [...] *нико није био тако доследан и бескомпромисан као Напредна странка* [→ *Напредна странка је била најдоследнија и најбескомпромиснија*] [...]. У текућој изборној кампањи, *нико није привукао тако велику масу подржавалаца* [...] *као сада демократски, илиноиски, сенатор* [→ *демократски, илиноиски, сенатор је привукао највећу масу подржавалаца*]. *Одавно ми нико није постављао тако домишљата* [→ *X ми је већ дуже време постављао најдомишљатија*], а наизглед обична, сложена, а привидно једноставна питања. [...] али *нико није био толико надмоћан у свом времену као Фишер* [→ *Фишер је био најнадмоћнији*]. Пре њега, *нико није био толико посвећен* [→ *он је био најпосвећенији*] свакодневници. Али *ниједан није био толико авангардан као најновији* [→ *најавангарднији је био [шешир]*] који је канадска списатељица ставила на своју главу. У свим сукобима између присталица здравих стилова живота и моћних индустријских лобија *ниједан није изазвао толико јаких речи као што је то било са дебатом* [→ *најјаче речи употребљене су у дебати*] о утицају вина на здравље. [...] трећи признаје да је учествовао у много мисија УН у свету, али да *ниједна није била толико трула као ова на Косову* [→ *је од свих УН*

мисија најтрулија била она на Косову]. И ниједан песник није је толико дуго и тако стрпљиво усавршавао као [→ најдуже и најстрпљивије је усавршавао] Јован Дучић. [...] ниједан није био тако строг према нама као [→ најстрожи је био] отац Санудо. [...] али ниједан није био тако тужан и тежак, као [→ најтужнији и најтежи је био] тај први дан њеног браколомства [...]. [...] али ниједан није био тако занимљив, непредвидив [→ он је био најзанимљивији, најнепредвидљивији] и магнет за гледаоце [...]. (КССЈ2013)

Обимнија корпусна грађа пружила нам је доказе да се све одричне заменице и детерминатори из лексичког репертоара српског језика јављају у суперлативима негиране једнакости. Уз то, у претходном истраживању потврђено је факултативно присуство интензификатора *тако* (Куљанин 2017а: 209). Овај начинско-количински прилог одређен је у речнику као лексичко средство које се користи „када се истиче висок степен нечега” (РМС VI 1990: 130). У овој корпусној грађи потврђено је и присуство заменичког количинског прилога *толико*. Лексема *толико* употребљава се „када је количина, износ и слично као у неком другом случају, у тој количини, у тој мери, у том износу”, али и „када се истиче висок степен нечега” (РМС VI 1990: 231). Оба заменичка прилога појачавају језичке јединице испред којих стоје и градативно, па онда и емфатички.

У енглеском језику, поред одричних детерминатора *no* и *neither*, постоје и одричне *of*-заменице (*none of* и *neither of*) и одричне сложене заменице (*nobody*, *no one* и *nothing*) (Кверк и др. 1985: 392). Корпусна анализа показала је да се у моделима негативне суперлативности негирања вишег у енглеском језику јављају сва поменућа лексичка средства:

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР (+ афирмативни предикат) + КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + *AS* + *THAN*:

No month is better for a fountain than [→ *the best month for a fountain is*] August. *No warrior was better at publicizing his peacemaking than* [→ *the best warrior at publicizing his peacemaking was*] Bonaparte. *No mistake was worse than* [→ *the worst mistake was*] the poor tactical preparation of ground troops. *No reform is better than* [→ *the best reform was the*] Babbit’s proposal. *No place was hotter than* [→ *the hottest place was*] Mississippi. *No one was more shocked than* [→ *the most shocked one was*] Rothberg. *But no one is happier, no one is prouder* [→ *the happiest, the proudest*], to put this birth certificate matter to rest *than* [→ *was*] Donald. *No one is better than Smith* [→ *Smith is the best*] at solving problems through the course of the season. *No one’s louder than* [→ *the loudest is*] Rush Limbaugh. *But no one is richer than I* [→ *I am the richest*]. *No one was happier* [→ *the happiest*] to ring in the new year *than* [→ *was*] Johnson. *Nobody was more fearful than I* [→ *I was the most fearful*]. *Nobody is better in the world than we are* [→ *we are the best in the world*]. *Nobody’s madder than me* [→ *I am the maddest*] about the fact that the Web site isn’t working. *Nobody’s prettier than Mama* [→ *mama is the prettiest*]. *Nobody’s quicker* [→ *the quickest*] to preach his love of history *than* [→ *is*] Selig. *Nobody’s crazier than a shrink* [→ *a shrink is the craziest*]. *Nothing is more important than* [→ *the most important thing is*] your health. *Nothing is better for art than regret* [→ *regret is the best for art*]. *Nothing is worse than* [→ *the worst thing is*] childhood comfort. *Nothing is icier than* [→ *the iciest thing is*] a vampire glare. *Nothing’s better than* [→ *the best thing is*] home cooking. *Nothing’s uglier than* [→ *the ugliest thing is*] reporters chasing something that looks easy. *None of those rights is more basic than* [→ *the most basic right is*] the right to breathe free. *None of them were younger than my mother* [→ *my mother was the youngest of them all*]. *But none of them has been more loved, or more legendary than* [→ *the most loved and most legendary was*] Radio. *Perhaps, none of the reports were more poignant than* [→ *the most poignant report was*]

the one I did some years ago. *None of the courses are more important than* [\rightarrow *the most important course is*] the one to retain the reactor operators. *Neither is more viscous than water* [\rightarrow *water is the most viscous*]. *Neither would do more than dent oil imports* [\rightarrow *dent oil imports would do the most*], experts say. (COCA)

И у енглеском језику забележено је присуство свих одричних заменица и детерминатора у изражавању суперлативности негиране једнакости, те се може дефинисати следећи структурални модел:

ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР (+ афирмативни предикат) + AS/SO + ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + AS:

Nobody was as good as him [\rightarrow *he was the best*]. *No one is as interesting as* [\rightarrow *the most interesting are*] my parents. *Nothing is as effective as* [\rightarrow *the most effective is*] a high-powered binocular. *None of these shocks were as transformative as* [\rightarrow *the most transformative is*] Transdimensional Extended Projection technology. *No school is as lucky as we are* [\rightarrow *we are the luckiest school*]. *But neither of these programs is as flexible as* [\rightarrow *the most flexible program is*] System Mechanic. [...] *but nothing has been as big or energetic as* [\rightarrow *the biggest and most energetic is*] The X-Files [...]. *And no one has been as aggressive* [\rightarrow *the most aggressive*] in combating piracy *as* [\rightarrow *is*] the UFC [...]. *Nothing has been as excruciating, or exposing, as GIMP* [\rightarrow *GIMP has been the most excruciating or exposing*]. *But nothing has been as lucrative as* [\rightarrow *the most lucrative is*] her clothing line with the world's largest retailer [...]. *Nothing tastes as good as home cooked food* [\rightarrow *home cooked food tastes best*]. *Nothing was as important, or as potentially disastrous, as* [\rightarrow *the most important, or potentially most disastrous thing was*], Caroline's infatuation with this wretched actor. *But nobody has been as cool as* [\rightarrow *the coolest was*] the Rebel Without a Cause [...]. *But typical of Bella, nothing is as simple as* [\rightarrow *the most simple thing is*] just showing up, performing and leaving town. (COCA)

И негативна суперлативност може се објаснити универзалном логичком апаратом. Суперлативност може да почива на негирању постојања вишег и негирању постојања једнаког:

СУПЕРЛАТИВНОСТ НЕГИРАЊА ВИШЕГ

Нико није бољи од Марије.

$\leftrightarrow \sim \exists X_{1-n}$ боља од Марије.⁴⁰

\leftrightarrow Ана није боља од Марије.

\wedge Бојана није боља од Марије.

\wedge Весна није боља од Марије.

СУПЕРЛАТИВНОСТ НЕГИРАЊА ЈЕДНАКОГ

Нико није добар као Марија.

\leftrightarrow Не постоји X_{1-n} која је добра као Марија.

\leftrightarrow Ана није добра као Марија.

\wedge Бојана није добра као Марија.

\wedge Весна није добра као Марија.

Ако у скупу у коме се врши поређење не постоји ниједан члан који поседује особину или својство у вишем степену од неког појма X, појам X поседује то својство у највишем степену. Ако не постоји члан скупа који особину или својство поседује у истом степену као неко X, онда то X поседује особину у највишем степену у односу на све остале чланове скупа у коме се врши поређење. Два вида изражавања лексичко-синтаксичке суперлативности одричним средствима суштински су синонимна. И једнима и другима изражава се чисто суперлативно значење. Зато не чуди што се у

⁴⁰ \sim као симбол логичке негације и \exists као симбол егзистенције (постоји) у споју $\sim \exists$ дају „не постоји”.

преводима дешава да конструкције суперлативности негирања вишег буду преведене на други језик конструкцијама суперлативности негиране једнакости и обратно:

- (1) She *never* appeared *more amiable than* in her behavior to you last night.
→ Она *никада* није изгледала *тако добра као* синоћ кад се онако понела према теби.
- (2) He had *never* loved him *so deeply as* at this moment [...].
→ *Никад* га није волео *дубље но* тог тренутка [...].
- (3) [...] but if Anne will stay, *no one so proper, so capable as* Anne.
→ [...] али ако Ен хоће да остане, нико није *погоднији и способнији од* Ен.
- (4) [...] to get back to the Chestnut Tree Café, which had *never* seemed *so attractive as* at this moment.
→ [...] да се врати у кафану Под кестеном, која му *никад* није била *привлачнија него* у том тренутку. (ЕСПК 2012)

У првом примеру енглески облик компаратива (*more amiable than*) преведен је српским позитивом (*добра као*), док су у наредним примерима енглески позитиви (*so deeply as, so proper as, so capable as* и *so attractive as*) преведени српским компаративима (*дубље но, погоднији и способнији од, привлачнија него*). Наредни примери из паралелног корпуса илуструју еквиваленцију модела суперлативности негирања вишег и негиране једнакости у којима су употребљене паралелне структуре (компаратив за компаратив, позитив за позитив):

- (1) It was a merry, joyous party, and *no one* seemed in *higher spirits than* Captain Wentworth.
→ Било је то весело, раздрагано друштво, а *нико* није изгледао *расположенији од* капетана Вентворта.
- (2) [...] and *nobody* knew *better* how to dictate liberality to others [...].
→ и *нико* није знао *боље* од ње да упућује друге да буду широке руке [...].
- (3) [...] for *no one* loved *better* to lead *than* Maria;
→ јер *нико* није *више* волео *од* Марије да буде први;
- (4) *No city* displays its mixture of beauty and ugliness *as brazenly as* New York does.
Ниједан град не показује такву мешавину лепоте и ружноће *толико дрско као* Њујорк. (ЕСПК 2012)

Прва разлика између енглеског и српског језика уочена је на лексичком плану. У енглеском језику постоји детерминатор и заменица *neither (of)* („not either of two things or people”, CD) која се односи на двојни скуп. У српском језику не постоји таква одрична заменица (детерминатор). Иако српске придевске и именичке заменице *ниједан/на/но* не познају таква ограничења (скупови ≥ 2), оне су значењски најприближније енглеском *neither (of)*. Друга разлика уочена је на плану негације. У овим реченичним структурама у српском језику нужна је употреба двоструке негације па се уз *ни-* лексеме јављају искључиво одрични предикати. Норма енглеског језика не допушта слагање негације, па се уз одричне заменице и детерминаторе јављају искључиво афирмативне предикације. Чак и да се јаве две негације, оне би дале афирмативни контекст у коме суперлативност оваквих форми не би била одржива.

Код модела са одричним заменицама и детерминаторима постоје извесна ограничења у суперлативној интерпретацији која почивају на логичким принципима па су валидна за оба језика. Прво, реченичне структуре са компаративима придева и прилога немају значење суперлатива када се у поредбеници нађу опште заменице генерализације или негенерализације или друга лексичка средства којима се селектује читав скуп у коме се врши поређење:

Nobody was stronger or quicker than anybody else. None of us is extraneous and none of us more important than any others. Neither group increased significantly more than the other. Neither of them looked worse than the other. (COCA)

Москва није мање од осталих држава заинтересована да се прљав новац руског порекла не „пере“ кроз банке. Видео сам толико језера и ово није ништа чудније од осталих. Ниједан улаз није бољи од других. (KCCJ 2013)

У свим примерима тврди се да не постоји појам X код кога је својство изражено придевом или прилогом више заступљено него код било ког члана скупа у коме се врши поређење. Ако не постоји члан скупа код кога је својство заступљено у вишој мери, онда је оно код свих чланова заступљено у подједнакој мери. Таквим тврдњама се међу члановима скупа успоставља однос еквативности. Исти је случај и са конструкцијама у којима поредбени појам није експлициран нити је контекстуално имплициран:

Neither group was more likely to have a heart attack or stroke.
Neither role is easier.
Neither gender was more likely to exhibit it. (COCA)

Када се компаратив јави као апсолутни компаратив, негира се постојање вишег степена својства код било којег члана скупа. Међу члановима скупа у коме се врши поређење успоставља се однос еквативности. Конструкције са одричним заменицама (и детерминаторима) и компаративом немају значење суперлатива ни када појмови из поредбенице и поређенице логички не припадају истом скупу:

No one is bigger than the game. All participants learn that no team is stronger than the weakest link. (COCA)
Он је сјајан играч, али ниједан фудбалер није већи од клуба. У шуми младица од којих ниједна није била дебља од зглоба на руци. (KCCJ 2013)

Узмимо пример *Ниједан амерички тенисер није бољи од Ђоковића. Ђоковић* значењски не припада скупу америчких тенисера и реченична конструкција нема значење суперлатива: *Ђоковић је најбољи амерички тенисер*. Овакве суперлативне интерпретације представљале би прагматичке аномалије.

4.2.2. Модели са одричним заменичким прилозима

Модел суперлативности негирања вишег са одричним заменичким прилозима у српском језику описао је М. Ковачевић (2003а):

ОДРИЧНИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (+ негирани предикат) + КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА (+ НЕГО + ОДРЕДБА МЕСТА/ВРЕМЕНА):

Г. Билбо *никад боље дело није учинио него* [→ *најбоље је дело учинио*] кад је довео тог момка да живи међ честитим народом. [...] каже да *Голија никад није била лепша него сада* [→ *каже да је Голија сада најлепша*]. У дугој историји *Космета никад није било теже стање него сада* [→ *сада је најтеже*]. *Нигде он није више категоричан него* [→ *најкатегоричнији је*] кад излаже своја схватања. Остају, кажу, да живе у *Мохолу. Нигде није тако лепо* [→ *ту је најлепше*]. *Нигде није тако пријатно, просто и необавезно у друштву као овде* [→ *Овде је најпријатније, најпростије и најнеобавезније у друштву*]. *Криза можда нигде није сликовитија*

него [→ је можда најсликовитија] у сектору који је донедавно био симбол америчке индустријске моћи у Детроиту. [...] борба против протекционизма *никад није била неопходнија него данас* [→ је данас најнеопходнија]. [...] која му *никад није била привлачнија него* [→ је била најпривлачнија] у том тренутку. [...] *никад није била топлија него сада* [→ најтоплија је сада]. Његов биолошки отац, *никад није био срећнији него* [→ био је најсрећнији] када му је најстарији син примио црвену књижицу и тако ушао у „авангарду комунистичког покрета”. Степен подршке заједничкој држави *никад није био већи него сада* [→ је сада највећи]. Аутор је оценио да меланхолични шарм Србије *можда нигде није илустративан боље него* [→ је можда најбоље илустрован] у манастиру Манасија. (КССЈ 2013)

Модел суперлативности негиране једнакости у српском језику до сада није био забележен и описан у литератури. Наш корпусни материјал садржи довољан број примера да се такав модел дефинише и у српском језику:

ОДРИЧНИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (+ негирани предикат) (+ ТАКО/ТОЛИКО) + ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + КАО + ОДРЕДБА МЕСТА/ВРЕМЕНА:

Таква оданост према прецима и пореклу *нигде није изражена као* [→ је најизраженија] код Васојевића [...]. Нови Сад *никад није био леп као* [→ је био најлепши] тог дана. [...] али ми *нигде није било тако лепо као* [→ је најлепше било] у дресу моје репрезентације. [...] али број страдалих *нигде није био тако висок као* [→ је био највиши] у овој совјетској републици. Студен *нигде није тако ледена као* [→ је најледенија] овде. Живот ми *никад није изгледао тако безнадежан као* [→ живот ми је изгледао најбезнадежније] тог страшног пролећа 1896. године. [...] и да *никад није био тако пријатан као* [→ је најпријатнији био] тог јутра. [...] и да *никад није тако искрено осетила* [→ је најискреније осетила] да би могла да га воли *као сада* [→ сада]. [...] Фест [...] који је основао и који *никада није био тако добар као* [→ је најбољи био] у његово време. Сјајни ледени месец као да је био душа снежне планине, и *никад ми се није учинио тако божанствен као* [→ најбожанственијим те учинио] те зимске ноћи. Али, *нигде није тако фино као у Финској* [→ у Финској је најфиније], поручује лондонски Институт Легатум. [...] јер сам често опажао да помиреност са судбином *није никад тако савршена као* [→ јесте најсавршенија] кад ускраћено блаженство почне да губи нешто од своје вредности у нашим очима. *Никада није осетио ништа тако интензивно као што* [→ нешто најинтензивније што је икад осетио] је она језа која те свог обузме кад год хор заурла. [...] да *никад није био тако пријатан као тог јутра* [→ је тог јутра био најпријатнији]. [...] *нигде их нећете наћи тако поуздане као што су моје* [→ моје су најпоузданије које ћете наћи] [...]. [...] да њена пријатељица *није никада изгледала тако љупка као тада* [→ тада јесте била најљупкија]. Елизабет *их никад није видела тако пријатне као што су биле* [→ су биле најпријатније] у току тога једног часа пре него што су се господа појавила. [...] али чини ми се у последње време да *никад никога нисам волела тако интензивно као њега* [→ сам њега најинтензивније волела]. (КССЈ 2013).

Енглески језик у свом лексичком репертоару има два одрична прилога: временски *never* и месни *nowhere*. Оба прилога јављају се у моделима негиране суперлативности уз компаратив, те се и у енглеском језику може дефинисати модел:

ОДРИЧНИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (+ афирмативни предикат) + КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + THAN:

Never have you been more popular [→ you are the most popular now]. *Rose's tact was never more evident* [→ Rose's tact is now the most evident]. *She had never felt more*

English than [→ *has felt most English*] when she observed his devotion. *Nowhere is this clearer than* [→ *it is the clearest*] in the debate about Europe. But looks were *never more deceptive* [→ *the most deceptive then*]. *Nowhere was it crazier than* [→ *it was the craziest*] in San Francisco. *Nowhere is this truer than* [→ *this is the truest*] in the LDDC. *Nowhere is it easier to blackmail than* [→ *it is the easiest to blackmail*] in the criminal underworld. *Nowhere is this clearer than* [→ *this is clearest*] in the case of local economies. Meanwhile, I was holed up – and *never has the term been more appropriate* [→ *the term was the most appropriate then*]. Being associated with this administration, perhaps *never has the thesis been more controversial* [→ *the thesis is the most controversial now*]. And, many say, *never has the need been more urgent* [→ *the need is the most urgent now*]. Despite the bulk, *never had the diagnoses sounded more formulaic or* [→ *the most formulaic then and*] the range of options looked *narrower* [→ *the narrowest*]. *Never has the kindergarten been more needed than* [→ *has been the most needed*] in modern life [...]. And *never have the differences been more explicit* [→ *are now the most explicit*]. *Never have the French been more accommodating than* [→ *were the most accommodating*] in Paris, 1991. *Never has the conflict been more in the* [→ *is now in the most*] spotlight since it began in 1966 [...]. Southern California was drenched Tuesday, but *nowhere did the rainstorm inflict more pain than* [→ *inflicted the most pain*] in Montecito [...]. *Nowhere has the interest been more serious than* [→ *is the most serious in*] Japan. *Nowhere did the onslaught come more literally, viscerally and exhilarating than* [→ *came the most literally, viscerally and exhilarating*] in Tsukiji [...]. However, *nowhere do the trees have more impact than* [→ *have the most impact*] at Naumkeag. *Nowhere does the sun shine more brightly than* [→ *shines the most brightly*] in Italy [...]. If America is a shining city on the hill, *nowhere is the glow reflected more brilliantly than* [→ *is the most brilliantly reflected*] in place that plays an important role in America's policy on China. (COCA)

И у енглеском језику месни и временски одрични заменички прилози могу се јавити и уз позитиве када конструкције имају значење суперлативности негиране једнакости:

ОДРИЧНИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (+ афирмативни предикат) + AS/SO + ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + AS:

Perhaps *nowhere has the fact been as clearly heralded as* [→ *the fact is most clearly heralded*] on the banks of the Kennebec [...]. *Nowhere has the response been as acute as* [→ *the response is the most acute*] in Israel. [...] but *never does the house seem as silent so much* [→ *seems the most silent*] like granites when I clunk around the empty [...]. [...] *nowhere have the changes come as quickly or as often as they have* [→ *have come the most quickly and most often*] in the team [...]. I've *never seen the wishbone run as well as it was at Oklahoma* [→ *the wishbone which runs the best*] [...]. *Presidents had never been as exciting to people as Lincoln was* [→ *the most exciting president*] at this moment. *I have never seen as acrobatic a darkroom artist as Tom* [→ *Tom is the most acrobatic darkroom artist I have ever seen*]. It's actually *never been as exciting as it is now* [→ *the most exciting now*]. *Dahlias have never been as beautiful as they are* [→ *are the most beautiful*] today [...]. Carnitas can be prepared without lard, they'll never be *as flavorful as carnitas* [→ *they are the most flavorful*] with a good dollop of lard added at the beginning [...]. Refractors of this aperture *have never been as affordable as these Chinese-made instruments* [→ *that are Chinese-made are the most affordable*]. (COCA)

Суперлативно значење се у овим конструкцијама остварује негирањем постојања вишег или једнаког код одричних заменичких месних и временских прилога на истоветан начин као и у свим моделима до сада. Ако замислимо да постоји скуп X_{1-n} у коме се

врши поређење, механизме генерисања суперлативности можемо представити на следећи начин:

СУПЕРЛАТИВНОСТ НЕГИРАЊА ВИШЕГ

<i>Нигде</i> није боље него код куће.	<i>Никад</i> није било боље него сада.
$\leftrightarrow \sim \exists X_{1-n}$ где је боље него код куће.	$\leftrightarrow \sim \exists X_{1-n}$ када је било боље него сада.
$\leftrightarrow Y X_1$ није боље него код куће.	$\leftrightarrow Y X_1$ није било боље него сада.
$\wedge Y X_2$ није боље него код куће.	$\wedge Y X_2$ није било боље него сада.
(...)	(...)
$\wedge Y X_n$ није боље него код куће.	$\wedge Y X_n$ није било боље него сада.

СУПЕРЛАТИВНОСТ НЕГИРАНЕ ЈЕДНАКОСТИ

<i>Нигде</i> није добро као код куће.	<i>Никад</i> није било добро као сада.
$\leftrightarrow \sim \exists X_{1-n}$ где је добро као код куће.	$\leftrightarrow \sim \exists X_{1-n}$ када је било добро као сада.
$\leftrightarrow Y X_1$ није добро као код куће.	$\leftrightarrow Y X_1$ није било добро као сада.
$\wedge Y X_2$ није добро као код куће.	$\wedge Y X_2$ није било добро као сада.
(...)	(...)
$\wedge Y X_n$ није добро као код куће.	$\wedge Y X_n$ није било добро као сада.

Скупови X_{1-n} представљају тачке у простору (код месних прилога) и тачке у времену (код временских прилога). Суперлативност почива на логичким принципима па не чуди што се у два језика јављају подударне конструкције. Наредни примери из изабраног паралелног корпуса илуструју њихову еквиваленцију:

- (1) Catherine had *never* wanted comfort *more* [...].
→ Катарини утеха није *никада* била *потребнија него* тада [...].
- (2) [...] and *never* had it been *harder* for her to write *than* in addressing Eleanor Tilney.
→ [...] *никад* јој није било *теже* да нешто напише *него* сада ово писмо Елеонори Тилни.
- (3) [...] that he had *never* in his life been *less likely* to come to Northanger *than* at the present time.
→ [...] да *никада* у његовом животу није било *мање вероватно* да ће доћи у Нортенгер *него* сада.
- (4) The events of 9/11 reverberated through many spheres of American life but *nowhere more profoundly than* in American policy toward the outside world.
→ Догађаји који су се одиграли 11. септембра одјекнули су у многим сферама америчког живота, али *нигде дубље него* у америчкој спољној политици.
- (5) On Earth, he *never* read the paper *as carefully as* he did now;
→ На Земљи *никада* није *тако помно* читао новине *као* сада;
- (6) I *never* saw a man, *as clean and as white and as beautiful as* Steve Ketchel.
→ *Никада* нисам видела мушкарца *тако чистог ни тако белог и лепог* као што је био Стив Кечел.
- (7) [...] and she had *never* seen *so large* a room *as this* in her life.
→ [...] *никада* није видела *тако велику* собу *као* што је ова. (ЕСПК 2012)

Контрастивна анализа модела са одричним месним и временским прилозима показала је да осим постојања/непостојања слагања негација у српском и енглеском језику, у овом моделу постоји још једна битна разлика. Када се одрични заменички прилози нађу у иницијалној позицији, у енглеском језику долази до одступања у иначе устаљеном реду речи у реченици. Такозвана *инверзија* подразумева да је први помоћни глагол измештен из устаљене позиције иза субјекта у позицију испред њега:

Never have you been more popular.
*Never you have been more popular.

Nowhere was it crazier than in San Francisco.
*Nowhere it was crazier than in San Francisco.

Nowhere is this clearer than in the debate about Europe. (COCA)
* Nowhere this is clearer than in the debate about Europe.

Инверзивне конструкције представљају изузетак од устаљеног, граматички и стилски неутралног реда речи у реченици, па су саме по себи додатно стилски маркиране.

Код одричних заменичких прилога, уочене су разлике у реализацији конструкција суперлативности негирања вишег и негиране једнакости које важе у оба језика. Код модела са компаративом, временске и месне одредбе (*овде*, *сада* и *досад*) не морају бити експлицитно дате. Када су имплициране најчешће се подударају са временом и местом говорења:

Никад није било боље него сада. ⇒ Сада је најбоље.
= Никад није било боље. ⇒ Сада је најбоље.

Да би се конструкцијом изразило суперлативно значење у структурама са позитивом придева и прилога, одредбе места и времена морају бити експлицитне:

Никад није било добро као сада. ⇒ Сада је најбоље.
≠ Никад није било добро. ⇒ Сада је најбоље.

Позитив придева/прилога приписује неком појму одређену особину или се исказом негира њено постојање (нпр. *Никад није било лепо*). Исказ *Никад није било лепо* сам по себи значењски је потпун. Осим код релативног компаратива који суштински не представља поређење, компаратив тражи допуну која одговара на питање *од чега/кога?*. Такве допуне изостају на синтаксичком плану уколико су одговори на ова питања контекстуално имплицирани. Саговорник осећа празнину, недостатак информације, који делује као стимулус за контекстуално обogaње исказа. Када поредбеница није експлицитна, по правилу је имплицирано време говорења (*сад(a)*) или говорне ситуације (*тад(a)*). Код позитива не постоји таква празнина која би стимулисала контекстуално обogaње исказа. Због тога је код позитива нужно присуство експлицитне поредбенице (нпр. *Никад није било лепо као сада*). Поредбени појам може да буде имплициран када се уз позитив нађу начинско-количински прилози *тако* и *толико* (нпр. *Никад није било тако/толико лепо*). Њихова деиктичка природа заслужна је за могућност реализације имплицитне релативне компарације јер они упућују на постојање појма који има одређену особину или својство у таквом или толиком степену, који представља другог члана поређења.

4.2.3. Одрична безлична егзистенцијална реченица

Сва одрична лексичка средства која су овде забележена у лексичко-синтаксичким моделима, јављала су се и у одричним егзистенцијалним безличним реченицама:

На свету нема ничег горег од физичког бола [→ је најгора физичка бол]. [...] и чинило ми се да нема ничег лепшег од те титуле [→ је та титула најлепша]. Нема ничег срамнијег од тога [→ то је најсрамније]. Нема ничег тајанственијег од тог

скупа процедура [→ тај скуп процедура је најтајанственији]. Нема ничег бољег од ње [→ она је најбоља] за стицање отпорности. [...] нема ничег горег него [→ најгоре је] живети сам и с мало пара на штедној књижици. [...] нема ничег пријатнијег него [→ најпријатније је] пловити низ малу тамну реку. Чинило се да нема ничег природнијег него [→ је најприродније] да у морнаричко плавом пословном костиму врти конопац за прескакање. За мене нема ничег страшнијег у животу него [→ најстрашније је у животу] да се одвојим од рада. А за пилота нема ничег страшнијег него што [→ најстрашнија] је ватра на летелици. (КССЈ 2013)

There is no stronger [→ the strongest] defender of the First Amendment than [→ is] me. There is no greater magic than [→ the greatest magic is] to transform one thing into another. There is no one better than God [→ is the best]. There is no one tougher and no one who loves winning or hates losing more than [→ the toughest one and the one who loves winning or hates losing the most is] Tim Duncan. There is nothing lonelier than [→ the loneliest thing is] taking this journey by yourself. There is nothing worse than Hell [→ is the worst]. (СОСА)

Егзистенцијалне безличне реченице са значењем перифрастичког суперлатива у овом корпусном материјалу као предикат имају одрични облик глагола *имати* (у презенту), или одрични облик глагола *бити* (у перфекту и аористу). Овакви примери до сада су били класификовани као модели са одричним заменицама и детерминаторима, или као модели са одричним месним и временским заменичким прилозима, а све у зависности од тога које лексичко средство се у њима јављало као носилац негације. Ипак, одричне егзистенцијалне безличне реченице заслужују статус независног модела негативне лексичко-синтаксичке суперлативности јер се њима може изразити чисто суперлативно значење чак и када немају одричне заменице, детерминаторе и заменичке прилоге у својој структури:

НЕМА/НИЈЕ БИЛО/НЕ БЕШЕ + генитив КОМПАРАТИВА или ПОЗИТИВА:

Нема лепшег дара од руком написане честитке [→ су најлепши дар]. Није било бољег дечака од њега [→ он је био најбољи дечак]. Нема лепшег и здравијег млека од овчјег [→ овче млеко је најлепше и најздравије]. Надалеко није било лепшег и складнијег пара од њих двоје [→ њих двоје су били најлепши и најскладнији пар]. Нема бољег лека за пораз од победе [→ победа је најбољи лек за пораз]. У своје време није било боље шалупе од Аспе [→ Аспа је била најбоља шалупа у своје време]. Нема лепшег задатка него [→ најлепши је задатак] омогућити неком развитак. Нема лепшег осећаја него [→ најлепши је осећај] бити здрав. Нема горег чина него [→ најгори је чин] окренути неком леђа. Од тога посла нема горег [→ тај посао је најгори] на свету. Нема бољег места него што [→ најбоље место] је ово. Није било нежељеније коалиције него што [→ најнежељенија коалиција била] је савез либерала и ДПС и СДП. Нема тако доброг места [→ најбоље место] за трговину на мале и велике удаљености као што [→ ∅] је Кантон. [...] нема тако учтивог света као [→ најучтивији свет су] разбојници – то можеш да видиш у свакој књизи. Две године касније, Лопе у писму тврди да нема тако лошег песника као што је [→ је најлошији песник] Сервантес [...]. [...] у Србији за последњих 200 година није било тако поганог језика као што [→ најпоганији језик био] је Тијанићев [...]. У свој њеној околини није било тако строгог судије као што [→ најстрожи судија била] је она. (КССЈ 2013)

Управо због оваквих примера оправдано је одричну безличну егзистенцијалну реченицу посматрати као засебну форму изражавања негативне суперлативности. Структуре у којима се јавља компаратив придева и прилога припадале би

суперлативности негирања вишег, а оне са позитивом суперлативности негиране једнакости.

У енглеском језику егзистенцијална безлична реченица твори се помоћу такозваног егзистенцијалног *there* и помоћног глагола *to be*, који је променљив кроз сва глаголска времена. Одрична егзистенцијална безлична реченица којом се негира постојање вишег или једнаког има суперлативну вредност и у енглеском језику:

THERE + негативни предикат + КОМПАРАТИВ или ПОЗИТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА:

There is not a harder job in the country than [→ the hardest job in the country is] being a teacher in an urban or rural school district with children who are living in poverty. There wasn't a better tasting tea [→ that tea was the best tasting]. There's not a better festival [→ that is the best festival] in America. There isn't a yummiest or simpler main course than this one [→ is the yummiest and the simplest main course]. There isn't a better place [→ this/that is the best place] to begin a fantasy trip. There is no more tragic death, no more tragic homicide than [→ the most tragic death and homicide is] that of a child. There's not as big excess of labor anywhere [→ the biggest excess of labor] in the world as [→ is] in Mexico. There aren't as many [→ most] ice crystals as there [→ ∅] are at the poles. There are no such bad guys as [→ the worst guy is] Griswold Malone. There are no such real things as [→ the most real things are] accidents. There's really no such real thing as [→ the most real thing is] Jewish cooking. There is no such broad target as [→ the broadest target is] "Ph.D. mania". (COCA)

Суперлативност негиране једнакости у енглеском језику испољава извесне специфичности на које треба скренути посебну пажњу. У енглеском језику еквативне конструкције јављају се у форми *as/so + позитив + as*. Лексема *as* одређује се као „used in comparisons to refer to the extent or degree of something” (OED) и у еквативним конструкцијама у том значењу јавља се као везничка веза позитива и поредбенице (нпр. *as in Mexico, as Jewish cooking*). Лексема *as* у позицији испред позитива придева и прилога прилошко је средство чија је једина функција интензификација („used to emphasize the amount”, OED). У енглеским еквативним конструкцијама употреба таквог прилошког средства је нужна: **He is good as his brother*. Ређе је у употреби и прилог *so* („to such a great extent; extremely, very much”, OED) чија је интензификаторска моћ већа. Када се еквативним конструкцијама изражава суперлативност, уместо устаљених прилошких средстава *as/so* често ће се јављати лексема *such* („to so high a degree, so great (often used to emphasize quality)”, OED). Обичне еквативне конструкције са таквим лексичким склопом нису граматичне: **He is such good as his brother*.

Суперлативност је у свим моделима са одричним заменицама, детерминаторима и заменичким прилозима почивала на специфичној интеракцији негације, егзистенције и градације. Истоветни суодноси између ове три логичке категорије могу се остварити и у одричним егзистенцијалним безличним реченицама:

СУПЕРЛАТИВНОСТ НЕГИРАЊА ВИШЕГ

Нема боље од Марије.

↔ ~ ∃ X_{1-n} боља од Марије.

↔ X₁ није боља од Марије.

∧ X₂ није боља од Марије.

(...)

∧ X_n није боља од Марије.

СУПЕРЛАТИВНОСТ НЕГИРАЊА ЈЕДНАКОГ

Нема добре девојке као Марија.

↔ Не постоји X_{1-n} добра као Марија.

↔ X₁ није добра као Марија.

∧ X₂ није добра као Марија.

(...)

∧ X_n није добра као Марија.

Примарна разлика између српског и енглеског језика у реализацији негативне суперлативности огледа се на плану негације:

There never was a young woman so beloved as you [...].

Никада није постојала девојка тако омиљена као што си ти [...]. (ЕСПК 2012)

У примеру из енглеског језика поред одричног заменичког прилога *never* присутна је потврдна предикација *was*, док у примеру на српском језику значењски еквивалентан прилог *никада* прати одричан предикат *није постојала*.

За сам крај поменућемо и да су одричне егзистенцијалне безличне реченице као перифрастичка форма изражавања суперлативности конкурентне моделима са одричним заменицама/детерминаторима и одричним заменичким месним и временским прилозима, што илуструје и наредни пример:

No friend can be better worth keeping than Eleanor.

Нема драгоценијег пријатеља од Еленоре.

Одрични детерминатор *no* са именичком фразом *friend* негира постојање вишег степена својства израженог компаративом *better* и конструкција има значење суперлатива (*Eleanor is the best friend to keep*). У српском преводу одричном безличном егзистенцијалном реченицом негира се постојање појма који би био драгоценији од Еленоре, те и ова конструкција има значење суперлатива (*Еленора је најдрагоценији пријатељ*). Исто значење у два језика у преводу се може изразити различитим средствима, што умногоме зависи не од самог језика и његових правила колико од индивидуалних склоности самих говорника, односно преводиоца.

4.2.4. Експресивни имплицитни суперлативи

Основни услов за реализацију перифрастичког суперлатива у свим моделима лексичко-синтаксичке суперлативности који су до сада овде анализирани био је да се у структурама нађе придев или прилог који ће бити у облику компаратива (код афирмативне суперлативности и суперлативности негирања постојања вишег) или позитива (код суперлативности негиране једнакости). У одричним реченичним контекстима бележе се и примери у којима изостаје придев или прилог, а које имају чисто суперлативно значење. Такве структуре спадају у домен *експресивне имплицитне суперлативности* (Ковачевић 2009б), односно *лексичке фигуративно-суперлативне компарације* (Куљанин 2013, 2017а).

Принцеза је тврдила да *нигде нема толико рибе као у Њујорку* [→ *има највише рибе*]. *Ниједна земља нема толико избеглица као* [→ *највише избеглица има*] Србија. У Бовеу, један посматрач изјављује 1842. да *ниједан град није сачувао толико старих здања* [→ *је Бовео сачувао највише старих здања*] [...]. *Ништа тако не разгаљује душу као добро обављен посао* [→ *највише разгаљује душу*]. *Ништа не може тако и толико уништити људско биће и његов сој као храброст* [→ *највише може да уништи људско биће и његов сој*]. *Нико нема толико података као Јовановић* [→ *има највише података*]. С друге стране, *нико није дао толико жртава као добровољци из дијаспоре* [→ *су дали највише жртава*]. *Ништа тако не може бити окамењено и подивљало, избежумљено, распамећено, отуђено од себе, од природе и од Бога који је творац свега и људскога срца, колико људско срце кад оно подивља* [→ *је највише окамењено и подивљало, избежумљено, распамећено и отуђено...*] [...]. *Ништа тако не може очистити људско срце, људску душу и људско биће колико велики и чудесни дар покајања* [→ *највише*

чисти људско срце...]. Ништа тако не ослобађа тржиште и не разбија монополе као конкуренција [→ највише ослобађа тржиште и разбија монополе]. Ништа тако не открива људе као писма која пишу [→ највише откривају људе]. Ништа тако не разгони сету и чамотињу као мале приморске каце пуне зрелих и крупних земаљских плодова [→ највише разгоне сету и чамотињу] [...]. Ништа тако не улива храброст као опипљиви докази [→ највише уливају храброст] [...]. Ништа толико не љути Зорана као нестручно руковање акваријумима [→ највише љути Зорана] [...]. Ништа толико не осоколи кукавицу као туђ страх [→ највише осоколи кукавицу] [...]. Ништа толико не привлачи неправеднике колико извршење правде [→ највише привлачи неправеднике] [...]. Ништа толико не усредсређује размишљање као суочавање са смртном казном [→ највише усредсређује размишљање] [...]. (КССЈ 2013)

Експресивна имплицитна суперлативност своје упориште проналази на плану прагматике. Иако својство и особина нису експлицирани, они се имплицитно увек уписују као *много*, *пуно*, *добро*, и томе слично. Фигуративно-суперлативна компарација има „висок степен емоционалне ангажованости говорног лица” (Куљанин 2013: 210). Јединице имају емоционалну и експресивну вредност па функционишу као јединице семантичко-прагматичког, а тиме и стилистичког плана. И у енглеском језику бележимо истоветне конструкције:

Nobody does it like Joe [→ *does it the best*]. *Nothing hurts like child loss* [→ *hurts the most*]. *There is no place for vacation like Hawaii* [→ *are the best place for vacation*]. *There is no such thing as a champagne saber* [→ *is the best thing*]. *There's no such place as Boombalada* [→ *is the best place*]. *Though Hemingway wrote short, simple sentences, he had style – nobody sounds like him* [→ *he sounds the best*]. *The whole of Japan is a pure invention; there is no such country, there are no such people* [→ *Japan is the most inventive country and the Japanese people are the most inventive*]. *Nothing is like home* [→ *is the best place to be*]. *In my opinion, nothing is like the classic originals* [→ *are the best*]! *Agriculture is a big force there. But football – nothing is like football* [→ *is the biggest force*] at Penn State. *Nothing is like New York. It's so unpredictable* [→ *New York is the most unpredictable place*]. *And there is no one like the irresistible Usain Bolt* [→ *Usain Bolt is the best*]. *In the history of American poetry there is no one like Stanley Kunitz* [→ *is the best*]. [...] *in baseball today, there is no one like Jose Canseco* [→ *is the best*]. *When we have had a bad day, there is nothing like a chocolate sundae* [→ *is the best thing*] to make ourselves feel better. *There is nothing like a job you love* [→ *is the best thing*]! [...] *nothing distracts like glitter* [→ *is the most distractive thing*]. *Nothing inspires like a deadline and a mortgage* [→ *inspire the most*]. *Nothing communicates like a graph* [→ *communicates the best*]. *Nothing disarms like gratitude* [→ *is the most disarming thing*]. (СОСА)

У енглеским конструкцијама носиоци негације могу бити одричне заменице, одрични детерминатори или предикације. У конструкцијама са одричним заменицама или предикацијама са *not* јављају се лексеме *like* и *as* (нпр. *nothing is like/as X, there is not anything like/as*). У реченичним структурама у којима се одрицање врши лексемом *no*, у лексичком споју јављају се именичке фразе уведене са *such* (нпр. *there is no such thing/place/emotion*, итд.) док се поредбеница уводи са *like* и *as* (нпр. *there is no such place like/as Hawaii*). У свим примерима изостаје експлицирање својства или особине придевом или прилогом, али се они имплицитно уписују као *good*, *much*, *a lot* и сл. Неретко је конкретнија особина или својство контекстуално имплицирана у контексту:

- (1) The whole of Japan is a pure invention. There is no such country, there are no such people.

- 'Japan is the most inventive country and Japanese are the most inventive nation'
(2) Nothing is like New York. It's so unpredictable.
→ 'New York is the most unpredictable city' (COCA)

Експресивни имплицитни суперлативи у оба језика почивају на специфичној интеракцији негације и егзистенције. У свим конструкцијама пориче се постојање појма који је као неки појам X који је именован у поредбеници. На имплицитном нивоу комуникације, форме означавају да не постоји ниједан појам који има одређену особину или својство у оној мери колико је поседује X. Најчешће се као особине или својства уписују опште карактеристике у степену суперлатива попут *најбољи* и *највише*, а оне даље контекстуалним обогаћивањем могу и да се конкретизују: *Нико није као Болт* → *Болт је најбољи тркач* → *Болт је најбржи*. Овим се завршава анализа модела лексичко-синтаксичке суперлативности који су уочени у изабраној корпусној грађи српског и енглеског језика.

4.3. Закључна разматрања

Након корпусних анализа српског и енглеског језика установили смо да у оба језика постоје следећи модели афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности:

1. *Модели са општим заменицама и детерминаторима*
2. *Модели са месним и временским заменичким прилозима*
3. *Модели са лексемама значења целокупности остатка скупа*
4. *Модели са прилозима и придевима значења целокупности претходног времена.*

Прва два модела већ су описана у србистичкој литератури, те је допринос овог истраживања на првом месту у идентификацији структура које постоје у енглеском језику. Модели са лексемама значења целокупности остатка скупа обухватају конструкције са морфолошким компаративом у чијим се поредбеницама јављају именичке фразе које селекују читав скуп у коме се врши поређење. Модели са прилозима и придевима значења целокупности претходног времена односе се на конструкције у којима се у поредбеницама уз морфолошки компаратив јављају придеви и прилози који имају адлативно значење. У претходном излагању представљени су и модели негиране суперлативности у српском и енглеском језику. У оба језика негирана суперлативност може се реализовати конструкцијама у којима се негира постојање једнаког или вишег степена изражености особине или својства код свих чланова скупа у коме се врши поређење. Негирање се у оба језика може реализовати одричним заменицама и детерминаторима, одричним заменичким месним и временским прилозима или одричним егзистенцијалним безличним реченицама. Овим смо потврдили *Хипотезе 3, 4, 5, 6 и 7*:

Хипотеза 3: Суперлативно значење могуће је изразити афирмативним универзалним квантификаторима.

Хипотеза 4: Постоје и друга лексичка средства којима се може изразити афирмативна суперлативност.

Хипотеза 5: Суперлативно значење могуће је изразити негирањем постојања вишег одричним универзалним квантификаторима.

Хипотеза 6: Суперлативно значење могуће је изразити негирањем постојања једнаког одричним универзалним квантификаторима.

Хипотеза 7: Суперлативно значење могуће је изразити негирањем постојања вишег и једнаког одричном егзистенцијалном безличном реченицом.

Сви модели забележени у једном језику јављају се и у другом. Уз то, сва ограничења у суперлативности ових конструкција валидна су за оба језика. Код модела са општим заменицама и детерминаторима, појам означен у поређеници мора припадати скупу који је означен у поредбеници да би конструкције имале суперлативно значење. Код структура са потврдним месним и заменичким прилозима, у оба језика важи да се јављају само она лексичка средства која одликује својство негенерализације. Типични прилошки универзални квантификатори типа *увек* и *свуда* не јављају се у формама лексичко-синтаксичке суперлативности. Ипак, њихово присуство је забележено у једном посебном виду суперлативних конструкција где се они уместо у поредбеници јављају у поређеници: *Увек је било боље него сада* и *Свуда је боље него овде*. У оваквим конструкцијама јављају се заправо сва лексичка средства која смо забележили и у нашим моделима: *Сви/други/остали су бољи од Јована*. Овим структурама изражава се суперлативност, али не придева који је експлициран, већ његовог антонима:

Увек је било боље него сада → Сада је најгоре.
Свуда је боље него овде → Овде је најгоре.
Сви/други/остали су бољи од Јована → Јован је најгори.

Овакве форме могли бисмо окарактерисати као *имплицитну иреверзибилну суперлативност*. У структурама са осталим лексичким средствима којима се означава целокупност остатка скупа у коме се врши поређење и целокупност претходног времена наилазимо на иста ограничења. Конструкције имају значење суперлатива само уколико се поредбеницама означавају скупови који броје најмање два члана. Код именичких фраза то ће значити да оне морају бити у облику множине. Ако се поредбенице односе на један појам или једну тачку у времену, реченице неће имати вредност суперлатива. И у домену негативне лексичко-синтаксичке суперлативности уочена су истоветна ограничења у суперлативности модела у два језика. Форме са одричним заменицама и детерминаторима нису суперлативне када појам из поређенице логички не припада скупу у коме се врши поређење. Исто важи када се у поредбеницама нађу лексичка средства која ће селектовати читав скуп (нпр. *Нико није бољи од свих других/осталих* или *Нико није бољи од било кога другог*). У овом другом случају, међу појмовима који се пореде успоставља се однос еквативности. Код модела са одричним месним и временски прилозима, уочено је да форме са морфолошким позитивом морају да имају експлициране поредбенице. Када такве поредбенице изостану, конструкције немају суперлативну вредност (нпр. *Нико није леп*). У најмању руку, уз позитив се морају јавити деиктички прилози *тако* или *толико* да би поредбени појам био имплициран (нпр. *Нико није тако/толико леп*). Тада структуре имају значење суперлатива. Еквивалентност свих форми лексичко-синтаксичке суперлативности почива на чињеници да су извори суперлативности код ових конструкција универзални логички и когнитивни принципи. Оваквим закључцима још једном потврђујемо прву општу хипотезу:

Хипотеза 1: Употреба перифрастичке компарације у два језика поклапаће се у свим оним аспектима у којима њену употребу условљавају универзални семантички и логички принципи.

У два језика постоје минималне разлике у лексичким фондовима оних средстава која имају семантички потенцијал да селектују читав скуп у коме се врши поређење или целокупност претходног времена. Енглески језик у свом лексичком репертоару има општу заменицу и детерминатор дуала *both (of)*. Њен потпуни значењски еквивалент је српско *оба/обе* које се у србистици традиционално сврстава у бројеве. Разлика је овде

само у начину класификације лексема у две граматичке традиције. Енглески језик има и општу заменицу (детерминатор) негенерализације *either (of)* са одричном варијантом *neither (of)*. Обе се односе на двојне скупове (*један било који од два* и *ниједан од два*). Српски језик нема таквих лексичких средстава. Најприближнији еквиваленти енглеске лексеме *either (of)* су опште заменице (детерминатори) негенерализације *било који, ма који* и *икоји* који нису ограничени само на двојне скупове. Пошто су заменице (детерминатори) генерализације и негенерализације у моделима лексичко-синтаксичке суперлативности суштински синонимни, као еквивалент лексеме *either (of)* може се јавити и српски универзални квантификатор *оба/обе*. Одричној лексеми *neither (of)* значењски су најприближније српске одричне заменице *ниједан/ниједна/ниједно* које се односе на множинске скупове (≥ 2). Енглеске лексеме *either (of)* и *both (of)* имају еквиваленте и у српским структурама *од једног* и *од другог* и *него* и *један* и *други*: *He is better than either/both of his brothers* → *Он је бољи и од једног и од другог брата*, односно *Он је бољи него и један и други брат*. Лексеми *neither (of)* одговараће одрична форма *ни X ни Y*: *Neither of his brothers is better than him* → *Ни један ни други брат нису бољи од њега*. У два језика разликује се и реализација негације. Употреба *ни-* лексема у овом контексту намеће употребу одричне предикације (двострука негација) у српском језику, а енглески језик захтева управо супротно – употребу афирмативне предикације. У енглеском језику као носиоци негације јављаће се или одрична лексичка средства или одричне предикације, па ће једна српска структура имати два значењска еквивалента у српском језику: ***Никада нисам видео тако лепи девојку*** → ***Never have I seen such a beautiful girl*** и ***I haven't ever seen such a beautiful girl***. Опажене разлике између два језика потврђују и другу општу хипотезу:

Хипотеза 2: Употреба перифрастичке компарације у два језика неће се поклапати у свим оним аспектима у којима њена употреба почива на чисто фонолошким и морфолошким факторима, зависи од разлика на чисто синтаксичком плану или од лексичких специфичности лексичких репертоара.

За сам крај овог поглавља скренућемо пажњу да су у досадашњој литератури модели лексичко-синтаксичке суперлативности били окарактерисани као форме којима се изражава чисто суперлативно значење, али које су стилогеније стилистичко средство од синтетичког суперлатива. У поглављу 2.1. *Кључни појмови* говорили смо о апсолутним и релативним интерпретацијама атрибутивно употребљеног суперлатива, попут *Џон се попео на највишу планину* (Хајм 1985, Сзаболчи 1986, Фаркас и Кис 2000, Шулер 2006, Живановић 2006, Бошковић и Гајевски 2009, Панчева и Томашевич 2012). У свим примерима за раздвозначавање оваквих форми понуђене су конструкције лексичко-синтаксичке суперлативности: *Џон се попео на највишу планину од свих планина на свету*, *Џон се попео на највишу планину од свих других планинара*, и сл. Овакви поступци наводе на закључак да структуре лексичко-синтаксичке суперлативности нису само експресивније форме изражавања суперлативног значења већ да у одређеним контекстима имају већу комуникативну вредност од синтетичких суперлатива. Оне се, на пример, могу употребити уместо атрибутивног суперлатива да би се избегла потенцијална вишезначност и зависност од контекста. У том смислу, њихова информативна вредност је већа од оне коју имају потенцијално вишезначни атрибутивни суперлативи. Дакле, њихов језички допринос не може се свести само на њихов стилистички потенцијал. То овим конструкцијама даје додатни значај јер када желимо избећи вишезначност атрибутивног суперлатива, форме лексичко-синтаксичке намећаће се као нужност.

5. ЛЕКСИЧКИ АСПЕКТ КОМПАРАЦИЈЕ

Ово поглавље докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” посвећено је лексичким аспектима перифрастичке компарације. Овде ћемо анализирати лексичке спојеве са прилозима и партикулама у којима значење компаратива и суперлатива бива модификовано.

Први део поглавља посвећен је лексичким средствима која уз морфолошки компаратив доводе до разноврсних модификација компаративног значења. Кренућемо од лексичких спојева којима се реализује степеновање у оквиру самог компаративног степена. То су заправо различити видови модификације интензитета степена разлике која је изражена компаративом. Даље одређивање компаративног степена, његова спецификација, није једини вид модификације компаративног значења. Овде ћемо говорити и о различитим другим видовима семантичких доприноса прилога и партикула лексичким спојевима са компаративом.

Други део поглавља посвећен је лексичким модификацијама суперлатива које се разликују од модификација компаратива у том смислу да се овде првобитно јавља градијација у оквиру самог суперлативног степена која се реализује у посебним структуралним формама. Зато овде не можемо суштински говорити о чисто лексичком аспектима модификације без осврта на структуралне форме у којима се таква лексичка средства јављају.

5.1. Модификације компаратива

У лексичким спојевима морфолошких компаратива и одређених група прилога и партикула значење компаратива модификује се на различите начине. Ово поглавље посвећено је управо таквим перифрастичким конструкцијама и њиховим специфичним значењима. Опет ћемо се опет кретати од специфичних значења ка формама којима се она реализују.

Компаративом се изражава разлика у степену заступљености својства код појмова који се пореде. Бројна су прилошка средства која се могу јавити уз компаратив и која у таквим лексичким спојевима даље одређују степен или меру те разлике. Овде ћемо прво кренути од таквих лексичких средстава. Даље ћемо се бавити и другим видовима значењских модификација и средствима којима се она остварују.

5.1.1. Степеновање у оквиру компаративног степена

Анализом корпусне грађе српског и енглеског језика овде су изоловани начински прилози који се јављају уз компаратив, и то:

- ❖ прилози са интегралном семом *велики степен*
- ❖ прилози са интегралном семом *непотпуни степен*
- ❖ прилози са интегралном семом *мали степен*.

Прилози великог степена наглашавају и појачавају разлике изражене компаративом, прилози непотпуног их оцењују као умерене (делимичне, непотпуне), а прилози малог степена их слабе и умањују.

Сви лексички спојеви са компаративом изоловани су независним претрагама изабраних корпуса два језика.

5.1.1.1. Прилози са интегралном семом велики степен

О класификацији начинских прилога великог степена Стане Ристић (1990) говорили смо у поглављу 2.4.1. *Модификације компаративног значења*. Том приликом поменули смо да прилози са додатном компонентом оцене (нпр. *страшно, ужасно, поражавајуће, застрашујуће, смртно, тешко, врашки*) и прилози са додатном компонентом значења неочекиваности, неубичајености (нпр. *невероватно, изненађујуће, неочекивано, нечувено*) неће овом приликом бити узети у разматрање. Ако кажемо *Марко је невероватно/изненађујуће бољи од Јована* израз ће се тумачити као *Говорнику је невероватно/изненађујуће то што је Марко бољи од Јована*. Јасно је да оваква прилошка средства више говоре о ставу говорника према компаративном степену него о самом компаративном степену. Због тога су овде изузети из анализе.

У нашој корпусној грађи уз компаративе придева и прилога забележени су прилози са значењем великог степена (1) без додатних значењских компоненти и (2) они чији се крајњи степен не може сагледати (исказати, описати). Овде ћемо додати и прилоге чији се крајњи степен не може упоредити. Њих треба припојити овој класи јер немогућност поређења почива на немогућности да се крајњи степен сагледа. Овде је уочена и једна класа начинских прилога који имају сему великог степена, а који у класификацији С. Ристић (1990) у овој групи изостају: (3) прилози са значењем великог степена који је значајан.

(1) *Прилози без додатних значењских компоненти*. Поред прилога *далеко, много* и *знатно*, који су већ подробно описани у С. Куљанин (2017а), у нашем корпусном материјалу као фреквентни прилошки модификатори уз компаратив показали су се и прилози *доста, изразито, поприлично* и *пуно*:

Услови за рад биће *далеко бољи* него овде. Била сам *доста млађа* од њега. БСК је био *знатно бољи* од Југославије. „Плави“ су били *изразито бољи* у првој, а Италијани у другој четвртини. Београдски сајам је *увек одличан, много бољи и интересантнији* од сајмова у Москви и Варшави. „Краљеви“ би требало да постану *пуно бољи* у одбрани. Додавши само мало боје на права места, постала је не само *много лепша* но и *далеко женственија*. Да су приобални или суседни градови остали мали, они из унутрашњости били би данас *далеко виталнији*. Пријатељи моји, ја сам *далеко утицајнији* у цивилизованом свету него овде. Град је испод мене велика тамна маса, али је језеро *много светлије* од неба. Да би слика била још *много романтичнија*, млада жена, место Ђинђува и Ђердана, има око грла огромну широку гвоздену огрлицу [...]. Синоћ када сам га унајмио, изгледао је *много глупљи*. Видно је нервозан, *знатно узнемиренији* него приликом претходног сусрета у бистроу Ред Хен. Она је *знатно снажнија* од гравитационе силе [...]. Ради се о евидентираним лицима, док је број неевидентираних био *знатно већи* [...]. Април је био *изразито топлији*, са температурама вишим од нормалне [...]. [...] имају *поприлично богатије* искуство у решавању правних мука грађана. [...] хитајући у сусрет једна другој, за неколико милијарди година ће образовати *поприлично крупнију*. Дошли смо да покажемо колико можемо, али за нас је *пуно важнија* следећа утакмица са Борцем у Краљеву. Очекујем да са Бркићем и Милисављевићем напад буде *пуно течнији*. [...] а полицијски и судски ресурси били би *пуно растеређенији* у поређењу са садашњом запосленошћу [...].[...] а да сам ја судија, ова би земља била *пуно праведнија*. (КССЈ 2013)

Компаративом придева и прилога изражава се разлика у заступљености особина или својстава између појма израженог поређеницом и оног појма или појмова изражених поредбеницом. Прилози *много, знатно, далеко, доста, изразито, поприлично* и *пуно* уз

компаратив одређују ту разлику као велику. Као такви, сви ови прилози су суштински синонимни, те је могућа њихова супституција:

много бољи/гори студент
знатно бољи/гори студент
далеко бољи/гори студент
доста бољи/гори студент
изразито бољи/гори студент
поприлично бољи/гори студент
пуно бољи/гори студент

Једина семантичка компонента коју ови прилози уносе јесте она која разлику у заступљености особине изражене компаративом карактерише као „велику”. У енглеском језику такви су модификатори *a (whole) lot, a good/great deal, far, much, quite a bit* и *way*, али и *substantially* и *considerably*:

That's going to make me feel *a whole lot better* about it. We're going to make it *a lot better, a lot more affordable*. Saturday night on the northern California shoreline, but it was about to get *a whole lot crazier*. Until one Norbert got just a little smarter than Mel, and *a whole lot luckier* [...]. The American economy, at the moment, could be in *a good deal better* shape. [...] makes a lot of children not only happier but *a great deal healthier*. I think the situation, while not in any way hopeless, is *a great deal grimmer* than it used to be. I'm *a great deal busier* now. [...] going to say that it's very similar to Northern Ireland, only *a great deal bloodier* [...]. You know London *far better* than I do. The Justice Department has become *far keener* on catching and punishing white-collar criminals since the S&L. Both can be costly, but skipping them is *far costlier*. The agency also began to hold companies that disposed of hazardous industrial waste to *far stiffer standards*. Life is so *much better* there than it ever is here. You look so *much slimmer* than the last time I saw you. African Humid Period was the period in which North Africa became *much wetter* than it is today thanks to a series of monsoons. It can be partly attributed to the *much denser* microstructure (lower water-filled porosity) of mortars after MK is incorporated. The mandate thus financially encourages women to endure the *much riskier*, less effective procedure when a safer, more effective option exists for men. I was already big, and *quite a bit stronger* than most grown men. I look *a quite a bit younger* than my age. Weight for weight, the same amount of MDMA as heroin would be *quite a bit pricier*. [...] the perpetrators of identity theft are common criminals, some are *quite a bit scarier*. [...] the Manhattan's history is *quite a bit murkier*. All the other kids are *way better* than me. [...] but I also know I'm really lousy at being anybody else, like *way lousier* [...]. [...] makes me *way madder* than my purse being stolen. It turns out that Meridiani Planum was *way saltier* than anything that's known to sustain life. I plan on doing *substantially* better. And, he says, the verification regime the Soviets agreed to was *substantially stricter* than the Iran deal. [...] *substantially flatter* than last year's mountain-fest. Compared with their predecessors, modern communities are *substantially denser* (133 to 650 trees per ha) [...]. He was feeling *considerably better*. In today's environment, the bright line that Rehnquist thought Christensen drew is *considerably fuzzier*. Anderson then picks up a *considerably heftier* magnet, made of aluminum, nickel, iron, and cobalt. And while it's not as svelte as the Dana, it's *considerably roomier* in canopy mode. (COCA)

Налик на српске прилоге великог степена, енглески прилози који се јављају уз компаратив су у великој мери синонимни и могућа је њихова међусобна супституција. То најјасније илуструју примери из паралелног корпуса где се као преводни еквиваленти српског прилога *далеко*, поред директног еквивалента *far*, бележе и други енглески прилози високог степена:

- (1) Они сматрају да црква има *далеко већи* утицај на заједницу него друге институције.
→ They feel the church has a *far stronger* influence in the community than other institutions.
- (2) Целовита прича о младима је *далеко позитивнија* када се не посматра из њихове перспективе.
→ The whole story of young people is *much more positive* as is witnessed in the opinions and perspectives of young people.
- (3) Свођење дискриминације над Ромима на стереотипну слику [...] би значило претерано поједностављивање једног *далеко сложенијег проблема*.
→ Reducing the problem of Roma discrimination to the stereotype [...] would mean oversimplifying a *much more complex* problem.
- (4) Број бугарског становништва у овој општини је *далеко већи*.
→ The share of Bulgarians in Surdulica's total population is *much bigger*.
- (5) Да, то изгледа *доста безбедније* од ХАЛ-а.
→ Yeah. That's *far safer* than allowing Hal to continue.
- (6) Постојали су и други, *знатно мањи* месеци, чак и овде.
→ There were other, and *far smaller* moons, even out here. (ЕСПК 2012)

Овде ћемо посебну пажњу скренути на енглески модификатор (*quite*) *a bit* који се у граматичкој литератури најчешће наводи у овој форми. Такав поступак наводи на погрешан закључак да су форме *quite a bit* и *a bit* значењски подударне. Модификатор *quite a bit* одређује се као „a lot” (CD) или „considerable number or amount of” (OED) па би као такав означавао велики степен. Модификатор *a bit* дефинише се као „slightly” (CD) и „somewhat; to some extent” (OED). Према првој дефиницији, овај прилог означава мали, а према другој непотпуни степен.

Српски прилог *поприлично* дефинише се као „подоста, знатно” (РМС IV: 715). Овај прилог се у класи прилога са значењем великог степена налази на самој граници са класом прилога непотпуног степена. На основу дефиниције из речника, прилог *поприлично* спадао би у прилоге великог степена. У нашој корпусној грађи наилазимо на извесне недоследности у интерпретацији овог прилога. Њему се као преводни еквиваленти јављају и енглески прилози великог степена (1–3) и они непотпуног степена (4–6):

- (1) Већ 19. октобра у 17:00, *поприлично* је узнапредовао.
→ On 19 October at 5 pm, it has advanced *a lot*.
- (2) Потребно је *поприлично* времена да телесне течности почну да кључају у својим разним, добро заштићеним системима.
→ It took *a long* time for the body fluids to start boiling, in their various well-protected systems.
- (3) Статистички подаци из наше базе података показују да наши студенти *поприлично* раде и после затварања библиотека на задацима везаним за библиотеке.
→ Our database statistics show our students are doing *a great deal* of library-related work after the libraries close.
- (4) Студенти са поремећајима у говору такође су *поприлично* гласни када су онлајн.
→ Students with speech disorders are *quite* noisy online too.
- (5) [...] сада је у власништву комплетно комерцијалног и *поприлично* скупог Blackboard-а.
→ [...] is now owned by completely commercial and *rather* expensive Blackboard.
- (6) Универзитети основани 60-их и 70-их година постављени су на једном наменски саграђеном месту, често *поприлично* удаљени од града.
→ The Universities established in the 1960s and 1970s were set up with a single purpose built site, often *some* way out of town. (ЕСПК 2012)

Колебања у употреби прилога са значењем јачине (интензитета) тек ће се показати у свом пуном светлу код прилога непотпуног степена где ће им бити посвећено и највише пажње.

(2) Прилози чији се крајњи степен не може сагледати (исказати, описати). Поред прилога великог степена који немају додатних значењских компоненти, у овој корпусној грађи уз облике компаратива уочени су и прилошки модификатори који би одговарали класи прилога чији се степен не може сагледати, исказати ни описати. То су на првом месту српски прилог *неизмерно* („неизмерљив, који се не може измерити, бескрајан, бесконачан”, РМС IV 1990: 694) и његов енглески еквивалент *immeasurably* („in a way that is so large or great that it cannot be measured or known exactly”, CD; „to an extreme or extensive degree; immensely”, OED). Прилози *неизмерно* и *immeasurably* у лексичким спојевима са компаративом придева носе семантичку ознаку да је разлика у заступљености својства огромних, великих сразмера, толиких да се оне не могу премерити:

Ја ћу вам дати више, *неизмерно више*. Као из Платонове пећине *неизмерно дубљих* доживљаја и искустава од игре дневних сенки [...]. Сад су они *неизмерно јачи* од нас. Такође се зна да ће и *неизмерно већи* језици бити угрожени пре или касније. Већ сама мисао да постоји нешто што је *неизмерно правичније и срећније* него ја [...]. [...] онолико колико је требало да јој са пола речи кажем како сам *неизмерно срећнији* од свих људи на земљи. [...] постигну ефекти насиља и нељудске жеље, *неизмерно јачи* од оних који се постижу помоћу животиња. [...] онда ће његова победа бити *неизмерно већа* и недостижна у добром држању, животној срећености, лепоти и врлини (КССЈ 2013)

In fact, my life is *immeasurably richer* without meditation. The blacks are *immeasurably better off* here than in Africa. The civilian death toll was *immeasurably higher*. Your immune system is *immeasurably more vulnerable*. [...] to do simple yet powerful things that can make your work and your life *immeasurably more productive and fulfilling*. Meanwhile, those same advances make most products *immeasurably more reliable* [...]. Whereas if he did what was *immeasurably more honorable*, and married her, he would be distrusted and eventually shunned. To kill for murder is an *immeasurably greater* evil than the crime itself. (COCA)

У овом контексту примарно је значење великог, огромног интензитета, а затим и да је он као такав неизмеран. Можемо рећи да прилози у два језика имају исте значењске компоненте: 1) *бескрајно* и *бесконачно велик*, и као такав 2) *немерљив* и *неизмеран*.

Овде треба сврстати и прилоге који означавају степен који је велик до те мере да се не може сагледати, изразити, а самим тим ни упоредити. Такви су српски прилог *неупоредиво* („без могућности поређења, несравњиво”, РМС III 1990: 777) и енглески *incomparably* („so good or great that nothing or none else could achieve the same standard”, CD; „immeasurably; by far”, OED). Оба прилога забележена су у изабраној корпусној грађи и уз компаративе:

And yet at the end of the day, he had just made things *incomparably worse*. Life is short, and he is capable of services to humanity *incomparably greater* than can be expected to result from trying to fly. Jewish diaspora international influences are *incomparably stronger* than those of any other state in the region. The new society is *incomparably better*. Dostoevsky is *incomparably more talented* than Mikhailov! This was *incomparably more sober and sensible* than what some of our revered presidents did. But these struggles should be contrasted with the *incomparably worse* hardships frequently suffered under autocracies. The Nazis are *incomparably greater* criminals. (COCA)

Одиграли смо врло добро, *неупоредиво агресивније* него у првом сусрету. Словенија је била и остала *неупоредиво богатија* од Србије. Ипак, притвор је *неупоредиво гори* од нелагодности. Бранити јавни интерес *неупоредиво је теже* у Врању него у Београду. Темпо је био *неупоредиво спорији* него у првом делу. Људи са псом крећу се *неупоредиво брже* него ми са белим штапом [...]. Путину је *неупоредиво лакше*. Било је *неупоредиво упитније* да се дански карикатуриста опробавао на илустрацијама бајки Ханса Кристијана Андресена [...]. Објекти такве класе премештају се *неупоредиво брже* од обичних астероида и неизвесно је из којих кутака васионе ће изронити и како ће се понашати. (КССЈ 2013)

Прилози *неупоредиво* и *incomparably* имају по две идентичне значењске компоненте: 1) *велик, огроман*, и као такав 2) *неупоредив*. Ова два прилошка модификатора сврстали смо у подгрупу прилога великог степена јер неупоредивост коју они означавају потиче од немогућности да се њихов крајњи степен сагледа, искаже и опише.

(3) *Прилози чији је крајњи степен значајан*. Најзад, у прилоге великог степена сврстали бисмо и прилоге који изражавају крајњи степен који је толико велики да је као такав значајан. Уз компаративе су у нашој корпусној грађи забележени прилози *значајно* („који је од значаја, који има (у чему) велику улогу, важан, вредан, знаменит”, РМС II 1900: 327) и *significantly* („In a way that is easy to see or by a large amount; In a way that suggests a special meaning; By a large amount”, CD):

Democrats had to work *significantly harder* to pass legislation – and we did. If the dark particles are *significantly lighter* than expected, they may not show up in the detector. Sidebar Breastfed babies are *significantly healthier* in many ways. Still, they occur *significantly more often* than before the city closed the dozens of relief valves. The fact that Medicare payments have grown *significantly more slowly* than private insurance casts serious doubt on that. The women, likewise, were *significantly more favorably* disposed to female-female hugs (M = 5.86, SD = 0.45). [...] our findings do not support our hypothesis that contact sport athletes are *significantly more sexually aggressive* than non-contact athletes and non-athletes. Participants in both the imagery and the self-instruction conditions served *significantly more accurately* than those in the control condition. (COCA)

Сва министарства имају налог да раде и обезбеде *значајно боље* животне услове, да обезбеде нова радна места и покрену инвестиције у покрајини. Приближно 10 одсто популације има остеопорозу, *значајно чешће* жене. [...] да је умањивање плата руководиоца оправдано, говори и чињеница да су њихове коверте *значајно дебље* од месечних зарада председника државе [...]. Поред тога, потребно је имати и нешто административног особља, али *значајно мање* него код класичних образовних институција. Захваљујући тим изменама ја сам сигурна да ће локалне самоуправе имати *значајно више* новца у односу на оно што имају према постојећем закону [...]. Сада ми је четрдесет и некако наслућујем да ни са шездесет неће бити *значајно боље*. Север земље је *значајно снажнији*. [...] које сада чека *значајно оштрији* режим пријема. Ове диоде су *значајно квалитетније*, како у естетском смислу, тако и технолошки. [...] да је тренд раста пласмана *значајно експанзивнији* него што је то било у земљама у региону [...]. (КССЈ 2013)

Прилози *значајно* и *significantly* у лексичком споју са компаративом придева и прилога означавају да је разлика у заступљености својства изражена компаративом „битна”, у том смислу да је „битно велика”. Другим речима, разлика у степену својства толико је велика да као таква има приметне („easy to see”) и важне последице („important way”, „worthy of attention”, CD). У овом контексту могло би се говорити и о прилогу *знатно*

(„1. који је од значаја, знаменит, значајан, познат, чувен; 2. велик, приличан”, РМС II 1990: 326). О прилогу *знатно* говорили смо као о модификатору који има чисто градиционо значење, без додатних семантичких компоненти. То је донекле оправдано, што доказују и примери из паралелног корпуса у којима се он јавља као преводни еквивалент енглеских прилошких модификатора који немају додатних семантичких компоненти битности (важности, значаја):

- (1) Fanny’s feelings on the occasion were indeed *considerably more warm and genuine* than her aunt’s style of writing.
→ Фанина осећања била су у тој прилици заиста *знатно топлија и искренија* од стила којим је писала њена тетка.
- (2) It was merely raw noise, [...], but on a *far greater* scale.
→ Био је то напосто сирови шум, [...], али у *знатно већим* размерама.
- (3) Presently it stabilized; the “sea” was *much closer*, but as enigmatic as ever.
→ Но, слика се брзо упостојила; „море“ је постало *знатно ближе*, али и даље подједнако загонетно.
- (4) We could do it, of course – but it will be *much more* convincing in your words.
→ И ми то можемо да обавимо, разуме се – али деловаће *знатно уверљивије* из ваших уста. (ЕСПК 2012)

Према горе датој дефиницији, прилог *знатно* у свом примарном значењу носи семантичко обележје значаја, битности, важности и као такав синониман је прилогу *значајно*. То доказују и примери из паралелног корпуса у којима му се као преводни еквивалент јавља енглески прилог *significantly*:

- (1) Само једна трећина каже да у школу иде да би учила – што је *знатно нижи* проценат него у другим земљама региона.
→ Only one third say they go to learn, *significantly lower* than in other countries in the region.
- (2) Чукарица је *знатно већа* општина која покрива 155 квадратних километара.
→ Cukarica is a *significantly larger* borough, covering 155 km².
- (3) Подаци, такође, показују да чак једна четвртина младих у СРЈ спава мање од 6 сати дневно, што је *знатно мање* од 8 сати које препоручују здравствени стручњаци.
→ It is also reported that fully one quarter of young people in FRY sleep less than 6 hours a day, *significantly lower* than the 8 hours daily usually recommended by health experts.
- (4) Плате жена су биле *знатно ниже* од плата мушкараца у СРЈ.
→ Women’s wages were *significantly lower* on average than men’s in FRY. (ЕСПК 2012)

Овим се исцрпљује преглед прилога са интегралном семом великог степена који су забележени у овој корпусној грађи уз компаративе придева и прилога.

5.1.1.2. Прилози са интегралном семом *непотпуни степен*

Уз компаративе придева и прилога забележени су и прилози са интегралном семом непотпуног степена. У енглеском језику то су прилози: *a bit* („somewhat, to some extent”, OED), *pretty* („to a moderately high degree”, OED), *quite* („to a certain extent or degree”, OED), *rather* („to a certain or significant extent or degree”, OED) и *somewhat* („to a moderate extent or by a moderate amount; rather”, OED):

The one in the middle seemed *a bit older* than the others. It has a carefree, jaunty manner, but is *a bit livelier* than the title might lead the listener to expect. The Nexus 7

is *a bit slimmer and lighter* than either the Kindle Fire or Nook Tablet. Later work by these authors made the implications of obliquity and continental location *a bit fuzzier*. Woven Hand took the stage as a trio, sounding *a bit edgier* than in times past. The reality is, it's really – it's *pretty harder* to do comedy than it is sometimes to do drama. We mentioned Senator Santorum, who many analysts believed had a *a pretty better* night overall. Four years ago was 81%, *pretty higher*. I think the White House is going to move on pretty *shorter* to address this because there's a spending bill that's coming to Congress [...]. Many of the cardinals right now are *quite older*. I mean, the news has been *quite calmer* than in recent days. Okay, that was *quite quieter* than Gibbs. Nothing is *quite creepier* than the creaky front door. Nothing was *quite hotter* than a fit man with a wet shirt clinging to his muscles [...]. [...] and that is why our Jungle Book is *quite darker* [...]. We've had to take a *rather longer* route to get there than we've expected. I hope that the causal links in this memoir are *rather stronger*. This is a *rather grimmer* social criticism altogether. It makes out that I'm *rather cozier and nicer* than I am. And the fact that one or two of these contracts have been *rather clearer* to Peter than to me [...]. [...] heart might be stolen by temptations *rather coarser* than those Stikles offers but still too scrumptious to resist. On it was painted a sword, *somewhat smaller* than the sword Yiromo carried. The reason the weather is *somewhat easier* to forecast with high pressure system is because of their structure. The truth turns out to be *somewhat murkier*. For all the substance within the description of research, proposed solutions were *somewhat hazier*. Robert L. Crandall, chairman of American Airlines parent AMR Corp., has a *somewhat bleaker* view of the transaction. That *somewhat moodier* texture fits the album's difficult subject matter. (COCA)

У српском језику, уз компаративе овде бележимо прилоге непотпуног степена попут *донекле, нешто, прилично* и *унеколико*:

Ситуација данас јесте *донекле боља*. У Америци је стање *донекле једноставније*. Омогућио ми је да пођем новим и *донекле мирнијим* путем. Стање на Космету је *донекле стабилније*. Савезна влада је *донекле ефикаснија*. [...] такође су били *донекле заштићенији* од озбиљних симптома грипа [...]. Савезна влада је *донекле ефикаснија* [...]. У Америци је стање било *донекле једноставније*. Учинио ми се да је други круг био *нешто ужи, нешто ближи* колиби. Само је сада *нешто свечанији*, личи на портрет Филипа II [...]. Ако је требало *нешто стручније*, позиван је столар, електричар или који други мајстор. Мештани су имали своје куће, а чиновници придобили са стране и још неокућени тражили су *нешто присније и јефтиније* од „Европе”. Био је *нешто нижи* од Офелије и врло широк. Истоветан натпис, само *нешто мањи*, био је одштампан и дуж оба рукава. У случају малог Швабе почетни процес у госпа Ноли био је ипак *нешто дужи и мучнији*. Пред Хатемом Бен Арфом је *прилично дужи* период опоравка. Знају *прилично више* од онога што кажу. [...] продужи она утешно, јер је он сада био *прилично узнемиренији* од ње. Гандалф, који је био *прилично виши* од осталих, беше пронашао дрво на које се они нису могли попети. Ја сам убеђен да ће потрајати *прилично дужи* временски период пре него што се врати изнад 80. У случају Ројтерса, ствари су *унеколико једноставније*. Бушу је, притом, *унеколико теже*. Положај беше стварно само *унеколико мање* неугодан него пре. Слично, мада *унеколико умереније*, реаговала је и Хрватска грађанска иницијатива [...]. Други део приче је *унеколико сложенији*. Од тада, конзервативци су постали само *унеколико разборитија* верзија централистичког либерализма [...]. Слично, мада *унеколико умереније*, реаговала је и Хрватска грађанска иницијатива. (КССЈ 2013)

Прилози *донекле* („до неке мере, делимично, унеколико”, РМС I 1990: 735), *прилично* („у довољној мери, у довољном степену, довољно много, јако”, РМС V 1990: 72) и *унеколико* („у некој мери, донекле, делимично”, РМС VI 1990: 524) имају јасне

одреднице делимичности и неодређености мере. Прилог *нешто* у речнику се одређује као „а. мало” (РМС III 1990: 785) па С. Куљанин (2017а: 75–112) с пуним правом овај прилог сврстава у прилошка средства којима се умањује вредност компаратива. Ипак, исти прилог дефинише се и као „ђ. у извесној мери, донекле, унеколико, помало” (РМС III 1990: 785). У том значењу, он заправо представља прилог непотпуног степена. О томе сведоче и примери из паралелног корпуса:

- (1) *нешто* *ширу* формулацију → *somewhat wider formulation*
- (2) *нешто* *блажим* гласом. → *rather softened voice*
- (3) *нешто* *бољи* резултат → *somewhat better results*
- (4) *нешто* *мање* битнима → *somewhat less important*
- (5) *нешто* *касније* → *somewhat later*
- (6) *нешто* *комплекснију* структуру → *somewhat more complex structure*
- (7) *говорећи* *нешто* *тише* → *speaking rather lower* (ЕСПК 2012)

Од четрдесет и осам примера конструкције *нешто* + компаратив, више од половине јавило се као еквивалент енглеских прилога непотпуног степена, а нешто мање и као еквивалент прилога малог степена.

Сви прилози непотпуног степена који су овде анализирани означавају оне ступеве који се не могу окарактерисати ни као *мали*, ни као *велики*. У том смислу, степен који они приписују компаративу заузима на скали неке средње, неодређене вредности. Управо та њихова неодређеност може бити и главни кривац зашто ови модификатори испољавају највећа колебања, налик на српски прилог *нешто*. Међу прилозима ове класе уочавају се и одређене разлике. Неки попут *rather* на граници су са модификаторима јаке интензификације, док су други, попут *a bit* и српског прилога *нешто*, ближи модификаторима малог степена. Та колебања илуструју и дефиниције из изабраних речника, али и примери из паралелног корпуса:

<i>a bit</i>	„slightly” (CD) „somewhat, to some extent” (OED)
<i>pretty</i>	„quite, but not extremely” (CD) „to a moderately high degree” (OED)
<i>quite</i>	„a little or a lot but not completely” (CD) „to a certain extent or degree” (OED)
<i>rather</i>	„to a large degree” (CD) „to a certain or significant extent or degree” (OED)
<i>somewhat</i>	„to some degree” (CD) „to a moderate extent or by a moderate amount; rather” (OED)

Према дефиницији из једног од речника, прилог *rather* (одређен као „до високог степена”) одговарао би прилозима пуног степена, а прилозима непотпуног степена на основу дефиниције из другог („до одређених или битних мера или степена”). Колебања илуструју и примери из паралелног корпуса у којима се као еквиваленти енглеског *rather* јављају српски прилози пуног степена:

- (1) *rather less* → *далеко мање*
- (2) *rather more attention* → *много више пажње*
- (3) *rather more complex* → *знатно сложенијих*
- (4) *rather more* → *знатно више*
- (5) *rather quicker method* → *знатно бржи начин* (ЕСПК 2012)

Прилог *a bit* спадао би у модификаторе малог степена према првој („slightly”), а у прилоге непотпуног степена према другој дефиницији („somewhat; to some extent”).

Занимљив је и пример енглеског прилога *quite* који се у истом речнику дефинише као „мало или много” (CD). Сви прилози непотпуног степена из два језика који су овде анализирани имају идентичне одреднице попут „донекле, у извесној мери” и „делимично”. Њихова неодређеност не подразумева само немогућност да се прецизно одреди мера, већ и немогућност да се она одреди као велика или као мала. У том смислу, степен разлике који означавају овакви модификатори остаје негде у међупростору између два екстрема где неки чланови мање или више гравитирају ка суседним класама.

5.1.1.3. Прилози са интегралном семом мали степен

Као модификатори компаратива забележени су и прилози са семом малог степена. Они разлику у степену заступљености особине или својства изражену компаративом означавају као малу. С. Куљанин (2017а:101–105) као модификаторе слабљења разлике анализира прилоге *мало* („у малој количини, у малом, невеликом броју”, РСЈ 2007: 673) и *нешто* („а. мало; б. мали број, неколико”, РМС III 1990: 785), а овде бележимо и прилог *незнатно* („мало, једва приметно, безначајно”, РМС III 1990: 692):

Господине – рече господин Вудхаус *мало жустрије*. Елејн и Даглас су морали да се преселе у *мало већи* стан. Забога, девојко, зар не можеш да служиш Истини *мало умереније*? Ако не будеш *мало учтививији*, проћи ћеш као твоји родитељи. [...] пошто се поново увери да је заиста добро затворена, поче се враћати *мало умиренија и сталоженија*. Могла би ти да будеш *мало скромнија*, и да престанеш да се заносиш. У муслиманским кућама је *нешто живље и слободније*. Камена ограда моста одавно је углачана и *нешто тамнија* од осталих делова. Све је било исто, само *нешто светлије*. Што се Дејана тиче, ствари су ту биле *нешто тужније*, јер сам Дејана искрено волео. Завршна подешавања орбите биће, додуше, *нешто сложенија*, због потребе за сталним проверавањима, али то није представљало озбиљан проблем. [...] *незнатно боље пласиран* од њега на листи. У случају претњи Далибора Ђокића акција државе била је *незнатно бржа* јер је био присутан и међународни елемент. Показали су да је код испитаника чуло мириса на храну *незнатно осетљивије* после оброка. Он је *незнатно већи* од просека који смо имали пре кризе. Тај рукавац Дравин само је *незнатно ужи* но главни ток те реке. [...] док су му у свим осталим категоријама учинци *незнатно нижи*. (КССЈ 2013)

У енглеском језику забележени су прилози *a bit* („slightly”, CD), *a little* („to a small extent: only to a small extent”, OED), *barely* („by the smallest amount”, CD), *slightly* („to a small degree; not considerably”, OED), *hardly* („scarcely”, OED) и *scarcely* („only just, almost not”, OED):

Well, I think we can expect our little town to get *a bit busier* over the next few days. After the age of 40, skin becomes thinner, making your complexion *a bit duller and paler*. I have read that the recoil is *a bit gentler* than some other rifles. Now, she's *a little older* and she says *a little wiser*. So this one's *a little easier* to hold. So its blades were *a little higher* than the granite. The climate was probably *a little milder* than today. Morris is *barely cheerier* about domestic politics. Despite the presumption underlying the billions of dollars spent on cosmetics, clothes, and diets, even the very attractive are *barely happier* than the unattractive. Pluto's atmosphere was *barely thicker* than vacuum. At 1 a.m., the air is *barely cooler* and no less humid. Maria is *slightly younger* than Mary and has more children. They were *slightly rougher* than she would experience. [...] all subsequent issues bear a lighter green cover of thinner, *slightly glossier* paper. The dominant topographical feature was the wide expanse of ocean, *slightly greener* than that of old Earth [...]. Too much of the Ultimate universe ended up with *slightly edgier*

characters. This highly versatile interior is wrapped in sheet metal *slightly sleeker* than the last CR-V's. It's *hardly clearer* now. My branches are *hardly thicker* than my swollen fingers. Damien realized that the man's skin was *hardly darker* than that of the boy. Organic food is *hardly healthier*, study suggests. Costner's feature career was *hardly brighter*. He was *hardly any taller* than she was. The ski was *scarcely lighter* than wooden planks of the time. Morning was *scarcely brighter*. His lips were thin and *scarcely redder* than his face. I am no wiser, *scarcely any older*. (COCA)

Енглески прилози *a bit*, *(a) little* и *slightly* и српски *мало* и *нешто* прилози су малог степена који немају додатних семантичких обележја. Свих пет прилога користе се уз компаратив да разлику у степену заступљености неке особине или својства (која је изражена компаративом) окарактеришу као малу. Да су енглески прилози *мало* и *нешто* суштински синонимни као и *a bit*, *(a) little* и *slightly*, доказују и примери из паралелног корпуса у којима се они унакрсно јављају као еквиваленти једни другима:

- (1) Волео бих да је моја драга тетка *мало мање ревносна*.
→ I wish my good aunt would be *a little less busy*.
- (2) „Не”, рече он с *мало више* наде.
→ “No,” he said *a little more* hopefully.
- (3) [...] са образима који су били само *мало руменији* него обично.
→ [...] and with cheeks only *a little redder* than usual.
- (4) Модели који укључују комбинације својстава су дали само *мало боље* резултате.
→ The models including feature conjunctions gave *slightly better* results.
- (5) Свеукупно, наставници су први семинар оценили *мало боље* него други.
→ Overall teachers rated the first training workshop *slightly higher* than the second.
- (6) [...] премда блеђе и мање упадљиве него на оном *мало већем* свету [...].
→ [...] though paler and less distinct than on that *slightly larger* world [...].
- (7) Ћелија је била *нешто угоднија* него остале.
→ The cell was *a little more comfortable* than the others he had been in.
- (8) „На месту вољно!” крену инструкторка, *нешто добродушније*.
→ “Stand easy!” barked the instructress, *a little more genially*.
- (9) Ако *нешто дубље* сагледамо ту тврдњу [...].
→ If we examine that claim *a little more carefully* [...].
- (10) Пошто је потписао свој тестамент, кнез се 12. новембра осећао *нешто боље*.
→ After signing his will, the Prince felt *slightly better* on the 12th of November.
- (11) [...] тек *нешто дебљим* од памучног конца [...].
→ [...] cord *little thicker* than cotton.
- (12) [...] док је тај проценат *нешто нижи* у последње три године [...].
→ [...] while the percentage is *slightly lower* in the past three year [...].
- (13) Али, риба продужи да плива само на *нешто вишем* нивоу.
→ But the fish only continued to swim at a *slightly higher* level.
- (14) *Нешто* је *већи* проценат ученика који похађају ГВ.
→ A *slightly higher* percentage of pupils are taking GE. (ЕСПК 2012)
- (15) *A bit flatter*, please.
→ *Мало ниже*, молим те.
- (16) *A bit higher*, Hal.
→ *Мало више*, Хал.
- (17) The next example illustrates the markup of *a bit more complex* mathematical formula.
→ Следећи пример илуструје штампање *мало комплексније* математичке формуле.
- (18) *A bit later* an explosion was heard.
→ *Нешто касније* чула се експлозија.
- (19) “Ah, my dear Watson,” he said *a bit later*.
→ Ах, драги Вотсоне – рече *нешто касније*.
- (20) [...] which is even *a bit higher* than the accuracy obtained on the training data.

→ [...] што је чак и *нешто више* од тачности добијене на подацима за обуку. (ЕСПК 2012)

Српски модификатор *нешто* и енглески *a bit* већ су помињани као прилози непотпуног степена. Тада смо још напоменули да се оба прилога у речницима дефинишу тако да се могу тумачити и као прилози непотпуног степена и као прилози малог степена. Иста колебања бележе се и у преводима. Од четрдесет и осам примера конструкције *нешто* + компаратив, у двадесет и два случаја као еквиваленти овог прилога јављају се српски прилози малог степена *slightly* и *little* (Примери 7 – 14). Примери 15, 16 и 17 илуструју еквиваленцију између енглеског модификатора *a bit* и српског прилога *мало*. Најзад, у последња три примера прилози *a bit* и *нешто* постављени су као међусобни еквиваленти што је, имајући у виду немогућност да се прецизно одреде у смислу припадности прилозима малог или непотпуног степена, можда и најкоректније преводачко решење.

Прилози *barely*, *hardly*, *scarcely* и *незнатно* означавају мали степен, али се од претходних прилошких средстава разликују у том смислу да разлику у особини или својству која се изражава компаративом карактеришу као неприметну, безначајну, скоро непостојећу. Енглески прилози јављају се самостално, али и у лексичком споју са прилогом *any*:

Transformers are crap films, Captain America was *barely any better*. [...] but twenty years later, on Christmas Day, a disheveled Tara, looking *barely any older* than when she left, knocks on the door of her childhood home [...]. Unemployment in October was *barely any higher* than its average rate during the 1983-90 expansion. The leaders who followed the 2004-2005 Orange Revolution proved *hardly any better*. [...] but the light was *hardly any stronger*. [...] indeed the clouds are *hardly any warmer* than space itself. He was *hardly any richer* in coin [...]. [...] as *hardly any darker or less heroic* than the Civil War. [...] the whole thing was so little it was *hardly any taller* than he was. I find the bag of dried pineapple *hardly any worse* [...]. [...] including the ability to collapse down into a tiny hard case that's *scarcely any larger* than those for high-end earphones [...]. And the world's climate was *scarcely any colder* away from the ice sheets than it is today. [...] the weak sunlight of a late afternoon in the middle ten days of spring, *scarcely any warmer* than winter. I am no wiser, *scarcely any older*. (COCA)

Емфатичка употреба лексеме *any* („at all, used for emphasis”, OED) додатно наглашава минималност разлике у заступљености особине или својства коју изражава компаратив. Скоро непостојећа разлика, и као таква једва приметна, на самој је граници еквативности. Наредна прилошка средства о којима ћемо овде говорити прећи ће ту границу.

5.1.2. Укидање компаративног степена

Анализу прилошких модификатора којима се врши степеновање у оквиру компаративног степена завршили смо оним средствима која разлике у особинама и својствима изражене компаративима карактеришу као неприметне, једва приметне, осетне и постојеће. У оба језика постоје и прилошка средства која ту разлику поништавају.

С. Куљанин (2017а: 103) у својој монографији као средство којим се укида разлика изражена компаративом анализира прилог *ништа*, а ова анализа корпуса савременог српског језика показала је да се у ове сврхе користи и прилог *нимало* („ни у којој мери, ни најмање”, РМС III 1990: 794):

Живот није *ништа бољи* ни Хрватима из Босне. Судаћи према изгледу, ни кућа не изгледа *ништа старија* од свог власника. Првосвештеникове тавне очи бљеснуше и његово лице – *ништа слабије* но што малочас то изведе прокуратор – такође изрази чуђење. Лазарови пријатељи, или како се они већ међусобно ословљавају, нису били *ништа кооперативнији*. То није лепота око мене (видео сам толико језера и ово није *ништа чудније* од осталих), већ исплетени живот онога што сачињава природу. Бити у Лондону, то није *ништа утешније* – баш као да је у Енскуму. Изабела ми није *ништа ближа* од ње и никад није заузимала више места у мојим мислима, можда мање од ње. Патос уметности није *ништа потребнији* од патоса патње или патоса жеље. [...] начин на који су епидемије томе доприносиле није *ништа страшнији* од других. Причало се да он није *ништа способнији* од свог учитеља, да је само један сплеткарош. Лиза није *нимало боља* од осталих. Био је то коњички полк, *нимало гори* од Харахових кирасира. На самом врху, ствари нису *нимало једноставније*. Али због тога му није *нимало лакше*: вест га је итекако пекла. Срески шпијун Алекса Жунић није *нимало лошији* обавештајац од западњачке парадигме. [...] онда наша објективна реалност није *нимало истинитија* од нереалне прошлости. Ефикасност њене терапије данас није *нимало мања*, ако не и већа, од терапијских процедура неких интернистичких грана. Питање да ли је искуство претходило представи јамачно није *нимало разложеније* од познатог питања да ли је кокошка постојала пре јајета или обратно. Диктатура хришћанства није *нимало захвалнија* од диктатуре пролетаријата [...]. (КССЈ 2013)

Прилози *ништа* и *нимало* укидају разлику у заступљености степена особина и својстава која је изражена компаративима. Моћ да поништи вредност компаратива има и одрична речца *не*:

Очекујемо, до краја године, резултате *не лошије* него прошле године. И сазнавши да узима часове *не дуже* него Вера [...]. Секундарна одлика, мада *не мање изражена* по интензитету јесте топлије време од просека. [...] да је проценат хомосексуалаца међу протестантским свештеницима испод 10 одсто, дакле *не виши* него у остатку становништа. Други, *не мање проблематични* примери оштећења постали су рутински. Пиће је било донекле налик на најфиније врсте коњака, златножуте боје и *не гушће* од воде. Један лаки ланац замењивао сам другим, *не тежим*, и смело ћу вам признати да сам у тим везама доживео више задовољстава него невоља. [...] доказ надлежног органа управе о измирењу пореза, *не старији* од шест месеци. [...] може на свој захтев да ради на скраћеним радним временом, али *не краћим* од половине пуног радног времена. (КССЈ 2013)

У енглеском језику могуће је укинути компаративни степен употребом одричних заменичких прилога *none* („with comparative – by no amount; not at all”, OED) и *no* „with comparative – not at all; to no extent”, OED):

Though he, *none the better*, knew of men who were brutes with women. And if all goes well, the outside world will be *none the wiser*. Yet in the estimation of the authors, these ladies were *none the worse* for that. [...] but I count myself *none the poorer* for having passed on the shot. [...] we should be *none the wiser* if we could name them, they themselves *none the more honourable*. They talk bad about the UN but support it *none the less*. Those bastards, they're *no better* than animals. But it is *none the less extraordinary* to see those twelve private credit monopolies buying the debts of foreigners [...]. The study of the uncivilized will be *none the less valuable* [...]. [...] we are facing a hidden, but *none the less formidable* crisis [...]. [...] but the memories struck by these photos are *none the less vivid*. No, my French is *no better* than my English. I am *no weaker* than a diabetic who takes insulin daily. I am on *no firmer* ground scientifically than those who believe mobile phones are harmful. I bet he was *no uglier* than that boy

there. Prudence became *no more dangerous* than any squirming child. “Property” rights are *no less important* than “liberty” rights. She is *no more mysterious and complex* than any other person. They are addictive, but *no more harmful* than caffeine. This is *no more surprising* than the fact that Los Angeles has a hockey team. Indeed, his tone was more serious, but the story was *no less enthralling*. The Strokes' guitarist compiled a solo debut that's sweeter and mellower but *no less appealing* solo. Lesser known but *no less spectacular* than the famed Tetons [...]. I will agree, it is very empowering; it is *no less empowering* that going on a solo vacation by yourself [...]. [...] the internationalist, bloodless elite, which is *no less dystopian* than the outcome of international Marxism. [...] made of C4 carbon fiber, is *no less durable* than our bikes built of C7 carbon. [...] when they committed crimes against other blacks was, of course, *no less discriminatory* than treating them with special harshness for crimes against whites. (COCA)

Употреба одређеног члана *the (none the + компаратив)* нужна је у лексичким спојевима прилога *none* и компаратива. Одређени члан не јавља се у спојевима са прилогом *no*. Како у енглеском језику није допуштено слагање негација, лексички спојеви одричних прилога и компаратива јављаће се са афирмативним предикатима. Када су предикати одрични, уместо прилога *no* јавља се прилог *any*:

You know we're not *any better or worse* than you, Brits, or the Japanese, or the Canadians or whatever. The Canadians are not *any better*. She was not *any more attractive* than most of the other women here. [...] this is going to really hurt him politically, but it's not *any clearer* if it's going to help him politically either. [...] the new connector is not *any faster* than the old one. It's not *any nicer*, believe me, but there's more intentionality to it. A man is not *any godlier or holier or more successful* because he decided to learn to play the guitar. It's not *any grander or prettier* than that. Men are not *any brighter*. I have about as much hair as last year, and it's not *any grayer*. His walk was not *any more brisk* than usual [...]. While she knew she was pretty enough, she was not *any more attractive* than most of the other women here. Wine culture in French restaurants in general is not *any more advanced* than wine culture here. Denver is not *any more aggressive or assertive* in auditing or collecting taxes. I'm a little more relaxed, but I'm not *any less intense* [...]. Wearing slightly heavier clothes is not *any less comfortable* and can save you significant money. [...] they are not *any less rigid* than conservatives. (COCA)

Модификатори укидања разлике изражене компаративом придева и прилога могу се дакле представити структурним обрасцима: (афирмативни предикат) + *no/none the + компаратив* и (одрични предикат) + *any + компаратив*.

Одричне лексеме *ништа, нимало, не, no* и *none* укидају вредност компаратива када се нађу са њим у лексичком споју. Тиме се међу појмовима који се пореде успоставља однос еквативности. О томе сведоче и наредни примери из паралелног корпуса:

- (1) All the continents and oceans of Earth appeared *no larger than* India on the terrestrial globe.
→ Сви континенти и океани Земље изгледали су *велики тек као* Индија на глобусу наше планете.
- (2) Charles is *as bad as* any of them.
→ Чарлс није *ништа бољи од* других. (ЕСПК 2012)

У првом примеру као еквивалент енглеске конструкције *no + компаратив + than* јавља се српска еквативна конструкција *позитив + као*, а у другом енглеској еквативној конструкцији *as + позитив + as* јавља се као еквивалент српска конструкција *ништа +*

компаратив. Сви лексички спојеви у једном језику су међусобно синонимни и значењски подударни формама из другог језика:

- (1) Amelia deserves *no better*.
→ Амелија не залужује *ништа* боље.
- (2) I meant to go with you, Charles, for I am *no more useful* than you at home.
→ Намеравам да идем са тобом, Чарлсе, јер нисам *нимало потребнија* код куће него ти.
- (3) They were there every day, but that did not make it *any less annoying*.
→ [...] али њихова појава није била *ништа мање непријатна*.
- (4) Charles Hayter, probably not *any better* pleased by the sight of Captain Wentworth, than Captain Wentworth had been by the sight of Anne.
→ Чарлс Хејтер – вероватно *нимало задовољнији* када је угледао капетана Вентворта него што је био капетан Вентворт када је угледао Ану.
- (5) [...] the former of whom had particularly set her heart upon going, and the latter *no less anxiously* placed his upon pleasing her [...].
→ На саветовању у четири ока између Изабеле и Џејмса на коме се она нарочито залагала за то да се иде, а он се *не мање* залагао да њој учини радост [...].
- (6) Such a time is ripe for the appearance of false messiahs, a flood of *no less false* spirituality and the flourishing of fake mystics.
→ Такво време погодује појавама лажних месија, бујању *не мање лажне* духовности и процвату фалсификоване мистике. (ЕСПК 2012)

Овим се исцрпљује опис прилошких модификатора уз компаратив у српском и енглеском језику који су овде анализирани. Кренули смо од интензификације компаративног степена прилозима високог степена који су тежили ка највишим ступњевима. Прилози непотпуног степена открили су унутар своје класе читав спектар различитих нијанси интензитета. Неки модификатори више гравитирају ка високом степену, а неки пак ка нижим ступњевима. Има прилога са значењем малог степена чија екстензификација иде до тих граница да се разлике у заступљености особине или својства изражене компаративом одређују као скоро непостојеће. Најзад смо овде видели да у два језика постоје и прилошка средства која значење компаратива укидају па се међу појмовима који се пореде постављају односи једнакости.

5.1.3. Динамички компаратив

Динамичким компаративом изражава се промена интензитета неког својства „у различитим просторним и/или временским околностима” (Пипер и др. 2005: 853). У српском језику, динамички компаратив изражава се лексичким спојем партикуле *све* и компаратива придева и прилога (Ковачевић 2003а, Пипер 2005, Куљанин 2017а). Партикула *све* модификује значење компаративног облика уз који стоји „у смислу континуираног појачавања или смањења количине интензитета, квантитета садржаја датог придева” (Куљанин 2017а: 78). Лексичким спојем ове партикуле и компаратива придева може се изразити стално нарастање или појачавање својства, и тада говоримо о *компаративу континуиране прогресивности* (нпр. *све боље, све боље и боље*). Када се њиме изражава стално опадање или слабљење особине или својства, динамички компаратив назива се још и *компаративом континуиране регресивности* (нпр. *све мање, све мање и мање*) (Пипер и др. 2005: 854):

Црно-бели *све бољи* из меча у меч. Под је био прекривен пикавцима и пробним пртежима за плакат, од којих је сваки био *све једноставнији, све смелији, све силнији* од претходног. Срба се осећао *све уморнији*. Сада је све у реду јер су

результати екипе *све бољи*. То значи да постајемо *све бољи* и *све већи* партнери. Из минута у минут постајали су *све бољи* и *конкретнији*. Збиља, ове новине постају сваки даном *све досадније*. Позиција суверене државе биће *све боља* и *боља*. Људи живе *све горе* и *горе*. Феђилија је „расла”, бивала *све лепша* и *лепша*, права лепотица. Изглед за њеног рођака постајали су *све гори* и *гори*. Што јој се ближио било му је *све лошије* и *лошије*. Што је јесења сезона одмицала ми смо играли *све боље* и *боље*. Та идеја о позоришном комаду постаје *све гора* и *гора*, видиш. Богати постају *све богатији* и *малобројнији*, али и *све мање слободни* и *безбедни*, *све мање срећни*. Владе ће *све мање* и *мање* имати контролу над протоком информација, технологијом, болестима, мигрантима, оружјем и финансијама. Он је потом истакао да је Нови Сад од 1994. године, сваке године добијао *све мање* и *мање* средстава за свој развој из републичке касе. [...] јер је боравак у јужној српској покрајини, у присуству Кфора и УНМИК-а, *све мање безбедан* због нарасталих криминалних активности сваке врсте. Истовремено, учешће аграрног буџета у буџету Републике Србије од самог оснивања бивало је *све мање* и *мање*. (КССЈ 2013)

И у граматичкој литератури енглеског језика говори се о компаративним конструкцијама које одговарају динамичком компаративу. Постепено повећање и смањење степена квалитета у енглеском језику изражава се удвајањем облика компаратива (нпр. *faster and faster*, *better and better*), а код перифрастичких компаратива конструкцијом *more and more* + позитив и *less and less* + позитив (Кверк и др. 1985: 467, Иствуд 2002: 285, Даунинг и Лок 2006: 487):

The scowl on his face was growing *darker and darker*. I think as this have and have-not gap gets *wider and wider*, more schools are going to drop out of the FBS. The curious machinations of an already curious Cardinals season appear to get *curiouser and curiouser* on Monday. I felt myself getting *madder and madder*. As I got closer to it, it got *brighter and brighter*. She gets *madder and madder* as he gets *richer and richer*. Her screams get *quieter and quieter ... fainter and fainter*. We get into a financial system that gets *more and more sophisticated* that even the practitioners didn't understand what they were creating. We're getting these *more and more powerful* technologies that we can use. But as the seconds go by, it becomes *more and more obvious* that Benjy's not going to try to scare her. Nevertheless, the need for national standards became *more and more apparent*. Precisely because health care is becoming *more and more complex*, and therefore inherently dangerous. Because you would think with more success I would have *less and less embarrassing* moments. National priorities, however, are becoming *less and less influential* as infrastructure development becomes ever more decentralized. This president has made America *less and less attractive* for investment and innovation. Making large building green also makes them much more expensive, so that they're *less and less affordable* for middle-class and working-class families. We eat, and I am feeling *less and less grateful*. As he tired, the strikeouts got *less and less frequent*. (СОСА)

Еквиваленцију форми изражавања динамичке компаративности у два језика илуструју наредни примери:

- (1) Приватност је питање које постаје *све значајније*.
→ Privacy is an issue that is becoming *more and more important*.
- (2) Најпре је то био савршено лоптаст рој звезда, које су постајале *све згуснутије* ка средишту.
→ First there was a perfectly spherical swarm of stars, becoming *more and more closely packed* toward the center.
- (3) Хитао је *све брже* и *брже*.
→ He was moving *faster and faster*.
- (4) Али сада *све чешиће* слушам приче о једној још важнијој години.

→ But now I am hearing *more and more* about an even more fateful year. (ЕСПК)

Динамичка компаративност у енглеском језику најчешће се дакле реализује структурним средствима. Међутим, постоје и лексичка средства која у споју са компаративом изражавају динамичку компаративност. На првом месту то је заменички прилог *ever* („*increasingly; constantly*”, OED):

Visionaries predicted that *ever huger* tube networks would emerge. As we grow *ever older*, The Sight grows stronger. Corporations will reverse the race to the ethical and ecological bottom by producing and marketing *ever greener* products. I belong to three book clubs and have an *ever lengthier* to read list. I shook his hand and then held it firmly, watching his eyes grow *ever rounder* as I spoke. They weren't forced to compare him quite so immediately with the *ever taller, ever handsomer, ever more accomplished* Deckie. During that time, Als became smarter and ever more present, but I didn't pay much attention. Actually the knights looked *ever more nervous* now [...]. [...] which bought them a little more time to develop something that'll sell to an *ever more skeptical* electorate. It is becoming *ever more serious* as the reactor is continuing to emit deadly radioactive gas. [...] right-wing activists are taking an *ever less conservative or effective* approach. The universe continues to expand, becoming *ever less dense*. We're making the surgeries that are necessary *ever less invasive*. The vote became *ever less important* to any individual party [...]. (COCA)

Партикула *ever* јавља се са синтетичким и са перифрастичким формама. Овде бележимо и њено појављивање са дупликацијама компаратива истог придева:

With customers getting *ever lazier and lazier*, he and his company find themselves working harder and harder. The world, an *ever smaller and smaller* part of it, knows him as Leonard Green. The gigantic galaxies formed when smaller proto-galaxies merged together to create *ever larger and larger* structure. As they spiraled their way down curving corridor, *ever lower and lower*, Coren sent his mind out. [...] even as the values of our paper wealth grew *ever higher and higher*. It's unstoppable, growing *ever more and more insistent*. As time goes on, it will be *more and more clearly* established that the art of healing is essentially diverse [...]. If a habit is not a result of resolute and firm principles *ever more and more purified*, then [...]. The ancient folkways of England called to them, albeit the call came *ever more and more faintly* since the war [...]. Our Man in Washington, an *ever more and more popular* part of this show, attended the Radio and TV [...]. (COCA)

Оваквим формама постиже се додатни емфатички ефекат. Партикула *ever* када се јави самостално уз компаратив означава динамичку компаративност. Динамичка компаративност изражава се и дупликацијом компаратива саставном везом. Дакле, у формама *ever* + компаратив + *and* + компаратив јављају се два различита средства за означавање прогресивног раста или опадања особине. Тиме је динамичка компаративност додатно наглашена. Наредни примери из паралелног корпуса илуструју еквиваленцију између енглеске конструкције *ever* + *компаратив* и српске *све* + *компаратив*:

- (1) One of the things that drives me to withdraw *ever deeper* into solitude [...].
→ Једна од ствари које ме нагоне да се повлачим *све дубље* у осаму [...].
- (2) People now are of *ever weaker* quality.
→ Људи су *све слабијег* квалитета.
- (3) And so the world is becoming an *ever more beautified* corpse.
→ И тако свет постаје *све украшенији* леш.

- (4) Ernest was falling *ever more frequently* under the control of the unconscious.
→ Ернест *све више* потпада под власт несвесног.
- (5) This is why the Lord turns his face to the Earth *ever more rarely*.
→ Због тога Господ *све ређе* okreће лице од Земље.
- (6) The Invincible was carried *ever farther north*.
→ Неустрашиви је ношен *све северније*.
- (7) Speaking out from edition to edition, their appetite grew, their texts became more and more aggressive and open, their allusions *ever clearer* [...].
→ Оглашавајући се из броја у број, њихови су апетити расли, њихови текстови постајали све агресивнији и отворенији, њихове алузије *све јасније* [...]. (ЕСПК 2012)

Посебно је интересантан последњи пример. Ту су присутна два динамичка компаратива (*more and more aggressive* и *ever clearer*). Овај пример јасно илуструје да су две форме изражавања динамичке компаративности у енглеском језику међусобно синонимне, и да су обе подударне са конструкцијом *све + компаратив*. И ту се репертоар форми у енглеском језику не завршава. Динамички компаративи неретко се изражавају лексичким спојевима прилога који означавају прогресивност или постепеност и компаратива. Овде су забележени прилози *increasingly* („to an increasing extent; more and more”, OED), *progressively* („steadily; in stages”, OED) и *gradually* („in a gradual way; slowly; by degrees”, OED):

And the competition for available jobs will become *increasingly keener*. The dribble of a basketball became *increasingly louder*, along with the cries of sports jargon. So mark Zuckerberg is getting *increasingly richer* along with the investors. The new requirements would get *increasingly stricter*. At the same time, *increasingly greater* numbers of East German tourists arrived in Hungary. They had to change to stay relevant to their little piece of *the increasingly edgier* pop-cultural turf. It has grown *progressively more daring* in its heritage claims. It changes with every visit, becoming *progressively more surreal and frightening*. That comes to feel *progressively more claustrophobic and frightening*. The industry is getting *progressively more artless*. ODU’s schedule gets *progressively more difficult* in the next few years. The girls and women are *progressively more free* to explore their gender expression beyond traditional femininity. You will notice that the sunlight gets *gradually bluer* and of course *dimmer* and eventually disappears. Within each subscale, examination starts with the most complex command, followed by *gradually simpler commands*. At my friend’s suggestion, I began walking *gradually longer* distances on flat ground. Jim grew *gradually weaker* until they were free. She wonders if it gets *gradually worse* with age. Of course, like so many big ideas, ours seemed *gradually dumber* as we looked into the details. (COCA)

Динамички компаратив у енглеском језику изражава се и у лексичким спојевима истих прилога и позитива:

It looks *increasingly difficult* for the president to claim this is all a hoax. Tattoos and body piercings are an *increasingly popular* form of self-expression. Cancer of the oropharynx has become *increasingly common*. Mr. Johnson said he became *increasingly concerned* about the vulnerabilities of the nation’s election infrastructure. The Cuban revolutionary model that became *increasingly popular* throughout the decade. Each addition becomes *progressively difficult*. She was diagnosed with Amyotrophic Lateral Sclerosis – a *progressively debilitating disease*, resulting in loss of all muscular control and finally death. Counterterrorism policies were built against this backdrop of encroaching web providers armed with *progressively improving* technologies. Pellegrini, Huberty and Jones (1995) found school children became *progressively inattentive* when recess was delayed. I became *gradually aware* of another sound. She was *gradually able* to

overcome her difficulties as she got better acquainted with survivors. The gloves inside grew cold, then faintly, *gradually warm*. [...] and then become *gradually thin* at the terminal stages of anaerobic incubation. You can still enjoy a *gradually improving* standard of living. We should try a program of *gradually increasing* strengthening exercises for weak muscles. They can lie dormant for several years with *gradually eroding* liver health. (COCA)

Синониман претходним прилозима је и прилог *growingly* који се у субмодификаторској функцији одређује као „increasingly; more and more” (OED). У изабраном електронском корпусу енглеског језика, забележен је само у лексичким спојевима са позитивима придева и прилога:

Raw Deal was more a beginning than an end to the federal effort on this *growingly important* issue. India will be *growingly threatened* by the rising economic and military strength of China. This country is *growingly hostile* to American blacks in different ways. The Eritrean movement recorded impressive gains against a demoralized and *growingly ineffective* Ethiopian army. It has what appears to be a *growingly pro-American* public. And sharing with us, reiterating that he is feeling *growingly frustrated* that he hasn't been able to be with his son yet [...]. [...] a process enacted through the *growingly autonomous* human intellect, and now reaching a highly critical stage of transfiguration [...]. (COCA)

Разлоге за изостанак лексичких спојева са компаративом треба тражити само на плану фреквентности језичке употребе. Прилог *growingly* ређи је од свих претходних прилошких средстава. Забележено је свега седамнаест примера употребе овог прилога у изабраном електронском корпусу, док се прилог *increasingly* бележи са нешто мање од 45 хиљада примера.

И српски језик поседује прилоге континуиране прогресивности попут *прогресивно*, *константно*, *постепено*, али чини се да они немају склоности ка употребама у изражавању динамичке компаративности. У изабраној корпусној грађи забележена су свега два примера лексичких спојева ових прилога и компаратива:

Задаци су постајали *прогресивно тежи*, све док не би кулминирали проглашењем успешног кандидата за масона тридесет и другог ступња. Ваздух који нас обухвата трепери ружичастом бојом, бива *постепено светлији и прозирнији*, као да, онде доле, невидљива рука управља светлосним рефлекторима [...]. (КССЈ 2013)

Дакле, иако српски језик располаже одговарајућим прилошким средствима, говорници немају склоности ка таквим употребама где би се они нашли у лексичким спојевима са компаративом. То илуструју и примери из паралелног корпуса где се као преводни еквиваленти енглеских прилога континуираности и компаратива јављају српске конструкције *све* + *компаратив*:

- (1) It's becoming *increasingly clear* that it will take utter catastrophe to get any real policy action.
→ Постаје *све јасније* да ће за некакве праве мере бити потребна права катастрофа.
- (2) Its supporters are *increasingly more vocal*.
→ Присталице су *све гласније*.
- (3) [...] a need that can be difficult to satisfy in an *increasingly mobile, global and virtual* world.
→ [...] потребу коју је тешко задовољити у свету који постаје *све више мобилан, глобалан и виртуелан*.
- (4) It is also chaotic, ephemeral and *increasingly commercialized*.
→ Она је осим тога и хаотична, нестална и *све више комерцијализована*.

- (5) The cumulative demands become *increasingly strict* as one rises from one level to the next.
→ Кумулативни захтеви постају *све строжији* од нижих нивоа ка вишим. (ЕСПК 2012)

Можемо закључити да се у српском језику јавља једно средство за изражавање динамичке компаративности (*све* + компаратив), док су енглеском језику доступна три суштински различита средства: дупликација компаратива, *ever* + компаратив и прилози прогресивности (типа *increasingly*) + компаратив/позитив.

5.1.4. Додатна импликативност

О импликативном карактеру партикуле *joш* говорили смо у поглављу 2.4.1. *Модификације компаративног значења*. Том приликом истакли смо да *joш* спада у партикуле чије је основно значење истицање лексеме испред које стоји (Мразовић и Вукадиновић 1990: 473), али и да ова партикула учествује у прагматичким процесима везаним за импликативни карактер компаратива придева и прилога. Компаратив сам по себи не приписује особине или својства у позитиву појмовима који се пореде, док лексички спој *joш* + компаратив имплицира да су оба појма носиоци особине у степену позитива (Ивић 2007а: 7). Лексички спој јавља се у конструкцијама у којима се особине експлицитно приписују појмовима који се пореде (*Добро сам те чула и joш боље разумела*), али и у конструкцијама у којима је однос имплициран: *Врати се натраг и joш слађе настави да једе* (Куљанин 2017а: 84–91). Примери употребе конструкције *joш* + компаратив не изостају ни у овој корпусној грађи:

Н. ми је био у сваком случају *joш антипатичнији* због тога дерана. Ујак поново и *joш жешће* распали по хармоници. Реорганизоваћемо се и бићемо *joш бољи* у 21. веку. Док је то говорио, изгледао је при јакој светлости ватре *joш блађи* и *joш више изможден и слаб*, са мало живота у себи. [...] а то води стању у којем је човек *joш буднији* но на јави. [...] и утолико пре то оштро расветљење изгледа *joш чудније и невероватније*. Уследио је *joш глупљи кез*. Али му је сапутница *joш умилнија, joш лепша*. Такав начин владања могао би да надмаши само неко ко би сасвим укинуо месо или га сецкао на *joш ситније* комадиће. Колико је било несреће и студени – оне студени која не долази споља, већ из душе, и која је *joш страшнија и леденија*. Код старица *joш зрачније, joш тише*; али овде је била младица, скоро девојче. [...] с једним големим завежљајем изнад своје главе, испод којег изгледаше *joш ситнији, јаднији, кржљавији*, са својим преплашеним очима, бојећи се вјечно нечега. Роман ће бити *joш бољи*, нашалио се Капор, када му мало пожуте листови. Омален и јако плећат, врло крепак, он је имао главу која је била *joш тврђа* од главе његовог старешине, али и врло наивна. (КССЈ 2013)

Потоње форме називају се имплицитним релативним компаративима јер је веза са позитивом имплицирана. Импликативни карактер партикуле *joш* објаснићемо на последњем примеру који је овде наведен: *Коњи су били joш уморнији од људи* (КССЈ 2013). Уколико погледамо конструкцију *Коњи су били уморнији од људи*, ништа у самом исказу не би обавезивало на импликације 'коњи и/или људи били су уморни'. Могуће је да ни једни ни други нису били уморни, већ да су коњи били мање одморни. У конструкцији са партикулом *joш* постоје импликације да су и људи и коњи били уморни. Лексички спој имплицира да је појам означен поредбеницом носилац особине у степену позитива (*људи су били уморни*). Како појам из поређенице има особину у компаративном степену у односу на појам из поредбенице (*коњи су били joш уморнији од људи*), нужно следи да је и он сам носилац особине у степену позитива (*коњи су били*

уморни). У оваквим конструкцијама не јављају се само поређења два појма, већ се могу поредити и ступњеве заступљености особина или својстава код једног појма кроз временску димензију. Може се поредити степен особине или својства у два временска пресека (нпр. *биће још боље следеће школске године*) или у неком временском континуитету који није сведен на две тачке у времену (нпр. *биће још боље у будућности*). Други случај заслужује посебну пажњу јер партикула *још* ту подразумева и динамичку компаративност:

Одмах поче да гунђа и да *још жешиће* [→ *све жешиће*] меље стару причу. С новом опремом, резултати полиције биће *још бољи* [→ *све бољи*]. Домаћини износе чаше са цином, после кога ми жеђ постаје *још несноснија* [→ *све несноснија*]. Он је постао *још грђи* [→ *све грђи*], знајући свој посао и службу у ситнице, бивао сваким даном лукавији и препреденији. Велики успех који треба да ме мотивише да будем *још бољи* [→ *све бољи*] у будућности. Он је, пак, постајао *још гори* [→ *све гори*] и претио је најстрашнијим злочинима. Из њих је учио и постајао *још бољи* [→ *све бољи*]. Он је *још чвршиће* [→ *све чвршиће*] стекао своју кесу, остајао сам, стекавши поверење и наклоност, постајао *још тврђи, љући, неумољивији* [→ *све тврђи, љући, неумољивији*], не жалећи да товари глобе на сељаке, да их оптужује и пуни њима затворе. (КССЈ 2013)

Конструкције са партикулом *још* овде су значењски богатије од конструкција са партикулом *све*, јер *још* приписује појмовима који се пореде особине или својства која су изражена компаративом:

- (1) Одмах поче да гунђа и да *још жешиће* меље [...].
→ 'Претходно је млео *жестоко*, а онда је почео и *жешиће*'.
- (2) С новом опремом, резултати полиције биће *још бољи* [...].
→ 'И без нове опреме резултати полиције су *добри*, а са новом опремом биће и *бољи*'.
- (3) [...] после кога ми жеђ постаје *још несноснија* [...].
→ 'Претходно је жеђ била *несносна*, а онда је постала и *несноснија*'.
- (4) Он је постао *још грђи* [...].
→ 'Претходно је био *грдан*, а онда је постао и *грђи*'.
- (5) Он је, пак, постајао *још гори* [...].
→ 'Претходно је био *лош*, а онда је постао и *гори*'.
- (6) Он је *још чвршиће* стекао своју кесу и постајао *још тврђи, љући, неумољивији*.
→ 'Претходно је *чврсто* стекао кесу и био *тврђ, љут и неумољив*, а онда је кесу стекао *чвршиће* и био *тврђи, љући и неумољивији*. (ЕСПК 2012)

Како се не пореде два појма, већ заступљеност особине или својства кроз временску димензију, лексички спој партикуле *још* и компаратива приписиваће појму особину у степену позитива у времену које претходи, а у степену компаратива у временској инстанци која следи.

У поглављу 2.4.1. *Модификације компаративног значења* говорили смо и о прагматичком доприносу српске партикуле *чак* и енглеске *even*. Тада смо закључили да се прагматички допринос ових фокалних партикула разликује у зависности од тога који се конституенти нађу у њиховом фокусу. Установили смо и да њихови лексички спојеви са компаративима придева и прилога нису били предмет досадашњих анализа. У изабраној корпусној грађи, бележимо и такве лексичке спојеве:

Било је *чак и боље* од командирове ироније. Драге пријатељице, ја ћу вам наћи исте такве, па *чак и лепше*. Можда је постала *чак и значајнија*. Али претпоставља да је број извршења *чак и већи*. Е, овај је згодан и *чак зрелији* од твог Казанове. [...] коју

свакако жели да уда за мога оца, знајући да је дон Авадоро имућан човек, можда *чак богатији* но што се мислило. Не, биће *чак сликовитије* ако свеску стави у свој плакар за књиге, у који никад нико не завирује [...]. Он крочи у светлост ватре, али већина друштва устукну, *чак узрујанији* него раније. Забраћена и обучена не превише пажљиво, *чак простије* него обично [...]. На овом месту ми прагматизам изгледа *чак надмоћнији* од многих старих религија. Био је *чак млађи* него што си ти сад. Али има ствари које су горе, *чак убитачније* у оваквим приликама него и најзлобније и најпристрасније држање према процесу [...]. Је ли вам чудно да то апстрактно *чак непосредније и неумољивије* доводи до ситуација „ти или ја” [...]. По Плинију, финији зачини су *чак јефтинији* од бибера, што касније неће бити случај. Тенденција скромног увећања броја пензионера овог фонда наставља се и ове године, *чак убедљивије* него лане. (КССЈ 2013)

Reusing is *even better* than recycling. The costs will rise *even higher*. [...] these that had me wondering if there was something *even purer* than a Platonic ideal. But it turns out universities are *even lonelier* than hospitals. She might be *even wealthier* than Oprah. New York Shakespeare festival is *even better* than Broadway. This won him *even closer* attention from several young women. I'm sure that will be *even duller* than Heaven. His nose was *even straighter* than Becca's and Becca'd had a nose job. [...] the creek was made *even shallower* than its already pathetic potential. [...] the fact that Maris's blood was *even bluer* than theirs. This Recording depicts him as *even creepier* than suspected [...]. [...] so, my chances of landing a job are *even slimmer* than before. So in this scenario the coming decade will be *even messier* than the last one [...]. Physical activity is *even better* than weight loss for improving your health. Joseph's second proposal was *even more elaborate* than his e-mail trick [...]. They should know that the Iranian nation is *even more determined* than last year to pursue its high goals. Our interests in Pakistan are *even more acute* than in Afghanistan [...]. Cellphones and wireless activity in Europe and Asia is *even more advanced* than here, taking advantage of faster networks and consumers who spend [...]. Staff may be *even more reluctant* than they are now to admit an error. William Thomas plan and it is *even more restrictive* than the previous two, but still nothing compared to Clinton's [...]. (COCA)

Лексема *чак* одређује се као: „(обично с везницима *и, ако, иако*) уопште за истицање високог степена или ширине обухватања нечега, ширине допуштања, претпоставке: штавише” (РМС VI 1990: 835). Енглеско *even* дефинише се као прилог који се користи да „нагласи нешто изненађујуће или екстремно”, и из тог примарног прилошког значења изводи се и додатно: „употреба у поређењима за наглашавање” (OED). Допринос две партикуле у лексичким спојевима са компаративом превазилази пуко истицање и наглашавање. Партикуле *чак* и *even*, налик на партикулу *josh*, имају имплицативни карактер у том смислу да се појмови који се пореде карактеришу као носиоци особине у степену позитива:

- (1) Био је *чак и глупљи* од Стредлетера.
'Стредлетер је глуп'
'Он је глуп'
 - (2) Докторка додаје како је то код нас *чак и* боље него у развијеним земљама.
'То је у развијеним земљама добро'
'То је код нас добро'
 - (3) Лева рука била му је *чак и јача* [од десне]. (КССЈ 2013)
'Десна рука била му је јака'
'Лева рука била му је јака'
-
- (1) This won him *even closer* attention from several young women [than before].
'He had had close attention from several women previously'

- 'He won close attention from several women'
- (2) She looks *even better* than she did in high school.
'She looked good in high school'
'She looks good now'
- (3) Horford was *even better* than Dallas Dirk Nowitzki. (COCA)
'Dirk Nowitzki was good'
'Horford was good'

Партикуле *even* и *чак* уз компаратив испољавају иста семантичка и прагматичка својства као и српска партикула *joш*. Лексички спојеви имплицирају да је појам из поредбенице носилац особине или својства (*Новицки је добар*). Како појам из поређенице ту особину или својство поседује у вишем степену (*Хорфорд је бољи од Новицког*), и он је нужно носилац исте особине (*Хорфорд је добар*). Три партикуле су у овом домену суштински синонимне што илуструју и примери из паралелног корпуса:

- (1) Да ствар буде још гора, руља је веровала да је заиста одлично и да ће бити *joш боље*.
→ To make matters worse, the masses believed that everything really was excellent and that it would be *even better*.
- (2) У случају зоологије разлика је *joш већа*.
→ In case of zoology, the difference is *even bigger*.
- (3) Оне су га испуниле *joш дубљом* збњом.
→ They filled him with *even deeper* apprehension.
- (4) Мада је извоз порастао, увоз је био *joш већи*.
→ Though export rose, imports were *even higher*.
- (5) [...] острва која може чинити једна реч, фраза, реченица или *чак већа* епизодична инстанца текста [...].
→ [...] word islands, phrases, sentences, or *even larger* episodic instances of text [...].
- (6) Када се узме у обзир и рад код куће и неформални рад, проценат је *чак и већи*.
→ When work at home and informal work are taken into consideration the percentage is *even higher*. (ЕСПК 2013)

За сам крај ове анализе, скренућемо још једном пажњу да се све три партикуле бележе и у конструкцијама у којима је веза са позитивом експлицирана:

Добро смо играли, али можемо *joш и боље*. Можда исто тако *добро*, или *чак и боље*. И говорила је у себи да је тај свет, иако нижи, *леп*; он је *чак лепши* и од уметничких слика из свакодневног живота [...]. Тако је *једноставно* било и тако је *joш једноставније* морало бити [...]. Драге пријатељице, ја ћу вам наћи исто тако *лепе*, *чак и лепше*. Скаволини је у Београду оставио *добар* утисак, а сада игра *joш и боље*. Вуксановић је из слободног ударца *одлично* шутирао, али је Проле *joш боље* интервенисао. [...] јер су у последњих тридесетак година много таквих *црних и чудних* извештаја примили и *joш црних и чуднијих* ствари видели [...]. [...] савршене системе разврставања који ће служити *лаком* налажењу. И *joш лакшем* заборављању. *Одлични* су наставници, *joш бољи* другари. (КССЈ 2013)

She is a *brilliant* writer and *even a better* friend. Complaints against psychologists are relatively *rare* and discipline is *even rarer*. She was *surprised* I offered, and *even more surprised* when I whipped it off [...]. I think it's actually *quite difficult* to know yourself and *even more difficult* to amplify and convey that self [...]. I was over the top *excited* about Palin running as VP in 2008, and *even more excited* to see Herman Cain in the primary this time around. It can be *difficult* for adults to talk to their doctors about their bodies and *even more difficult* for teens to do so. *Powerful* words and *even more powerful* pictures! The list of accomplishments is long, *impressive* and barely told – and

even more impressive when you consider that congressional Republicans have made the obstruction [...]. *Awesome* challenge and *even more awesome* achievement! [...] it is *unfortunate* that they have become one, and *even more unfortunate* that the Wall Street Journal report that stirred the controversy was done [...]. [...] it was *unusual* to see anyone passing there, and *even more unusual* to see, in the midst of the city [...]. We are *terrified* of our dreams and *even more terrified* of their fulfillment, so we marry a soul. (COCA)

Ако се пореде два појма, прво се једном појму приписује особина или својство у позитиву, а другом у компаративу. Ако се пореди степен заступљености особине или својства код истог појма у временској димензији, онда се у једној временској инстанци приписује та особина или својство у позитиву, а у тренутку који следи и у компаративу.

5.1.5. Модална суперлативност

Партикула *што* у српском језику одређује се, између осталог, и као интензификаторска партикула која долази уз компаратив (Силић и Прањковић 2005: 255, Пипер и др. 2005: 862, Куљанин 2017а: 91–94). Партикула *што* бележи се уз компаратив придева и прилога и у конструкцијама у којима је присутан модални елемент: модални глагол (нпр. *што брже можеш*) или придев (нпр. *што је брже могуће*). Овакве конструкције називају се *граничном суперлативношћу могућег* (Пипер и др. 2005: 862). У семантичкој литератури истоветне конструкције (нпр. *the largest possible* и *the best you can*) називају се *модалним суперлативима* (Шварц 2005, Ромеро 2010, Алренга и Кенеди 2013, Ромеро 2013).

Чак и у конструкцијама у којима модални елемент изостаје, лексички спојеви *што* + компаратив имплицирају модалну суперлативност:

Циљ: *што бољи* [→ *што је могуће бољи*] пласмани норме за велика такмичења. И да би задржао *што дуже* [→ *што је дуже могуће*] ту опојну слику, он покри лице рукама. Недавно сам, да бих био *што декадентнији* [→ *што је могуће декадентнији*], почео да пишем пером и мастилом. Тачније, морају се утврдити и омогућити *што бољи* [→ *што је могуће бољи*] услови набавке машина. А то све зато да би била *што даље* од њих [→ *што је могуће даље*]. Десет година је трајала борба опозиције за *што бољи* [→ *што је могуће бољи*] пословник. И то понављање истога стиха са запушеним једним увом, да би им гласови били *што силнији, јачи*, [→ *што је могуће силнији и јачи*] као да су у селу, у планини [...]. Ова жена, која је прва препоручивала кћери *што повученије и отменије држање* [→ *што је могуће повученије и отменије држање*], на крају није могла издржати [...]. [...] морала је сасвим да се одвоји од њега и спава доле, са свекром и свекрвом, само да би он могао *што одвојенији и мирнији* [→ *што је могуће одвојенији и мирнији*] да буде. Тек у трећој фази смиривања пијанцу се могло слободно ласкати, *што неумереније* [→ *што је могуће неумереније*] – то боље. [...] Јевреји и њихове породице кретали су се по граду мало, па и тада су се трудили да буду *што неприметнији* [→ *што је могуће неприметнији*]. Та Свака ће гледати да буде *што луђа, што ватренија* [→ *што је могуће луђа и ватренија*] [...]. [...] да покупи све што је донела са собом, торбицу, амрел, своју вештину, мржњу, па да се *што достојанственије* [→ *што је могуће достојанственије*] изгуби, а после извуче плач и грдњу од огорчене кћери. (КССЈ 2013)

У српском језику можемо дакле говорити о имплицитним модалним суперлативима (*што* + компаратив), али и о експлицитним, код којих су присутни модални елементи. У српском језику експлицитни модални суперлативи јављају се у конструкцијама са компаративима и суперлативима:

Потрудићу се наравно, да нацртам његов лик *што је могуће верније*. Мораш ме извинити, драга моја, *што је могуће учтивије*. Јасно је да ћемо после тога приређивати свадбе и то на *што је могуће свечанији начин*. Треба наставити протесте *што је масовније могуће*. Будите штедљиви, прецизније, носите их умерено и *што је суптилније могуће*, најбоље само један комад са шљокицама водећи рачуна о слагању боја [...]. Стојећи, ваљда, наред себе и говорећи *што гласније може!* [...] а знаци би могли опет да ишчезну, брзо, ти који имаш добре очи, препиши их *што верније можеш*, можда и мало крупније. Убрзо сам схватио да је то *најбоље што је могло* да ми се догоди. Одговори ми *најбрже што можеш*. Могу мирно да спавају јер верујем да ће копредседник радити *најбоље што је могуће*. А то је нешто *најлепше што може* да ми се догоди. Ако одиграмо *најбоље што можемо*, победићемо. Једино сам себи дала задатак да певам *најбоље што могу*. То је нешто *најгоре што може* снаћи један брод. (КССЈ 2013)

Анализом корпусне грађе енглеског језика није забележено постојање партикуле која би у лексичком споју са компаративом имплицирала граничну суперлативност могућег на исти начин како то чини партикула *што* у српском језику. Сви модални суперлативи који су овде забележени су експлицитни. Као модалне лексеме забележени су придев *possible* или модални глагол *can*:

Grocery stores make these grab-and-go sections *as easy as possible*. I planned to act *as normal as possible*. I extended my hands, trying to keep my center of gravity *as low as possible*. He slumped to the rocky ground, getting his head *as low as possible*, downslope. The scenarios tested in this paper were kept *as simple as possible* to provide consistent and reproducible results. I mean, this is about *as bad as you can* be. Okay, I mean, that's *as close as you can* get. So set your expectations *as high as you can*. Cut to Paris *as quick as you can*. We struggled into the sleeping bag and made ourselves *as comfortable as we could*. It was about learning the game and trying to be *as competitive as we could*. With season 1, we wanted to be *as original as we could*. And I'm wondering why as a society we have decided *the shallowest possible* measure is the most important. The proximity of death produces *the starkest possible* contours of life [...]. Second, to provide *the dearest possible* guidance for high school teachers, each state must develop a single set of reading [...]. [...] we advocated for *the speediest possible* review. Framing this responsibility in *the noblest possible* terms kept journalists and copywriters, at least, fully employed. That was *the most joy they could* muster out of it. This is *the most charitable you could* ever be in your life! Currency trading was *the most fun you could* have sitting up, some people said. (COCA)

У енглеским конструкцијама модалне суперлативности јављају се позитиви (нпр. *to be as good as possible*) и суперлативи (нпр. *the best possible version of yourself*).

Ова контрастивна анализа намеће потребу да се код овог вида суперлативности уведе јасна подела на експлицитну и имплицитну модалну суперлативност. Закључили смо да у српском језику модални суперлативи могу бити имплицитни или експлицитни. У енглеском језику, реализују се само експлицитно јер је присуство одговарајуће модалне лексеме нужно. У српским имплицитним модалним суперлативима јавља се морфолошки компаратив, а у експлицитним морфолошки суперлатив. Енглески модални суперлативи реализују се у формама са морфолошким позитивом и суперлативом придева и прилога. Наредни примери из паралелног корпуса на најбољи начин илуструју разлике које су уочене између два језика:

- (1) Стога сви морамо бити *што веселији* [...].
→ So we must all be *as merry as we can* [...].

- (2) [...] како да буде *што веселија*.
→ [...] being *as merry as possible*.
- (3) Он је такође позвао суседе Турске да [...] буду *што транспарентнији* [...].
→ He also urged Turkey's neighbours to [...] be *as transparent as possible* [...].
- (4) [...] али брините се *што мање*.
→ [...] but be *as little uneasy as you can*.
- (5) Недавно сам, да бих био *што декадентнији*, почео да пишем пером и мастилом.
→ Recently, in order to be *as decadent as possible*, I began writing with a quill and ink.
- (6) Карамалис је такође поновио решеност своје владе да учини Олимпијаду *што безбеднијом*.
→ He also reiterated his government's resolve to make the Games *as secure as possible*.
- (7) [...] већ и да у *што краћем року* омогући власнику несметано коришћење имовине.
→ [...] to ensure that victims are able to repossess their property with *the least possible delay*.
- (8) [...] тако да се осигура *што шира заштита* од злоупотребе [...].
→ [...] should be interpreted so as to extend *the widest possible protection* [...].
- (9) [...] служи ефикаснијем обавештавању *што већег броја* студената [...].
→ [...] in order to efficiently inform *the largest possible number* of students [...].
- (10) [...] у тежњи да се постављени задаци обаве на *што бољи начин* [...].
→ [...] in the striving to accomplish the established assignments in *the best possible manner* [...].
- (11) [...] могуће је предвидети и образовање *што већег броја* наставника [...].
→ Training of *the largest possible number* of teachers [...]. (ЕСПК 2012)

Као еквиваленти српске конструкције имплицитне модалне суперлативности *што* + компаратив, овде се јављају форме експлицитне модалне суперлативности са еквативним структурама (*Примери 1 – 7*) и суперлативима (*Примери 8 – 11*).

Све конструкције које су овде анализирание подразумевају динамичку модалност. У оба језика присутна је неутрална динамичка модалност (енгл. *neutral dynamic modality*), која се односи на опште, генералне могућности (нпр. *Пливај што је даље могуће*), и динамичка модалност оријентисана ка субјекту (енгл. *subject-oriented dynamic modality*), која се односи на могућности неког лица (нпр. *Пливај што даље можеш*. *Нека плива што даље може*).

На самом крају ваља поменути да Р. Ђорђевић (2007: 234) прави поделу на модалне компаративе и модалне суперлативе. У прве убраја српске конструкције *што* + компаратив (нпр. *што је боље (могуће)*) којима као еквиваленте поставља енглеске форме екватив + модална лексема (нпр. *as good as possible*). У модалне суперлативе она убраја српске и енглеске форме (нпр. *најбоље могуће, the best possible*). Ова подела нема упориште ни у теорији ни у пракси. Теоријски посматрано ова подела нема оправдања ни на плану форме, ни на плану значења. У српском језику се у такозваним модалним компаративима јављају морфолошки компаративи, али у енглеском језику искључиво еквативне конструкције са позитивом. Још битније, и такозвани модални компаративи и модални суперлативи имају значење суперлативности уз додатно семантичко обележје модалности. У том смислу, не постоји ни семантичко оправдање за ову поделу. Најзад, пошто обе форме означавају модалну суперлативност могућности (опште или конкретног лица), у преводилачкој пракси, сасвим оправдано, јављају се као унакрсни преводни еквиваленти једне другима.

5.1.6. Устаљени језички изрази са компаративом

Компаратив се у српском језику неретко среће и у саставу устаљених израза који су засновани на „различитим структурно-семантичким” критеријумима (Куљанин

2017a: 106). Ни енглески језик у том смислу не представља изузетак. Устаљени лексички изрази са компаративом врло су фреквентни у језичкој употреби и као такви завређују и посебну пажњу.

Овде ћемо устаљене језичке изразе са компаративом поделити у две категорије. Прву групу чиниће структуре у којима се компаратив јавља као модификатор других скаларних изрза. У другу класу сврстаћемо оне структуре у којима значење компаратива бива модификовано.

5.1.6.1. *Компаратив као модификатор скаларног изрза*

У овој корпусној грађи компаратив је забележен у конструкцијама *више или мање* (*more or less*) и *више него* + позитив (*more than* + позитив) у којима се компаративни облици јављају као модификатори других скаларних изрза.

1) *више или мање* ↔ *more or less*. Прилошки антонимски компаративи *мање* и *више* јављају се у устаљеним изразима са раставним односом у променљивом редоследу (*више или мање, мање или више*) (Куљанин 2017a):

Ово је књига о настанку *више или мање значајних* дела оперске сценске уметности. Македонија и Босна изнајмиле су неколико апарата по *више или мање повољним* условима. Сећања о њему су нам *више или мање јасна*. Трајан Басеску закључује да се Букурешт претворио у ничији земљу у коме су јавна добра потчињена *више или мање коректним* комерцијалним интересима. Кушнер је поново на мети *више или мање отворено* изражених критика у дипломатским круговима. За нас нема *више или мање важних* такмичења, јер као олимпијски победници не смемо да се задовољимо осредњим резултатима. Не разумем зашто је затвор у Београду *мање или више пријатан* од затворске ћелије у Хагу. [...] ти пројекти су *мање или више самостални*, односно уз њих се с правом очекује помоћ државе. Нема ни световног ни духовног учења које је лишено политичке и *мањи или више суптилне* идеолошке агитације. У великој маси *мање или више талентоване* деце, Александра Димитријевић припада оним ретким случајевима које не вреди одговарати са тог пута [...]. Све је то *мање или више увијено* или отворено, било присутно у наступима на званичном форуму и у колоарским разговорима. [...] са намером да људско биће лише свега што му дух и лепота могу, *мање или више варљиво*, придодати [...]. У лигашком такмичењу, без куртоазије, нема поделе утакмица на *мање или више важне*. (КССЈ 2013)

У овој корпусној грађи забележено је и појављивање удвојених прилога са симетричном везом *мање-више* и *више-мање*:

Све је то *мање-више безазлено*. Резултати тестова су *мање-више добри*. Поставка ће бити *мање-више креативни* чин. Остало је *мање-више познато*. Све је то *мање-више безазлено*. Већ годинама Србија се *мање-више декоративно* бави горућим проблемом наталитета. Према његовим речима, приватне апотеке су и сада *мање-више добро* снабдевене, а у државним су залихе почеле да се тање у последњих месец дана. Током *мање-више хаотичне* транзиције на „ногама” је 2000. остало само шест фабрика [...]. Еш се клади у високу своту да ће се наставити партнерски, *мање-више хармонични*, односи. Постало је *мање-више јавна тајна*, коју нису више крили ни медији западних земаља [...]. Свако „мисто” има своју слатко-горку, *мање-више неодољиву* Мандраголу, своје анђелико и ђаволико лице. [...] као из каквог модернизованог покушаја симфоније, издваја се *више-мање уочљива* сличност „личних” прича наратора [...]. Стендал слика *више-мање имагинарну* државу. То су ствари *више-мање* познате. (КССЈ 2013)

У корпусној грађи енглеског језика забележене су устаљене форме са значењски еквивалентним компаративима *more* и *less* у раставном односу, али који се увек јављају у непроменљивом редоследу као *more or less*:

At the end of a long sip, his brains still *more or less intact*, Umbra nodded to the far wall. But now that I was *more or less stable* again, I was angry with the fire of a thousand suns. Washington and the Tribes have been in a *more or less continuous* state of conflict over treaty-based fishing fights. The relative number of cancer stem cells remains *more or less constant*. The third was *more or less expected*, and anything less was unacceptable. [...] equation of healthy behaviors with virtuousness, and vice versa, can be *more or less explicit*. [...] while Fimmel's charisma made Ragnar's triumphs *more or less inevitable* [...]. The budget is *more or less balanced* [...]. Previously, bilingual listeners were *more or less homogenous* in immersion within one given study. There is a blood test that's *more or less reliable* [...]. If we couple such tradition-bound thematic structure with Frost's *more or less conventional* handling of metric, stanzaic form and rhyme scheme, then we have reason [...]. Contemporary art does exist for a small and *more or less specific* community. [...] would it make my uranium concentration spreadsheet any *more or less useful and accurate*? (COCA)

Наредни примери из паралелног корпуса илуструју еквиваленцију између различитих форми реализације фразног модификатора *мање или више* у српском језику и енглеске устаљене конструкције *more or less*:

- (1) *Мање или више бистар* прелив се прикупља и одводи каналом смештеним по горњем ободу згушњивача.
→ *More or less clear* overflow is collected and conducted by a channel located at the top edge of the thickener.
- (2) *Више или мање сложен* карактер операција које обавља.
→ *The more or less complex* character of operations that he or she undertakes.
- (3) Становници ових области, који, *мање или више отворено*, имају статус робова, непрекидно прелазе из руке једног у руке другог освајача.
→ The inhabitant of these areas, reduced *more or less openly* to the status of slaves, pass continually from conqueror to conqueror.
- (4) Фани је гледала, слушала и забављала се посматрајући како себичност, *мање или више прикривена*, управља свима њима, и питала се како ће се то свршити.
→ Fanny looked on and listened, not unamused to observe the selfishness which, *more or less disguised*, seemed to govern them all, and wondering how it would end.
- (5) Могли су се набавити, па и то тешко, једино после *мање-више конспиративне* потраге на „слободном” тржишту.
→ You could only get hold of them, if at all, by scrounging *more or less furtively* on the free market. (ЕСПК 2012)

Устаљен је став да се овим видом конструкције исказује „оцена довољности дате особине са значењем *адекватива*” (Куљанин 2017а: 107), „степен испољености обележја које се сматра одговарајућим, тј. адекватним, нпр. *довољно, доста, таман колико треба*” (Пипер и др. 2005: 867). Ова тумачења, међутим, слабо су одржива макар у лексичким спојевима са позитивима придева. Ако су *резултати тестова мање-више добри* они могу бити можда *довољно добри*, али можда и *недовољно добри* да задовоље, рецимо, Европске стандарде. Ако су нам *сећања о њему више или мање јасна*, она могу бити и *довољно и недовољно јасна* да га, рецимо, препознамо, прецизно опишемо. Да раставне синтагме са *мање* и *више* означавају адекватност и довољност, наредне реконструкције представљале би семантичке аномалије, што овде очигледно није случај:

Све је то мање-више безазлено, али недовољно безазлено да се у потпуности занемари.

Та манифестација ме више-мање није интересовала, али сам ипак отишла. (КССЈ 2013)

Осврнућемо се и на један од примера из изабраног корпуса: *ти пројекти су мање или више самостални, односно уз њих се с правом очекује помоћ државе* (КССЈ 2013). Ако су пројекти довољно самостални онда им није потребна финансијска помоћ државе. Ни енглеска синтагма *more or less* не подразумева адекватност, односно довољност. Узмимо пример *The relative number of cancer stem cells remains more or less constant* (СОСА). Број канцерогених матичних ћелија није довољно константан или у адекватној мери константан. Пре би се могло рећи да је број канцерогених ћелија делимично константан (некада константан, некада неконстантан), али приближнији стању које се може окарактерисати као константно. Устаљене фразе са прилозима *мање* и *више* истовремено карактеришу појам и придевом и његовом антонимом. Стање је ипак ближе оној вредности која је експлицирана:

- (1) Сећања о њему су нам *више или мање јасна*.
≈ *мало јасна, мало нејасна*;
≈ *некада јасна, некада нејасна*, и сл.
- (2) *Издваја се мање-више уочљива сличност*.
≈ *мало уочљива, мало неуочљива*;
≈ *негде уочљива, негде неуочљива*;
≈ *некад уочљива, некад неуочљива*, и сл.
- (3) *Ови други су мање-више сагласни*.
≈ *са нечим сагласни, са нечим несагласни*;
≈ *неки су сагласни, неки су несагласни*;
≈ *некад су сагласни, некад несагласни*, и сл.

Синтагме са фразним модификатором *мање или више* изражавају, дакле, делимично присуство наведеног својства или особине (*више или мање јасна* ≈ *мало јасна, мало нејасна* ≈ *делом јасна, делом нејасна* ≈ *делимично/донекле јасна*). Као такви, ови скаларни изрази изражавају степен заступљености особине или својстава који је заправо недовољан да би појам могао да се окарактерише придевом у позитиву: *Сећања о њему су нам јасна. Издваја се уочљива сличност. Ови други су сагласни*. У том смислу, синтагме *мање или више* представљају модификаторе непотпуног степена.

Формално су слични и устаљени изрази са *више* и *мање* у којима су оба члана интензификована партикулом *ни* (*ни више ни мање, ни мање ни више*) (Куљанин 2017а). У изабраном електронском корпусу српскога језика забележен је само један пример са позитивом придева: *Ни мање ни више трагична и необична од многих прича наших жена* (КССЈ 2013). И у паралелном електронском корпусу наилазимо на тек један пример: *Ни мање ни више него што је заљубљен у Лујзу [...]* (ЕСПК 2012). Као еквивалент ту је забележена конструкција: *Neither more nor less than his being in love with Louisa [...]* (ЕСПК 2012). Корпус савременог енглеског језика који је овде коришћен обимнији је од српског па су еквивалентне конструкције са *neither* и *nor* (*neither more nor less*) забележене у нешто већем броју:

But seaman are *neither more nor less honest* than anybody else. But objective shortcomings are *neither more nor less dramatic* than in the average museum now. El Salvador is *neither more nor less dangerous* than other Central American countries. The TV screen she watches, or rather absorbs, is *neither more nor less real* than the city in

which she wanders. Advertising is *neither more nor less significant* than a host of other market activities. The Ducati is *neither more nor less damaged* than its rider. His own favored instances of adaptationist hypothesis are *neither more nor less testable* than the adaptationist hypotheses he disputes. Instead, they seem to project a subjective stance, one which is *neither more nor less arbitrary* in its claims than the capricious curves that simultaneously contain and interrupt the stripes. Popular culture is *neither more nor less genuine*. (COCA)

Ове структуре за разлику од претходних реализују се у форми релативне компарације у којима се пореде два појма. Партикуле негирају прилоге *мање или више (more or less)* чиме се одриче постојање и вишег и мањег степена заступљености неке особине или својства. Таквим негирањем се међу појмовима поставља однос једнакости степена изражености особине или својства. Другим речима, овим формама успоставља се однос еквивалентности међу појмовима који се пореде.

2) *више него + позитив ↔ more than + позитив*. Конструкција *више него + позитив* придева или прилога у српском језику забележена је и описана као конструкција која указује на виши степен квалификације изражене позитивом придева (Куљанин 2017а: 111). Енглеске граматике бележе еквивалентну структуру *more than + позитив*, а при том истичу да се њоме изражава степен виши од позитива (Кверк и др. 1985: 467):

Знам да је конкуренција била *више него жестока*. Живот нам је *више него жалостан*. То су нам *више него значајне* утакмице за учешће на следећем Шампионату света у Јапану. Његова зарада биће *више него завидна*. Ова појава је *више него занимљива*. Два пријатеља била су *више него забринута*. Нема! – рече он *више него жалосно*. [...] довели су до ситуације у којој ова проблематика постаје *више него алармантна*. То да је неки исконски грех, неки првобитни породични грех потицао од њега, то је *више него извесно*. [...] који су јој говорили, не само да је лепа, и да је *више него лепа* – права полночна богиња – него су јој скретали пажњу на те жене у њеном друштву [...]. Давати им чизме било је *више него лакомислено*, а није их било на претек. Били сте *више него љубазни*. [...] да су његова непоколебљивост у стремљењу и верност томе високом циљу биле у последње време *више него сумњиве*. Пламени мехур који је надувао Јупитер неосетно је минуо крај њих, иако је изгледао *више него упечатљив*. Шећера је било *више него довољно* за домаће потребе. (КССЈ 2013)

She was beautiful – *more than beautiful*, strange and striking. You're *more than welcome*. He and his neighbors were *more than willing* to help the local government clear the mud. Israel and the United States were *more than happy* with the change of leadership. We will have *more than competent* support on this end. They prepare us for *more than interesting* conversations. Michael is *more than comfortable* asking tough questions and not having immediate answers. The idea has *more than superficial* appeal. That this irony was to some extent calculated is *more than probable*. [...] because God Almighty is *more than worthy* of our faith. Instead, they defended the coverage, joining the majority who are *more than content* with NBC. The current road system we have is *more than adequate*. The free market (or mostly-free market) is *more than capable* of running many of the functions that government currently controls [...]. The five years that had passed had been *more than enough* for the Romans to build whatever they had destroyed. Even those three complaints would have been *more than sufficient* to precipitate a broader inquiry. I have been *more than fair*. The president, when I spoke with him, was *more than eager* to pick up this debate, as I think most Democrats are. I was *more than hesitant* to purchase this book. Suffice it to say that our assembled forces were *more than ample* to carry the field, punish the Arikara for their treachery [...]. The atmosphere was *more than hostile*

to even the more meager queen on campus. He was far *more than promising* to me.
(COCA)

Наредни примери из изабраног паралелног корпуса илуструју еквиваленцију енглеске конструкције *more than* + позитив и српске *више него* + позитив:

- (1) [...] and Susan was *more than satisfied*.
→ [...] Сузана је била *више него задовољна*.
- (2) By the time son was in secondary school, he was *more than disenchanted* [...].
→ До тренутка када је дечак дорастао за средњу школу већ је био *више него разочаран* [...].
- (3) [...] and as to her connexions, they were *more than good*.
→ [...] што се тиче њених родбинских веза, оне су *више него добре*.
- (4) [...] although the water was barely *more than tepid*.
→ [...] иако је вода била једва *више но млака*.
- (5) [...] I must think it would be highly injudicious and *more than injudicious*.
→ [...] али држим да би с обзиром на наше прилике било веома неразборито, *више него неразборито*. (ЕСПК 2012)

Конструкције уочене у два језика су и формално и значењски подударане. Обе изражавају степен заступљености особине или својства који је виши од вредности коју има позитив придева. То међутим не значи да виши степен можемо поистоветити са компаративом. Ове форме апсолутне компарације нису значењски подударне апсолутном компаративу. Узмимо примере – *наишли смо на занимљивије питање* и *наишли смо на једно више него занимљиво питање*. Апсолутни компаратив *занимљивије питање* не значи да је питање занимљиво, већ да није незанимљиво. Њиме се дакле означава степен заступљености особине који је нижи од степена који изражава позитив *занимљив*. Конструкцијама *more than* + позитив и *више него* + позитив изражава се степен заступљености особине који је виши од степена позитива. Форме *занимљивије питање* – *занимљиво питање* – *више него занимљиво питање* представљају дакле један растући низ. Најнижу вредност има апсолутни компаратив, а највишу конструкција *више него* + позитив.

5.1.6.2. Компаратив као модификовани скаларни израз

Компаратив се јавља и у устаљеним језичким изразима у којима је он модификовани скаларни израз. Другим речима, постоје устаљени изрази са компаративом и лексичким средствима која модификују његово значење. Овде ћемо представити две структуре којима се изражава еквативна инклузивна компаративност и структуре у којима је компаративни степен модификован у смислу интензификације, односно екстензификације.

А) Еквативни инклузивни компаратив. Овим термином означавају се форме чије је основно значењско обележје укључивање појма који је окарактерисан компаративним својством (инклузивност) у скуп чије све чланове карактерише присуство особине у истом степену (еквативност). У изабраној корпусној грађи српског језика забележене су форме *један (неки) од* + компаратив и *међу* + компаратив:

Један од чувенијих смарагда на свету је Атауалпа. Пре нешто више од месец дана убијен је близу места убиства Усанагића, Мишо Крстовић, *један од жеићих* Подгоричана. Образовани Пушкин би могао бити и *један од значајнијих* посредника између западноевропске и руске литературе. Жељко Митровић постао *један од богатијих* грађана Србије. Починемо са Монбланом зато што је технички *један од*

лакших врхова. Иначе, Раде се потпуно слагао с оцем, био је један од бољих ученика економске школе и трудио се да буде међу онима за које ће бити љубави [...]. Докле ћемо чекати – упада један од борбенијих – зар док фил не порасте и док не почне у кући чељад да дира? [...] то је објашњавало један од чуднијих парадокса овог случаја [...]. Кад је био задовољан својим изгледом, кад је налазио да је један од лепших младића Рашке, Рада је захватала права бујица весеља. [...] а њен сусрет са публиком био је један од дирљивијих фестивалских догађаја. Нови гост Коенових био је Арон Барух, један од млађих новопаланачких адвоката. Ергела је опстала и данас, и спада међу значајније у Србији и Југоисточној Европи [...]. [...] и поред свих друштвених проблема, суботички МУП спада међу успешније у Југославији, а у врху је и по европским мерилима успешности рада полиције [...]. [...] без узвратних мера и даљих корака, спада међу блаже и више симболичке дипломатске савезе. Оне иду и међу боље књиге међуратне поезије уопште. Бубера убрајамо међу значајније религијске егзистенцијалисте нашег времена. Можда стога удовице иду међу занимљивије Станковићеве ликове, с јаком, драматичном психичком напетости. (КССЈ 2013)

У корпусној грађи енглеског језика забележене су формално еквивалентне форме *one of the* + компаратив и *among the* + компаратив:

One of the older waitresses scurried over. Except that someone – one of the younger monsters – had gotten hold of the stereo in there. One of the smaller players spoke up. We were exploring one of the lower caverns and tried some gliding. [...] that was the scene of the one of the deadlier, if lesser-known, battles toward the end of World War II [...]. One of the harsher aspects of anti-dumping remedies is the use of fully absorbed cost methodology [...]. Figure 1 illustrates one of the gentler ways in which physics community has been taken to task. In that sense it is also one of the purer reflections of the council's great vision [...]. For parents over forty, one of the thornier matters of etiquette concerned domestic bed assignments. His question, about the proper role of the federal government, prompted one of the sharper oral exchanges between Donnelly and Murdock. [...] this Amendment is, on its face at least, one of the murkier constitutional provisions. The problems in the imaging program were among wider issues plaguing the Center of Excellence. As it was last year, it's among the better hybrids. Ape was among the kinder words people directed at him. ZonePlayer products are among the fancier audio streamers. Hellebores are among the greedier plants we can grow. A blue, metallic tube with a cap on one end, it's among the bulkier USB models we've seen. This is among the dumber comments I've read in this discussion. Hellebores are among the greedier plants we can grow. Among the harder ones are both abortion & euthanasia. [...] it often sets off alarm bells among the fussier readers of formal writing today. (COCA)

У конструкцијама еквативног инклузивног компаратива јавља се апсолутни компаратив. У два језика јављају се и истоветне конструкције са позитивима придева и прилога:

Та крхкост је зацело један од битних елемената светске историје. [...] и наша фрау Роза је у тој драми један од добрих глумаца. [...] и то је један од драгоцених доказа да ни тада интелектуалци нису ћутали. [...] то је био један од духовитих али сасвим истинитих закључака. Стабилизовање међуетничких односа у земљи јесте један од фундаменталних стубова [...]. [...] мада је вероватно да је то био један од ведрих тренутака, ако је реч о прелому или преокрету. „Лажеш”, рече један од злих лавова. По повратку у Константинопољ, био је један од утицајних чланова Младотурског покрета и подстрекач државних удара 1908 – 9. Официр о коме је реч био је један од важних учесника завере 1903. и утицајни члан тајног официрског удружења „Црна рука” [...]. [...] који се још од времена првих великих погрома по царској

Русији 19. века дичио да је *међу реткима* у Европи чија су врата била отворена јеврејским изгнаницима? Димитрије Митриновић био је *међу духовитим* вођама идеологизма омладинског покрета Млада Босна [...]. Звездин офанзивни везиста Огњен Короман је *међу главним* адутима нашег најтрофејнијег клуба у судару са великим Бајерном. [...] филм катастрофе још увек је *међу омиљеним* биоскопским жанровима. Јозеф Олекси, бивши пољски премијер и председник парламента, био је *међу малобројнима* који су истакли да без обзира на све интересе Русија и САД морају да сарађују. [...] а Бадуел је *међу реткима* који се јавно супротставио Чавесу. (КССЈ 2013)

He was *one of the good* guys. This is *one of the dangerous* things about throwing around the use of nuclear weapons so loosely. About 3.000 people in Denmark suffer from *one of the serious* muscle-related diseases that come under the heading of muscular dystrophy. Gobbling up bad deals was *one of the bad* side effects of Enron's incentive system. This answers *one of the crucial* questions in tumor invasions. That the freedom of the press is *one of the great* bulwarks of liberty [...]. Eastwood's endurance is *one of the rare* phenomena that make me genuinely hopeful about men. Barbara is *one of the lucky* ones. The Panasonic prototype is *among the new*, smaller Internet music players that may debut this year [...]. [...] an Eritrean who arrived three years ago and is *among the lucky* migrants who got a work permit. [...] and CTEK battery is *among the great* innovation completed over the years. The scheme, operating in seven countries since 1988, is *among the rare* welfare experiments in the country to acknowledge [...]. A redesigned website that turns a spotlight on classroom activities is *among the fresh* features of the new school year [...]. (СОСА)

Форме инклузивног екватива овде су битне јер се права скаларна вредност еквативних инклузивних компаратива најлакше може сагледати у њиховом суодносу са структурама са позитивом. Апсолутни компаративи означавају вредност која је на скали нижа од оне коју има позитив. То својство задржавају у свим устаљеним изразима апсолутне компарације. *Једно од битнијих* питања је стога мање битно од *једног од битних* питања. Наредни примери из паралелног корпуса илуструју еквиваленцију међу структурама са (апсолутним) компаративом (*Примери 1 – 4*) и позитивом у српском и енглеском језику (*Примери 5 – 7*):

- (1) It was a street in *one of the poorer* quarters [...].
→ То је била улица у *једној од сиромашнијих* четврти [...].
- (2) [...] the shrieks and screams echoed up the slope from *one of the lower* caves [...].
→ [...] из *једне од нижих* пећина уз обронак одјекнуше кричања и урлици [...].
- (3) He remarked the cynical remark of *one of the less reputable* pontiffs.
→ Присетио се циничне опаске *једног од мање угледних* папа.
- (4) *Among the more controversial* provisions is one that allows the introduction of private universities.
→ *Међу контроверзнијим одредбама* је и она којом се омогућава увођење приватних универзитета.
- (5) *One of the significant* features of multimedia is interactivity.
→ *Једна од значајних* карактеристика мултимедије јесте интерактивност.
- (6) This was *one of the rare* things that made me proud of my country.
→ То је била *једна од ретких* ствари због којих сам био поносан на своју земљу.
- (7) [...] *one of the valuable contributions* of this work is the feature engineering.
→ [...] *један од важних доприноса* овог рада је обликовање својстава. (ЕСПК 2012)

У истоветним конструкцијама у два језика бележе се и суперлативи, али о таквим формама више ће се говорити у наставку.

Б) Интензификаторске/екстензификаторске фразе. У корпусној грађи два језика забележена је и неколицина устаљених израза који се јављају уз компаратив, а који имају функцију интензификатора или екстензификатора.

Прва форма коју смо овде забележили је за *нијансу* + компаратив. Лексема *нијанса* дефинише се као „фина, незнатна разлика” (РМС III 1990: 791). У лексичком споју са компаративом означава да је разлика у степену изражености особине или својства означена компаративом изузетно малих размера, незнатна:

У другом полувремену играло се за *нијансу живље*. Срби су за *нијансу ружнији и крволочнији*. Рим прија, људи су слични нама, али за *нијансу питомији*. Ова друга је, ипак, за *нијансу била префињенија и урбанија* и зато допадљивија ширем кругу чет сет друштва. А у коначном исходу, свет је за *нијансу нестабилнији*. Блага синкопа корака бива за *нијансу оштрија* чим убрзају ход. На страну чињеница што се то још увек није догодило, тек, врло сличне, за *нијансу блаже*, оцене нашле су се у прошлом извештају [...]. [...] па тако статистичка слика показује чак за *нијансу богатији* укупни фонд потрошних добара [...]. Друга тема је женска, посвећена њима, уврнуте сексуалне конотације тек за *нијансу читљивије* од Дишанових [...]. У представи Небојше Брадића та прича је за *нијансу драматичнија* него код аутора [...]. Већ после децембарских избора неки медији су, наиме, постали за *нијансу критичнији* од других. [...] када прикупите преко потребан новац да би малим нејаким бићима помогли да им живот буде бар за *нијансу лагоднији*. Све што га је некада чинило пуним човеком било је још ту, али све за *нијансу млтавије*. То је код Американаца можда за *нијансу опипљивије* него код других, на тако нешто бар указују бројке. Чет Вокер нам је увек задавао за *нијансу захтевније* задатке него што би требало да нам даје. (КССЈ 2013)

Формални и значењски еквивалент форме за *нијансу* + компаратив је енглеска конструкција *a shade* + компаратив:

Her skin was *a shade darker* than the tawny sand. Fisher turned *a shade paler*. A stranger was before him – a boy *a shade larger* than himself. As he reads a message, his face goes *a shade sadder* than it always is. But her tone became *a shade harsher* as she said [...]. I hear their soft voices, Julia’s pitched *a shade lower* than my grandmother’s [...]. He looked to be about twenty-eight, *a shade younger* than I [...]. The muck had suddenly become just *a shade clearer*. His brilliant blue eyes seemed just *a shade duller*. [...] are festooned now with bright yellow ribbon shinier than gold and *a shade nobler* than chicken feet [...]. Her voice was *a shade huskier* and her Siberian accent sounded more schooled and sophisticated. Once you power wash the brick, it’ll be *a shade lovelier*, and a cedar stain porch color will make it fab. My only complaint is that at 61/2 pounds in gauge, it’s *a shade heavier* than it should be. His delicate face was perhaps *a shade pinker*. [...] gender politics may be *a shade softer* at community colleges where equality is embedded in the institutional mission. As he reads the message, his face turns *a shade sadder* than it always is. He felt his burning face grow *a shade warmer*. Lucas answered, his face *a shade paler*. (COCA)

Лексема *shade* дефинише се као: „slightly” (CD) и „a little” (OED), те слаби разлику изражену обликом компаратива попут српске конструкције за *нијансу*. У српском језику као екстензификатор уз компаратив јавља се и фраза за *длаку*. У изабраном речнику, израз за *длаку* одређује се као „готово, скоро, умало” (РМС I 1990: 694). Уз компаратив придева и прилога, фразни модификатор означава да је разлика у особинама и својствима означена компаративом мала, незнатна, готово (скоро, умало) непостојећа:

Такође сматрам да је однос према гастарбајтерима који влада у матици *за длаку неправеднији и грозоморнији* од овдашњег. [...] али је велики Американац и овај пут био *за длаку бржи*. Од ове године се рачунају 16 најбољих резултата и ту је Јанковићева била *за длаку успешнија*. То прво помисле усељеници преплашени географским положајем Аљаске – *за длаку јужније* од Северног пола. [...] а да је била само *за длаку мање хомогена*, галаксије би се као вртоглави бућкуриш истрошиле. Мислим, да наше позиције не би биле *ни за длаку слабије*, ако би у таквом свом тражењу били агресивни [...]. Господо посланици, Србија је мала и слаба земља према Аустрији, али њено достојанство није *ни за длаку слабије* од достојанства ма које друге независне државе. Султан, и ништа *за длаку мање*, јер би то значило исто што и не бити, *ни за длаку више* јер више од тога нема. Он хоће за себе (за људе) све и *ни за длаку мање савршено* од бога. (КССЈ 2013)

Међу наведеним примерима су и конструкције са одричном формом *ни за длаку* („нимало”, РМС I 1990: 694). Оне за разлику од афирмативних поричу постојање и најмање, најнезнатније разлике у заступљености особина или својстава код појмова који се пореде. Другим речима, одрични фразни модификатор *ни за длаку* укида компаративни степен и међу појмовима који се пореде успоставља однос еквативности.

Функцију интензификатора компаратива у српском језику имају и устаљени изрази *за класу (или две) + компаратив и за ранг + компаратив*:

Јадран је *за класу бољи* и ту нема дилеме. Није наивна али ми смо *за класу квалитетнији*, оценио је Терзић. Ми смо у групи која је *за класу тежа* од остале две. Швеђани су нема никакве сумње у Новом Саду *за класу били зрелији* и у свим елементима игре и супериорнији. ПАО је *за класу јачи*. Реал је потврдио да је *за класу бољи*. За руско првенство каже да је *за класу или две боље* од нашег. Оне су показале да су *за класу или две боље* од осталих екипа на Светском првенству. Обично испред свих мушкараца који су *за ранг нижи* од његове супруге. Пет пута је освајао годишњу награду за најбољег британског дизајнера, а 2007. године добио је титулу официра Британске империје (титула *за ранг нижа* од витеза, односно од титуле „сер”). (КССЈ 2012)

Лексема *класа* одређује се као „одређени ступањ, ниво вредности с обзиром на вредност других истородних предмета, радња и сл.” (РМС II 1990: 724). У конструкцијама *за класу + компаратив*, лексема *класа* заслужна је за интензификацију степена својства израженог компаративом. Премодификатор *за класу* јавља се и у по интензитету јачој конструкцији *за класу или две*. У изабраној корпусној грађи бележимо свега два примера постмодификаторске употребе ових устаљених изрази: *Марјановић је још једном био бољи за класу* и *Први тимови су јачи за класу – две*.

У овој корпусној грађи наилазимо и на пар примера устаљених изрази са предлозима попут *испод*, *изнад* и *испред*:

Чинило ми се да су бар *за класу испод* мене, а ипак нису имали тешкоћа са усељавањем. [...] са жељом да будемо равноправни, да покажемо да нисмо *за класу испод*. Сигурном игром Српски дубл је показао да је *за класу испред* Хрватског. Шпанија је *за класу испред* свих. Из такмичарског угла, две репрезентације – Србија и Мађарска – потврдиле су да су *за класу изнад*. (КССЈ 2012)

Иако су у овој корпусној грађи оскудно упримерене, ове конструкције нису могле бити изостављене. Прво, све три форме представљају имплицитне компаративе. Форме *за класу испред* и *за класу изнад* означавају узлазну, а *за класу испод* низлазну градацију. И док прве две имплицирају компаратив својства *добар (бољи)*, последња имплицира компаратив особине *лош (гори)*. Ови фразеолошки изрази почивају на механизму

оријентационе појмовне метафоре где је оно што је *изнад* (или *испред*) боље, а *испод* оно што је горе. У изабраном корпусу савременог енглеског језика забележено је свега два примера значењски подударног енглеског премодификатора *a class*:

[...] Aeolous 3 actually rates *a class higher* – offering comparable aerodynamics to a traditional 45mm wheel. Timberline Eagle: In terms of effectiveness, the Eagle is *a class lower* than the others in this test. (COCA)

Забележено је и петнаестак примера фразеолошког израза *a class apart* и *a class above* („much better than others of a similar kind”, OED):

I found Menteith to be *a class apart* from any that I had visited. Imperious, elegant, unruffled, he was *a class apart*. Among professional institutions, the new apex institutions are considered to be in *a class apart*. Imagination, innovation and the will to be *a class apart* – he has all these in full measure. (OED) Of course, as a lower-middle-class cockney Catholic, Hitchcock was *a class apart* from these sons of the establishment. I am *a class above* you. Cleverly was *a class above* his underdog challenger, who took the fight at just six day notice after Ryan Coyne’s forced withdrawal. Is the UofL-WVU winner *a class above* those teams? Please, bring back the feature that put Mesh/Skydrive/Microsoft in *a class above* Dropbox or Google Drive: peer-to-peer sync and remote desktop. [...] he seemed to believe his talent placed him in *a class above* all. (COCA)

Конструкције *a class apart* и *a class above* су латентно компаративне и значе „за класу бољи”. У том смислу, оне покривају само компаратив својства *добар* уз појачавање степена „за класу”. Конструкција *a class* + компаратив има макар теоријски ширу примену, јер може да означи шири спектар особина и својстава. За сам крај, скренућемо још и пажњу на то да су устаљени изрази *a shade* и *a class* уочени само у лексичким спојевима са синтетичким компаративима. Није забележено ниједно појављивање ових језичких израза са перифрастичким компаративима попут *a shade more dangerous* и *a class more sophisticated*. Као што се из приложених примера може наслутити, ове форме најчешће смо бележили у спортском дискурсу. Њихова учесталост овде није неочекивана јер се текстови најчешће свде на извештавања о постигнутим резултатима и актуелним рангирањима појединачних спортиста и спортских екипа и селекција. Другим речима, спорт сам по себи подразумева константна поређења, скалирања, рангирања и класирања што се одражава и на спортски дискурс. Он тако обилује најразличитијим могућим језичким формама поређења. То међутим не значи да ове форме компарације нису могуће и да се не јављају и у другим функционалним стиловима. Све форме су овде забележене и у научном, публицистичком, књижевном и разговорном функционалном стилу, макар са по једним примером.

Најзад ћемо још једном скренути пажњу да су анализе спроведене у независним корпусима и да смо се овде бавили само формама које су уочене у колокацијама са компаративом. Јасно је да многи модификатори компаратива имају синониме, али уколико о њима нисмо овде говорили, једини разлог је тај што у корпусној грађи нису забележени уз компаративе придева и прилога, макар не у оном броју који би задовољио потребе овог истраживања. На пример, овде смо као еквивалент српског прилога *неизмерно* одредили енглески прилог *immeasurably*. Овај прилог у енглеском језику има неколицину синонима, попут *inestimably* и *incalculably*. Прилог *inestimably* забележен је у свега четири примера перифрастичке компарације који се јављају у истој реченици:

I believe that it is *inestimably more complicated, inestimably more dangerous, inestimably more complex, and inestimably more expansive*. (COCA)

Није забележено ниједно појављивање овог прилога уз синтетичке компаративе. Прилог *incalculably* јавио се уз перифрастички компаратив у само два примера:

And he's *incalculably more popular* than the Senate as a whole. [...] a Herculean effort made *incalculably more difficult* by the fact that the work site was also a burial ground. (COCA)

У изабраном електронском корпусу, детектовано је и девет примера лексичког споја овог прилога и синтетичког компаратива. У седам од тих девет појављивања лексичког споја, забележени су компаративи *greater* и *worse*:

Certainly, it was an *incalculably greater* thrill than intimate association with a woman, an enterprise much over praised by poets [...]. [...] when every day that the war lasts eats up an *incalculably greater* sum. There is this Presence, this Space, this Field, which is *incalculably greater* than mere physicality. [...] more spectacular manifestations of that failure, such as the Abu Ghraib prison scandal--has been *incalculably greater*. (COCA)

But talking about politics as if it were sports seems *incalculably worse*. [...] are calling down upon themselves an *incalculably worse* spiritual reality [...]. The New York, that friends and family and former co-workers live in, has it *incalculably worsen*, and probably will for some time. (COCA)

[...] it makes exchanges possible on an *incalculably wider scale*. [...] but it would have taken *incalculably longer* to animate the hundreds [...]. (COCA)

Удео ових прилога, наспрам преко стотину и двадесет појављивања *immeasurably* + компаратив, занемарљиво је мали. Узгред, код оба синонимна прилога или нису уочене обе морфолошке форме компаратива, или је избор придева који су се јавили био ограничен. Скренућемо пажњу да то никако не мора да значи да је њихова дистрибуција у било ком смислу ограничена у енглеском језику. Једноставно, изабрани корпус није успео да нам обезбеди доказе да је неограничена, као што је то био случај са *immeasurably* који се јављао у лексичком споју и са синтетичким и са перифрастичким компаративима ширег спектра разноврсних придева. Исто важи и за анализу употребе устаљеног језичког израза *за длаку*. Он се неретко на основу формалне подударности поистовећује са енглеским идиоматским изразом *a hair's breadth* („a very small distance or amount”, CD). Забележено је 88 појављивања идиома у изабраном корпусу, али ни у једном он нема функцију модификатора компаратива. У том смислу *a hair's breadth* није еквивалентан српском изразу *за длаку* у његовом значењу „незнатно”. Чак и у основним значењима, подударност ова два израза је упитна. Енглески идиом *a hair's breadth* у великој већини забележених примера означава просторне дистанце: *within a hair's breadth, a hair's breadth apart, a hair's breadth away, a hair's breadth above*, и сл (COCA). Српски израз *за длаку* одређује се као „готово, скоро, умало” (РМС I 1990: 694). Ако погледамо пример *за длаку (готово/скоро/умало) сам закаснио* постаје јасније да се овај израз примарно односи на мале временске дистанце.

5.2. Модификације суперлатива

Морфолошки суперлатив, као и компаратив, подложен је модификацијама различитим лексичким средствима. Сва лексичко-структурална средства која су овде анализирана имају јединствену функцију – степеновање у оквиру самог суперлативног степена. На првом месту то су чисто прилошка средства којима се врши интензификација суперлативног својства (нпр. *далеко најбољи, by far the best*). Овде смо сврстали и лексичка средства која се јављају у специфичним устаљеним структуралним обрасцима. М. Ковачевић наводи (2009а: 11–22) четири класе таквих суперлатива:

- А) еквативни инклузивни суперлатив,
- Б) диферентивни инклузивни суперлатив,
- В) апсолутни диферентивни суперлатив и
- Г) релативни ексклузивни суперлатив.

Ове форме представљају посебне видове градације суперлативног степена. О описима ових форми у досадашњој литератури говорили смо у поглављу 2.4.2. *Модификације суперлатива*. Овде ћемо само поновити да је основни морфолошки услов за реализацију ових конструкција да садрже морфолошки суперлатив. Форме припадају релативној компарацији када се суперлативни облик нађе у поредбеници, а апсолутној када се нађе у поређеници (Ковачевић 2009а: 11).

5.2.1. Инклузивни суперлатив

Појам еквативни инклузивни суперлатив обухвата све суперлативне конструкције у којима је семантички однос међу појмовима означеним поређеницом и поредбеницом еквативан и инклузиван. Другим речима, појмови означени поређеницом укључују се у бројно одређени или неодређени скуп чије чланове карактерише присуство особине или својства у суперлативном степену. Узгред, у конструкцијама не постоји ниједан лексички показатељ да се било који члан издваја на основу степена заступљености те особине. Конструкције еквативног инклузивног суперлатива у српском језику описали су М. Ковачевић (2009а) и С. Куљанин (2017а). Том приликом дефинисана су два вида структура: *међу* + (основни број +) суперлатив и *један/неки од* + (основни број +) суперлатив:

Миодраг Петровић Чкаља спада, речено је на седници Управног одбора, *међу најбоље*, вансеријске глумце српског глумишта. Полиција у Рију је *међу најгоре* плаћеним службеницима у држави. Наши резултати су *међу најбољим* у Европи. И даље смо убедљиво *међу најгорим* земљама када је реч о издавању грађевинских дозвола. У таквој конкуренцији пласман *међу десет најбољих* био би прави успех. Данас су њихове екипе *међу три најефикасније* у Европи. Зворник је са око 15.000 запослених био *међу пет индустријски најразвијенијих* градова у БиХ. После неколико година, *међу сто најуспешнијих* [...]. Утакмицу ће водити *један од најбољих* европских судија. И њен љубавник био је припадник исте секте, *један од најчувенијих* међу њима, иако је био млад и имао плаве очи. Уживајући глас да је *један од најстрожих и најсавеснијих* чиновника, њему је било лако да ради на своју руку. А по изгледу аутомобила закључила је да су присутни *неки од најутицајнијих* људи Париза. [...] *један од пет најбољих* оцењивача система квалитета. Муслимани данас славе рамазански Бајрам, *један од два најзначајнија* исламска празника. Били смо *један од три највећа* бенда у то време. Навијачи, спонзори и организатори турнира нису одушевљени када се *неки од 10 најбољих* светских тенисера повуку из такмичења.

У изабраној корпусној грађи забележена је и изолована и форма у + (основни број +) суперлатив која има вредност еквативног инклузивног суперлатива:

Иако се убраја у *десет најбогатијих* Срба, има привилегију да се неопажено појави било где. Драма „Ново је доба” уврштена је у *десет најбољих* послератних српских драма. А када би се регистрација са 13 свела на пет дана, Србија би ушла у *десет најконкурентнијих* земаља у свету. Непал спада у *десет најнеразвијенијих* земаља света. Словенија има дувачки оркестар полиције, који је већи од нашег и сврстава се у *10 најбољих* у Европи, а сви музичари имају завршену музичку академију. Наиме, иако га је магазин „Тајм” уврстио у *100 најутуцајнијих* људи света, одлучио је да у мају не оде у Њујорк. Партизан ће свакако покушати да уђе у *16 најбољих* у Европи. Пит Хам и Томи Еванс, аутори чувене песме „Не могу да живим без тебе” уврштене у *десет најбољих* љубавних композиција свих времена, на жалост, нису дочекали аплауз публике и сопствену афирмацију. Непал спада у *десет најнеразвијенијих* земаља света (доходак по глави становника је око 200 долара). [...] јуче је постављено питање када ће обе наше тенисерке да буду међу првих десет, а данас су обе у *пет најбољих*. [...] подаци Светске здравствене организације говоре да се лимфоми убрајају у *пет најчешћих* карцинома у свету. Телевизијска драма „Свечана обавеза” уврштена је у *три најбоље* телевизијске драме икада снимљене у продукцији РТС-а. Себе убрајам у *300 најбољих* познавалаца вина у Србији. (КССЈ 2013)

У изабраној корпусној грађи савременог енглеског језика забележено је појављивање еквивалентних структуралних модела еквативне инклузивне суперлативности – *among* + (основни број +) суперлатив, *one/some of* + (основни број +) суперлатив и *in* + (основни број +) суперлатив:

The Russians are very skilled cyber-actors, *among the best in the world*. French women are *among the thinnest* in Europe. He also understands he’s *among the luckiest* people on earth. In his lighter mood Lipscomb was *among the funniest, most colorful* players in the league. The fight at LZ X-Ray was *among the bloodiest* in US military history. It was large enough to rank *among the 20 biggest* international signing bonuses of that season. Mars still ranks *among the twenty-one biggest* stars. Yemen ranks among the *twenty-five poorest and least developed* countries in the world. Richmond’s murder rate was consistently *among the 10 worst* in the nation. This is *one of the bravest* things I’ve ever seen a kid do. Harvey is on track to become *one of the costliest* storms in U.S. history. There followed *some of the bleakest* weeks of Truman’s career. *Some of the foulest* deeds come out smelling like a rose. Presented here are dishes ranging from relatively simple foods to *some of the fanciest military* cuisines of the world. Look through cardholder agreements and change-of-term notices from *some of the 20 largest* card issuers. Nevada has been named *one of the 10 worst* states when it comes to economic problems caused by the recession. Ariel Capital Management is *one of the 10 fastest-growing* fund companies. *One of the four holiest* sites in Shea Islam. I mean the aircraft carriers were described to me as *one of the 12 safest* places in the world. It was, like, *in the five weirdest* things ever sold on eBay. We’re *in the 100 best* companies to work for in America. New Castle and Hampton are *in the two swankiest* places. The overwhelming majority of students participating in the special program were *in the two lowest* income categories. He used a strict and rigorous grading system that resulted *in the 16 best* teams in history [...]. People living *in the 10 toughest* target districts, on average, face double the risk of being audited as taxpayers. The bibliometric indices *in the 40 highest rated* kinesiology journals by the three most commonly used databases were qualitatively similar [...]. Raven Biofuels had a process that landed it briefly *in the 50 Hottest* Companies in Bioenergy. (COCA)

Четири облика еквативног инклузивног суперлатива могу се суштински свести на три модела која постоје у оба језика:

- (1) *међу* + (основни број +) суперлатив
→ *among* + (основни број +) суперлатив,
- (2) *један/неки од* + (основни број +) суперлатив
→ *one/some of* + (основни број +) суперлатив и
- (3) *у* + (основни број +) суперлатив
→ *in* + (основни број +) суперлатив.

У сва три модела поредбенице могу означавати бројно неодређене и бројно одређене скупове. Поредбенице које означавају бројно одређене скупове у свом саставу имају и основне бројеве. Када се поређенице односе на више од једног појма, уместо облика јединице *један од* и *one of* (нпр. *То је један од најбољих начина да се превазиђе криза*), јављаће се множински облици *неки од* и *some of* (нпр. *То су неки од најбољих начина да се превазиђе криза*). Множински облици *неки од* и *some of* означавају да се неодређени број појмова (>1) укључује у један такав скуп. Примери из паралелног корпуса илуструју еквиваленцију међу српским и енглеским облицима еквативног инклузивног суперлатива:

- (1) Still, the majority of the secondary school students say that they *are among the best educated* young people.
→ Ипак, већина средњошколаца за себе каже да спадају *међу „најбоље образоване младе људе на свету“*.
- (2) He said strengthening administrative and judicial capacities and adopting a new constitution are *among the biggest* challenges ahead.
→ Он је додао да су јачање административних и правосудних капацитета и усвајање новог устава *међу највећим* изазовима који предстоје.
- (3) Unemployment levels are now officially *among the highest* in the world.
→ Стопе незапослености су сада званично *међу највишим* на свету.
- (4) [...] was able to spend half an hour *among the most secret* documents of the Minister of Police.
→ [...] могла је провести пола сата *међу најтајнијим* хартијама министра полиције.
- (5) Health at work and health work environments are *among the most valuable* assets of individuals, communities and countries.
→ Здравље на раду и здрава радна средина спадају *међу највеће* вредности појединца, заједнице и државе.
- (6) He wouldn't not reveal the suspects's identity, but newspapers reported that he is Baki Yigit, *one of the six most wanted* terrorists in the country.
→ Он није желео да открије идентитет осумљиченог, али медији су јавили да је у питању Баки Јигит, *један од шест најтраженијих* у земљи.
- (7) Anesthesiology is *one of the youngest* medical discipline [...].
→ Анестезиологија је *једна од најмлађих* медицинских дисциплина [...].
- (8) Inadequate, narcissistic billboards depicting the young Jovanovic were *one of the worst* advertising solutions of this election.
→ Неадекватни, нарцисоидни билборди младог Јовановића представљали су *једно од најслабијих* маркетиншких решења у овом изборном кругу.
- (9) Copos is *one of the wealthiest* men in Romania.
→ Копос је *један од најимућнијих* људи у Румунији.
- (10) A Miss Andrews, a sweet girl, *one of the sweetest* creatures in the world.
→ Госпођица Ендрјус, слатка девојка, *једно од најслађих* створења на свету.
- (11) These are *some of the most popular and efficient* taggers today.

- Ово су нека од најпопуларнијих и најефикаснијих решења данас.
- (12) These are *some of the most prominent* language resources.
→ Ово су нека од најистакнутијих језичких ресурса.
- (13) In Montenegro their level is *among the highest* in the region.
→ У Црној Гори тај ниво је један од највећих у региону.
- (14) [...] he was close by the singers, *among the most urgent* in requesting to hear the glee again.
→ [...] био је покрај певача и то један од оних који су највише молили да још једном чују песму.
- (15) The rights of minorities are *among the most frequently* debated but not the most effectively legally protected human rights.
→ Права припадника мањина једна су од најчешће расправљаних, али не и најефикасније правно штитењих компоненти људских права.
- (16) [...] would focus on issues related to trade liberalization and agriculture, which he described as *among the most complicated* aspects of the negotiations.
→ [...] да ће следећа рунда бити усресређена на питања везана за либерализацију трговине и пољопривреду, што је описао као неке од најкомпликованијих аспеката преговора. (ЕСПК 2012)

Примери илуструју еквиваленцију између конструкција *међу* + (основни број +) суперлатив и *among* + (основни број +) суперлатив (Примери 1 – 5) и *један/неки* + (основни број +) суперлатив и *one/some* + (основни број +) суперлатив (Примери 6 – 12). Примери 13 – 16 илуструју конкурентност ових конструкција у изражавању еквативне инклузивности. Као еквиваленти енглеских форми са предлогом *among* овде се јављају српске конструкције са *један/неки*, а као преводни еквиваленти енглеских структура са *one/some*, српске форме са *међу*.

Осим еквативних односа, код инклузивне суперлативности могу се успоставити и односи диферентивности. Диферентивним инклузивним суперлативима називају се суперлативне конструкције код којих се појам означен поређеницом укључује у скуп који карактерише највиши степен означене особине или својства, али код којих постоје лексички показатељи да међу члановима не постоји однос еквативности (Ковачевић 2009а, Куљанин 2017а). Код оваквих форми експлицира се постојање разлика у степену заступљености суперлативног својства међу члановима скупа у коме се врши поређење. Другим речима, све чланове скупа одликује особина или својство у суперлативном степену са наглашеним разликама које постоје међу њима. Конструкцију диферентивног инклузивног суперлатива у српском језику описали су М. Ковачевић (2009а) и С. Куљанин (2017а) – редни број + *од/међу* + (основни број) + суперлатив:

Диван је осећај бити *први међу најбољима*. *Први међу најбољима* великодушно је частио посетиоце сајма. [...] док је Бојан Вучковић *четврти међу најуспешнијим* резервним играчима. [...] вишеструком носиоцу ласкаве титуле Ђидије, што ће рећи предводника, *првим међу најбољим* косцима. Друга на листи најмоћнијих у шоу бизнису је певачица Бијонсе (*девета међу најмоћнијим* женама света), а трећи је мушкарац – Џејмс Камерон. Интересантно је да је откриће монопола редакција „Сајенса” ставила тек на *пето место међу десет најзначајнијих* научних догађаја године [...]. Овај пројекат је *први од четири најбоља* у Србији, одабрана од стотинак понуђених – рекао је господин Жозеп Љоверас. Угледни „Бизнис вик” је рангирао Гилеад као *прву од 50 најуспешнијих* компанија у 2009. години [...]. Супруга америчког председника је на „Форбсовој” листи сменила вишегодишњу *„прву од 100 најмоћнијих”*, немачку канцеларку Ангелу Меркел, која је ове године тек четврта. Чланак једног другог истраживача, објављен готово у исто време у часопису „Форин полиси“ (*другом од три најважнија* америчка геополитичка часописа), нуди сасвим другачије размишљање. (КССЈ 2013)

И у енглеском језику забележена је еквивалентна структура диферентивног инклузивног суперлатива – редни број + *of/among* + (број) + суперлатив:

Austen ranked 14th among the best places for business and careers. Florida tribes [...] placed sixth among the highest grossing states. [...] but still ranking only 37th among the highest paid executives of Colorado based companies. That is a pace that ranked Denver sixth among the largest police agencies in the nation. Kenya ranks 180th among the poorest countries in the world. [...] in 2010, Brazil was ranked 25th among the thirty largest fish-producing countries [...]. [...] which would rank Houston sixth among the 200 largest metro areas. [...] by the Brookings Institution in Washington, Pittsburgh ranked 34th among the 100 largest metropolitan areas in terms of its carbon footprint. This is a pace that ranked Denver sixth among the 51 largest police agencies in the nation in the rate of fatal shootings. [...] the fifth of the most recommended videos in the study was aimed toward children [...]. [...] Salcantay, the second of the most sacred mountain of the Inca, the mountain that metaphysically is seen as [...]. [...] telemarketing ranked fourth of the 100 Worst Ideas of the 20th Century, according to a Time Magazine poll [...]. (COCA)

Прво ћемо скренути пажњу да се испред редних бројева, супротно актуелним граматичким правилима, у овим конструкцијама неретко изоставља одређени члан. Такође, у свим примерима јавио се глагол *rank* иако енглески језик има шири репертоар глагола чија би употреба овде била могућа. Поред редних бројева, јављају се и придеви *последњи* и *last* (*Био је последњи од десет најбољих тенисера прошле сезоне* → *He was the last among the ten best tennis players last season*). Они маркирају последњу позицију на изабраној скали.

У корпусној грађи два језика уочене су и форме које су у потпуности формално подударне већ описаним конструкцијама, а које немају значење диферентивне ексклузивне суперлативности:

Обављен је жреб за Међународно првенство Аустралије у тенису, *први од четири највећа* турнира у сезони. У недељу почиње „Ролан Гарос“, *други од четири најзначајнија* тениска турнира. Не знам да ли сам, бар донекле, успела да освојим ону *другу од две највеће* заповести из Јеванђења по Матеју: „Љуби ближњег својега као самога себе“. (КССЈ 2013)

Hogan hit *the first of the three toughest* climbs in the race [...]. And AOL is *the first of the three largest* services to offer WAIS (Wide Area Information Server) and Gopher. European cultures took centuries to produce *the first of the most significant* works of their literature, how much can be expected of Utah. (COCA)

За разлику од форми које имају вредност диферентивног ексклузивног суперлатива у којима редни бројеви означавају позицију на скали на којој се градира суперлативно својство, овде се редни бројеви односе на временски редослед по коме су се неке појаве одвијале, догађале или реализовале. Другим речима, овде *први* и *други* не значе да је појам први и други у смислу рангирања заступљености суперлативне особине или својства, већ да су *први* или *други* према редоследу збивања. Првенство Аустралије је први, а Ролан Гарос други од четири најзначајнија и највећа тениска турнира. То не значи да су они први и други по величини или значају, већ да се одигравају као први и други у свакој тениској сезони. Овакве конструкције немају значење диферентивног инклузивног суперлатива јер нема лексичких показатеља да у скупу чије чланове обједињује својство у суперлативном степену постоји макар један члан који то својство

или особину има у вишем или мањем степену. Због тога се овим формама неће посвећивати већа пажња. Оне су овде битне јер скрећу пажњу да се структурални обрасци не могу генерализовати јер не означавају све ове форме диферентивну ексклузивну суперлативност. Пошто нема лексичких показатеља диферентивности, у овим формама се међу појмовима који се пореде заправо успоставља однос еквативне инклузивности.

5.2.2. Апсолутни диферентивни суперлатив

Код апсолутног диферентивног суперлатива поредбени члан није експлициран, а суперлативни облик смештен је у поређеницу (Ковачевић 2009а, Куљанин 2017а). У српском језику описане су следеће структуре апсолутног диферентивног суперлатива:

- А) редни број + суперлатив,
- Б) суперлатив + *послије/мимо/од*,
- В) *поред/уз/с* + суперлатив и
- Г) прилог „граничности” (*убедљиво/далеко/апсолутно...*) + суперлатив:

После Словеније, „*други најбољи пријатељ*” за Хрвате је Македонија. Ђанлоренцо Бернини је био *други најпознатији* вајар свих времена. Тако, код мушкараца, *трећи најчешћи* узрок смрти су повреде, тровања и насилне смрти. Википедија је, на пример, *трећи најпосећенији* сајт. Ово обележје је *четврти најзначајнији* узрок смртности међу Америкацима. Његова предност у односу на Ферера, који је *најкомплетнији шпански играч после* Надала. *Мимо туризма, најбољу шансу* ове године може да пружи делимична продаја Електропривреде. Растућа незапосленост широм света – *најтежа од другог светског рата*. Лабуристи добили свега 24 одсто гласова, *најмање од 1982. године*. Да је ова генерација наших кошаркаша *најдаровитија после Дивчеве*. За њих је Атељеово извођење представе било *најбоље после бродвејске и лондонске поставке*. (...) али с друге стране ми и није жао јер сам изгубио од играча који је *поред Федерера најбољи* на свету. Ширење ХИВ-а и сиде сада *најчешће укључује, поред преношења путем интравенске злоупотребе психоактивних супстанци*, и преношење путем хетеросексуалног контакта. *Поред употребе језика и писма, највећа неверица* у могућност реализације постоји код обавезе да се у наставни план на српском језику унесе градиво које покрива историју и културу словачког народа. Познато је да се такве нације *најчешће поред језика* одређују религијом и црквом. *Уз заједничку валуту евро*, слобода кретања је *вероватно најснажнији* симбол европског јединства. Рибарење је, *уз туризам, најбољи* девизни цокер Мозамбика. Лончар је *убедљиво најбољи „тројкаш”* међу кандидатима за Сиднеј. На Београдском универзитету *убедљиво највише* кандидата конкурисало је за индекс Економског факултета. Мој отац би био веома узбуђен због ове изложбе, која је *далеко најбоља* која му је икада посвећена. Наравно, Марина Абрамович је *далеко најистакнутија* особа. Међу групама, „Битлси” су *далеко најуспешнији* бенд на америчким листама. Јер је писање биографија *апсолутно најслабије* плаћени посао на свету. Тај интервју са Владимиром Петровићем био је *апсолутно најбољи*. За Телеком је то *апсолутно најуспешнија* година. (КССЈ 2013)

Сва четири модела апсолутног диферентивног суперлатива која су већ дефинисана у српском, бележе се и у енглеском језику. На првом месту то је модел:

- А) редни број + суперлатив :

Norman was the *1st best* secondary player in pass coverage. In 2013, Italy was *the 9th largest* economy in the world, *the 4th largest* in Europe. So you order the chicken, *the second cheapest* thing on the menu. Forbes magazine says that billionaire Bill is *the*

second wealthiest man in all of America. I have a job that's often been described as *the second toughest* job in America. Global ocean temperatures during April 2018 were *the third warmest* on record [...]. [...] Medina – also coincidentally the name of Islam's *second holiest* city after Mecca – unfolds for Nodal a significant metaphor. Bill Gates, the world's richest man, and Warren Buffett, *the third richest*, are not entirely coincidentally two of the most unremittingly optimistic men [...]. It is *the third busiest* U.S. container port in the Gulf of Mexico [...]. That's Arcturus, *the second brightest* star in the sky, which is about 36 light-years or 208 trillion miles away [...]. Zircons get their name from zirconium, which is *the eighteenth most common* element in the Earth's crust. New report: Oregon is *35th most obese* state in the nation. And by the end of Freddy's ride, Rhode Island, *forty-third most populous* of the states, with less than a million people [...]. Tom says he shudders when Carolyn, who will be campus-bound in just four years, talks of applying to Stanford – at \$20,210 a year, the nation's *32nd most costly* school. Houston is truly a cosmopolitan city, the largest in Texas, and the *4th largest* in the United States. (COCA)

У овим конструкцијама јављају се форме апсолутне компарације. Пошто нема поредбенице, појам из поређенице не пореди се директно са осталим члановима скупа. Он је из тог скупа издвојен, па су ове структуре суштински ексклузивне. Редним бројем одређена је позиција тог појма на лествици на којој је извршено рангирање одређене особине или својства. Како у конструкцијама постоје лексички показатељи разлике у заступљености особине или својства, ове конструкције су и диферентивне.

Другу групу чине форме којима се тврди да одређени појам има највећи степен заступљености особине или својства *после* (*мимо*) неког другог појма или више њих:

Б) (редни број) суперлатив + *after*:

May Plisetskaya, *the greatest ballerina after Anna Pavlova* [...]. [...] making Turkey *the worst performer after Egypt*. Florida [...] has the *longest coastline after Alaska*. We have France, which is the *largest contributor after Italy*. In short, *the greatest pleasure after love* is talking about it. At seven, *the eldest after Oliver* and the only daughter, she already behaved like a matron. Still, Venezuela's 18 percent inflation rate is *the world's fastest after Belarus, Iran and Argentina*. Its economy, *the world's largest after the US*, is expanding at around seven percent a year. You were nine then, *the second youngest after your little sister*, Maggie, who was only five. The sister (*oldest after him*) is very promiscuous. [...] Malawi's *third largest after Catholics and Presbyterians*. Of all our holidays, Halloween is *the eldest after Christmas*. Given that food represents 12 percent of the U.S. household budget, *the second highest after housing*, the savings add up. Their oil supply is one of the largest in the region, probably *the third largest after Saudi Arabia and Iraq*. The jaguar is considered among the great cats of the world, *the third biggest after the tiger and the lion*, but is the least studied [...]. [...] the southern Iraqi cities of An Nasiriyah and Basra, *the country's second largest after Baghdad*. [...] marijuana, a crop he believes is *the nation's second largest after soybeans*. This makes Malone's interest in the company *the second largest after the Murdoch family's*. (COCA)

Конструкцијама суперлатив + *after*, односно суперлатив + *после*, *мимо*, износе се тврдње да је појам из поређенице носилац суперлативног својства и да на скали на којој се то својство рангира долази после неког другог појма или више њих. Чак и када редни број није експлицитан, конструкције имплицирају редне бројеве. Ако *after*, *после* и *мимо* уведе један ентитет (нпр. *Turkey is the worst performer after Egypt*), појам из поређенице је други по реду носилац суперлативног својства (нпр. *the second worst*). Лексеме *after*, *после* и *мимо* могу да уведу и два и више ентитета. Тиме се појам из поређенице помера на скали наниже и заузима по правилу позицију *број уведених појмова + 1*: *Malawi is the largest after Catholics and Presbyterians* [→ *Malawi is the third*

largest] и *Venezuela's inflation rate is the world's fastest after Belarus, Iran and Argentina* [→ *Venezuela's inflation rate is the fourth fastest*]. Степен заступљености особине или својства може да се посматра и кроз временску димензију (нпр. *Данас се бележи највећа незапосленост од краја Другог светског рата*). Синтагма од именује тренутак у времену када је особина или својство имало највиши степен (X_{\max}), што тренутак *данас* смешта на скали на другу позицију. У енглеском језику, поред *after*, користиће се и предлог *since*:

The *worst* policies *after those from 1973* were applied to the countryside. Adam Mercure now faces the *greatest uncertainties after the Sep 11 attacks*. That's the *highest level since July*. The American people have come out of the *greatest recession since the Great Depression*. The UN report says – the *largest number since the end of World War II*. It's the *biggest thing since the Kennedy thing*. The *hottest thing since Ben Hogan*. [...] a slogan that has to be *the emptiest since Sandburg's "The people, yes!"* [...]. The Telegraph's account told that Pol Pot's genocide was "*the gravest since those of the Second World War*". The three-month cross-currency basis swap, the rate banks pay to convert euro interest payments into dollars, was 33 basis points below Euribor, *the cheapest since July 25, 2011*. While the March 1989 elections were *the freest since 1917*, women's share of deputy seats fell from 33 percent [...]. International economic sanctions, *the harshest since the 1979 revolution*, have squeezed the struggling middle class even further. [...] the challenges facing Republicans are *the stiffest since the years immediately following Watergate*. The last 12 months have been *the 4th wettest since 1895* for Minnesota [...]. (COCA)

Трећу групу модела релативног диферентивног суперлатива у српском језику чиниле су конструкције са предлошким синтагмама уведене предлозима *поред*, *уз* и *с* (нпр. *Рибарење је, уз туризам, најбољи девизни џокер Мозамбика*). У изабраном корпусу енглеског језика уочени су следећи модели:

В) суперлатив + *besides, except (for), apart from, in addition to, next to*:

I'll be the *oldest person besides the manager*. The *closest business besides a local gun shop* seemed to be a dilapidated drive-in a block away. Developing these strong long-lasting friendships was the *greatest reward besides the degree*. Right shoulder dislocation which for a quarterback is the *worst injury besides a broken neck* that you could have. They're the *smallest group except for a couple of Kickapoo kids*. I reported to honesty, always *the best policy except when a lie will work better*. The *greatest threat* the Trump poses, *apart from any individual policy*, is to democracy itself. But for me the *most enchanting offering next to the trains* was marbles. Complaining mindset is the *biggest culprit next to physical injury*. Crack, he said, is the *worst thing next to AIDS*. *In addition to LMC 2-Go Services*, the *biggest break* out of the Library walls has been team teaching in a classroom for an entire year. *In addition to natural ventilation*, the *most effective cooling strategies*, in order of increasing cost are: [...]. (COCA)

Наредни примери из паралелног корпуса илуструју еквиваленцију структура апсолутног диферентивног суперлатива у српском и енглеском језику о којима је претходно било речи:

- (1) „Напредна трансформација” је *друга најуспешнија* група на листи.
→ “Advanced transformation” is *the second best* group on the list.
- (2) По броју становника (300.000) овај град је *други највећи* град у Србији.
→ Its population (300,000) makes it *the second largest* city in Serbia.
- (3) Медију је члан Републиканске странке, *друге највеће* странке коалиционе владе.

- Mediu is a member of *the second largest* government coalition party, the Republican Party.
- (4) Дигитална револуција је *најзначајнија* револуција у комуникацији *од* открића штампе.
→ The digital revolution is *the most important* communication revolution *since* the invention of printing.
- (5) После марихуане *најпопуларнији* су хашиш, седативи и амфетамин, екстази.
→ *After marijuana, the most commonly* used drugs are hashish, sedatives and methamphetamine Ecstasy.
- (6) Они дозвољавају могућност постављања људског гласа, интелигенције и повезивања у средиште *најважније* технологије *од* појаве самих рачунара.
→ They allow the possibility of situating the human voice, intelligence and communication at the heart of *the most important* technology *since* the computer itself.
- (7) *Next to the euro common* currency, free movement is probably *the strongest* symbol of European unity.
→ *Уз заједничку валуту евро*, слобода кретања је вероватно најснажнији симбол европског јединства.
- (8) To be driven by him, *next to dancing with him*, was certainly *the greatest* happiness in the world.
→ Возити се са њим било је *као и играти са њим*, сигурно *највећа* срећа на свету.
- (9) The ex-regime's politics, *apart from all other bad effects* on the people in Yugoslavia, had *the worst effect* on the young population.
→ Политика прошлог режима, *поред свих лоших ефеката којима су грађани Југославије били изложени*, вршила је далеко *најлошији* утицај на младу популацију.
- (10) *In addition to clearly defined assessment criteria, the most frequently* proposed measures to assure the objectivity of the assessment are the objective, standardized tests of knowledge.
→ *Поред јасно дефинисаних критеријума оцењивања*, којима би се обезбедила објективност оцењивања, учесници *најчешће* предлажу објективност, стандардизоване тестове знања. (ЕСПК 2012)

Последњи модел релативног диферентивног суперлатива у српском језику заснива се на интеракцији прилога „граничности” (*убедљиво/далеко/апсолутно...*) и суперлатива. У нашем корпусном материјалу као интензификатори суперлатива забележени су *very, by far, absolutely* и *far and away*. Сва ова средства јављају се као премодификатори, осим израза *by far* који може бити употребљен као премодификатор или постмодификатор:

Those, in fact, would be *the very best* evidence of the discussion. One of *the very grandest* among the many grand ones of the marvelous works. They quickly discovered that *the very best* Irish pubs were obeying a set of unspoken rules. Arnold was doing his *very damndest* to sound like a cowboy. They represented *the very best* parts of my life. In *the very coldest* winter weather, room temperature overnight drops by about three to four degrees. It has *the very greenest* trees, and skies as bright as flame. And this is *by far the commonest* reason to change. The 20th century was *by far the bloodiest* century that we know of in human history. It was *by far the fiercest* attack that we've had here in central Baghdad. A clause within the original Clean Air Act authorizes California, which suffers from *by far the dirtiest* air in the nation, to develop tighter automobile emissions standards. My plans for taxes and tax cutting are *the best by far* for everybody. *The biggest by far* was Byron Harley. *The closest by far* is the 6th-magnitude binary system IK Pegasy. We have the safest big city in this country, *the safest by far*. Of their three children, Patrick, the youngest, had done *the best by far*. It's *absolutely the coolest* thing to be able to send someone into space. This is *absolutely the saddest* thing in the world.

He was *absolutely the cutest* thing I've ever saw. I think that he is a perfectionist, but he is *absolutely the fairest, biggest-hearted* person that I have ever met. Current games often require *absolutely the fastest*, most RAM-rich hardware you can buy. Experts say that U.S. Navy is *far and away the strongest* in the world. At \$99, it was *far and away the cheapest* iPod. The butler gets *far and away the highest* wages. LTE right now is *far and away the quickest* technology. Keeping its people disarmed did not prevent the Soviet Union from having *far and away the highest murder* rate in the developed world. The economy was *far and away the greatest* concern of those who turned out to vote. (COCA)

Као премодификатор суперлатива овде је забележен и прилог *most* који се јавља и уз синтетичке (нпр. *most best*) и уз перифрастичке суперлативе (нпр. *most most dangerous*). Овакве форме поређења представљају такозвану двоструку компарацију, која због својих бројних специфичности заслужује засебну анализу.

5.2.3. Релативни ексклузивни суперлатив

У србистичкој литератури као релативни ексклузивни суперлативи помињу се структурне форме (Ковачевић 2009а, Куљанин 2017а):

- А) компаратив + *од* + суперлатив (исте лексеме) и
- Б) суперлатив + *од/међу* + суперлатив (исте лексеме).

Ти си била *боља од најбоље*. [...] само ја, вечита будала, *гори од најгорег* официра, *глупљи од најглупље* дворске даме, наилазим пре свих. Оне бејаху чак *крупније од најкрупнијих* [...]. А шта је жута мачка? – питао је *строже од најстрожег* строги чика месар. Пацомор је био за главу *виши од највишег* [...]. [...] у роковима *краћим од најкраћих* обновљен је саобраћај читавом трасом железничког Паневропског коридора Десет. Ко се у то разуме, тај је одиста *већи од највећег* и најбољег сликара! Када падне мрак и изађе Месец, *најгори од најгорих*, шљам и хуље излазе из својих скровишта и тероришу поштене грађане Хемер Тауна. Међутим, чак и ако *највероватнија од највероватнијих* коалиција успе [...]. [...] оценили су као *најбољег од најбољих* и убацили у једну ударну групу. Претежну већину сачињавали су цариградски апсеници, прави избор *најгорег од најгорег* што гамиже по цариградским пристаништима и трговима [...]. Чак и они *најхрабрији од најхрабријих* дошли су бледи као крпа. У Гучу, уосталом, долазе *најбољи од најбољих*, и отуда је она јединствена у свету – каже др Мирјана Закић, етномузиколог [...]. Постоји *црње од најцрњег*, научничким очима виђено. „Звездина ревија” изабрала је спортисту века, *најбољег међу најбољима*. Врхунац је, наравно, био онај тренутак када је проглашена *најлепша међу најлепшима*. [...] а на последњем се бира *најснажнији међу најснажнијима*. У речима *најстаријих међу најстаријима* била је истина. [...] али у међувремену морају да се смисле начини како обезбедити лекове *најугроженијима међу најугроженијима*. (КССЈ 2013)

Конструкције релативног ексклузивног суперлатива имају значење „максимализованог суперлатива” (Куљанин 2017а: 138) или надсуперлатива. Конструкције спадају у ексклузивну суперлативност, јер се појму у поређеници приписује виши степен особине него оном појму или појмовима који су изражени поредбеницом. Први модел представља компарацију суперлатива (нпр. *црње од најцрњег*), а други суперлативно суперлативне синтагме (нпр. *најцрње од најцрњег*) (Ковачевић 2009а: 36).

И у корпусу енглеског језика забележене су еквивалентне конструкције надсуперлативног компаратива и надсуперлативног суперлатива:

This felt like the most savage hangover – *worse than the worst* he had undergone in university and grad school. Someone far away was beating a drum – a drum *bigger than the biggest* he had ever heard. The consequences are *worse than the worst* that the accident involving other energy sources. Let’s give them a future *greater than the greatest* days of our past. It was *larger than the largest* of the palaces or ruins I knew [...]. He is *higher than the highest*, than the angels in heaven, or any of the sons [...]. Under relentless IED and small arms attacks, he stood *taller than the tallest*. Vasily was a newbie, *lower than the lowest*, and not worthy of tolerance. *The best of the best* always internalize failure. And they are *the worst among the worst*. Whatever craft it is, *the best of the best* own and are determined to perfect it. *The worst of the worst* scenarios flashed through my head. Only *the strongest of the strongest* will survive. [...] and this is not a confused state, but *the clearest of the clearest, the surest of the surest*? He knows the *finest of the finest* details of who and what he is. If anyone wants to catch up with *the richest of the richest* here are some facts from a study just released. [...] proves he is *the stupidest of the stupidest*, a paragon of stupidity in the stupid world of Republican politics [...]. This is because most Black people who still live in SF are some of *the poorest of the poorest* urban dwellers in America. The French first brought Arabica Typica beans – *the finest of the finest* – to Laos in 1930, when it was their colony. Is the Denver Broncos quarterback among *the greatest of the greatest*? *Biggest among the biggest*, it establishes a national intelligence director to oversee the nation’s 15 military and civilian spy agencies [...]. (COCA)

У овој корпусној грађи забележене су структуре:

- А) компаратив + *than* + суперлатив (исте лексеме) и
- Б) суперлатив + *of/among* + суперлатив (исте лексеме).

Прва форма одговарала би надсуперлативном компаративу јер у поређеници има облик компаратива, а у поредбеници облик суперлатива. Друга конструкција представља надсуперлативни суперлатив јер се и у поређеници и у поредбеници јављају облици морфолошког суперлатива. Суштински су ове структуре и у енглеском језику синонимне, с тим што су надсуперлативни суперлативи експресивнији. Закључићемо да су ове конструкције у енглеском језику и формално и значењски еквивалентне српским формама релативног ексклузивног суперлатива.

5.3. Двострука компарација у енглеском језику

Сам крај анализе лексичких аспеката компарације посветићемо једној појави која је забележена у енглеском, али не и у српском језику. Двострука компарација означава оне форме поређења у којима се јављају два компаративна или два суперлативна маркера. Такав вид компарације јавља се у два основна појавна облика. Прва форма двоструке компарације настаје суфиксацијом суплетивне форме компаратива или суперлатива стандардним флективним наставцима (*worse* + *-er* и *worse* + *-est*). Други облик подразумева удруживање синтетичких и перифрастичких средстава па се уз прилоге *more* и *most* јављају синтетички компаративи и суперлативи придева који у свом саставу већ имају флективне морфеме *-er* и *-est* (*more/most worse*).

У поглављу 2.2.4. *Перифрастичка компарација у енглеском језику* говорили смо о досадашњим сазнањима о двострукој компарацији у енглеском језику. Ту смо видели да је двострука компарација до сада анализирана као дијалектолошка појава, али и са становишта дијахроније (Влодарзик 2007). У изабраном електронском корпусу забележено је преко пет стотина примера двоструке компарације, без облика *lesser* чији број појављивања превазилази једанаест хиљада. Њиховом анализом утврдили смо да

заиста постоје примери у којима можемо говорити о колоквијалним употребама које су највероватније дијалектолошки и/или социолекатски обојене:

But lotsa [a lot of] people, where they [are] at, could be *worsen* [...]. Dat [that] is, *worsen*. Y'all [all of you] are *worsen* than the police. [...] kinda [a kind of] problems she got, letting de [the] Nawlins police on em [them] make it ten times *worsen*. Ain't [there is] nobody *worsen* than me. Cause I couldnt [couldn't] decide which was *worsen*: screwing' up by playin' [playing] or screwin' [screwing] up by quitin' [quitting]. The women said ware noe [is not] *worsen* for the warres then [than] the men. Not if I tell him that you're *worsen* and you got ta [to] go! (COCA).

Ако посматрамо читав реченични контекст, неоспорно је да су примери колоквијални. Исто се ипак не може тврдити и за примере двоструке компарације. Ова анализа ће показати да такве форме могу имати посебне семантичке и прагматичке доприносе. Стога не можемо са сигурношћу тврдити да ли је употреба у овим конкретним примерима мотивисана дијалектолошким/социолекатским особинама говорника, или њиховом свесном намером да искористе семантичке, прагматичке и стилистичке потенцијале двоструке компарације.

У изабраној корпусној грађи много је више оних примера у којима нема ниједног јединог граматичког или лексичког показатеља да су говорници представници неког дијалекта и социолекта. Уз то, примери двоструке компарације забележени су у ширем спектру различитих функционалних стилова. Бројност ових облика у изабраном корпусу, која се може узети као индиректан показатељ њихове фреквентности у језичкој употреби, довољна је мотивација да се подробније испитају својства и особине форми двоструке компарације.

У досадашњој литератури уочено је да различите форме двоструке компарације имају и различите дискурзивне функције (Влодарзик 2007). Зато ћемо проблематици приступити семасиолошки – крећући се од облика ка њиховим специфичним значењима. Морфолошка анализа творбених модела указала је на постојање четири специфична вида двоструке компарације, а лексичка анализа на њихове функционалне вредности.

(1) *Суфиксација суплетивних облика* забележена је код придева *little* и *bad* који имају суплетивне облике компаратива и суперлатива (*little – less – least* и *bad – worse – worst*). Додавањем стандардног флективног наставка за компаратив *-er* на те суплетивне облике компаратива добијају се форме које су двоструко маркиране као компаративи (*lesser* и *worsen*):

Foundry gives *lesser* rewards as your level goes up. [...] some reviews have buried it as being one of his *lesser* works [...]. The ad placement is quite good but the CTR is *lesser* than my expectation. [...] department may admit *lesser* candidates because their file played particularly well for a particular committee member or two [...]. We too have a fear of looking *lesser* or a fear of being wrong [...]. [...] “Stockholm syndrome” tells them they are *lesser* beings for separating themselves from the rest of the herd. We socialize boys to take more risks and place a *lesser* value on their health and safety [...]. Editors and (to a *lesser* extent) reviewers have pushed the research into a direction of finding [...]. Even the *lesser* executives had themselves some fancy digs. He also gets the *lesser* intelligent ones in the country to bite and take the bait. (COCA)

It could make things *worsen*. However, the past has proven that people who wrestle with Donald Trump end up *worsen – worsen*. As Pakistan's relations with the US have gotten *worsen and worsen*... Mine's *worsen* than yours. After that, things got *worsen* faster, [...]. I can think of *worsen* things growing. [...] at least that proves we have a very big

problem that's only getting *worser and worser*. Anyway that test made me feel *worser* than all the others because they did it over 10 times [...]. You know, it just got even *worser*. By seeing his enemy in a *worser* plight. Older Brother, I know it's not fear: it's a much *worser* thing. [...] she knows it's just making me look *worser*, that's all it is. Each generation gets *worser and worser and worser*. It's getting *worser*. By seeing his enemy in a *worser* plight [...]. Older Brother, I know it's not fear: it's a much *worser* thing. (COCA)

Облик суперлатива са двоструком компарацијом *leastest* није забележен у изабраном електронском корпусу. Јавила су се само два примера облика *worcest*: *She is a witch of the worstest kind [...]* и *And one of the, of course, wrongest and worstest way is to attack one [...]* (COCA). Анализа је показала да двоструке суперлативе одликују истоветне функције, без обзира на њихове различите структуралне моделе. Зато ће о облику *worcest* више речи бити када се буде говорило о двоструким суперлативима.

Облик *lesser* није стран нормативним приручницима енглеског језика. Лексема се у речницима дефинише као „used to describe something that is not as great in size, amount, or importance as something else” (CD). У истом речнику посебно је обележена и форма *to a lesser extent/degree* (CD). Фразеолошки изрази *to a lesser extent* и *to a lesser degree* заиста заслужују то посебно место. У изабраном корпусу енглеског језика забележени су у преко 1500 примера:

The scapulae of the African apes, and *to a lesser extent*, Pongo orangutans, differ from those of Homo humans [...]. [...] would be a monument to him (and *to a lesser extent*, his country) for ages, like the pyramids of Egypt [...]. Athens that February night bore resemblance (to greater or *lesser extent*) to some of the general strike marches [...]. [...] had worked in Japan and Germany, and *to a lesser extent*, in Italy after WWII [...]. [...] so did Truman, Kennedy, and, *to a lesser extent*, Johnson, Carter and Clinton. I do benefit, but *to a lesser extent*, first because I post much less frequently [...]. As a huge Smiths fan (and *to a lesser extent* Moz), I'm thrilled that he added these shows. We are also a social democracy but *to a lesser extent* than much of Europe. These factors are *to a greater or lesser extent* outside the remit of objective truth. [...] The Silver Tree, and *to a slightly lesser extent* Cabinet Noir are all very enjoyable, innovative and interesting experiences [...]. In Canada, *to a lesser extent*, CF-18s are doing the same. Same for UK but maybe *to a lesser extent*. Sector 2 shows where Mick Hannah, and *to a lesser extent* Sam Hill, lost time in the woods. (COCA)

However, it seems like feeling (and *to a lesser degree*, expressing) offense [...]. [...] our government tries to manipulate us *to a much lesser degree* than other governments in this world. [...] cynical about the adoption industry, and *to a lesser degree* about adoptive parents. [...] it will continue to increase – albeit at *to a lesser degree*. In the Stapel case (and *to a lesser degree* also the Smeesters case) the statistical errors were not overly complicated [...]. [...] the Egyptian candidate may have an advantage and *to a lesser degree* the candidates from Lithuania and Bulgaria. [...] games employed by the Obama (and, *to a lesser degree*, the Romney) campaign this year. Hispanics have similar issues, but *to a far lesser degree*. The U.S. is a socialist state, just *to a lesser degree* than other states. It risks doing to them – though *to a lesser degree*, obviously – what it did to Ireland and Spain [...]. Rising Mideast tensions were also, *to a lesser degree*, weighing on markets. [...] reduction in corticosterone-induced hypertriglyceridemia, and, albeit *to a lesser degree* hypercholesterolemia. Last time it was Germany and Italy and *to a lesser degree* Spain. (COCA)

Изабрани примери илуструју и могућност модификације двоструког компаратива *lesser* прилошким средствима попут *much*, *far* и *slightly*. Речници бележе и идиоматске изразе

the lesser of two evils и *the lesser evil* („the less unpleasant of two unpleasant choices”, OED). У изабраној корпусној грађи забележене су и ове форме са обликом *lesser*:

The lesser of two evils is still evil [...]. Perhaps it is *the lesser of two evils*, but I know which platform I'll be supporting in 2012. [...] is that you consider the Republicans *the lesser of two evils*. Voting seems to be like *the lesser of two evils* lately? Obama victory was *the lesser of two evils*. [...] it fits in perfectly with *the lesser of two evils* philosophy. [...] are again encouraged to vote for *the lesser of two evils* to prevent a greater evil from winning. Who's *the lesser of two evils*, Gillard or Abbott? "*The lesser of two evils*" or as Glen Ford so aptly labelled him the "more effective evil." It could also be opting for *the lesser of two evils* or the devil you know vs. the devil you don't know. Every four years we are asked to vote for *the lesser evil*. So *the Lesser Evil*, Hindenburg, won; and the Hitler was defeated. [...] the advice of prudence must be to embrace *the lesser evil* [...]. [...] raising taxes is *the lesser evil* at this point. Had the abolitionist gone on supporting the Whigs as *the lesser evil*, I doubt that Abraham Lincoln even would have been a footnote [...]. [...] it is pretty easy to say that corruption is *the lesser evil* if you look at Guatemala for example [...]. [...] is tolerated not as a good, but as *the lesser evil*, and honoured by reason of the inability of men to do injustice [...]. [...] that Lyndon Johnson was *the lesser evil* as against Goldwater 7 [...]. What was bewildering about Johnson was that *the Lesser Evil* turned out to be the Greater Evil, if not worse. (COCA)

Фразеолошки и идиоматски изрази и фреквенност језичке употребе облика *lesser* засигурно су утицали на одлуке да се облик *lesser* уврсти у нормативну литературу. Важно је поменути да се овај облик у литератури увек одређује као засебна лексема. Тиме се одвраћа пажња са чињенице да је ово форма двоструке компарације, која се иначе осуђује као плеонастична и граматички некоректна.

Према истом моделу твори се и облик *worser* који остаје ван граница граматичке прихватљивости на основу тврдње да је као форма двоструке компарације плеонастичан. У изабраном електронском корпусу забележено је 68 примера овог облика. Још је значајнија чињеница да облик *worser* у овим примерима није употребљен насумично што би било карактеристично за облик који је пука граматичка грешка. Сасвим супротно, компаратив *worser* овде је забележен у врло специфичним лингвистичким околностима. У око 27% примера, јавља се у реченичним структурама којима се неоспорно означава прогресивни раст особине или својства (око 27%):

I believe I will never find love, my skin *gets worser and worser*, and my hair is falling out [...]. Things will *get worser and worser* to me, but you got to keep living, though [...]. As Pakistan's relations with the US have *gotten worser and worser* [...]. [...] at least that proves we have a very big problem that's only *getting worser and worser*. After that, things *got worser*, faster, as her grandmother used to say [...]. Each generation *gets worser and worser and worser*. It can't *get any worser* than this. The snow is *getting much worser*. It's *getting worser*. It seemed to *make it worser*, having some cold water down the fired-up throats. (COCA)

О формама изражавања динамичке компаративности у енглеском језику говорили смо раније у овом поглављу. Овде ћемо још једном скренути пажњу да је најчешћа форма реализације дупликација компаративног облика у координативним синтагма. Такве конструкције реализују се по моделу *worse and worse*. И двоструки компаратив је овде забележен у истоветним структурама апсолутне компарације – *to get worser and worser*. Међутим, исто значење реализује се и без удвајања компаративног облика. Узмимо пример *It's getting worser*. Структуре са једним обликом суфиксално-суплетивног компаратива означавају прогресивни раст особине или својства – *постајао је све гори*.

Могли бисмо рећи и да *worser* представља кондензован вид форме *worse and worse* и да је као такав језички економичнији.

О сличности двоструких компаратива *more + ADJ-er* и лексичког споја *even + компаратив* говорила је В. Гонзалез Дијаз (2009: 154). Том приликом нису анализиране форме са суфиксацијом суплетивних облика, а чини се да и оне испољавају иста својства. Ауторка том приликом закључује да су, налик на лексички спој *even + компаратив*, ове форме емфатичне. У овом истраживању већ смо доказали да допринос партикуле *even* превазилази пуку експресивност јер партикула има имплицативни карактер. Исто важи и за форме попут *It's getting worser* које имплицирају да је појам носилац особине у позитиву:

No, I've been in *worser* spots than this [→ this spot is bad, but I've been in even worse spots]. It could make things *worser* [→ things are already bad and it could make them even worse]. That scared me *worser* than living in cabrini-green projects [→ living in cabrini-green projects scared me badly, and that scared me even worse]. [...] there are *worser* places to live [→ this is a bad place to live, but there are even worse places]. Well, he is *worser* than any Bushes [→ The Bushes are bad, but he is even worse]. Some junk foods are *worser* than others [→ All junk foods are bad, but some are even worse than others]. The old age breaks their powers and ripe strength and falls away into a *worser* part [→ broken power and strength are already bad enough, but the old age becomes even worse]. [...] the result of not pursuing a more drastic mutualization approach might well make things far *worser* for them than they are now as the entire Eurozone collapses [→ It is bad now, but it might be even worse when the entire Eurozone collapses] [...]. [...] not in the corporeal sense, but the spiritual one, which is the *worser* of the two [→ it is bad in the corporeal sense, but even worse in the spiritual one]. Older Brother, I know it's not fear: it's a much *worser* thing [→ having fear is bad, but there is something that is even worse than fear]. I think when you go there [to prison] you wind up being a *worser* person than when you went in because of the type of people you're dealing with [→ people are bad before they go to prison, but they become even worse there] [...]. (COCA)

Обичан компаратив *worse* не обавезује на такве импликације. Ако кажемо *Tom is worse than Jack* то не мора да значи да су ни Том ни Џек лоши. У неколицини примера, имплицативни карактер форме *worser* додатно је наглашен и употребом имплицативне партикуле *even*:

Or else, you get a communist revolution and an *even worser* society. I mean, things were going from worse to *even worser*. You know, it just got *even worser*. Then, she thought, *even worser* luck: Someone save her after she left them. (COCA)

Закључићемо да се обликом *worser*, који нормативна литература не прихвата због његове плеонастичности, изражавају значења која обични компаративи могу да остваре само у посебним структуралним формама и одређеним лексичким спојевима са партикулама. Тако обичан компаратив може да изрази прогресивни раст особине само дупликацијом облика у координативној синтагми (*It is getting worse and worse*) или у лексичком споју са партикулом *ever* (*It is getting ever worser*). Двострука компаративна лексема *worser* то чини и самостално (*It is getting worser*). Обичан компаратив нужно и увек приписује својство у степену позитива и појму из поређенице и појму из поредбенице само када је удружен са партикулом *even*. Облик са два компаративна маркера то чини и самостално. Ове разлике између две компаративне форме представљају довољан разлог да доведемо у питање досадашње ставове према двострукој компарацији придева *bad*. Иако на основу своје морфолошке структуре

облик *worser* делује плеонастично, *worse* и *worser* нису значењски подударни, а самим тим ни конкурентни.

На самом крају, поменућемо и да се компаратив придева *bad* јавља и у перифрастичком моделу двоструке компарације:

I think we have many *more worse* weeks to come. [...] but the violence, looting and vandalism associated with protests may have done even *more worse* damage to the city's reputation [...]. Much *more worse*, and maybe much more serious. [...] these two campaigns are much *more worse* shape, much more fraught shape than people think. [...] it is far much *more worse*. [...] they're obviously going to make their problem even *more worse* [...]. There is the story of things are getting *more worse* in some ways. [...] the quality of noise with the leaf blower is that it's all the *more worse* than just regular noise because the frequency is painful to a human ear. [...] on the ground here, they're obviously going to make their problem even *more worse*. (COCA)

Ова форма представља други вид двоструких компаратива који смо овде означили као перифрастичко-синтетички компаратив.

(2) *Перифрастичко-синтетички компаратив* представља форму двоструке компарације која се реализује у лексичком споју прилошког маркера компаратива *more* и синтетичког облика компаратива ADJ-er. За разлику од суфиксације суплетивног облика, овај структурални образац јавља се код већег броја придева и прилога:

Couldn't be *more clearer* than that. [...] Nike is able to charge *more higher* selling prices of its sneakers [...]. [...] the people who are plausibly likely to be the nominee, and take a *more closer* look. [...] they feel like they have a *more tougher* U.S. position. [...] regression analysis for male goats was $LW = -30.9 + 1.20CG + 1.16BL$ for giving *more better* results due to the VIF values of 3.5 [...]. I couldn't be *more happier* for them and the success [...]. [...] it's much *more easier* to send Mexicans and Canadians back. PB is much *more closer* to S than to R, while R is much *more closer* to D than to S [...]. [...] and switches the focus of the algorithm on *more broader* patterns [...]. [...] that will impose even *more tougher* sanctions on Iran. [...] will happen to travel some 14,000 miles over a 22-day stretch makes it all the *more tougher* on a team [...]. Potato chip that we're eating on right now is probably *more healthier* than some of those granola [...]. So we're going to be looking at more rain, *more stronger* winds. Hey, look, Mr. and Mrs. America, we got *more better* for you than the tired old ideas of the Democrat Party [...]. [...] program is utilized, successfully, to reach aggressive behaviour and motor hyperactivity levels much *more lower* than levels before applying the exercises to the research sample. [...] showed gradually higher with increasing the salinity level but the increasing rate was *more higher* in root than shoot and their changed polynomially ($R^2=0.998, 0.999$). Psychologist: You have got a much *more better* chance of taking the future into account, and likely to have better economic outcomes. The energies involved in the accelerators are about a factor of 10 or *more higher* than expected during Bing Bang nucleosynthesis [...]. [...] if the pressure at the initiation of Phase V is 10mm or *more lower* than the pressure at Phase IV [...]. (COCA)

К. Лехман (2005: 138) ове форме сврстава у фатичне плеоназме (енгл. *phatic pleonasm*), а исти став дели и М. Влодарзик (2007: 197) која напомиње да њихова фатична функција почива на њиховој експлицитности. У прилог томе индиректно говоре и примери који су претходно дати. Ако бисмо још једном обратили пажњу на њих, увидели бисмо да се незанемарљив број перифрастичко-синтетичких компаратива јавио у научним текстовима. Овај функционални стил намеће јасан захтев да изражавање буде прецизно и недвосмислено. Стога не чуди што су се експлицитнији двоструки компаративи јавили и у научним текстовима. Чињеница да ове форме

проналазе своје место и у озбиљној дневној штампи (а не само у жутој штампи и таблоидима), али и у језику најобразованијег слоја, битна је јер озбиљно доводи у питање досадашње ставове нормативне граматике према двострукој компарацији.

Тим ставовима пркосе и закључци В. Гонзалез Дијаз (2009: 154) која истиче да се значење ових форми разликује од обичних компаратива јер су оне у „великом броју случајева” значењски блиске лексичком споју *even* + компаратив. Оно што је остало незапажено јесте да такве форме, налик на сам лексички спој *even* + компаратив, имају имплицативни карактер:

Come, there's a better view; *more quieter* [→ there's even a quieter view]. [...] then that helps to make the picture a lot *more clearer* [→ the picture is clear enough but it helps make it even clearer]. [...] she's been a little bit *more calmer* and she's just excited to be on land [→ she was calm, but has been even calmer on land]. They offered a little *more stronger* remarks [→ the remarks had been strong, and they offered even stronger ones] [...]. It's way *more easier* to look up information, and it's up to date [→ it was easy, and it is now even easier]. And we've seen a higher quality candidate, as well as a *more higher* educated candidate [→ there are many higher educated candidates, and the one who is even higher educated than them]. I know what to expect in the big tournaments and I think I'm much *more calmer* than I was before [→ I was calm before, and I am even calmer now] [...]. It's a thing where we just talk, and it's like, *more quieter* [→ even quieter] than there. I didn't want something that had a *more broader* [→ even broader], somewhat compassionate overview. (COCA)

Закључићемо на крају да је перифрастичко-синтетички компаратив транспарентнији од стандардних компаратива, те да је његова употреба некада можда мотивисана и жељом говорника да буду што јаснији и прецизнији. Најзад, што је и битније, ови компаративни облици имају извесна значењска обележја која их разликују од обичних компаратива. Ове форме одређују појмове који се пореде као носиоце особина у степену позитива. Ако се пореди степен заступљености исте особине код истог појма кроз временску димензију, оне ће окарактерисати тај појам особином у степену позитива у временској тачки која је anteriorna неком другом тренутку у времену у којем је степен те особине изражен још више.

(3) *Перифрастичко-синтетички суперлатив* реализује се у оним формама у којима се уз облике синтетичког суперлатива са флективним наставком *-est* јавља и стандардни прилошки маркер суперлатива *most* (*most* + *ADJ-est*):

It's the *most purest* form of magic. One of the *most holliest* things is treated badly. He's choosing to support and associate with the *most foulest*, most disgusting people on the planet. If we didn't think that drugs were the *most vilest* thing in the history of God's green earth [...]. Ivers is probably the *most calmest* human being I've ever met. There are various ways to estimate stature from bones but the *most easiest* and the reliable method is by regression analysis. Even the *most harshest* critic admits that Gaussian statistics can apply to such things as poker games. Irving, fresh off a frustrating performance and running out of answers, phoned the *most unlikeliest* of friend. However the *most scariest* part was that she had cheated death once before in the past [...]. It was one of my *most proudest* moments of her [...]. Well, 12 years ago we went through one of the *most darkest* times [...]. If they talked like regular lips, she said, they would probably say our *most biggest* secrets. It is very crosscutting across many economic sectors, which makes it one of the *most costliest* hazards that we see out there. Just being in that operating room waiting to hear those girls cry was just the *most hardest* thing ever. But really it's like that's almost his *most angriest* expression. Racism and classics has proven one of the *most deadliest* flaws in humanity. That is the *most strangest* position I've ever seen. We give out the *most deepest* sympathy to the family members and friend who've lost

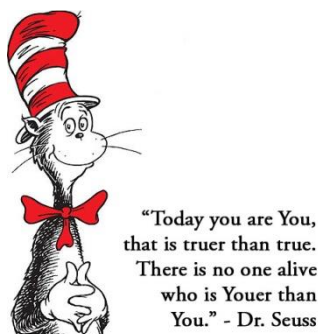
someone. And I said you're the *most unhappiest* married man [...]. She's the *most sweetest*, wonderful, really. Prince George's County, you know, at that time was one of the *most wealthiest* enclaves for African-Americans in the country [...]. This man is the kindest, *most gentlest* human being you could ever, ever imagine. After all, they're considered the *most fiercest* fighters really throughout any military force in Iraq. He's choosing, choosing to support and associate with one of the *most foulest*, most disgusting people on the planet. They are the *most deadliest* animals on earth. (COCA)

У досадашњој литератури о двострукој компарацији усаглашени су ставови да перифрастичко-синтетички суперлативи припадају емфатичким плеоназмима (Лехман 2005: 138, Влодарзик 2007: 195). Њихов примарни допринос огледа се у њиховој експресивности јер они наглашавају, појачавају суперлативни степен. Још битније је да прилог *most* овде заправо нема функцију перифрастичког маркера компаратива, већ својеврсног интензификатора синтетичког суперлатива. Подсетићемо се још једном да О. Јесперсен (1949: 395) уочава да је код изражавања степена особина и својстава очигледна људска тежња ка претеривању која је универзална за људски род. То претеривање и пренаглашавање резултира и таквим употребама суперлатива у којима он нема значење највишег, већ само изузетно, па чак и претерано, великог степена (ибид 395). Овакве употребе суперлатива карактеришу се као интензификаторске (енгл. *intensifying uses*) и у фикцији премашују релативне употребе суперлатива (Клериц 2006: 86), а у говорном језику су чак и чешће (Клериц 2007: 140). Чини се да нема граница када је у питању истицање највишег степена особине или својства. То можда најбоље илуструје и јединствени пример троструке компарације који је забележен у овој корпусној грађи: [...] *at the bear he once considered to be his closest, most bestest friend* (COCA). У питању је форма *most bestest* која је забележена у књизи за децу о авантурама познатог медведића Вина Пуга. Облик *best* представља суплетивну суперлативну форму придева *good*, која је додатно маркирана и флективним суперлативним суфиксом *-est*, и најзад прилошким интензификатором *most* који је облички подударан стандардном маркеру аналитичке компарације. Семантички допринос прилога *most* суштински не разликује од других прилошких средстава којима се појачава значење компаратива, попут *much, a lot, by far*, и сл. Исте функције могу се приписати и суплетивно-суфиксалном облику двоструке компарације *worstest* (*She is a witch of the worstest kind [...], And one of the, of course, wrongest and worstest way is to attack one [...]*, COCA) о којем је већ било речи у претходном излагању. Ове форме двоструке суперлативности имају заправо вредност ексклузивног суперлатива. Тако би форма *the worstest* била значењски најприближнија облицима *the worst among the worst* и *the worst of the worst*, односно српским изразима *најгори међу најгорима* и *најгори од најгорих*.

У прилог експресивној природи оваквих израза говоре и примери у којима се уз прилог *most* бележе синтетички облици придева који су неграматични или у најмању руку неочекивани:

Yes, my boy, the *most famousest* of Hobbits. It was the *most beautifullest* thing Haley had ever seen. Who's the *most beautifullest* baby in the world? Are you the *most beautifullest* girl in the world? She stays about an hour so more after and we talk about the *most randomest* things [...]. Most people probably would have thought of him as the *most wickedest* man in town. Playing cards is the *most boringest* thing in the world [...]. Speaking as one of the *most keys-leavingest* people ever to walk the earth. Connie, your Grandpa is the *most lovingest* man I ever did see in my life. Either that's the *most cryingest* baby I ever seen [...]. Hardest working man in showbiz [...] and the *most nappingest* man in showbiz. They are the *most gift-givingest* people in the world, say Reardon. (COCA)

Овакви спорадични примери околионалних употреба перифрастичко-синтетичког суперлатива указују на стилистички потенцијал ових форми. Он се у свом пуном светлу види у оним примерима у којима се јављају суперлативни облици партиципских придева са флективним наставцима *-ing* и *-ed* који по правилу немају синтетичку компарацију. Функција ових форми је истицање, појачавање суперлативног својства. Оне функционишу као јединице субјективног, односно прагматичког и стилистичког плана. Јасно је да су ови околионализми, који су најчешће бележени у прози, посебно за децу и младе, и у говорном језику, стилистички мотивисани. Уопштено је постојање две стратегије компарације од којих се једна по правилу никада не јавља код придева који броје три или више слогова плодносно тле за онеобичавања и постизање разноликих стилистичких ефеката. Такви стилски поступци чешћи су у креативним жанровима него што се на први поглед и може претпоставити. Погледаћемо познати цитат из књиге за децу *Мачак са шеширом* (ориг. *The Cat in the Hat*) аутора Теодора Зуса Гајзела који је објављивао под псеудонимом Доктор Зус (ориг. *Dr. Seuss*)⁴¹:

Овде видимо синтетичку компарацију придева који примарно није градабилан (*truer*) и личне заменице другог лица (*youer*). Са истим циљем онеобичавања зарад постизања стилистичких ефеката творени су и морфостилемски облици попут *famousest*, *beautifullest* и *boringest*.

Интензификаторска функција прилога *most* постаје још очигледнија у двоструким суперлативима које смо овде именовали као перифрастичко-перифрастичке форме.

(4) *Перифрастичко-перифрастички суперлатив* јавља се у облицима у којима је суперлатив двоструко маркиран перифрастичким средствима по моделу *most + most + ADJ*:

Lynn said Google's market power is one of the *most most critical* challenges for competition policy makers in the world today. Nixon's administration was the *most most liberal* administration since the Second World War. A common theme on these cartoons implied that the *most most significant* satanic achievements of this couple were rehabilitation and return of the industrial establishments in the Ruhr region to the former Nazi businessmen. [...] Kirk told reported in his *most most expansive* exchange with reporters since he had a stroke in January 2012. In its *most most basic* form: It's empty. [...] a simple insignificant use of rhetoric in the piece isn't what we should be *most most concerned* with. [...] like an earlobe or eyelash, you are dehumanizing the *most most helpless* segment of humanity. Technology is among the *most most elite and exclusive* universities in the US [...]. She's on my "TOP 3 *MOST MOST AWKWARD PEOPLE TO RUN INTO*" LIST. It's those four I think were the *most most difficult* for me [...]. (COCA)

⁴¹Слика је преузета са: <https://www.facebook.com/ChaplainFellowshipMinistriesOK/photos/youer-than-youthe-always-wise-dr-seuss-once-said-today-you-are-you-that-is-truer/2240782729482363/>. (24.06.2020)

Иако на структуралном плану имамо удвојени облик *most most*, функције ових облика битно се разликују. Узмимо, на пример, *most most critical*. Облик *most* који је смештен тик уз придев представља стандардни маркер перифрастичког суперлатива (*most critical*). Додатни облик *most* може се посматрати као интензификаторско прилошко средство које наглашава, појачава значење перифрастичког суперлатива (*most [most critical]*). Редупликација која се овде јавља има и својих додатних стилистичких вредности. Налик на перифрастичко-синтетичке суперлативе, и ови двоструки суперлативи спадају у класу ексклузивних суперлатива чије је значење најприближније формама *the most critical of the most critical* и *the most critical among the most critical*. Као таквима значењски су им најприближнији српски изрази *најкритичнији од најкритичнијих* и *најкритичнији међу најкритичнијима*.

Резултати наше анализе указују да се форме двоструке компарације не могу само приписати дијалектима, етнолектима и социолектима. Двоструки компаративи (суфиксално-суплетивни и синтетичко-перифрастички) имају специфична значења која их разликују од стандардних компаратива. Тачно је да за сва та значења у енглеском језику постоје стандардне форме, али су се двоструки компаративи показали као језички економичнији, а опет експресивнији и стилогенији. Те разлике су довољне да се форме које на први поглед формално подсећају на плеоназме још озбиљније испитају. Двоструке суперлативе одликује изузетно висок степен емфатичности која се може мерити са оним вредностима које стандардни суперлативи иначе имају у лексичким спојевима са прилозима великог степена. Они се у савременом енглеском језику употребљавају као изузетно експресивна и стилогена средства, те не чуди да се кроз овај модел најчешће изражавала језичка креативност. Како прилог *most* овде није стандардно прилошко средство за маркирање аналитичке компарације, већ њему облички подударан интензификатор, суперлативне форме о којима смо овде говорили суштински не представљају двоструку компарацију у букваном смислу те речи.

5.4. Закључна разматрања

У поглављу посвећеном лексичким аспектима компарације анализирани су значењске модификације компаратива и суперлатива. Први део поглавља посвећен је модификацијама компаративног значења. Овде смо кренули од градације у оквиру самог компаративног степена. За то су били заслужни прилози пуног, непотпуног и малог степена. Ова прилошка средства у лексичком споју са компаративом служе за нијансирање степена разлике изражене компаративом која се прелива од безгранично, бесконачно великих размера до разлика које су незнатне, једва осетне и приметне. Након тога анализирани су и прилози који ту разлику поништавају, укидају њену вредност, чиме се између појмова који се пореде успоставља однос еквативности. Овде су анализирани и модификације компаративног значења које се не заснивају само на градирању компаративне вредности. Такве модификације забележене су у лексичким спојевима компаратива и одређених партикула у српском језику. У енглеском језику, исте значењске категорије изражавају се лексичким спојевима са партикулама, са прилозима, али и чисто структуралним средствима. Најзад, овде су анализирани и устаљени изрази са компаративом.

Друго потпоглавље посвећено је модификацијама суперлативног значења у два језика. Овде су забележене и анализирани форме којима се реализује градација у оквиру самог суперлативног степена. Све форме које су забележене јављају се у устаљеним структуралним обрасцима и са одговарајућим лексичким средствима. Установљено је да у српском и енглеском језику постоје у доброј мери формално подударна средства за

изражавање инклузивног (еквативног и диферентивног), апсолутног диферентивног и релативног ексклузивног суперлатива.

Анализа лексичких аспеката компарације показала је да оба језика располажу разноврсним средствима за изражавање идентичних значењских категорија. Не постоји категорија чије смо постојање установили у једном језику, а да не постоји у другом. Овакви закључци потврђују нашу *Hипотезу 2* – да ће у два језика постојати подударности у оним аспектима компарације који почивају на универзалним семантичким и логичким принципима. У енглеском језику уочена је појава двоструке компарације, која није забележена у српском језику. Међутим, овим средством, као што смо видели, реализују се значењске категорије које постоје и у српском језику (динамичка компаративност, имплицативност, интензификација, и сл.). Оно што два језика овде разликује јесте чињеница да енглески језик има додатно средство да та значења реализује. Овом анализом уочене су и друге разлике. Тако се, на пример, динамички компаратив у српском језику нужно реализује у лексичком споју партикуле *све* и компаратива придева (*све брже, све брже и брже*), док се у енглеском језику примарно користи структурална форма удвојеног компаратива, без додатних лексичких средстава (*faster and faster*). Овакви закључци потврђују нашу *Hипотезу 1* – да се својства компарације придева у два језика неће поклапати у оним аспектима који се тичу специфичних синтаксичких правила и лексичких репертоара два језика.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Докторска дисертација „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” пореди перифрастичке форме компарације придева и прилога у два језика. Преглед досадашње литературе показао је да је изабрана тема актуелна у науци о језику. О различитим аспектима поређења много се писало претходних деценија, али је остало и доста простора да се описи два језика прошире и продубе. У истраживању је спроведена интерлингвална, структурална, микролингвистичка (синтагматска), објективна, селективна, парцијална и теоријска контрастивна анализа. Њој су претходиле независне корпусне анализе српског и енглеског језика за које су одабрани најобимнији доступни електронски корпуси (СОСА и КССЈ 2013).

Проблему се приступило кроз обраду три тематске целине. Прва обрађена тема тиче се употребе основних модела перифрастичке компарације. Затим су се као засебна тематска целина издвојили модели лексичко-синтаксичке суперлативности који представљају посебне форме перифрастичког суперлатива. Засебно су анализирани и лексички аспекти компарације, као посебан вид перифрастичког изражавања степена особина или својстава означених придевима и прилозима.

У поглављу *Основни модели перифрастичке компарације* покушали смо да реализујемо први циљ који је у овом истраживању постављен:

Циљ 1:

Контрастирање основних модела перифрастичке компарације у српском и енглеском језику.

Питање употребе основног модела перифрастичке компарације суштински се своди на анализу њеног суодноса са синтетичком компарацијом. Синтетичка и перифрастичка компарација некада су у конкурентском, а некада у комплементарном односу. Пошто се данас за оба језика у доброј мери зна природа тих односа, контрастивна анализа употребе перифрастичке компарације у српском и енглеском језику свела се на поређења досадашњих граматичких описа употребе перифрастичке компарације. Први постављени задатак у овом истраживању био је дакле:

Задатак 1:

Упоредити граматичке описе перифрастичке компарације у српском и енглеском језику.

Прегледи досадашње литературе о употреби перифрастичке компарације у српском и енглеском указали су на неке битне подударности, али и разлике. Прво, основни модели перифрастичке компарације у два језика реализују се лексичким спојевима прилога који имају значење 'више' и 'највише' и позитива придева или прилога:

- ✓ Узлазни компаратив: *више* + позитив; *more* + позитив
- ✓ Узлазни суперлатив: *највише* + позитив; *most* + позитив.

Друго, перифрастичка компарација употребљава се за изражавање низлазне градације у оба језика и то у моделима са значењски еквивалентним прилошким средствима:

- ✓ Низлазни компаратив: *мање* + позитив; *less* + позитив
- ✓ Низлазни суперлатив: *најмање* + позитив; *least* + позитив.

Непостојање посебне флективне морфологије за изражавање низлазности у градацији сматра се универзалним језичким својством. Зато не чуди што исто важи и за српски и за енглески језик. Избор подударних прилошких средстава којима се творе основни модели перифрастичке компарације није случајан. Прво, то су семантички најопштији прилози чија је дистрибуција неограничена. Друго, оба језика била су под утицајем народног латинског који је поседовао еквивалентан модел.

Контрастивном анализом установили смо и да постоје сличности и разлике у погледу склоности одређених придевских класа ка синтетичкој и перифрастичкој компарацији. У енглеском језику за употребу перифрастичке компарације најрелевантнији су морфофонолошки фактори – број слогова и присуство деривационих и флективних суфикса. Српски језик таква ограничења не познаје. Само придеви са суфиксима *-ски*, *-шки* и *-чки* показују незанемарљиву склоност ка перифрастичком моделу компарације. Придеви творени овим суфиксалним средствима спадају у релационе придеве. Релациони придеви у енглеском језику нису забележени са синтетичким облицима компаратива и суперлатива. Флективни наставци се код ове придевске класе не јављају чак и када придеви испуњавају све фонолошке услове (тј. када се састоје од једног или два слога). Посебна пажња посвећена је и попридевљеним партиципима. Српски глаголски придев трпни и енглески прошли партицип су системски еквиваленти. Први неретко имају синтетичке облике компаратива и суперлатива, али и тада показују одређену склоност ка перифрастичкој компарацији. Њихови енглески системски еквиваленти увек се пореде перифрастички. Српски садашњи прилог и енглески садашњи партицип немају никада синтетичку компарацију.

Перифрастички модел компарације нужен је у оба језика и у металингвистичким компаративима (нпр. *више поетски него филозофски*; *more poetic than philosophical*). Као што се може видети у датим примерима, у овом виду компаративних конструкција у оба језика јављају се и неградабилни придеви. Неградабилни придеви могу да се јаве у металингвистичким компаративима јер они представљају посебан вид градирања. Код њих се не пореде ступњеви до којих су својства означена придевима заступљена код једног појма. Њима се износе тврдње да је један од два придева прикладнији опис од оног другог. Због тога су им синонимне и конструкције за српском лексемом *пре*, односно енглеском *rather*:

Овај есеј је *више поетски него филозофски*.

Овај есеј је *пре поетски него филозофски*.

This essay is *more poetic than philosophical*.

This essay is *rather poetic than philosophical*.

Најзад, у овом поглављу указали смо да поред прилога са значењем 'више' и 'највише', у оба језика постоје и друга прилошка средства којима се изражава перифрастичка компарација. Два језика располажу значењски еквивалентним алтернативним моделима перифрастичке компарације и у домену узлазне и у домену низлазне градације:

Алтернативни модели		српски језик		енглески језик
прилози са интегралном семом интензитета	узлазност	комп.	<i>јаче</i>	<i>more strongly</i>
		супер.	<i>најјаче</i>	<i>most strongly</i>
	низлазност	комп.	<i>слабије</i>	<i>more weakly</i>
		супер.	<i>најслабије</i>	<i>most weakly</i>
прилози са семамом односа	узлазност	комп.	<i>шире</i>	<i>more widely</i> и <i>broadly</i>
		супер.	<i>најшире</i>	<i>most widely</i> и <i>broadly</i>

у простору – ширина	низлазност	комп.	<i>уже</i>	<i>more narrowly</i>
		супер.	<i>најуже</i>	<i>most narrowly</i>
прилози са семамом односа	узлазност	комп.	<i>више</i>	<i>more highly</i>
		супер.	<i>највише</i>	<i>most highly</i>
у простору – висина	низлазност	комп.	<i>ниже</i>	<i>/////</i>
		супер.	<i>најниже</i>	<i>/////</i>
прилози са значењем оцене	узлазност	комп.	<i>боље</i>	<i>better</i>
		супер.	<i>најбоље</i>	<i>best</i>
	низлазност	комп.	<i>горе и лошије</i>	<i>worse</i>
		супер.	<i>најгоре и најлошије</i>	<i>worst</i>

Табела 19: Репертоари алтернативних модела перифрастичке компарације у српском и енглеском језику.

Репертоари алтернативних модела утолико се разлику што енглески језик има два прилога значења 'широко' у свом лексичком фонду (*widely* и *broadly*). Са друге стране, српски језик има две прилошке опције у низлазној компарацији са прилозима оцене (*горе/најгоре*, *лошије/најлошије*), а енглески само једну (*worse/worst*). У оба језика моделе одликује велика подударност и у погледу дистрибуције. Алтернативни модели углавном се употребљавају уз попридевљене партиципе, а ретко и уз праве придеве. Није забележено ниједно појављивање конструкција *боље/најбоље* + позитив придева, али ни енглеског пандана *better/best* + позитив придева. Остали прилози забележени су уз ограничен број правих придева специфичног семантизма. Под специфичним семантизмом овде подразумевамо да придев уз својство градабилности мора да поседује и димензију јачине, интензитета да би колоцирао са прилозима *јаче/најјаче*, односно *more strongly/most strongly*. У оба језика најчешће су то придеви којима се означавају боје:

Ова хаљина је *јаче црвена*.
This dress is *more strongly red*.

Значењски еквивалентни партиципи у два језика испољавају јаке тенденције ка употреби са значењски еквивалентним прилозима. Подударности у овим колокацијама приписали смо специфичној интеракцији семантизма прилога и семантизма језичких јединица које са њима колоцирају (*боље развијен – better developed*, *јаче наглашен – more strongly emphasized*, *шире дефинисан – more widely defined*). Значењски еквивалентни прилози у два језика имају макар теоријску могућност да степенују значењски еквивалентне придевске речи. Наша анализа показала је да се, међутим, ова теоријска могућност не остварује увек. Нагласићемо још и да конструкције са прилозима *шире* и *more widely* (и њиховим суперлативима *најшире* и *most widely*) нису увек значењски подударне основним моделима перифрастичке компарације са прилозима *више*, *највише*, односно *more* и *most*. Примером *Опција X је шире доступна од опције Y* казујемо да је опција X доступна на ширем простору. Примером *Опција X је више доступна од опције Y* казујемо да је опција X доступнија, у смислу да је лакше доступна, при чему остаје непрецизирано да ли је лакше доступна зато што је шире доступна или из било ког другог разлога. На самом крају овог поглавља закључили смо да разлике које су уочене у употреби перифрастичке компарације у српском и енглеском језику почивају на морфофонолошким или чисто морфолошким особеностима два несродна језичка система. Са друге стране, бројни су аспекти који почивају на семантичким и прагматичким основама или когнитивним принципима и механизмима. У свим тим аспектима српски и енглески језик испољавају велике

подударности или макар сличности. Овим закључцима потврдили смо основне хипотезе истраживања:

Хипотеза 1:

Употреба перифрастичке компарације у два језика поклапаће се у свим оним аспектима у којима њену употребу условљавају универзални семантички и логички принципи.

Хипотеза 2:

Употреба перифрастичке компарације у два језика неће се поклапати у свим оним аспектима у којима њена употреба почива на чисто фонолошким и морфолошким факторима, зависи од разлика на чисто синтаксичком плану или од лексичких специфичности лексичких репертоара.

У поглављу *Лексичко-синтаксичка суперлативност* анализирани су модели перифрастичког суперлатива у српском и енглеском језику. Лексичко-синтаксичка суперлативност у оба језика јавља се као афирмативна и негативна суперлативност.

Афирмативна лексичко-синтаксичка суперлативност обухвата четири основна структурална модела:

1. *Модели са општим заменицама и детерминаторима*
2. *Модели са месним/временским заменичким прилозима*
3. *Модели са лексемама значења 'сви'*
4. *Модели са лексемама значења 'икад пре'.*

(1) *Модели са општим заменицама и детерминаторима* универзалне квантификације у српском већ су били описани и дефинисани. У англистичкој литератури говорило се о могућностима изражавања суперлативног значења комбинацијом компаратива придева и прилога и појединачних заменица и детерминатора универзалне квантификације. Овде је испитан целокупан лексички репертоар и потврђено је да се све опште заменице и детерминатори јављају у моделима перифрастичког суперлатива. Дакле, у српском и енглеском језику као први тип афирмативне суперлативности јављају се следеће структуралне форме:

- КОМПАРАТИВ + *ОД/ НЕГО* + ОПШТА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР.
- КОМПАРАТИВ + *ТНАН* + ОПШТА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР.

(2) *Модели са месним и временским заменичким прилозима* у досадашњој литератури обрађивани су уз заменице и детерминаторе универзалне квантификације. Опет је србистика дефинисала модел перифрастичког суперлатива, док се у англистичкој литератури могућност изражавања суперлативности оваквим лексичким средствима ретко и помиње. У српском и енглеском језику забележени су следећи обрасци:

- КОМПАРАТИВ + *НЕГО* + МЕСНИ или ВРЕМЕНСКИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (с префиксом *и-* или партикулама *ма* и *било*).
- КОМПАРАТИВ + *ТНАН* + МЕСНИ или ВРЕМЕНСКИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (*anywhere, elsewhere, ever*).

(3) *Модели са лексемама значења 'сви'* до сада нису били описани и дефинисани ни у српском ни у енглеском језику. Овом корпусном анализом установљено је присуство следећих форми перифрастичке компарације:

- КОМПАРАТИВ + *ОД/НЕГО* + *оба/обе* (ИФ)
- КОМПАРАТИВ + *ОД/НЕГО* + *остали/остале/остала* (ИФ)
- КОМПАРАТИВ + *ОД/НЕГО* + *остатак* (ИФ)
- КОМПАРАТИВ + *ОД/НЕГО* + *други/друге/друга* (ИФ у множини)
- КОМПАРАТИВ + *THAN* + *the others/other* (ИФ у множини)
- КОМПАРАТИВ + *THAN* + *the rest (of* ИФ)
- КОМПАРАТИВ + *THAN* + *the remaining* ИФ
- КОМПАРАТИВ + *THAN* + *the remainder of* ИФ

(4) *Модели са лексемама значења 'икад пре'* нису били препознати у досадашњој литератури, ни у србистици ни у англистици. Ова корпусна анализа указала је на постојање следећих модела:

- КОМПАРАТИВ + *НЕГО* + ВРЕМЕНСКИ ПРИЛОЗИ *пре, раније*
- КОМПАРАТИВ + *ОД/НЕГО* + *ранији/раније/ранија* ИФ у множини
- КОМПАРАТИВ + *THAN* + ВРЕМЕНСКИ ПРИЛОЗИ *before, formerly, earlier, previously*
- КОМПАРАТИВ + *THAN* + *earlier/previous/former* ИФ у множини

Осим што су и у српском и у енглеском језику дефинисана четири истоветна вида афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности, уочене су и друге битне подударности:

- ✓ постоје ограничења у реализацији модела са заменицама и детерминаторима универзалне квантификације,
- ✓ постоје ограничења и у реализацији модела са лексичким означитељима претходног времена, и
- ✓ у моделима се јавља само један вид месних и временских заменичких прилога.

Под ограничењима у реализацији модела са заменицама и детерминаторима универзалне квантификације подразумевамо да се у овим моделима суперлатив не генерише нужно, те конструкције некада задржавају значење компаратива. Уочено је да конструкције имају значење компаратива када појам означен поређеницом логички припада скупу у коме се врши поређење (*Пример 1*), а значење компаратива када појмови из поредбенице селектују скуп којем појам из поредбенице значењски не припада (*Пример 2*):

- (1) John is faster than every boy in the team. ⇒ 'John is the fastest in the team'
Џон је бржи од свих дечака у екипи. ⇒ 'Џон је најбржи у екипи'
- (2) John is faster than every girl in the team. ⇏ 'John is the fastest in the team'
Џон је бржи од свих девојчица у екипи. ⇏ 'Џон је најбржи у екипи'

Модели са лексичким означитељима претходног времена и у теорији и у пракси могу да селектују једну тачку у прошлом времену или више њих. Најчешће, заправо, уз компаратив означавају читав скуп временских тачака које су претходиле конкретном временском тренутку (који може бити експлициран или имплициран). Када је означена једна тачка у времену, пореде се два временска тренутка и конструкција има значење

компаратива (*Пример 1*). За суперлатив је нужно да постоје најмање три појма који се пореде. Када се подразумевају трочлани или вишечлани скупови временских тачака, конструкције имају значење суперлатива (*Пример 2*).

- (1) Јован (сада) изгледа боље него пре. [када сам га срео тог дана]
- (2) Јован (сада) изгледа боље него пре. [икада пре]

Најзад, у моделима афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности у српском језику забележени су само заменички месни и временски прилози творени префиксом *и-* или партикулама *ма* и *било*. Ова корпусна анализа указала је да се и у енглеском језику у овом контексту јављају само њихови системски еквиваленти, прилози *anywhere* (*else*), *elsewhere* и *ever*. Они прилози који одговарају општим заменицама генерализације (попут *свуда*, *увек*, *everywhere* и *always*) овде нису граматични:

У Београду ми је тада било боље него било где.
In Belgrade, I had better time than anywhere else.
*У Београду ми је тада било боље него свуда.
*In Belgrade, I had better time than everywhere else.

Њихово присуство забележено је у компаративним конструкцијама, у којима се уместо у поредбеници, јављају у поређеници. Таквим конструкцијама не изражава се највиши степен својства придева који је експлициран у структури, већ својства њему антонимног придева:

Увек је било боље него сада. → Сада је најгоре.
It has always been better than now. → Now is the worst.
Свуда је боље него овде. → Овде је најгоре.
Everywhere is better than here. → Here is the worst.

У контрастивној анализи модела афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности указали смо и на разлике које су уочене у два језика. Прва разлика односи се на неуједначености у лексичким фондовима општих заменица и детерминатора. Енглески језик у свом репертоару поседује лексеме *both* и *either*, које се јављају као детерминатори (*either boy*, *both boys*) или као заменице (*either of the boys*, *both of the boys*). Обе лексеме означавају двојне скупове, где прва селекује оба члана тог скупа, а друга једног, било којег од та два члана. Српски језик у свом репертоару нема таквих општих заменица и детерминатора. Двојина се означава универзалним квантификатором *оба/обе*. Пошто и *both* и *оба* јесу заменичка средства универзалне квантификације, они овде јесу директни еквиваленти:

She played a great deal better *than both of* the Miss Musgroves.
Она је свирала много боље *од обе* госпођице Мазгров.

Као преводни еквиваленти заменице (или детерминатора) *either* могу да се јаве заменице и детерминатори негенерализације који нису ограничени на двојне скупове:

She played a great deal better *than either of* the Miss Musgroves.
Она је свирала много боље *него иједна од* госпођица Мазгров. (ЕСПК 2012)

Често се као еквивалент јављају и конструкције *и један и други* и *него и један и други*. Пошто су заменице и детерминатори генерализације и негенерализације суштински

синонимни у моделима перифрастичких суперлатива, као еквивалент *either* јавља се и универзални квантификатор *оба/обе*:

Она је свирала много *боље и од једне и од друге* госпођице Мазгров.

Она је свирала *боље него и једна и друга* госпођица Мазгров.

Она је свирала *боље од обе* госпођице Мазгров.

Негативна лексичко-синтаксичка суперлативност у српском и енглеском језику реализује се у четири основна модела:

1. *Модели са одричним заменицама или детерминаторима*
2. *Модели са одричним заменичким месним или временским прилозима*
3. *Модели са одричном безличном егзистенцијалном реченицом*
4. *Експресивни имплицитни суперлативи.*

Прва три модела јављају се као суперлативност негирања вишег (са компаративом у структури) и као суперлативност негиране једнакости (са позитивом у својој структури). Експресивни имплицитни суперлативи немају придеве у структури ни у облику компаратива, ни у облику позитива.

(1) *Модели са одричним заменицама или детерминаторима* у домену суперлативности негирања вишег у српском језику већ су описани. Англистичка литература овај начин изражавања суперлативности не помиње, те је модел у енглеском језику овде први пут дефинисан. Постоје покушаји описа модела суперлативности негиране једнакости у српском језику, који због ограниченог обима корпуса почињу и стају са заменицом *ништа*. Обим електронског корпуса који је коришћен у овом истраживању пружио је могућност да докажемо присуство свих одричних заменица и детерминатора из лексичког репертоара српског језика у моделима перифрастичког суперлатива. Модели суперлативности негиране једнакости у енглеском језику нису били забележени у досадашњој литератури. Корпусне анализе два језика указале су на постојање следећих лексичко-синтаксичких структура:

А) Суперлативност негирања вишег

- ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР (+ негирани предикат) + КОМПАРАТИВ + ОД/НЕГО + X.
- ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР (+ афирмативни предикат) + КОМПАРАТИВ ПРИДЕВА/ПРИЛОГА + THAN + X.

Б) Суперлативност негиране једнакости

- ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР (+ негирани предикат) (+ ТАКО/ТОЛИКО) + ПОЗИТИВ + КАО/КОЛИКО + X.
- ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР (+ афирмативни предикат) + AS/SO + ПОЗИТИВ + AS + X.

(2) *Модели са одричним заменичким прилозима* у српском језику већ су забележени и дефинисани у литератури. Овде су први пут забележени и дефинисани у енглеском језику. И они се јављају као суперлативи негирања вишег и суперлативи негиране једнакости у следећим структурним формама:

А) Суперлативност негирања вишег

- ОДРИЧНИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (+ негирани предикат) + КОМПАРАТИВ (+ НЕГО + ОДРЕДБА МЕСТА/ВРЕМЕНА).
- ОДРИЧНИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (+ афирмативни предикат) + КОМПАРАТИВ (+ THAN + ОДРЕДБА МЕСТА/ВРЕМЕНА).

Б) Суперлативност негиране једнакости

- ОДРИЧНИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (+ негирани предикат) (+ ТАКО/ТОЛИКО) + ПОЗИТИВ + КАО + ОДРЕДБА МЕСТА/ВРЕМЕНА.
- ОДРИЧНИ ЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОГ (+ афирмативни предикат) + AS/SO + ПОЗИТИВ + AS + ОДРЕДБА МЕСТА/ВРЕМЕНА.

(3) Одрична безлична егзистенцијална реченица изолована је као посебан вид изражавања суперлативности. Иако се у овом виду структура често јављају одрични и потврдни заменички универзални квантификатори, те би се оне могле сврстати и у моделе са одричним заменицама, и у српском и у енглеском језику одричне безличне егзистенцијалне реченице бележе се и без заменица у својој структури. Због тога смо одлучили да њих изолујемо као посебан тип негативне суперлативности. У два језика забележени су следећи структурални обрасци:

А) Суперлативност негирања вишег

- НЕМА (НИЈЕ БИЛО, НЕЋЕ БИТИ...) + генитив ОДРИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ или ДЕТЕРМИНАТОРА + генитив КОМПАРАТИВА + ОД/НЕГО + X.
- НЕМА (НИЈЕ БИЛО, НЕЋЕ БИТИ...) + генитив КОМПАРАТИВА + (ГЕНИТИВ) + ОД/НЕГО + X.
- THERE + негативни предикат + ОПШТА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР + КОМПАРАТИВ + THAN + X.
- THERE + афирмативни предикат + ОДРИЧНА ЗАМЕНИЦА или ДЕТЕРМИНАТОР + КОМПАРАТИВ + THAN + X.
- THERE + негативни предикат + КОМПАРАТИВ + (ИМЕНИЦА) + THAN + X.

Б) Суперлативност негиране једнакости

- НЕМА (НИЈЕ БИЛО, НЕЋЕ БИТИ...) (+ ТАКО/ТОЛИКО) + генитив ПОЗИТИВА + (ГЕНИТИВ) + КАО/КОЛИКО + X.
- THERE + негативни предикат + AS/SO + ПОЗИТИВ + ИМЕНИЦА + AS.
- THERE + негативни предикат + SUCH + ПОЗИТИВ + ИМЕНИЦА + AS.

Поред горе дефинисаних структура, овде смо скренули пажњу и на могућност изражавања негативне суперлативности конструкцијама које у својим структурама немају компаративе или позитиве придева, те се као такве могу сврстати у експресивну суперлативност:

Ништа ме не чини срећном као он.
Nothing makes me happy as him.

Осим што у оба језика постоје истоврсни модели негативне суперлативности опажене су и друге сличности. Наиме, у оба језика постоје истоветна ограничења у погледу суперлативног својства конструкција са одричним заменицама и детерминаторима. Постоје три карактеристичне ситуације када ове конструкције неће имати значење суперлатива:

- ✓ када појам из поредбенице није експлициран нити имплициран,
- ✓ када појам из поредбенице логички не припада скупу означеном поређеницом, и
- ✓ када се у поређеници нађу опште заменице или детерминатори и остала лексичка средства са значењем 'сви'.

Када поредбени појам није експлициран нити се имплицитно може закључити из контекста, конструкције немају значење суперлатива, јер изостаје члан код кога би степен заступљености својства био присутан у највишој мери:

Neither group was more likely to have a heart attack or stroke.
Neither role is easier.
Neither gender was more likely to exhibit it. (COCA)

Овде се негира постојање вишег степена својства код било којег члана скупа, те се међу члановима скупа у коме се врши поређење поставља однос еквативности. Када појам из поредбенице логички не припада скупу коме припадају појмови обухваћени именичким фразама са одричним детерминаторима и заменицама, конструкције немају значење суперлатива: *Ниједан амерички тенисер данас није бољи од Ђоковића* не значи *Ђоковић је најбољи амерички тенисер*. Овакве суперлативне интерпретације представљају прагматичке аномалије, те се као такве логички одбацују. Најзад, реченичне структуре немају значење суперлатива када се у поредбеници нађу опште заменице генерализације или негенерализације, или друга лексичка средства којима се селекује читав скуп у коме се врши поређење:

Nobody was stronger or quicker than anybody else.
None of us is extraneous and none of us more important than any others. (COCA)

Видео сам толико језера и ово није ништа чудније од осталих.
Ниједан улаз није бољи од других. (КССЈ 2013)

У основи свих конструкција овог типа стоји тврдња да не постоји појам X код кога је својство изражено придевом или прилогом заступљено у вишој мери но код осталих чланова тог скупа. Оваквим конструкцијама се, дакле, не изражава значење суперлативности. Ако не постоји члан скупа код ког је својство заступљено у вишој мери, онда је оно код свих чланова заступљено у подједнакој мери. Међу члановима скупа у коме се врши поређење поставља се однос еквативности.

Контрастивна анализа модела негативне суперлативности указала је и на извесне разлике између српског и енглеског језика, а које почивају на разликама у лексичким фондовима и специфичним синтаксичким правилима. Прво, у енглеском језику постоји и детерминатор/заменица којом се означава *neither (of)* („not either of two things or people”, CD). У српском језику не постоји детерминатор или заменица која би означавала ниједног у скупу од два члана. Српске придевске и именичке заменице *ниједан/-на/-но* немају таквих ограничења. Њима се означавају и двочлани и вишечлани скупови, те су значењски најприближније енглеском *neither (of)*. Друго, у српском језику у овим моделима јавља се слагање негација. У стандардном енглеском језику две негације овде би се међусобно неутралисале и исказ би имао афирмативну вредност. Зато се као еквиваленти српских конструкција са одричним заменицама, детерминаторима и заменичким прилозима + негирани предикати јављају конструкције са одричним заменичким лексемама + афирмативни предикати:

Нико није леп као Марија.
Nobody is as beautiful as Maria.

Најзад, када се одрични месни и временски прилози јаве у иницијалним позицијама, у енглеском језику долази до одступања у иначе устаљеном реду речи у реченици (*You have never been more popular*), што се у англистичкој литератури назива *инверзијом*:

Never have you been more popular.

**Never you have been more popular.*

Овакве конструкције су додатно маркиране. Уместо њих чешће се јављају форме у којима су прилози у устаљеним синтаксичким позицијама.

Добијени резултати и овде забележени структурални обрасци потврђују хипотезе од којих смо у овом истраживању кренули:

Хипотеза 3:

Суперлативно значење могуће је изразити афирмативним универзалним квантификаторима.

Хипотеза 4:

Постоје и друга лексичка средства којима се може изразити афирмативна суперлативност.

Хипотеза 5:

Суперлативно значење могуће је изразити негирањем постојања вишег одричним универзалним квантификаторима.

Хипотеза 6:

Суперлативно значење могуће је изразити негирањем постојања једнаког одричним универзалним квантификаторима.

Хипотеза 7:

Суперлативно значење могуће је изразити негирањем постојања вишег и једнаког одричном егзистенцијалном безличном реченицом.

И код афирмативне и код негативне суперлативности анализирани су механизми којима се генерише суперлативно значење. Механизми су когнитивне и логичке природе и као такви су, суштински, универзални. Истоветна ограничења у генерисању суперлативног значења у два језика почивају на универзалним логичким принципа. Због тога не чуди што српски и енглески језик располажу истим моделима лексичко-синтаксичке суперлативности. Све разлике које су између два језика уочене почивају на разликама у лексичким фондовима и на специфичним синтаксичким правилима која у једном језику важе, али не и у другом. Овакви закључци потврђују опште хипотезе:

Хипотеза 1:

Употреба перифрастичке компарације у два језика поклапаће се у свим оним аспектима у којима њену употребу условљавају универзални семантички и логички принципи.

Хипотеза 2:

Употреба перифрастичке компарације у два језика неће се поклапати у свим оним аспектима у којима њена употреба почива на фонолошким и морфолошким факторима, зависи од извесних синтаксичких ограничења и лексичких специфичности.

За сам крај, подсетићемо да атрибутивно употребљени апсолутни суперлатив одликује потенцијална контекстуална вишезначност:

Тома је Мари купио највећи букет ружа.

'Тома је купио Мари већи букет од свих који су били у цвећари'

'Тома је купио већи букет од свих људи који су Мари купили руже'

'Букет ружа који је Тома купио Мари већи је од свих букета које је купио другима'

У свим примерима вишезначност је разрешена моделима афирмативне суперлативности. У досадашњој литератури о перифрастичким суперлативима о њима се говорило само као о стилогенијим стилистичким средствима, експресивнијем виду изражавања чистог суперлативног значења у односу на синтетички суперлатив. Ови примери, међутим, доказују да у одређеним околностима модели перифрастичког суперлатива могу имати не само већу стилистичку него и већу комуникативну вредност. Употреба модела перифрастичких суперлатива негде је условљена можда и жељом говорника да избегну вишезначност атрибутивно употребљених суперлатива. Дакле, модели лексичко-синтаксичке суперлативности нису само стилогенија језичка средства. Некада су ове форме информативније и когнитивно економичније од синтетичких суперлатива.

Поглавље *Лексички аспект компарације* посвећено је модификацијама компаративног и суперлативног значења и језичким средствима којима се те модификације у два језика реализују. Модификаторима смо овде сматрали сва лексичка, фразеолошка и структурална средства, којима се основно значење компаратива и суперлатива на било који начин модификује.

Модификације компаратива обухватиле су овде следеће значењске категорије:

- (1) степеновање у оквиру компаративног степена,
- (2) укидање компаративног степена,
- (3) динамички компаратив,
- (4) додатну импликативност,
- (5) модалну суперлативност и
- (6) устаљене језичке изразе са компаративом.

(1) *Степеновањем у оквиру компаративног степена* сматрали смо све оне лексичке спојеве компаратива са прилозима чији је примарни семантички допринос даља спецификација компаративне вредности. У оба језика забележени су прилози са интегралном семом великог, непотпуног и малог степена:

Прилошки модификатори	Српски језик	Енглески језик
1) Прилози великог степена:		
без додатних значењских компоненти	<i>далеко, много, знатно, доста, изразито, поприлично, пуно</i>	<i>a (whole) lot, a good/great deal, far, much, quite a bit, way, substantially, considerably, rather*</i>
чији се крајњи степен не може сагледати (исказати, описати, упоредити)	<i>неизмерно</i> <i>неупоредиво</i>	<i>immeasurably</i> <i>incomparably</i>
чији је крајњи степен значајан	<i>значајно</i> <i>знатно*</i>	<i>significantly</i>
2) Прилози непотпуног степена		
	<i>донекле, нешто*, прилично, унеколико</i>	<i>a bit*, pretty, quite, rather*, somewhat</i>
3) Прилози малог степена:		
без додатних значењских компоненти	<i>мало, нешто*</i>	<i>a bit*, a little</i>
чији је крајњи степен неприметан, безначајан, скоро непостојећи	<i>незнатно</i>	<i>barely, slightly, hardly, scarcely</i>

Табела 20: Прилошки модификатори уз компаратив у српском и енглеском језику.

Оба језика располажу прилошким средствима свих уочених семантичких категорија. Разликују се углавном у обиму доступних лексичких средстава за изражавање истог значења.

(2) Укидање компаративног степена у два језика реализује се одричним прилозима и партикулама. У српском језику у тој служби јављају се лексеме: *ништа*, *нимало* и *не* (нпр. *ништа бољи*, *нимало бољи*, *не бољи*). У енглеском језику исту функцију имају прилози *none* и *no* (нпр. *none the better*, *no better*), који се јављају искључиво уз афирмативне предикације. Када су предикације одричне, уместо одричних прилога јавља се афирмативни прилог *any* (нпр. *the Canadians are not any better*). Модификатори укидања разлике изражене компаративом придева и прилога могу се дакле представити структурним обрасцима:

(афирмативни предикат) + *no/none the* + компаратив
(одрични предикат) + *any* + компаратив

Наспрам два модела у енглеском, забележен је само један у српском језику (*одрични предикат*) + *ништа*, *нимало* или *не* + *компаратив*.

(3) *Динамички компаратив* у српском језику изражава се лексичким спојем партикуле *све* и компаратива придева и прилога који се неретко и удваја. У енглеском језику најчешће се користи редупликација облика компаратива као чисто структурално средство. Међутим, динамичка компаративност у енглеском језику може да се изрази и лексичким спојем партикуле *ever* или прилога континуираности попут *increasingly*, *progressively* и *growingly* и компаратива. Наспрам једног језичког средства које се јавља са мањим варијацијама у српском језику, енглески језик користи три суштински различите форме:

Бивао је све бржи (и бржи).
He was getting faster and faster.
He was getting ever faster.
He was getting increasingly (progressively/growingly) faster.

(4) *Додатна имплицативност* овде означава појаву да компаративи придева, који иначе немају имплицативни карактер, у одређеним лексичким спојевима добијају својство имплицативности. Другим речима, постоје партикуле које у лексичком споју са компаративима придева и прилога имплицирају да су појмови означени поређеницама и поредбеницама носиоци особине у степену позитива. У српском језику такву моћ имају партикуле *joш (и)* и *чак (и)*, а у енглеском партикула *even*:

Тома је још и бољи од Јована.
'Тома је добар' и 'Јован је добар'

Тома је чак и бољи од Јована.
'Тома је добар' и 'Јован је добар'

Tom is even better than John.
'Tom is good' и 'John is good'

О оваквим доприносима партикуле *joш (и)* говорило се у досадашњој литератури, али фокалне партикуле *чак (и)* и *even* нису биле анализиране у овом контексту.

(4) *Модална суперлативност* или гранична суперлативност могућег у српском језику реализује се у лексичким спојевима партикуле *што* и компаратива придева или

прилога. У српском језику модални елементи могу бити (1) експлицирани или (2) имплицирани.

- (1) Трчи што брже можеш.
- (2) Трчи што брже [можеш].

Модални суперлативи се у српском језику дакле јављају као експлицитни и имплицитни модални суперлативи. Партикула *што* стога нема само интензификаторску функцију, већ има и имплицитивни карактер. Конструкције имплицирају *динамичку модалност* која се односи на: општу/генералну могућност (*неутрална динамичка модалност* или могућност неког лица (*динамичка модалност оријентисана ка субјекту*)). Експлицитни модални суперлативи, али не и имплицитни, у српском језику реализују се и са морфолошким суперлативима: *Трчи најбрже што можеш (што је могуће)*. У енглеском језику у конструкцијама модалне суперлативности јављају се морфолошки суперлативи (*Run the fastest you can*) и позитиви (*Run as fast as possible*). Нису уочена посебна лексичка средства која би у лексичком споју са компаративом придева или прилога имплицирала модалну суперлативност. Због тога закључујемо да се модална суперлативност у енглеском језику увек реализује експлицитно. Уочене разлике у српском и енглеском језику намећу потребу да се у оквиру категорије модалне суперлативности уведе подела на експлицитну и имплицитну модалну суперлативност, која се није наметала као потреба у досадашњим истраживањима појединачних језика.

(6) *Устаљене језичке изразе са компаративом* овде смо посматрали кроз поделу на оне језичке изразе у којима се компаратив јавља као модификатор скаларног израза и оне у којима је компаратив модификовани скаларни израз.

На првом месту у српском језику су анализиране различите структуралне варијације конструкције *више или мање (мање или више, више-мање и мање-више)*. Њима се као еквивалент у енглеском језику јавља само једна форма, *more or less*, у којој се прилози јављају увек у овом устаљеном редоследу. Облици компаратива овде се јављају у устаљеним изразима који имају функцију модификатора другог скаларног израза. Њима се изражава делимичност и као такви значењски су најближи прилошким модификаторима непотпуног степена. Ове устаљене форме имају и одричне варијанте – *ни мање ни више* и *neither more nor less*. Одричне форме поричу да је степен заступљености особине или својства виши код једног појма него код појмова са којима се пореди, али истовремено поричу и да је мањи. Овим се међу појмовима успоставља однос еквативности.

Други вид устаљених језичких израза у којима се јавља компаратив односи се на надпозитивне структуре *више него* + позитив и *more than* + позитив. У два језика ови облици су и формално и значењски подударни.

У устаљеним језичким изразима компаратив може да буде и модификовани скаларни израз. Овде су прво анализиране форме еквативне инклузивне компаративности. У српском језику ова значењска категорија остварује се формама *један (неки) од* + компаратив и *међу* + компаратив. У савременом енглеском језику забележене су формално и значењски подударне форме *one of the* + компаратив и *among* + компаратив.

На самом крају пажња је посвећена и интензификаторским и екстензификаторским фразама које појачавају или ублажавају степен разлике заступљености особине или својства која се иначе изражава компаративом. Ту је на првом месту екстензификатор *за нијансу* + компаратив који у енглеском језику има и формалног и значењског еквивалента у изразу *a shade* + компаратив. Исту функцију у

српском језику има и екстензификатор за *длаку* + компаратив. Значењски еквиваленти били би сви прилошки модификатори малог степена чији је крајњи степен неприметан, безначајан, скоро непостојећи. Израз за *длаку* јавља се и у одричној форми *ни за длаку* којом се поништава компаративна вредност па се међу појмовима који се пореде успоставља однос еквативности. Од фразних интензификатора овде смо анализирали изразе за *класу* + компаратив и за *ранг* + компаратив. Постоје и емфатички јачи изрази за *класу или две*, односно за *ранг или два*. Њихов еквивалент у енглеском језику је израз *a class* + компаратив. Енглески језик има и именицу *rank*, али њено присуство у оваквим формама интензификације није забележено. Анализом корпуса утврдили смо да се у оба језика изрази за *класу*, односно *a class*, јављају и у формама имплицитне компаративности када су удружени са одређеним просторним предлозима. У српском језику забележене су форме за *класу изнад*, за *класу испод* и за *класу испред*. У изабраном корпусу енглеског језика јавиле су се форме *a class apart* и *a class above*.

У лексичке модификације суперлатива сврстали смо лексичко-структурална средства којима се врши степеновање у оквиру суперлативног степена. Овде су анализирани:

(1) Еквативни инклузивни суперлативи

- А) међу [\rightarrow among] + (број) + суперлатив
- Б) један (неки од) [\rightarrow one/some of] + (број) + суперлатив
- В) у [\rightarrow in] + број + суперлатив.

(2) Диферентивни инклузивни суперлатив

- А) редни број + од/међу [\rightarrow of/among] + (број) + суперлатив.

(3) Апсолутни диферентивни суперлатив

- А) редни број + суперлатив
- Б) суперлатив + посл(и)е/мимо/од [\rightarrow since/after]
- В) поред/уз/с [\rightarrow besides/except for/apart from/in addition to/next to] + суперлатив
- Г) прилог „граничности“ + суперлатив.

(4) Релативни ексклузивни суперлатив

- А) компаратив + од [\rightarrow than] + суперлатив (исте лексеме)
- Б) суперлатив + од/међу [\rightarrow of/among] + суперлатив (исте лексеме).

Као што се може уочити и из овог прегледа, када су у питању форме којима се изражава градација у оквиру суперлативног степена, српски и енглески језик располажу формама које су у доброј мери међусобно подударне. Структуре се апсолутно пресликавају једне на друге, а разлике се назире само на плану лексичких фондова одговарајућих лексичких средстава. Тако, на пример, у једној од форми апсолутног диферентивног суперлатива у српском језику могу да се јаве предлози *поред*, *уз* и *с*, док су у енглеском језику забележени *besides*, *except for*, *apart from*, *in addition to* и *next to*. На самом крају поглавља закључили смо да оба језика имају идентичне значењске категорије. Не постоји категорија чије смо постојање установили у једном језику, а да не постоји у другом. Овакви закључци потврђују нашу *Хипотезу 2* – да ће у два језика постојати подударности у оним аспектима компарације који почивају на универзалним семантичким и логичким принципима. Овом анализом уочене су и извесне разлике. Тако се, на пример, динамички компаратив у српском језику нужно реализује у лексичком споју партикуле *све* и компаратива придева (нпр. *све брже*, *све брже и брже*), док се у енглеском језику примарно користи структурална форма удвојеног

компаратива, без додатних лексичких средстава (нпр. *faster and faster*). Знатно ређе бележе се и конструкције са заменичким прилогом *ever* (нпр. *He was getting ever faster*). Овакви закључци потврђују нашу *Хипотезу 1* – да се својства компарације придева у два језика неће поклапати у оним аспектима који зависе од специфичних синтаксичких правила и лексичких репертоара два језика. Упркос постојању извесних разлика, српски и енглески језик показали су изузетно висок степен подударности на плану форме.

Последњи сегмент лексичког аспекта компарације овде је посвећен двострукој компарацији. Ова појава уочена је само у енглеском језику. Иако је нормативна граматика ове форме осудила као плеонастичне облике чија је употреба граматички некоректна, ова анализа је показала да се о двострукој компарацији више не може говорити као о дијалектолошком феномену. Сви видови двоструке компарације који су овде анализирани показали су извесне специфичности у односу на стандардне облике компаратива и суперлатива. Они имају своје специфичне семантичке доприносе. Значења која се њима изражавају стандардни компаративи и суперлативи могу једино да остваре у лексичким спојевима са прилозима и партикулама. Дефинисана су четири вида двоструке компарације и анализирани су њихове специфичне функције.

- 1) *Суфиксација суплетивних облика* забележена је код придева *little* и *bad*:

Foundry gives *lesser* rewards as your level goes up.
It could make things *worser*. (COCA)

Облик *lesser* прихваћен је у нормативним приручницима енглеског језика, али се исто не може рећи и за облик *worser*. Наша анализа је показала да *worser* не значи исто што и *worse*. Он се употребљава да означи динамичку компаративност:

The snow is *getting much worser*.
It's *getting worser*. (COCA)

Тиме је овај облик заправо конкурентан форми са редупликацијом облика компаратива – *worse and worse*. Такође, облик *worser* испољава и одређене сличности са формом *even + worse*, па на основу тога закључујемо да има способност да појмовима који се пореде припише особину у степену позитива:

Tom is *worser* than Jack.
→ Jack is bad, but Tom is *even worse*.

- 2) *Перифрастичко-синтетички компаратив* представља форму двоструке компарације која се реализује у лексичком споју прилошког маркера компаратива *more* и синтетичког облика компаратива *ADJ-er*:

Couldn't be *more clearer* than that.
Nike is able to charge *more higher* selling prices of its sneakers.

Овде смо закључили да овакве форме имају значење слично лексичком споју *even + компаратив*, те да и оне имају имплицативни карактер:

I think I'm much *more calmer* than I was before. → I was calm before, and I am *even calmer* now.

- 3) *Перифрастичко-синтетички суперлатив* реализује се у оним формама у којима се уз облике синтетичког суперлатива са флективним наставком *-est* јавља и стандардни прилошки маркер суперлатива *most* (*most + ADJ-est*):

most purest, most holliest, most foulest, most evilest, most calmest, most easiest, most harshest, most unlikeliest, most scariest, most proudest, most darkest, most biggest, most costliest, most hardest, most deadliest, most deepest, most unhappiest, most sweetest, most wealthiest, most gentlest, most fiercest, most foulest, most deadliest (COCA)

Закључили смо да се примарни допринос оваквих форми огледа се у њиховој експресивности. Оне се употребљавају за наглашавање и појачавање суперлативног степена, па прилог *most* има функцију својеврсног интензификатора синтетичког суперлатива.

4) *Перифрастичко-перифрастички суперлатив* јавља се у формама у којима је суперлатив двоструко маркиран перифрастичким средствима. Оне се суштински реализују према моделу *most + most + ADJ*:

most most critical, most most liberal, most most significant, most most expansive, most most basic, most most concerned, most most helpless, most most elite, most most difficult (COCA)

Семантички допринос два облика *most* суштински се разликује. Облик *most* који је смештен уз сам придев представља стандардни маркер перифрастичког суперлатива (*most critical*). Додатни облик *most* је интензификатор који наглашава, појачава значење перифрастичког суперлатива (*most [most critical]*). Најзад, анализа је показала да се форме двоструке компарације не могу само приписати дијалектима, етнолектима и социолектима јер се у савременом енглеском језику употребљавају као експресивна и стилогена средства чији се допринос разликује од обичних компаратива и суперлатива.

Ово истраживање показало је да је компарација далеко комплекснија но што се то на први поглед чини. Питање компарације махом је сведено само на морфолошки ниво у обе граматичке традиције. Међутим, право богатство језичких средстава открива се тек када се компарација сагледа кроз анализе различитих нивоа језичке структуре. Само такав свеобухватнији приступ може понудити прави увид у обиље разноврсних језичких облика који се стављају у службу изражавања степена заступљености особина или својстава изражених придевима или прилозима. Тростепена градација *позитив – компаратив – суперлатив* представља једну идеализацију која нас по аутоматизму наводи на погрешне закључке да позитив, компаратив и суперлатив чине сукцесиван градуирани низ. Стварни односи између позитива, компаратива и суперлатива далеко су комплекснији. На првом месту, исти морфолошки облик може бити употребљен за изражавање различитих скаларних вредности. На пример, апсолутним компаративом (*Бољи ђаци неће имати проблема са завршним испитима*) изражава се степен који испод позитива, суперлатив у моделима лексичко-синтаксичке суперлативности (*Он је бољи ђак од све друге деце у разреду. Нико није бољи ђак од њега*), али и еквативност (*Он није ништа бољи ђак од Јована*). Са друге стране, постоје читави спектри тананих нијанси између три основна ступња тростепене градације. То суптилно нијансирање постиже се једним огромним опусом лексичких средстава. Таквих средстава је далеко више но што је овде анализирано. У докторској дисертацији „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” можда смо завили тек у један сегмент тог језичког обиља. Посебно су бројна и разноврсна прилошка средства која се јављају уз позитиве, а која овим истраживањем нису била обухваћена и које у будућности треба додатно истражити. Истраживања језичких ресурса два језика (контрастивна или неконтрастивна) морају се наставити у будућности. Компарација то свакако заслужује, као изузетно честа појава у нашој мисаоној и језичкој стварности.

Сва питања о компарацији придева и прилога од огромног су значаја за истраживање сваког језика. Основна је човекова потреба да све око себе систематизује и разврстава. Због тога људи непрестано пореде све појаве у свету који их окружује. Да ли вербално или само у домену мисаоног, за таква поређења највише се ослањају на компарацију придева и прилога. То компарацију чини изузетно фреквентном појавом у језичкој употреби. Међутим, иако је компарација придева и прилога у граматикама увек добија посебно место, у прегледу досадашње литературе указали смо да су нека питања решена у оба језика, нека само у једном, док су трећа пак оставила доста простора да се оде и пар корака даље. У том смислу ова докторска дисертација дала је одређени допринос и србистици и англистици јер су опуси описаних језичких средстава у свим аспектима компарације који су овде обрађени негде више негде мање проширени у односу на актуелна стања у литератури. Посебан допринос дисертација даје на пољу контрастивних србистичко-англистичких истраживања јер, колико је познато, компарација у два језика није поређена, макар не овако свеобухватно.

Ова дисертација има значајних импликација и за генеративно-формалне лингвистичке дисциплине, али и општу лингвистику. Прво, ономасиолошки приступ нам је омогућио да резултате овог истраживања представимо крећући се од значењских категорија ка језичким формама којима се та значења у два језика остварују. Очигледно је да те значењске категорије почивају на људским потребама да се одређени односи у свету око нас језички изразе. Пошто нема разлога за претпоставку да се та потреба код људи разликује у зависности од језика који говоре, постоје реална очекивања да све семантичке категорије које су овде описане у српском и енглеском језику постоје и у другим језицима света. Да ли се та теоријска могућност реализује у језицима и којим средствима отворено је лингвистичко питање како за општу лингвистику тако и за појединачне филологије. Друго, бројне семантичке категорије које су овде обрађене изражавају се кроз интеракцију одређених лексичких средстава. За многе се показало да су те интеракције логичке природе, односно да почивају на когнитивним принципима и механизмима. У том смислу, сви језици који имају одређена језичка средства у свом репертоару, имају макар теоријску могућност да на истоветан начин реализују ове семантичке категорије. Тако на пример, лексичко-синтаксичка суперлативност, између осталог, почива на негирању постојања појма који одређено својство или особину има у истом или вишем степену. Овај механизам генерисања суперлативног значења има потенцијал да буде језичка универзалија. Овакви закључци докторске дисертације „Перифрастичка компарација у српском и енглеском језику” требало би да постану основне истраживачке хипотезе неких будућих интерлингвалних истраживања.

Најзад, поређења два језика чак и када су чисто теоријска, увек имају и практичну примену. И ово истраживање је замишљено као теоријско контрастивно проучавање, али његови резултати могу бити искоришћени за унапређење како наставе енглеског као страног језика, тако и преводилачке праксе. Дисертација нуди преглед доступних језичких средстава у два језика према значењским категоријама. Такав начин презентације резултата значајно олакшава њихову примену у настави енглеског језика или транслатологије. Истовремено може бити користан и у преводилачкој пракси као врло прегледан водич кроз поредбене конструкције.

7. ЛИТЕРАТУРА

- [1] Алони и Роелофсен 2011: M. Aloni and F. Roelofsen, Indefinites in comparatives, In: N. Ashton, A. Chereches and D. Lutz (eds.), *Proceedings of Semantics and Linguistic Theory (SALT)*, 21, 19–38.
- [2] Алренга 2007: P. Alrenga, Tokens, types and identity, In: A. Schardi, M. Walkow and M. Abudurrahman, *Proceedings of North East Linguistic Society (NELS)*, 38, Amherst MA: GLSA Publications.
- [3] Алренга 2010: P. Alrenga, Comparison of similarity and difference, In: P. C. Hofherr and O. Matushansky (eds.), *Adjectives. Formal analyses in syntax and semantics*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 155–186.
- [4] Алренга и Кенеди 2013: P. Alrenga and C. Kennedy, No More Shall We Part: Quantifiers in English Comparatives, *Natural Language Semantics*, 22, 1–53.
- [5] Алтенберг и Ваго 2010: E. P. Altenberg and P. M. Vago, *English Grammar: Understanding the Basics*, Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- [6] Агханасиадо 2007: A. Athanasiadou, On the subjectivity of intensifiers, *Language Sciences*, 29, 554–565.
- [7] Ашер 1994: R. E. Asher, *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, Oxford: Pergamon Press.
- [8] Бабић и др. 1991: S. Babić, D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, I. Škarić i S. Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Zagreb: HAZU, Globus.
- [9] Бадер 2010: M. Bader, *Scales, gradable adjectives and nominalizations in Serbian*, doctoral dissertation, Tromsø: University of Tromsø/CASTL.
- [10] Бажбер и др. 1999: D. Biber, S. Johansson, G. Leech, S. Conrad and E. Finegan, *The Longman Grammar of Spoken and Written English*, New York: Longman.
- [11] Барбер 1964: C. Barber, *Linguistic Change in Present-day English*, Edinburgh: Oliver & Boyd.
- [12] Барвајз и Купер 1981: J. Barwise and R. Cooper, Generalized quantifiers and natural language, *Linguistics and Philosophy*, 4/2, 159–219.
- [13] Бат и Панчева 2004: R. Bhatt and R. Pancheva, Late Merge of Degree Clauses, *Linguistic Inquiry*, 34, 1–45. Доступно на:
<https://people.umass.edu/bhatt/papers/li-bhatt-pancheva-2004.pdf> (05.07.2019)
- [14] Бауер 1994: L. Bauer, *Watching English Change: An Introduction to the Study of Linguistic Change in Standard Englishes in the Twentieth Century*, London, New York: Longman.
- [15] Бауер и др. 2015: L. Bauer, R. Lieber and I. Plag, *The Oxford Reference Guide to English Morphology*, Oxford: Oxford University Press.
- [16] Бланшетт и др. 2018: F. Blanchette, M. Nadeau, J. Yeaton and V. Déprez, English negative concord and double negation: The division of labor between syntax and pragmatics, In: P. Farrell, *Proceedings of Linguistic Society of America (LSA)*, 3, 1–15.
- [17] Бо и Кејбл 2008: A.C. Baugh and T. Cable, *A History of the English Language*, Fifth Edition, London: Routledge.
- [18] Бах и др. 1995: E. Bach, E. Jelinek, A. Kratzer and B. Partee, *Quantification in Natural Languages*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- [19] Бејкер 2003: M. C. Baker, *Lexical categories: Verbs, Nouns and Adjectives*, Cambridge: Cambridge University Press.
- [20] Бејл 2006: A. Bale, *The Universal Scale and the Semantics of Comparison*, doctoral dissertation, Montreal: McGill University. Доступно на:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.610.7348&rep=rep1&type=pdf> (05.07.2019)
- [21] Бејл 2008: A. Bale, A universal scale of comparison, *Linguistics and Philosophy*, 31/1, 1–55.
- [22] Бек 2010: S. Beck, Quantifiers in than-clauses, *Semantics & Pragmatics*, 3, 1–72.
- [23] Бек 2011: S. Beck, Comparison constructions, In: C. Maienborn, K. von Stechow and P. Portner (eds.), *Semantics: An international handbook of natural language meaning*, Berlin: Mouton de Gruyter, 1341–1390.

- [24] Бек 2012: S. Beck, Degree scope revisited, *Natural language semantics*, 20/3, 227–272.
- [25] Бекскај Аткари 2014: J. Bacsikai-Atkari, *The syntax of comparative constructions: Operators, ellipsis phenomena and functional left peripheries*, Potsdam: Universitätsverlag Potsdam.
- [26] Белтрама и Бочнак 2011: A. Beltrama and M. R. Bochnak, Intensification without degrees cross-linguistically, *Workshop on Modification*, Madrid. Доступно на: http://semanticsarchive.net/Archive/DcyMmQ2N/Beltrama_Bochnak_intensification.pdf. (01.04.2015)
- [27] Бензингер 1971: E. M. Benzinger, *Intensifiers in Current English*, doctoral dissertation, Gainesville: The University of Florida. Доступно на: <https://archive.org/details/intensifiersincu00benz> (05.07.2019)
- [28] Берон 2003: A. Barron, *Acquisition in Interlanguage Pragmatics: Learning How to Do Things with Words in a Study Abroad Context*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- [29] Берчфилд 2000: R. W. Burchfield, *The New Fowler's Modern English Usage*, Revised Third Edition, Oxford: Oxford University Press.
- [30] Биверс 2010: J. Beavers, *Aspectual classes and scales of change*, unpublished manuscript, Austin: The University of Texas. Доступно на: <https://pdfs.semanticscholar.org/08c5/00cadcdce36565a2b1ffc2ac61a8411cdfda.pdf> (05.07.2019)
- [31] Бирвич 1989: M. Bierwisch, The Semantics of Gradation, In: M. Bierwisch and E. Lang (eds.): *Dimensional Adjectives: Grammatical Structure and Conceptual Interpretation*, Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- [32] Бобаљик 2012: J. D. Bobaljik, *Universals in comparative morphology: suppletion, superlatives and the structure of words*, Cambridge, London: MIT Press.
- [33] Болингер 1972: D. Bolinger, *Degree Words*, The Hague, Paris: Mouton de Gruyter.
- [34] Бочнак 2013: M. R. Bochnak, *Cross-linguistic Variation in the Semantics of Comparatives*, doctoral dissertation, Illinois: University of Chicago. Доступно на: http://linguistics.berkeley.edu/~bochnak/bochnak_dissertation_final.pdf (05.07.2019)
- [35] Бошков 1981: Д. Бошков, Придевске негације префиксима не-, а-, дис-, без-, *Наш језик*, XXV/1–2, 63–67.
- [36] Бошковић и Гајевски 2009: Ž. Bošković and J. Gajewski, Semantic correlates of the NP/DP parameter, In: S. Lima, K. Mullen and B. Smith, *Proceedings of North East Linguistic Society (NELS)*, 39, 55–73. Доступно на: <https://pdfs.semanticscholar.org/9925/b23c5fb939903e026a8b8b6e2088b8c5b541.pdf> (06.07.2019)
- [37] Бошњаковић 1980: Ж. Бошњаковић, О употреби израза за интерну реченичну модификацију, посебан отисак, *Прилози проучавању језика*, 16, 17–25.
- [38] Бреснан 1973: J. Bresnan, Syntax of the comparative clause construction in English, *Linguistic Inquiry*, 4/3, 275–343.
- [39] Брисон 1998: C. Brisson, *Distributivity, Maximality, and Floating Quantifiers*, doctoral dissertation, New Jersey: The State University of New Jersey.
- [40] Брнли 2001: D. Burnley, *The History of the English Language*, London and New York: Routledge.
- [41] Брук 1973: G. L. Brook, *Varieties of English*, London: Macmillan.
- [42] ван Гелдерен 2006: E. Van Gelderen, *A History of the English Language*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- [43] ван Руиј 2008: R. van Rooij, Comparatives and quantifiers, In: O. Bonami and P. Cabredo Hofherr (eds.), *Empirical Issues in Syntax and Semantics*, 7, 1–22. Доступно на: https://www.researchgate.net/publication/228386385_Comparatives_and_quantifiers (05.07.2019)
- [44] ван Руиј 2011: R. van Rooij, Implicit versus explicit comparatives, In: P. Égré and N. Klinedinst (eds.), *Vagueness and language use: Palgrave studies in pragmatics, language and cognition*, Hampshire: Palgrave Macmillan, 51–72.

- [45] Васић и др. 2019: V. Vasić, T. Prčić i G. Nejgebauer, *Du you speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama*, treće elektronsko izdanje, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- [46] Вик 2005: N. Wick, Complexity in the Formation of English Comparatives and Superlatives, paper presented at *ABLT/BWTL 9*. Доступно на: <https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=bwtl> (29.01.2020.)
- [47] Вилер 1972: S. Wheeler, Attributives and their modifiers, *Noûs*, 6, 310–334.
- [48] Витоук 2011: H. Wittouck, *A corpus-based study on the rise and grammaticalisation of intensifiers in British and American English*, MA dissertation, Ghent: Universiteit Gent. Доступно на: https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/786/588/RUG01-001786588_2012_0001_AC.pdf (05.07.2019)
- [49] Влодарчик 2007: M. Włodarczyk, More stranger and mightier: some remarks on double comparison in Middle English, *Studia Anglica Posnaniensia*, 43, 195–217.
- [50] Волстром 2015: M. Wahlström, The Loss of Case Inflection in Bulgarian and Macedonian, *Slavica Helsingiensia*, 47, Helsinki: University of Helsinki.
- [51] Гајевски 2009: J. Gajewski, More on quantifiers in comparative clauses, In: T. Friedman and S. Ito (eds.), *Proceedings of Semantic and Linguistic Theory (SALT)*, 18, 340–357. Доступно на: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.689.8302&rep=rep1&type=pdf> (06.07.2019)
- [52] Гајевски 2010: J. Gajewski, Superlatives, NPIs and most, *Journal of Semantics*, 27/1, 125–137.
- [53] Герц 2003: B. Geurts, Reasoning with quantifiers, *Cognition*, 86, 223–251.
- [54] Герц и Ноувин 2007: B. Geurts and R. Nouwen, At least et al.: the semantics of scalar modifiers, *Language*, 83/3, 533–559.
- [55] Гианакидоу 2001: A. Giannakidou, The meaning of free choice, *Linguistics & Philosophy*, 24, 659–735.
- [56] Глазенберг 2007: M. Glazenbergh, Definite Descriptions and Quantifier Scope: Some Mates Cases Reconsidered, *European Journal of Analytic Philosophy (EUJAP)*, 3/2, 133–158.
- [57] Глазенберг 2008: M. Glazenbergh, Quantifiers, In: E. Lepore and B. C. Smith (eds.), *The Oxford Handbook of Philosophy of Language*, 31, Oxford: OUP.
- [58] Глас 2013: L. Glass, Degree-Modified Nongradable Adjectives and Metalinguistic Comparison as Pragmatically Negotiated Scales, In: J. Szymanik and R. Verburg, *Proceedings of European Summer School in Logic, Language and Information (ESSLLI)*. Доступно на: http://web.stanford.edu/~lelia/glass_ESSLLI_best.pdf. (05.07.2019)
- [59] Гонзалез Дијаз 2006а: V. Gonzalez-Diaz, On the nature and distribution of English double periphrastic comparison, *The Review of English Studies*, 57/232, 623–664.
- [60] Гонзалез Дијаз 2006б: V. Gonzalez-Diaz, Worser and Lesser in Modern English, In: J. Pérez-Guerra, D. González-Álvarez, J. L. Bueno-Alonso and Rama-Martínez (eds.), *Of Varying Language and Opposing Creed: New Insights into Late Modern English*, Bern, Berlin, Brussels, New York: Peter Lang, 237–238.
- [61] Гонзалез Дијаз 2009: V. Gonzalez-Diaz, *English Adjective Comparison: A Historical Perspective*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- [62] Гринбаум и Кверк 1976: S. Greenbaum and R. Quirk, *A University Grammar of English*, London: Longman.
- [63] Гринбаум и Кверк 1991: S. Greenbaum and R. Quirk, *A Student's Grammar of the English Language*, London: Longman.
- [64] Грицкат 1961–1962а: И. Грицкат, О неким проблемима негације у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, XXV, 115–136.
- [65] Грицкат 1961–1962б: И. Грицкат, О антонимији, *Зборник за филологију и лингвистику*, IV–V, Нови Сад, 87–91.
- [66] Грицкат 1962: И. Грицкат, О једној особини прилога и прилошких синтагми у српскохрватском језику, *Наш језик*, 12/3–6, Београд, 78–89.
- [67] Грицкат 1983: И. Грицкат, О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци, *Јужнословенски филолог*, XXXIX, 11, 1–41.

- [68] Грицкат 1995: И. Грицкат, О неким особеностима деминуције, *Јужнословенски филолог*, LI, 1–30.
- [69] Грофуловић и Јовановић 2016: J. Grofulović and Vladimir Jovanović, A Study of Gender-Conditioned Use of Inflectional and Periphrastic Forms in English Adjective Comparison, *Facta Universitatis Series: Linguistics and Literature*, 14/2, 189–208.
- [70] Дајал 2004: V. Dayal, The Universal Force of Free-Choice Any, *Linguistic Variation Yearbook*, 4/1, 5–40.
- [71] Данбар и Велвуд 2016: E. Dunbar and A. Wellwood, Addressing the ‘two-interface’ problem: Comparatives and Superlatives, *Glossa: A Journal of General Linguistics*, 1/1/5, 1–29.
- [72] Дарси 2011: A. D’Arcy, When variation isn’t available: lexical conditioning in English adjective comparison, paper presented at *Methods in Dialectology*, 14, London, Ontario: University of Western Ontario. Доступно на:
http://westernlinguistics.ca/methods14/abstracts/Friday_August_5/Variation_Studies/D'arcy_Lexical_Conditioning_in_English_Adj_Comparison.pdf (05.07.2019)
- [73] Дарси 2012: A. D’Arcy, On being happier but not more happy: Comparative alternation in speech data, *Working Papers of the Linguistic Circle of the University of Victoria*, Oak Bay: University of Victoria. Доступно на:
<http://journals.uvic.ca/index.php/WPLC/article/view/10739/3196>. 26/03/2015 (05.07.2019)
- [74] Дарси 2014: A. D’Arcy, Functional partitioning and possible limits on variability: A views of adjective comparison from the vernacular, *Journal of English Linguistics*, 43/2, 318–344.
- [75] Даунинг и Лок 2006: A. Downing and P. Locke, *English Grammar: University Course*, London, New York: Routledge.
- [76] Дер 2010: C. I. Déry, On the status of discourse markers, *Acta Linguistica Hungarica*, 57/1, 3–28.
- [77] Диксон 2005: R. M. W. Dixon, Comparative Construction in English, *Studia Anglica Posnaniensia*, 41, 5–27.
- [78] Диксон 2006: R. M. W. Dixon, Adjective classes in typological perspective, In: R. M. W. Dixon and A.Y. Aikhenvald (eds.), *Adjective Classes: A Crosslinguistic Typology*, Oxford: Oxford University Press, 1–49.
- [79] Дјалали 2013: A. J. Djalali, *Gradability and the Logic of Adjectival Comparatives*. Доступно на:
<http://web.stanford.edu/~djalali/documents/handouts/djalali-cusp2013-handout.pdf>. (25.03.2015)
- [80] Дјалали 2015: A. J. Djalali, *On Adjectival Comparatives*, doctoral dissertation, Stanford: Stanford University. Доступно на:
https://stacks.stanford.edu/file/druid:zd767rn6093/djalali_diss_final-augmented.pdf (05.07.2019)
- [81] Доетјес 1997: J. Doetjes, *Quantifiers and Selection*, doctoral dissertation, Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.
- [82] Доетјес 2004: J. Doetjes, Degree quantifiers, In: F. Corblin and H. de Swart (eds.), *Handbook of French Semantics*, Stanford: CSLI publications, 83–98.
- [83] Доетјес 2008: J. Doetjes, Adjectives and degree modification, In: L. McNally and C. Kennedy (eds.), *Adjectives and Adverbs: Syntax, Semantics and Discourse*, Oxford: Oxford University Press, 123–155.
- [84] Доетјес 2009: J. Doetjes, C. Constantinescu and K. Součková, A Neo-Kleinian Approach to Comparatives, In: S. Ito and E. Cormany (eds.), *Proceedings of Semantics and Linguistic Theory (SALT)*, 19, 124–141.
- [85] Драгићевић 2001: Р. Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику, творбена и семантичка анализа*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- [86] Ђорђевић 2004: Р. Ђорђевић, *Увод у контрастирање језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- [87] Ђорђевић 2007: R. Đorđević, *Gramatika engleskog jezika*, Beograd: Čigoja.

- [88] Ђорђевић 2016: D. Đorđević, *Ograde u naučnim radovima na engleskom i srpskom jeziku*, doktorska disertacija, Beograd: Filološki fakultet.
- [89] Ебни 1987: S. P. Abney, *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect*, doctoral dissertation, Cambridge Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology. Доступно на: <http://www.vinartus.net/spa/87a.pdf> (06.07.2019)
- [90] Едел 1992: M. Edel, Russische und bulgarische Ausdrucksmittel für Intensität auf wortbildender, lexikalischer und Phrasemebene, *Zeitschrift für Slawistik*, 37, 601–609.
- [91] Елзинга 2006: D. Elzinga, English Adjective Comparison and Analogy, *Lingua*, 116, 757–770.
- [92] Ембик 2007: D. Embick, Blocking effect and analytic/synthetic alternations, *Natural Language Linguist Theory*, 25, 1–37.
- [93] Ендруз 1971: A. D. Andrews, *Studies in the Syntax of Relative and Comparative Clause*, doctoral dissertation, MIT. Доступно на: <http://www.ai.mit.edu/projects/dm/theses/andrews75.pdf>. (05.07.2019)
- [94] Ерман 1992: B. Erman, Female and male usage of pragmatic expressions in same-sex and mixed-sex interaction, *Language Variation and Change*, 4, 217–234.
- [95] Живановић 2006: S. Živanović, Varieties of most: on different readings of superlative determiners, In: U. Junghanns, D. Fehrmann, D. Lenertová and H. Pitsch, *Proceedings of Formal Description of Slavic Languages (FDSL)*, 6/5, 337–354.
- [96] Зендвурт и Ван Ек 1975: R. W. Zandvoort and J. A. Van Ek, *A Handbook of English Grammar*, London: The English Language Book Society.
- [97] Зептер 2003: A. Zepter, How to be Universal when You are Existential: Negative Polarity Items in the Comparative: Entailment along a Scale, *Journal of Semantics*, 20, 193–237.
- [98] Зубер 2010: R. Zuber, *On the logical status of superlatives*. Доступно на: <https://makotokanazawa.ws.hosei.ac.jp/semantics/2010/1112/superlative.pdf> (05.07.2019)
- [99] Ивић 1978: М. Ивић, О српскохрватским реченичним прилозима, *Јужнословенски филолог*, XXXIV, 1–16.
- [100] Ивић 1979: М. Ивић, О српскохрватским прилозима „за начин“, *Јужнословенски филолог*, XXXV, 1–19.
- [101] Ивић 1981: М. Ивић, О прилозима у вези са неким типолошким карактеристикама српскохрватске реченице, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 7/1, 307–312.
- [102] Ивић 1983: М. Ивић, *Лингвистички огледи*, Београд: Просвета.
- [103] Ивић 1995: М. Ивић, О придевским образовањима типа *пун пунџат*, У: *О зеленом коњу. Нови лингвистички огледи*, Београд: Словограф, 319–331.
- [104] Ивић 2007а: М. Ивић, О имплицитивној/неимплицитивној семантизованости придевских и прилошких израза при исказивању информације 'више од', *Јужнословенски филолог*, 63, 7–10.
- [105] Ивић 2007б: М. Ивић, О односима између придева и прилога, *Наш језик*, 38, 1–4.
- [106] Ивић 2009а: М. Ивић, О неким српским именицама које се употребљавају као специфични квантификатори, *Јужнословенски филолог*, 65, 61–64.
- [107] Ивић 2009б: М. Ивић, О изразима којима се не исказују већ имплицирају комплекснији информативни подаци, *Глас САНУ*, 25, 1–3.
- [108] Изворски 1995: R. Izvorski, A solution to the subcomparative paradox, In: J. Samacho, L. Choueri and M. Watanabe (eds.), *The Proceedings of West Coast Conference on Formal Linguistics (WCCFL)*, 14, Stanford: CSLI Publications, 203–219.
- [109] Иствуд 2002: J. Eastwood, *Oxford Guide to English Grammar*, Oxford: Oxford University Press.
- [110] Јанић 2018: А. Јанић, *Морфологија и семантика придева на -(љ)ив у српском језику*, докторска дисертација, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- [111] Јесперсен 1917: O. Jespersen, *Negation in English and Other Languages*, Copenhagen: Høst.
- [112] Јесперсен 1949: O. Jespersen, *A Modern English Grammar on Historical Principles, VII Syntax*, Copenhagen: George Allen and Unwin.
- [113] Јесперсен 2007: O. Jespersen, *The Philosophy of Grammar*, London: George Allen.
- [114] Јосијевић 2015: Ј. Јосијевић, Модели перифрастичког суперлатива у српском књижевном језику, *Philologia Mediana*, 7, 319–331.

- [115] Јосијевић 2016: Ј. Јосијевић, Модели перифрастичког суперлатива са афирмативним универзалним квантификаторима у енглеском језику, *Philologia Mediana*, 8, 467–477.
- [116] Јосијевић 2017: Ј. Јосијевић, Значења конструкција са компаративом придева/прилога и афирмативним универзалним квантификаторима у српском и енглеском, У: И. Ж. Секеруш (ур.), *Контексти 3, Зборник радова са III међународног интердисциплинарног скупа младих научника друштвених и хуманистичких наука*, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, 185–198.
- [117] Јосијевић 2018: Ј. Јосијевић, Компарација придева са значењем боја у савременом енглеском језику: Аналитизам и фреквентност употребе, *Наслеђе*, 39, 59–68.
- [118] Јосијевић и Палибрк 2019: Ј. Јосијевић и И. Палибрк, Models of affirmative lexico-syntactic superlativity in English: In theory and practice, У: В. Лопичић и Б. Мишић Илић (ур.), *Језик, књижевност, теорија*, Ниш: Филозофски факултет, 183–194.
- [119] Јосијевић 2019: Ј. Јосијевић, Модели афирмативне лексичко-синтаксичке суперлативности у српском и енглеском језику, У: М. Ковачевић (ур.), *Вуков српски рјечник и 200 година савременог српског језика, Зборник са XIII Међународног научног скупа Српски језик, књижевност, уметност*, 195–212.
- [120] Јунг 2009: Y. Jung, A corpus-based study on the use of adverb synonyms *entirely, totally and wholly*, *Linguistic Research*, 26/2, 31–47.
- [121] Камп 1975: Н. Камп, Two theories about Adjectives, In: E. Keenan (ed.), *Formal Semantics of Natural Language*, Cambridge: Cambridge University Press, 123–155.
- [122] Кантор 2006: G. Kantor, On the left periphery of clausal comparative complements, *Interlinguistics*, 17, 580–588.
- [123] Картунен и Петерс 1979: L. Karttunen and S. Peters, Conventional Implicature, In: K. Oh and D. Dineen (eds.), *Syntax and Semantics. III: Presupposition*, New York: Academic Press.
- [124] Кастнер 2020: I. Kastner, Blocking in Distributed Morphology. Доступно на: <https://pdfs.semanticscholar.org/dbce/fd5254de5d428dfbadc9cbad5520e3559832.pdf> (29.01.2020.)
- [125] Кверк и Гринбаум 1976: R. Quirk and S. Greenbaum, *A University Grammar of English*, New York: Longman.
- [126] Кверк и др. 1985: R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech and J. Svartvik, *A Comprehensive Grammar of the English Language*, London: Longman.
- [127] Кеј 1990: P. Kay, Even, *Linguistics and Philosophy*, 13, 59–111.
- [128] Кенеди 1999: С. Kennedy, *Projecting the Adjective: The Syntax and Semantics of Gradability and Comparison*, New York: Garland Press.
- [129] Кенеди 2002: С. Kennedy, Deletion and Optimality in Syntax, *Natural Language and Linguistic Theory*, 20/3, 553–625.
- [130] Кенеди 2005: С. Kennedy, *Parameters of comparison*, unpublished manuscript. Доступно на: <http://semantics.uchicago.edu/kennedy/docs/cornell.pdf> (05.07.2019)
- [131] Кенеди 2006: С. Kennedy, Comparatives, Semantics of, In: K. Allen (ed.), *Lexical and Logical Semantics; Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd Edition, Oxford: Elsevier.
- [132] Кенеди 2007: С. Kennedy, Modes of Comparison, In: M. Elliott, J. Kirby, O. Sawada, E. Staraki and S. Yoon (Eds.), *Proceedings of Chicago Linguistic Society*, 43, 141–165.
- [133] Кенеди и Макнали 2002: С. Kennedy and L. McNally, Scale Structure and the Semantic Typology of Gradable Predicates, *Language*, 81, 345–381. Доступно на: <http://semantics.uchicago.edu/kennedy/docs/km-scales05.pdf> (06.07.2019)
- [134] Кенеди и Макнали 2005: С. Kennedy and L. McNally, Scale structure, Degree modification and the semantics of gradable adjectives, *Language*, 81, 345–381.
- [135] Ким 2011: S. Kim, *Focus Particles at Syntactic, Semantic and Pragmatic Interfaces: The Acquisition of Only and Even in English*, doctoral dissertation, The University of Hawaii. Доступно на: <http://www.ling.hawaii.edu/graduate/Dissertations/SoYoungKimFinal.pdf> (05.07.2019)
- [136] Кито 1996: М. Kytö, The Best and Most Excellentest Way: The Rivalling Forms of Adjective Comparison in Late Middle and Early Modern English, In: J. Svartvik (ed.), *Words:*

- Proceedings of an International Symposium, Lund*, Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 123–144.
- [137] Кито и Ромејн 1997: М. Kytö and S. Romaine, Competing forms of adjective comparison in modern English: What could be more quicker and easier and more effective?, In: Т. Nevalainen and L. Kahlas-Tarkka (eds.), *To Explain the Present: Studies in the Changing English Language in Honour of Mattie Rissanen*, Helsinki: Societe Neophilologique.
- [138] Киш 2016: Н. Киш, *Допуне придева у савременом српском језику*, докторска дисертација, Нови Сад: Филозофски факултет.
- [139] Клајн 1980: Е. Klein, A semantics for positive and comparative adjectives, *Linguistics and Philosophy*, 4, 1–45.
- [140] Клајн 2003: И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Део 2: Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- [141] Клајн 2005: И. Клајн, *Грамматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- [142] Клакстон 1954: А. О. D. Claxton, *The Suffolk Dialect of the Twentieth Century*, Ipswich: Norman Adlard & Co.
- [143] Клериц 2006: С. Claridge, ‘With the most superlative felicitee’: Functions of the Superlative in 19th-Century English, In: С. Dalton-Puffer, D. Kastrovsky, N. Ritt and H. Schendl (eds.), *Syntax, Style and Grammatical Norms. English from 1500–2000*, Bern, Berlin, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, 73–89.
- [144] Клериц 2007: С. Claridge, The superlative in spoken English, In: R. Facchinetti (ed.), *Corpus Linguistics 25 Years on*, Amsterdam, New York: Rodopi, 121–148.
- [145] Ковачевић 2002: М. Ковачевић, *Синтаксичка негација у српскоме језику*, Ниш: Издавачка јединица Универзитета у Нишу.
- [146] Ковачевић 2003а: М. Ковачевић, Перифрастичка компарација у српском књижевном језику, У: *Грамматичке и стилистичке теме*, Бања Лука: Књижевна задруга, 9–46.
- [147] Ковачевић 2003б: М. Ковачевић, Негација у функцији исказивања силазне компарације, У: *Грамматичке и стилистичке теме*, Бања Лука: Књижевна задруга, 67–90.
- [148] Ковачевић 2009а: М. Ковачевић, Степеновање у оквиру суперлатива, У: *Огледи из српске синтаксе*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 27–39.
- [149] Ковачевић 2009б: М. Ковачевић, Експресивне синтагме са суперлативним значењем, У: *Огледи из српске синтаксе*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 11–26.
- [150] Ковачевић 2015: М. Ковачевић, Типови апсолутног компаратива у српском језику, У: М. Ковачевић и В. Поломац (ур.), *Путевима српских идиома, Зборник у част проф. Радивоју Младеновићу поводом 65. рођендана*, Крагујевац: ФИЛУМ, 411–430.
- [151] Коернер 1995: Е. Ф. К. Koerner, History of typology & language classification, In: Е. Ф. К. Koerner and R. E. Asher (eds.), *Concise History of the Language Sciences: From the Sumerians to the Cognitivists*, Oxford, New York, Tokyo: Pergamon, 212–220.
- [152] Коернер 1997: Е. Ф. К. Koerner, Toward a history of linguistic typology, In: J. Frisiak (ed.), *Linguistics Reconstruction and Typology* (Trends in Linguistic Studies and Monographs Series, 96), Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1–24.
- [153] Копок 2016: Е. Coppock, Superlative Modifiers as Modified Superlatives, In: М. Moroney, С. Little, J. Collard and D. Burgdorf (eds.), *Proceedings of Semantic and Literary Theory (SALT)*, 26, 1–15.
- [154] Корвер 1997: N. Corver, *Much-support as a last resort*, *Linguistic Inquiry*, 28, 119–164.
- [155] Кордић 1997: S. Kordić, *Serbo-croatian*, Minchen, New Castle: LINCOM Europa.
- [156] Косановић 2019: М. Косановић, *Придеви који означавају емоције у енглеском и српском језику: когнитивнолингвистичка анализа*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- [157] Красикова 2007: S. Krasikova, Quantification in *than*-clause, In: М. Aloni, P. Decker and F. Roelofsen (eds.), *Proceedings of the 16th Amsterdam Colloquium*, Amsterdam: ILLC, 133–138.
- [158] Красикова 2008: S. Krasikova, Quantifiers in Comparatives, In: А. Grønn (ed.), *Proceedings of Sinn und Bedeutung*, 12, 337–352.

- [159] Красикова 2011: S. Krasikova, *Modals in Comparatives*, doctoral dissertation, Tübingen: Universität Tübingen. Доступно на: <https://bibliographie.unituebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/46918/pdf/thesis.pub.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (05.07.2019)
- [160] Кресвел 1976: M. J. Cresswell, The Semantics of Degree, In: B. Partee (ed.), *Montague Grammar*, New York: Academic Press, 261–292.
- [161] Кристал 2008: D. Crystal, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, 6th Edition, Oxford: Blackwell Publishing.
- [162] Круз 1980: D. Cruse, Antonyms and Gradable Complementaries, In: D. Kastovsky (ed.), *Perspektiven der Lexikalischen Semantik: Beiträge zum Wuppertaler Semantikkolloquium*, Bonn: Bouvier, 14–25.
- [163] Крун 1995: C. Kroon, Discourse Particles in Latin: A Study of Nam, Enim, Autem, Vero and At, *Amsterdam Studies in Classical Philology*, 4, Amsterdam: J. C. Gieben.
- [164] Куљанин 2008: С. Куљанин, Проблеми компарације у граматицима српског језика, У: М. Ковачевић (ур.), *Сто двадесет пет година високог образовања у Босни и Херцеговини. Зборник радова са научног скупа*, Пале: Филозофски факултет, 143–151.
- [165] Куљанин 2010: С. Куљанин, Аналитичке форме суперлатива у ратној прози Републике Српске, У: М. Ковачевић (ур.), *Интердисциплинарност и јединство савремене науке. Зборник радова са научног скупа*, Пале: Филозофски факултет, 77–85.
- [166] Куљанин 2011: С. Куљанин, Видови компарације у језику медија, У: М. Ковачевић (ур.), *Наука, политика, филолошке науке. Зборник радова са научног скупа*, Пале: Филозофски факултет, 225–231.
- [167] Куљанин 2012: С. Куљанин, Облици компаратива у језику ратне прозе Републике Српске, У: М. Ковачевић (ур.), *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске*, Пале: Филозофски факултет, 365–378.
- [168] Куљанин 2013: С. Куљанин, Лексичка фигуративно-суперлативна компарација у српском језику, *Радови Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву*, 15/1, 201–212.
- [169] Куљанин 2014: С. Куљанин, Системски и нормативни статус компарације у језику медија Републике Српске, *Радови факултета Универзитета у Источном Сарајеву*, 16/1, 127–143.
- [170] Куљанин 2017а: С. Куљанин, *Компарација крозу лексику и семантику*, Београд: Јасен.
- [171] Куљанин 2017б: С. Куљанин, Однос суперлативног и надсуперлативног степена у савременом српском језику, *Српски језик*, XII, 177–192.
- [172] Кунтер 2015: G. Kunter, Effects of processing complexity in perception and production. The case of English comparative alternation, In: V. Pirelli, C. Marzi and M. Ferro (eds.), *Word Structure and Word Usage. Proceedings of the NetWordsS*. Доступно на: <http://ceur-ws.org/Vol-1347/paper07.pdf> (29.01.2020.)
- [173] Куниг 1991: E. König, *The Meaning of Focus Particles: A Comparative Perspective*, London, New York: Routledge.
- [174] Лабов 1969: W. Labov, *The Logic of Non-Standard*, Georgetown: Center for Applied Linguistics.
- [175] Лабов 1972: W. Labov, Academic ignorance and black intelligence, *The Atlantic Monthly*, 6, 59–67.
- [176] Лажонс 1978: J. Lyons, *Semantics 2*, Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- [177] Ларсон 1988: R. K. Larson, Scope and Comparatives, *Linguistics and Philosophy*, 11/1, 1–26.
- [178] Ласитер 2010: D. Lassiter, Explaining the restriction on the scope of the comparative operator, *Working Papers in Linguistics*, 16/1, 117–126.
- [179] Ласитер и Гудман 2013: D. Lassiter and N. Goodman, Context, scale structure, and statistics in the interpretation of positive-form adjectives, In: T. Snider (ed.), *Proceedings of Semantic and Linguistic Theory (SALT)*, 23, 588–610.
- [180] Лафав 2015: N. LaFave, The most apt experimental investigation of English comparative and superlative formation, In: D. Wilson (ed.), *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*, 21/1/16, 1–16. Доступно на:

- http://www.ling.upenn.edu/Events/PLC/plc38/abstracts/LaFave_PLC38.pdf (26.03.2015)
- [181] Лафав 2016: N. LaFave, Social factors and lexical frequency influencing English adjective gradation in speech and CMC, In: L. Squires (ed.), *English in Computer-Mediated Communication: Variation, Representation and Change*, Berlin, Boston: Mouton de Gruyter.
- [182] Лехман 2005: C. Lehman, Pleonasm and hypercharacterisation, In: G. Booij and M. van Jaap (eds.), *Yearbook of Morphology*, 119–154.
- [183] Лехнер 2004: W. Lechner, Reduced and phrasal comparatives, *Natural Language and Linguistics Theory*, 19, 683–735.
- [184] Линдквист 2000: H. Lindquist, Livelier or more lively? Syntactic and contextual factors influencing the comparison of disyllabic adjectives, In: J. Kirk (ed.), *Corpora Galore: Analysis and Techniques in Exploring English*, Amsterdam: Rodopi, 125–132.
- [185] Лич и др. 2009: G. Leech, M. Hudt, C. Mair and N. Smith, *Change in Contemporary English: A Grammatical Study*, Cambridge: Cambridge University Press.
- [186] Лич и Калпепер 1997: G. Leech and J. Culpeper, The comparison of adjectives in recent British English, In: T. Nevalainen and L. Kahlas-Tarkka (eds.), *To Explain the Present: Studies in the Changing English Language in Honour of Matti Rissanen*, Amsterdam: Rodopi, 125–132.
- [187] Лич и Свартвик 2002: G. Leech and J. Svartvik, *A Communicative Grammar of English*, London and New York: Routledge.
- [188] Лобнер 1986: S. Löbner, Quantification as a Major Module of Natural Language Semantics, In: J. Groenendijk and M. Stokhof (eds.), *Studies in Discourse Representation and the Theory of Generalized Quantifiers (GRASS Series 8)*, Dordrecht: Foris, 53–85.
- [189] Лобнер 2007: S. Löbner, Natural Language and Generalized Quantifier Theory, In: P. Gärdenfors (ed.), *Generalized Quantifiers*, Dordrecht, Boston, Lancaster, Tokyo: D. Reidel Publishing Company, 181–201.
- [190] Лонсдејл 1995: D. W. Lonsdale, Comparison and superlatives: what's the best?, paper presented at *Carnegie Mellon University Research Showcase*, Pittsburgh: Carnegie Mellon University. Доступно на:
<https://pdfs.semanticscholar.org/32fe/e09004cea8a0842e727b544580ddf3948cd7.pdf>
 (08.07.2019)
- [191] Макинтајер 2009: D. McIntyre, *History of English*, London, New York: Routledge.
- [192] Маколи 1988: J. D. McCawley, The Comparative Conditional Construction in English, German and Chinese, In: S. Axmaker, A. Jaisser and H. Singmaster (eds.), *Proceedings of the Fourteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 176–187.
- [193] Маколи 1998: J. D. McCawley, *The syntactic phenomena of English*, Chicago: University of Chicago.
- [194] Маконел Ђинет 1973: S. McConnell-Ginet, *Comparative constructions in English: A syntactic and semantic analysis*, doctoral dissertation, Rochester: University of Rochester. Доступно на:
<https://www.semanticscholar.org/paper/Comparative-constructions-in-English-%3A-a-syntactic-McConnell-Ginet/1b338399578236bdd2f56fd10aeb3fb0c105de79> (20.07.2019)
- [195] Маретић 1963: T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- [196] Матсуи 2010: C. Matsui, *-er Type or more Type Adjectives of Comparison in English*, *Studia Neophilologica*, 82/2, 188–202.
- [197] Мејер 2003: C. Meier, The meaning of *too*, *enough* and *so...that*, *Natural Language Semantics*, 11, 69–107.
- [198] Метјушенски 2008: O. Matushansky, On the Attributive Nature of Superlatives, *Syntax*, 11/1, 26–90.
- [199] Метјушенски 2013: O. Matushansky, More or better: On derivation of synthetic comparatives and superlatives in English, In: O. Matushansky and A. Marantz (eds.), *Distributed Morphology Today: Morphemes for Morris Halle*, Cambridge, London: MIT.
- [200] Милер 2005: S. Müller, *Discourse Markers in Native and Non-Native English Discourse*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- [201] Милојевић Миладиновић 2017: М. Милојевић Миладиновић, *Придеви и придевске заменице са семантичког и морфолошког аспекта*, докторска дисертација, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- [202] Милошевић 2017: Ј. Милошевић, *Синтаксички и семантички статус адвербијалних допуна у српском језику*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- [203] Митић 2012: И. Митић, *Скаларност и поларност код придева у српском језику*, мастер рад, Ниш: Филозофски факултет.
- [204] Митић 2013: И. Митић, Морфосинтаксичке могућности придева затвореног пола скале и негираних придева, *Philologia Mediana*, 6, 369–382.
- [205] Митић 2014: И. Митић, Квантитативне модификације придева. Позитивни и негативни квантификатори, *Наслеђе*, 27, 127–138.
- [206] Митриновић 2003: В. Митриновић, О неким особеностима српског компаратива (у светлу ситуације у другим словенским језицима), *Јужнословенски филолог*, LIX, 57–80.
- [207] Мишковић Луковић 2006: М. Mišković Luković, *Semantika i pragmatika iskaza. Markeri diskursa u engleskom jeziku*, Београд: Filološki fakultet.
- [208] Мишковић Луковић 2015: М. Мишковић Луковић, *Прагматика*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- [209] Молтман 1992: F. Moltmann, *Coordination and Comparatives*, doctoral dissertation, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology. Доступно на: <http://www.ai.mit.edu/projects/dm/theses/moltmann92.pdf> (05.07.2019)
- [210] Молтман 2005: F. Moltmann, Comparatives without Degrees. A New Approach, In: P. Dekker and M. Franke (eds.), *Proceedings of the 15th Amsterdam Colloquium*, 155–160.
- [211] Мондорф 2002: В. Mondorf, The effect of prepositional complements on the choice of synthetic or analytic comparatives, In: H. Cuyckens and G. Radden (eds.), *Perspectives on Prepositions*, 65–78.
- [212] Мондорф 2003: В. Mondorf, Support for More-Support, In: G. Rohdenburg and B. Mondorf (eds.), *Determinants of grammatical variation in English, Topics in English Linguistics*, 43, Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 251–304.
- [213] Мондорф 2006: В. Mondorf, Rewriting English grammar books: Factors constraining the choice between synthetic and analytic comparative forms, In: C. Houswitschka, G. Knappe, A. Müller (eds.), *Proceedings of the Anglistentag 2005*, Bamberg, Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier, 587–607.
- [214] Мондорф 2009а: В. Mondorf, *More support for More-Support: The role of processing constraints on the choice between synthetic and analytic comparative forms (Studies in Language Variation)*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- [215] Мондорф 2009б: В. Mondorf, Synthetic and analytic comparatives, In: G. Rohdenburg and J. Schlüter (eds.), *One language, two grammars? Differences between British and American English (Studies in Language)*, Cambridge: Cambridge University Press, 86–107.
- [216] Мондорф 2014: В. Mondorf, (Apparently) competing motivations in morphosyntactic variation, In: В. MacWhinney, А. Malchukov and Е. Moravcsik (eds.), *Competing Motivations in Grammar and Usage*, Oxford: Oxford University Press, 209–228.
- [217] Морзицки 2008: М. Morzycki, Adverbial modification of adjectives: Evaluatives and a little beyond, In: J. Dollinger, Т. Heyde-Zybatow (eds.), *Event Structures in Linguistics Form and Interpretation*, Berlin: Mouton de Gruyter, 103–126.
- [218] Морзицки 2011: М. Morzycki, Metalinguistic comparison in an alternative semantics for imprecision, *Natural Language Semantics*, 19/1, 39–86.
- [219] Мразовић 2009: Р. Mrazović, (u saradnji sa Zorom Vukadinović), *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- [220] Мразовић и Вукадиновић 1990: П. Мразовић и З. Вукадиновић, *Грамматика српскохрватског језика за странце*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- [221] Николић 1996: М. Николић, Непроменљиви придеви у српском језику, *Наш језик*, XXXI, 1–5.
- [222] Николић 2014: М. Николић, *Категорија степена у српском језику. Сложена реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

- [223] Нилман и др. 2004: A. Neelman, H. Van de Koot and J. Doetjes, Degree expressions, *The Linguistic Review*, 21, 1–66.
- [224] Ноувин 2010: R. Nouwen, What's in a quantifier?, In: B. H. Martin, T. Evarat, H. Lentz, N. M. De Mulder, Ø. Nilsen and A. Zondervan, *The Linguistics Enterprise: From knowledge of language to knowledge in linguistics*, *Linguistics Today Series* (150), Amsterdam: John Benjamins Publishing Company: 235–256.
- [225] Оташевић 1996: Ђ. Оташевић, Творба придева са префиксом не-, *Наш језик*, XXXI/1–5, 88–95.
- [226] Оташевић 2012: *Фразеолошки речник српског језика*, Београд: Прометеј.
- [227] Палмер и др. 2002: F. Palmer, R. Huddleston and G. K. Pullam, Inflectional morphology and related matters, In: R. Huddleston and G. K. Pullam (eds.), *The Cambridge Grammar of the English Language, 1562–1620*, Cambridge: Cambridge University Press.
- [228] Панчева и Томашевич 2012: R. Pancheva and B. Tomaszewicz, Cross-linguistic Differences in Superlative Movement out of Nominal Phrases, In: N. Arnett and R. Bennett (eds.), *Proceedings of the 30th West Coast Conference on Formal Linguistics*, Somerville (MA), 292–302.
- [229] Панчева 2012a: R. Pancheva, Comparatives and Superlatives at the Syntax/Semantics Interface, paper presented at *EALING 10*, ENS, Paris. Доступно на: http://ealing.cognition.ens.fr/ealing2012/handouts/Pancheva/EALING_2012_2.pdf (29.01.2020.)
- [230] Панчева 2012b: R. Pancheva, Syntax and Semantics of Comparatives and Superlatives, paper presented at *EAG 2102*, Wrocław. Доступно на: https://www.researchgate.net/publication/265947352_Syntax_and_Semantics_of_Comparatives_and_Superlatives (29.01.2020.)
- [231] Парадис 1997: C. Paradis, *Degree Modifiers of Adjectives in Spoken British English*, Lund: Lund University Press. Доступно на: https://www.researchgate.net/publication/256398339_Degree_Modifiers_of_Adjectives_in_Spoken_British_English (06.07.2019)
- [232] Парадис 2000: C. Paradis, It's well weird. Degree modifiers of adjectives revisited: The nineties, In: J. Kirk (ed.), *Corpora Galore: analysis and techniques in describing English*, Amsterdam, Atlanta: Rodopi, 147–160.
- [233] Парк и Ђејон 2011: H. Park and M. Jeon, A corpus-based analysis of inflectional and periphrastic comparatives in English disyllabic adjectives, *English Language Teaching*, 23/1, 169–181.
- [234] Пешикан и др. 2010: М. Пешикан, Ј. Јерковић и М. Пижурца, *Правонис српскога језика*, измењено и допуњено издање, Нови Сад: Матица српска.
- [235] Пипер 1982: П. Пипер, О типовима квантификатора у српскохрватском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 11/2, 55–65.
- [236] Пипер 1983: П. Пипер, *Заменички прилози (граматички статус и семантички типови)*, Нови Сад: Институт за стране језике и књижевности.
- [237] Пипер 2002: П. Пипер, Степеновање у граматички и речнику, *Зборник Матице Српске за славистику*, 61, 59–78.
- [238] Пипер 2005: П. Пипер, Категоријални комплекс квалитификације и квантификације, У: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић и Б. Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*, Београд, Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска, 830–868.
- [239] Пипер 2009: П. Пипер, О семантичкој категорији степена у српској сложеној реченици, *Јужнословенски филолог*, 65, 65–88.
- [240] Пипер и Клајн 2013: П. Пипер и И. Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- [241] Попов 1984: Б. Попов, Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу, *Јужнословенски филолог*, XL, 21–43.
- [242] Рагуџ 1997: D. Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- [243] Радовановић 2009: М. Радовановић, *Увод у фази лингвистику*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

- [244] Радовић Тешић 2004: М. Радовић-Тешић, Богаћење лексике префиксацијом, *Српски језик*, 9/1–2, 219–227.
- [245] Редекер 1990: G. Redeker, Ideational and pragmatic markers of discourse structure, *Journal of Pragmatics*, 14/3, 367–381.
- [246] Рет 2008: J. Rett, *Degree Modification in Natural Language*, doctoral dissertation, New Jersey: Rutgers University. Доступно на: <https://semanticsarchive.net/Archive/jQ1MThlN/rett%202008%20thesis.pdf> (05.07.2019)
- [247] Ри 2016: S. Rhee, On the emergence of the stance-marking function of English adverbs: A case of intensifiers, *Linguistic Research*, 33/3, 395–436.
- [248] Риђановић 1985: М. Riđanović, Viša škola je niža od visoke – apsolutni komparativ u srpskohrvatskom jeziku, *Književni jezik*, 3, 145–148.
- [249] Ристић 1990: С. Ристић, *Начински прилози у савременом српскохрватском језику (лексичко-граматички приступ)*, Београд: Библиотека Јужнословенског филолога.
- [250] Ристић 2009: С. Ристић, *Модификација значења и лексички модификатори у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- [251] Ромеро 2010: М. Romero, Decomposing Modal Superlatives, In: Y. Fainleib, N. LaCara and Y. Park (eds.), *Proceedings of North East Linguistic Society (NELS)*, 41, 151–164.
- [252] Ромеро 2012: S. Romero, *This is so cool! A Comparative Corpus Study on Intensifiers in British and American English*, graduate dissertation, Tampere: University of Tampere. Доступна на: <https://pdfs.semanticscholar.org/cf65/7bf89f43426c26457342ca1a8a4c384a545d.pdf> (05.07.2019)
- [253] Ромеро 2013: М. Romero, Modal Superlatives: A Compositional Analysis, *Natural Language Semantics*, 21/1, 79–110.
- [254] Ротстејн и Винтер 2004: С. Rotstein and Y. Winter, Total Adjectives vs. Partial Adjectives: Scale Structure and Higher-Order Modifiers, *Natural Language Semantics*, 12/3, 259–288.
- [255] Росдојчер и Камп 1992: А. Rossdeutscher and H. Kamp, DRS-construction and lexically driven inferences, *Theoretical Linguistics*, 20/2–3, 97–164. Доступно на: <https://www.ims.unistuttgart.de/archiv/kamp/files/1994.kamp.rossdeutscher.remarks.lexical.structure.pdf> (08.07.2019)
- [256] Русицки 1985: J. Rusicki, *Adjectives and Comparison in English. A Semantic Study*, London & New York: Longman.
- [257] Рут 1985: М. Rooth, *Association with focus*, doctoral dissertation, Amherst: University of Massachusetts. Доступно на: <http://ecommons.cornell.edu/bitstream/.../Rooth-1985-PhD.pdf> (05.07.2019)
- [258] Сапир 1921: Е. Sapir, *Language: An Introduction to the Study of Speech*, New York: Harcourt, Brace and Company. Доступно на: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2381135/component/file_2381134/content (05.07.2019).
- [259] Сапир 1944: Е. Sapir, Grading, A Study in Semantics, *Philosophy of Science*, 11/2, 93–116.
- [260] Сване 1958: G. O. Svane, *Grammatik der slowenischen Schriftsprache*, Copenhagen: Rosenkilde und Bagger, In: T. Stolz, *Competing Comparative Constructions in Europe*, *Studia Typologica* 13, 2013, Berlin: Akademie Verlag.
- [261] Сзаболчи 1986: А. Szabolcsi, Comparative superlatives, In: N. Fukui, T. Rapaport and E. Sagey, *Papers in Theoretical Linguistics: MIT Working Papers in Linguistics*, 8, 245–266.
- [262] Сзаболчи 2012: А. Szabolcsi, Compositionality without Boundaries: (the) more and (the) most, In: А. Chereches, *Proceedings of Semantics and Linguistic Theory (SALT)*, 22, 1–25.
- [263] Силић и Прањковић 2005: J. Silić, I. Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga, 138–140.
- [264] Симић 2002: Р. Симић, *Српска граматика I*, Београд: Јасен.
- [265] Симон Ванденберген 2008: А. Simon-Vandenberg, Almost, certainly and most definitely, Degree modifiers and epistemic stance, *Journal of Pragmatics*, 40, 1521–1542.
- [266] Скривнер 2010: О. Scrivner, The white is more firm and the yolk is rounder: comparative variation in American English, *Proceedings of New Ways of Analysing Variation (NWAV) 39*, University of Texas at San Antonio. Доступно на: <http://colfa.utsa.edu/nwav39/talks/Scrivner.pdf> (26.03.2015)

- [267] Скусан 2003: R. Skousen, Exemplars, Rules, and Quantum Computing, *Proceedings of the Twenty-Ninth Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society: General Session and Parasession on Phonetic Sources of Phonological Patterns: Synchronic and Diachronic Explanations*, 425–439.
- [268] Смедс 2007: F. Smeds, *Adjective Comparison in Contemporary British English: A Corpus Study of More than One Hundred Adjectives*, Karlstads: Estetisk-filosofiska fakulteten, Karlstads universitet. Доступно на:
<http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:6690/FULLTEXT01.pdf> (05.07.2019)
- [269] Смречањи 2012: B. Szmrecsanyi, Analyticity and Syntheticity in the History of English, In: T. Nevalainen and E. C. Traugott (eds.), *The Oxford Handbook of the History of English*, New York: Oxford University Press, 654–665.
- [270] Смречањи 2016: B. Szmrecsanyi, An Analytic-Synthetic Spiral in the History of English, In: E. Van Gelderen (ed.), *Cyclical Change Continued*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 93–112.
- [271] Соли и др. 2018, T. Säily, V. Gonzalez-Diaz and L. Soumela, Variation in the Productivity of Adjective Comparison, In: V. Brezina, R. Love and K. Aijmer (eds.), *Corpus Approaches to Contemporary British Speech: Sociolinguistic Studies of the Spoken BNC 2014*, Abingdon: Routledge.
- [272] Солт 2007: S. Solt, Few more and many fewer: Complex quantifiers based on many and few, In: R. Nouwen and J. Dotlacil (eds.), *Proceedings of the European Summer School in Logic, Language and Information (ESSLLI) 2007 Workshop on Quantifier Modification*. Доступно на:
http://www.zas.gwz-berlin.de/fileadmin/mitarbeiter/solt/ESSLLI_Handout_-_Solt.pdf (05.07.2019)
- [273] Солт 2009: S. Solt, *The Semantics of Adjectives of Quantity*, doctoral dissertation, The City University of New York. Доступно на:
http://www.zas.gwz-berlin.de/fileadmin/mitarbeiter/solt/Solt_Dissertation.pdf (05.07.2019)
- [274] Сосновски 2011: W. Sosnowski, Analytic Tendencies in Modern Polish and Russian, *Cognitive Studies*, 11, 97–108.
- [275] Станковић 2015: Б. Станковић, *Синтакса и семантика одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику*, докторска дисертација, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- [276] Станојчић и Поповић 1997: Ж. Станојчић и Љ. Поповић, *Граматика српског језика, уџбеник за 1, 2, 3. и 4. разред средње школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 87–89.
- [277] Статева 2003: P. Stateva, Superlative More, In: R. B. Young and Y. Zhou (eds.), *Proceedings of Semantics and Language Theory (SALT)*, 13, 276–291. Доступно на:
[http://www-bcf.usc.edu/~pancheva/Stateva\(2003\).pdf](http://www-bcf.usc.edu/~pancheva/Stateva(2003).pdf) (05.07.2019)
- [278] Стевановић 1979: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I (граматички системи и књижевнојезичка норма)*, Београд: Научна књига.
- [279] Стевовић 1960: И. Стевовић, *Функционална грамика српскохрватског језика: приручник за наставнике*, Београд: Завод за издавање уџбеника.
- [280] Стевовић 1973: И. Стевовић, Прилози као врста речи, *Јужнословенски филолог*, XXXI, 79–109.
- [281] Стенстром 1998: A. B. Stenstrom, From sentence to discourse: Cos (because) in teenage talk, In: A. H. Jucker and Y. Ziv (eds.), *Discourse Markers: Description and theory*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- [282] Стијовић 1996: Р. Стијовић, О творби придева с префиксима о- и по-, *Наш језик*, XXXI/1–5, 106–109.
- [283] Столз 2013: T. Stolz, *Competing Comparative Constructions in Europe*, *Studia Typologica 13*, Berlin: Akademie Verlag.
- [284] Стошић 2019: Ј. Стошић, *Развој система заменичких прилога у српском књижевном језику*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- [285] Су 2016: Y. Su, Corpus-based comparative study of intensifiers: *quite, pretty, rather, fairly*, *Journal of World Languages*, 3, 224–236. Доступно на:

- <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21698252.2017.1308306?scroll=top&needAccess=true> (05.07.2019)
- [286] Суботић 1984: Љ. Суботић, Судбина партиципа у књижевном језику код Срба у 19. веку, *Прилози проучавању језика*, 5–81.
- [287] Сурдучки 1983: М. Сурдучки, Још једном о аналитичком компаративу у српскохрватском језику, *Наш језик*, 26/1, 25–33.
- [288] Тежак 1991: S. Težak, Analitička i sintetička komparacija pridjeva, u: *Hrvatski naš svagda(š)nji*, Zagreb: Školske novine, 156–157.
- [289] Теодореску 2009: V. A. Teodorescu, *Modification in the Noun Phrase: The Syntax, Semantics, and Pragmatics of Adjectives and Superlatives*, doctoral dissertation, Austin: University of Texas. Доступно на: <https://repositories.lib.utexas.edu/handle/2152/6893> (05.07.2019)
- [290] Томашевич 2013: B. Tomaszewicz, Focus association in superlatives and the semantics of -est, In M. Aloni, M. Franke and F. Roelofsen (eds.), *Proceedings of the 19th Amsterdam Colloquium*, 226–233.
- [291] Трацил 1975: P. Trudgill, *Accent, Dialect and the School*, London: Edward Arnold.
- [292] Ургелс Кол 2010: M. Urgelles Coll, *The syntax and semantics of Discourse Markers (Continuum Studies in Theoretical Linguistics)*, London: Continuum International Publishing Company.
- [293] Фаркас и Кис 2000: D. Farkas and K. Kiss, On the Comparative and Absolute Readings of Superlatives, *Natural Language and Linguistic Theory*, 18/3, 417–455.
- [294] Фон Финтел 1994: K. von Fintel, *Restrictions on Quantifier Domains*, doctoral dissertation, Amherst: University of Massachusetts.
- [295] Фон Стехов 1984: A. von Stechow, Comparing semantic theories of comparison, *Journal of Semantics*, 3/1–2, 1–77.
- [296] Фон Стехов 2019: A. von Stechow, Syntax and semantics: An overview, In: C. Maienborn, K. Heusinger and P. Portner (eds.), *Semantics - Interfaces*, Berlin, Boston: Mouton de Gruyter, 169–232.
- [297] Францескоти 1995: R. M. Francescotti, Even: The conventional implicature reconsidered, *Linguistics and Philosophy*, 18/2, 153–173.
- [298] Фрејзер 1971: B. Fraser, An analysis of *even* in English, In: C. J. Fillmore and D. T. Langendoen (eds.), *Studies in Linguistic Semantics*, New York: Holt, Rinehart & Winston.
- [299] Фрејзер 1990: B. Fraser, Types of English Discourse Markers, *Acta Linguistica Hungarica*, 38/1–4, 19–33.
- [300] Фулен 1996: A. Foolen, Pragmatic Particles, In: J. Verschueren, J. O. Östman, J. Blommaert and C. Bulcaen (eds.), *Handbook of Pragmatics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–24.
- [301] Фултц 2006: S. Fults, *The Structure of Comparison: an investigation of gradable adjectives*, doctoral dissertation, College Park: University of Maryland. Доступно на: <http://ling.umd.edu/assets/publications/umi-umd-3783.pdf> (05.07.2019)
- [302] Хадлстон и Пулам 2002: R. Huddleston and G. Pullam, *A Student's Introduction to English Grammar*, Cambridge: Cambridge University Press.
- [303] Хазелов 2011: A. Haselow, *Typological Changes in the Lexicon, Topics in English Linguistics Series*, 71, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- [304] Хајијев 2008: E. I. Hajiyev, The Status of Particles in Modern English, *International Journal of Computers*, 4/2, 432–441. Доступно на: <http://www.naun.org/main/NAUN/computers/ijcomputers-98.pdf>. (05.07.2019).
- [305] Хајм 1985: I. Heim, *Notes on comparatives and related matters*, unpublished manuscript, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology. Доступно на: <https://semanticsarchive.net/Archive/zc0ZjY0M/Comparatives%2085.pdf> (05.07.2019)
- [306] Хајм 1999: I. Heim, *Notes on superlatives*, unpublished manuscript, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology. Доступно на: <http://www.sfs.uni-tuebingen.de/~astechow/Lehre/SS08/Superlative.pdf> (23.04.2020)
- [307] Хајм 2006: I. Heim, *Remarks on comparative clauses as generalized quantifiers*, unpublished manuscript, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology. Доступно на:

- <http://semanticsarchive.net/Archive/mJiMDBIN>. (06.07.2019)
- [308] Хакл 2000: М. Hackl, *Comparative Quantifiers*, doctoral dissertation, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology. Доступно на: <http://web.mit.edu/hackl/www/papers/files/NThesis5.pdf> (08.07.2019)
- [309] Ханинк 2017: Е. Hanink, Encoding equation through two types of selection, paper presented at *Selection Fest – ZAS*, Berlin. Доступно на: <https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/emily.hanink/sameselfest.pdf> (05.07.2019)
- [310] Хансен и Нилсен 2012: Е. Hansen and Н. F. Nielsen, *Irregularities in Modern English*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- [311] Хансон 1999: Р. Hansson, Discourse markers in dialogue, In: J. Allwood (ed.), *Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics*, 81, 65–8.
- [312] Хилперт 2008: М. Hilpert, The English comparative – language structure and language use, *English Language and Linguistics*, 12, 395–417.
- [313] Хинрихс 2004: U. Hinrichs, Ist das Bulgraische kreolisiertes Altbulgarisch?, In: U. Hinrichs (ed.), *Die europäischen Sprachen auf dem Wege zum analytischen Sprachtyp*, Wiesbaden: Harrassowitz, 231–241.
- [314] Хоексема 1983: J. Hoeksema, Negative polarity and the comparative, *Natural Language and Linguistic Theory*, 1, 403–434.
- [315] Хоексема 1984: J. Hoeksema, To be continued: The story of the comparative, *Journal of Semantics*, 3, 93–107.
- [316] Хорн 1978: L. Horn, Some aspects of negation, In: J. H. Greenberg, C. A. Ferguson and E. A. Moravcsik (eds.), *Universals of Human Language, Vol. 4, Syntax*, Stanford: Stanford University Press, 127–210.
- [317] Хорн 2010: L. Horn, The Expression of Negation, In: L. Horn (ed.), *Multiple Negation in English and Other Languages*, Berlin: Mouton de Gruyter, 111–148.
- [318] Хорн и Вансинг 2020: L. Horn and H. Wansing, Negation, In: E. N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Spring 2020 Edition. Доступно на: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/negation/> (20.03.2020)
- [319] Хусеин 2005: М. Husein, Two accounts of discourse markers in English, *Journal of Pragmatics*, 49, 76–86.
- [320] Чанг и Цанг 2016: L. Cheung and L. Zhang, Determinants of the synthetic-analytic variation across English comparatives and superlatives, *English Language and Linguistics*, 20/3, 559–583.
- [321] Чомски 1977: N. Chomsky, On wh-movement, In: P. Culicover, T. Wasow and A. Akmajian (eds.), *Formal syntax*, New York: Academic Press, 71–131.
- [322] Чуа 2018: D. Chua, Understanding comparative alternation in y-adjectives: What else might we need?, *Journal of Linguistics*, 53/3, 459–491.
- [323] Чутура 2006а: И. Чутура, Лексичко-семантичке особености прилога са значењем фреквенције у српском језику, *Узданица*, III/1–2, 69–80.
- [324] Чутура 2006а: И. Чутура, О једном семантичком типу временских прилога, *Наслеђе*, 4, 117–129.
- [325] Чутура 2010: И. Чутура, *Међуоднос прилога и прилошких израза у савременом српском језику*, докторска дисертација, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- [326] Џејмс 1983: А. R. James, Compromisers in English: a cross-disciplinary approach to their interpersonal significance, *Journal of Pragmatics*, 1, 191–203.
- [327] Шарвит и Статева 2002: Y. Sharvit and P. Stateva, Superlative Expressions, Context, and Focus, *Linguistics and Philosophy*, 25, 453–505.
- [328] Шварц 2005: В. Schwarz, Modal Superlatives, In: В. Schwarz, Е. Georgala and J. Howell (eds.), *Proceedings of Semantics and Linguistic Theory (SALT)*, 15/1, 187–204. Доступно на: <file:///C:/Users/Win8/Desktop/3094-3566-1-SM.pdf> (05.07.2019)
- [329] Шварцчалд 2008: R. Schwarzschild, The Semantics of Comparatives and Other Degree Constructions, *Language and Linguistic Compass*, 2, 1–23.
- [330] Шварцчалд и Вилкинсон 2002: R. Schwarzschild and К. Wilkinson, Quantifiers in Comparatives: A Semantics of Degree Based on Intervals, *Natural Language Semantics*, 10/1, 1–41.

- [331] Шимојама 2008: J. Shimoyama, Cross-linguistic (Non-)Variation in Clausal Comparatives, paper presented at MIT Linguistic Colloquium, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology. Доступно на:
<http://www.mcgill.ca/files/linguistics/shimoyamaNELS39.pdf> (28.03.2015)
- [332] Шифрин 1987: D. Schiffrin, *Discourse markers*, Cambridge: Cambridge University Press.
- [333] Шулер 2006: D. Schueler, Comparatives and Superlatives in Relative Clauses, *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*, 12/1, 307–319. Доступно на:
<https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1343&context=pwpl> (05.07.2019)

Речници:

CD: *Cambridge Dictionary*. Доступан на:

<https://dictionary.cambridge.org/> (30.03.2020.)

ОЕД: *Oxford English Dictionary*. Доступан на:

<https://languages.oup.com/research/oxford-english-dictionary/> (30.03.2020.)

РСМ 1990: *Речник српскохрватског књижевног језика*, Нови Сад, Загреб: Матица Српска и Матица Хрватска.

РСЈ 2007: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

ИЗЈАВА АУТОРА О ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, _____, изјављујем да докторска дисертација под насловом:

која је одбрањена на _____
Универзитета у Крагујевцу представља *оригинално ауторско дело* настало као резултат *сопственог истраживачког рада*.

Овом Изјавом такође потврђујем:

- да сам *једини аутор* наведене докторске дисертације,
- да у наведеној докторској дисертацији *нисам извршио/ла повреду* ауторског нити другог права интелектуалне својине других лица,
- да умножени примерак докторске дисертације у штампаној и електронској форми у чијем се прилогу налази ова Изјава садржи докторску дисертацију истоветну одбрањеној докторској дисертацији.

У _____, _____ године,

потпис аутора

ИЗЈАВА АУТОРА О ИСКОРИШЋАВАЊУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, _____,

дозвољавам

не дозвољавам

Универзитетској библиотеци у Крагујевцу да начини два трајна умножена примерка у електронској форми докторске дисертације под насловом:

која је одбрањена на _____

Универзитета у Крагујевцу, и то у целини, као и да по један примерак тако умножене докторске дисертације учини трајно доступним јавности путем дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу и централног репозиторијума надлежног министарства, тако да припадници јавности могу начинити трајне умножене примерке у електронској форми наведене докторске дисертације путем *преузимања*.

Овом Изјавом такође

дозвољавам

не дозвољавам¹

¹ Уколико аутор изабере да не дозволи припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци, то не искључује право припадника јавности да наведену докторску дисертацију користе у складу са одредбама Закона о ауторском и сродним правима.

припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од следећих *Creative Commons* лиценци:

- 1) Ауторство
- 2) Ауторство - делити под истим условима
- ③ Ауторство - без прерада
- 4) Ауторство - некомерцијално
- 5) Ауторство - некомерцијално - делити под истим условима
- 6) Ауторство - некомерцијално - без прерада²

У _____, _____ године,

потпис аутора

² Молимо ауторе који су изабрали да дозволе припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци да заокруже једну од понуђених лиценци. Детаљан садржај наведених лиценци доступан је на: <http://creativecommons.org.rs/>